Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

KW
235
D33

~~Elzeviers~~
~~L 172~~
C

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

AMSTELODAMI,
Apud Danielem Elzevirium. 1676.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Koninklijke
Bibliotheek
te 's Hage.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

PROOEMIUM
De Confirmatione Inſtitutionum.

[IN NOMINE DOMINI noſtri Jeſu Chriſti.]

IMPERATOR *Cæſar Flavius Juſtinianus, Alemanicus, Gotticus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, victor ac triumphator ſemper Auguſtus, cupidæ legum juventuti.* [S. D.]

IMPERATORIAM majeſtatem non ſolum armis decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe armatam: ut utrumque tempus, & bellorum, & pacis, recte poſſit gubernari: & princeps Romanus non ſolum in hoſtilibus præliis victor exiſtat, ſed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat: & fiat tam juris religioſiſſimus, quam victis hoſtibus triumphator [magnificus.]

1. ¶ Quorum utramque viam cum ſummis vigiliis, ſummaque providentia, annuente Deo, perfecimus. Et bellicos quidem ſudores noſtros Barbaricæ gentes ſub juga noſtra redactæ cognoſcunt: & tam Africa, quam aliæ innumeræ provinciæ, poſt tanta temporum ſpatia, noſtris victoriis à cœleſti numine præſtitis, iterum ditioni Romanæ,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

noſtroque additæ imperio, proteſtantur. Omnes vero populi legibus tam à nobis promulgatis, quam compoſitis, reguntur.

2 ¶ Et cum ſacratiſſimas conſtitutiones antea confuſas, in luculentam ereximus conſonantiam: tunc noſtram extendimus curam ad immenſa veteris prudentiæ volumina, & opus deſperatum, quaſi per medium profundum euntes, cœleſti favore jam adimplevimus.

3 ¶ Cumque hoc, Deo propitio, peractum eſt: Triboniano viro magnifico, magiſtro, & exquæſtore ſacri palatii noſtri [& exconſule], nec non Theophilo & Dorotheo, viris illuſtribus, anteceſſoribus, (quorum omnium ſolertiam, & legum ſcientiam, & circa noſtras juſſiones fidem, jam ex multis rerum argumentis accepimus) convocatis, mandavimus ſpecialiter, ut ipſi noſtra auctoritate, noſtriſque ſuaſionibus, Inſtitutiones, componerent. ut liceat vobis prima legum cunabula non ab antiquis fabulis diſcere, ſed ab Imperiali ſplendore appetere: & tam aures quam animi veſtri, nihil inutile, nihilque perperam poſitum, ſed quod in ipſis rerum obtinet argumentis, accipiant: & quod priore tempore vix poſt quadriennium [prioribus] contingebat, [ut tunc conſtitutiones Imperatorias legerent:] hoc vos à primordio ingrediamini, digni tanto honore, tantaque reperti felicitate, ut & initium vobis & finis legum eruditionis à voce principali procedat.

4 ¶ Igi-

4 ¶ Igitur poſt libros quinquaginta Digeſtorum ſeu Pandectarum, (in quibus omne jus antiquum collectum eſt, quod per eundem virum excelſum Tribonianum: necnon cæteros viros illuſtres, & facundiſſimos confecimus) in quatuor libros eaſdem Inſtitutiones partiri juſſimus: ut ſint totius legitimæ ſcientiæ prima elementa.

5 ¶ In quibus breviter expoſitum eſt: & quod antea obtinebat: & quod poſtea deſuetudine inumbratum, Imperiali remedio illuminatum eſt.

6 ¶ Quas ex omnibus antiquorum Inſtitutionibus, & præcipue ex commentariis Caji noſtri, tam inſtitutionum, quam rerum quotidianarum, aliiſque multis commentariis compoſitas, cum tres viri prudentes prædicti nobis obtulerunt: & legimus & recognovimus, & pleniſſimum noſtrarum conſtitutionum robur eis accommodavimus.

7 ¶ Summa itaque ope, & alacri ſtudio has leges noſtras accipite: & voſmetipſos ſic eruditos oſtendite: ut ſpes vos pulcherrima foveat, toto legitimo opere perfecto, poſſe etiam noſtram Rempublicam in partibus ejus vobis credendis gubernari. D. C. P. XI Kalend. Decem. D. JUSTINIANO PP. A. III. CONS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

INSTITUTIONUM
ſeu Elementorum
D. JUSTINIANI,
ſacratiſſimi Principis,
LIBER PRIMUS.

DE JUSTITIA ET JURE.
TITULUS I.

IUSTITIA eſt conſtans & perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi.

1 ¶ Juriſprudentia eſt divinarum atque humanarum rerum notitia, juſti atque injuſti ſcientia.

2 ¶ His igitur generaliter cognitis, & incipientibus nobis exponere jura populi Romani: ita videntur poſſe tradi commodiſſime, ſi primo levi ac ſimplici via, poſt deinde diligentiſſima atque exactiſſima interpretatione, ſingula tradantur: alioqui ſi ſtatim ab initio rudem adhuc & infirmum animum ſtudioſi, multitudine ac varietate rerum oneraverimus: duorum alterum, aut deſertorem ſtudiorum efficiemus, aut cum magno labore, ſæpe etiam cum diffidentia (quæ plerunque juvenes avertit) ſerius ad id perducemus: ad quod, leviore via ductus, ſine magno labore, & ſine ulla diffidentia, maturius perduci potuiſſet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

3 ¶ Juris præcepta ſunt hæc: honeſte vivere, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere.

4 ¶ Hujus ſtudii duæ ſunt poſitiones, publicum & privatum. Publicum jus eſt, quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat. Privatum, quod ad ſingulorum utilitatem. Dicendum eſt igitur de jure privato, quod tripertitum eſt: collectum eſt enim ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut civilibus.

DE JURE NATURALI, gentium, & civili.

TITULUS II.

JUs naturale eſt, quod natura omnia animalia docuit. nam jus iſtud non humani generis proprium eſt: ſed omnium animalium, [quæ in cœlo,] quæ in terra, quæ in mari naſcuntur. Hinc deſcendit maris atque fœminæ conjunctio, quam nos matrimonium appellamus: hinc liberorum procreatio, hinc educatio. Videmus etenim cætera quoque animalia iſtius juris peritia cenſeri.

1 ¶ Jus autem civile à jure gentium diſtinguitur: quod omnes populi, qui legibus & moribus reguntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum jure utuntur. nam quod quiſque populus ipſe ſibi jus conſtituit: id ipſius proprium civitatis eſt: vocaturque jus civile, quaſi jus proprium ipſius civitatis. quod vero naturalis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ratio inter omnes homines conſtituit, id a-
pud omnes peræque cuſtoditur: vocaturque
jus gentium, quaſi quo jure omnes gentes
utantur. Et populus itaque Romanus par-
tim ſuo proprio, partim communi omnium
hominum jure utitur. Quæ ſingula qualia
ſint, ſuis locis proponemus.

2 ¶ Sed jus quidem civile ex unaquaque
civitate appellatur, veluti Athenienſium:
nam ſi quis velit Solonis, vel Draconis le-
ges appellare jus civile Athenienſium: non
erraverit. ſic enim & jus, quo Romanus po-
pulus utitur, jus civile Romanorum appel-
lamus: vel jus Quiritum, quo Quirites u-
tuntur. Romani enim [à Romulo,] Quiri-
tes à Quirino appellantur. Sed quoties non
addimus nomen, cujus ſit civitatis: no-
ſtrum jus ſignificamus. ſicuti cum Poëtam
dicimus, nec addimus nomen, ſubauditur
apud Græcos egregius Homerus, apud nos
Virgilius. Jus autem gentium omni huma-
no generi commune eſt. nam uſu exigente,
& humanis neceſſitatibus, gentes humanæ
[jura] quædam ſibi conſtituerunt. Bella et-
enim orta ſunt, & captivitates ſequutæ, &
ſervitutes, quæ ſunt naturali juri contrariæ.
Jure enim naturali omnes homines ab initio
liberi naſcebantur. Et ex hoc jure gentium
omnes pene contractus introducti ſunt, ut
emtio [&] venditio, locatio [&] conductio,
ſocietas, depoſitum, mutuum, & alii innu-
merabiles.

3 ¶ Conſtat autem jus noſtrum, quo uti-
mur,

mur, aut ſcripto, aut ſine ſcripto: ut apud Græcos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δ᾽ ἄγγραφοι, id eſt, *Legum aliæ* [*ſunt*] *ſcriptæ, aliæ non ſcriptæ.* Scriptum autem jus eſt lex, plebiſcitum, Senatuſconſultum, principum placita, magiſtratuum edicta, reſponſa prudentium.

4 ¶ Lex eſt, quod populus Romanus ſenatorio magiſtratu interrogante (veluti Conſule) conſtituebat. Plebiſcitum eſt, quod plebs plebejo magiſtratu interrogante (veluti Tribuno) conſtituebat. Plebs autem à populo eo differt, quo ſpecies à genere: nam appellatione populi, univerſi cives ſignificantur, connumeratis etiam patriciis & ſenatoribus. Plebis autem appellatione, ſine patriciis & ſenatoribus cæteri cives ſignificantur. ſed & Plebiſcita, lege Hortenſia lata, non minus valere, quam leges cœperunt.

5 ¶ Senatuſconſultum eſt, quod Senatus jubet, atque conſtituit. Nam cum auctus eſſet populus Romanus in eum modum, ut difficile eſſet in unum eum convocari legis ſanciendæ cauſa: æquum viſum eſt, Senatum vice populi conſuli.

6 ¶ Sed & quod Principi placuit, legis habet vigorem: quum lege Regia, quæ de ejus imperio lata eſt, populus ei, & in eum omne imperium ſuum & poteſtatem concedit. Quodcunque ergo imperator per Epiſtolam conſtituit: vel cognoſcens decrevit, vel edicto præcepit, legem eſſe conſtat. hæc ſunt, quæ Conſtitutiones appellantur. Plane

ex his quædam ſunt perſonales, quæ nec a[d] exemplum trahuntur, [quoniam non ho[c] princeps vult.] nam quod alicui ob meritu[m] indulſit, vel ſi quam pœnam irrogavit, vel [si] cui ſine exemplo ſubvenit: perſonam no[n] tranſgreditur. Aliæ autem, quum generale[s] ſint, omnes procul dubio tenent.

7 ¶ Prætorum quoque edicta non modi[cam] eam obtinent juris auctoritatem. Hoc etiam jus honorarium ſolemus appellare, quod qu[i] honores gerunt, id eſt, magiſtratus, auctoritatem huic juri dederunt. Proponebant & Ædiles Curules edictum de quibuſdam cauſis, quod & ipſum juris honorarii portio eſt.

8 ¶ Reſponſa prudentium ſunt ſententiæ & opiniones eorum, quibus permiſſum erat de jure reſpondere. nam antiquitus conſtitutum erat, ut eſſent, qui jura publice interpretarentur, quibus à Cæſare jus reſpondendi datum eſt, qui Juriſconſulti appellabantur, quorum omnium ſententiæ & opiniones eam auctoritatem tenebant, ut judici recedere à reſponſo eorum non liceret, ut eſt conſtitutum.

9 ¶ Sine ſcripto jus venit, quod uſus approbavit. nam diuturni mores conſenſu utentium comprobati, legem imitantur.

10 ¶ Et non ineleganter in duas ſpecies jus civile diſtributum eſſe videtur. nam origo ejus ab inſtitutis duarum civitatum, Athenarum ſcilicet, & Lacedæmoniorum, fluxiſſe videtur. In his enim civitatibus ita agi ſolitum erat, ut Lacedæmonii quidem magis

ea,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ea, quæ pro legibus obſervabant, memoriæ mandarent: Athenienſes vero ea, quæ in legibus ſcripta comprehendiſſent, cuſtodirent.

11 ¶ Sed naturalia quidem jura, quæ apud omnes gentes peræque obſervantur: divina quadam providentia conſtituta, ſemper firma atque immutabilia permanent. Ea vero, quæ ipſa ſibi quæque civitas conſtituit, ſæpe mutari ſolent, vel tacito conſenſu populi, vel alia poſtea lege lata.

12 ¶ Omne autem jus, quo utimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. Et prius de perſonis videamus. nam parum eſt jus noſſe, ſi perſonæ, quarum cauſa conſtitutum eſt, ignorentur.

DE JURE PERSONARUM.

TITULUS III.

SUmma itaque diviſio de jure perſonarum hæc eſt: quod omnes homines, aut liberi ſunt, aut ſervi.

1 ¶ Et libertas quidem (ex qua etiam liberi vocantur) eſt naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, niſi ſi quid vi aut jure prohibetur.

2 ¶ Servitus autem eſt conſtitutio juris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubjicitur.

3 ¶ Servi autem ex eo appellati ſunt, quod imperatores captivos vendere, ac per hoc ſervare, nec occidere ſolent. qui etiam manci-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

pia dicti ſunt, [eo] quod ab hoſtibus man capiuntur.

4 ¶ Servi autem aut naſcuntur, aut fiun naſcuntur ex ancillis noſtris. fiunt, aut ju re gentium, id eſt, ex captivitate: aut jur civili, cum liber homo major viginti anni ad pretium participandum ſeſe venundar paſſus eſt.

5 ¶ In ſervorum conditione nulla eſt dif ferentia: in liberis autem multæ; aut enim ſunt ingenui, aut libertini.

DE INGENUIS.

TITULUS IV.

INgenuus eſt is, qui ſtatim, ut natus eſt, liber eſt: ſive ex duobus ingenuis matrimonio editus eſt, ſive ex libertinis duobus, ſive ex altero libertino, & altero ingenuo. Sed & ſi quis ex matre naſcitur libera, patre vero ſervo, ingenuus nihilominus naſcitur, quemadmodum qui ex matre libera & incerto patre natus eſt, quoniam vulgo conceptus eſt. Sufficit autem liberam fuiſſe matrem eo tempore, quo naſcitur, licet ancilla conceperit. Et è contrario, ſi libera conceperit, deinde ancilla facta pariat: placuit eum, qui naſcitur, liberum naſci: quia non debet calamitas matris ei nocere, qui in ventre eſt. Ex his illud quæſitum eſt, Si ancilla prægnans manumiſſa ſit: deinde ancilla poſtea facta pepererit: liberum, an ſervum pariat? Et Martianus probat liberum naſci. ſufficit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

enim ei, qui in utero eſt, liberam matrem vel medio tempore habuiſſe, [ut liber naſcatur.] quod & verum eſt.

1 ¶ Cum autem ingenuus aliquis natus ſit, non officit ei in ſervitute fuiſſe, & poſtea manumiſſum eſſe: ſæpiſſime enim conſtitutum eſt, natalibus non officere manumiſſionem.

DE LIBERTINIS.

TITULUS. V.

LIbertini ſunt, qui ex juſta ſervitute manumiſſi ſunt. manumiſſio autem eſt de manu datio. nam quamdiu aliquis in ſervitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt: & manumiſſus liberatur poteſtate. Quæ res à jure gentium originem ſumpſit: utpote cum jure naturali omnes liberi naſcerentur, nec eſſet nota manumiſſio, cum ſervitus eſſet incognita. Sed poſtquam jure gentium ſervitus invaſit: ſequutum eſt beneficium manumiſſionis, & cum uno communi nomine omnes *homines* appellarentur. jure gentium tria [hominum] genera eſſe cœperunt: liberi, & his contrarium ſervi, & tertium genus libertini, qui deſierant eſſe ſervi.

1 ¶ Multis autem modis manumiſſio procedit, aut enim ex ſacris conſtitutionibus in ſacroſanctis eccleſiis, aut vindicta, aut inter amicos, aut per epiſtolam, aut per teſtamentum, aut per aliam quamlibet ultimam voluntatem. Sed & aliis multis modis liber-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

tas ſervo competere poteſt, qui tam ex ve[illegible]ribus, quam ex noſtris conſtitutionibus i[illegible]troducti ſunt.

2 ¶ Servi [vero] à dominis ſemper m[illegible]numitti ſolent: adeo, ut vel in tranſitu m[illegible]numittantur: veluti cum prætor, aut pr[illegible]ſes, aut proconſul in balneum, vel in thea[illegible]trum eant.

3 ¶ Libertinorum autem ſtatus triperti[illegible]tus antea fuerat. Nam qui manumittebantur, modo majorem & juſtam libertatem conſequebantur, & fiebant cives Romani: modo minorem, & Latini ex lege Junia Norbana fiebant: modo inferiorem, & fiebant ex lege Ælia Sentia dedititii. Sed quoniam dedititiorum quidem peſſima conditio jam ex multis temporibus in deſuetudinem abierat, Latinorum vero nomen non frequentabatur: ideoque noſtra pietas omnia augere, & in meliorem ſtatum reducere deſiderans, duabus conſtitutionibus hoc emendavit, & in priſtinum ſtatum reduxit: quia & à primis urbis Romæ cunabulis una atque ſimplex libertas competebat: id eſt, eadem, quam habebat manumiſſor: niſi quod ſcilicet libertinus ſit, qui manumittitur, licet manumiſſor ingenuus ſit. Et dedititios quidem per conſtitutionem noſtram expulimus, quam promulgavimus inter noſtras deciſiones: per quas, ſuggerente nobis Triboniano viro excelſo quæſtore [noſtro,] antiqui juris altercationes placavimus. Latinos autem Junianos, & omnem quæ circa eos fuerat obſer-

van-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

rantiam , alia conſtitutione per ejuſdem quæſtoris ſuggeſtionem correximus , quæ inter Imperiales radiat ſanctiones. Et omnes libertos , nullo nec ætatis manumiſſi , nec domini manumittentis , nec in manumiſſionis modo diſcrimine habito (ſicut jam antea obſervabatur) civitate Romana decoravimus : multis modis additis , per quos poſſit libertas ſervis cum civitate Romana , quæ ſola eſt in præſenti , præſtari.

QUIBUS EX CAUSIS manumittere non licet.

TITULUS VI.

NOn tamen cuicumque volenti manumittere licet. nam is , qui in fraudem creditorum manumittit , nihil agit : quia lex Ælia Sentia impedit libertatem.

1 ¶ Licet autem domino , qui ſolvendo non eſt , [in teſtamento] ſervum ſuum cum libertate hæredem inſtituere , ut liber fiat , hæreſque ei ſolus & neceſſarius : ſi modo ei nemo alius ex eo teſtamento hæres extiterit : aut quia nemo hæres ſcriptus ſit : aut quia is, qui ſcriptus eſt , qualibet ex cauſa hæres ei non extiterit. Idque eadem lege Ælia Sentia proviſum eſt. & recte. Valde enim proſpiciendum erat , ut egentes homines , quibus alius hæres extiturus non eſſet , vel ſervum ſuum neceſſarium hæredem haberent , qui ſatisfacturus eſſet creditoribus : aut hoc eo non faciente , creditores res hæreditarias ſer-

vi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

vi nomine vendant, ne injuria defunctus a
ficiatur.

2 ¶ Idemque juris eſt, & ſi ſine liberta
ſervus hæres inſtitutus eſt. Quod noſtra co
ſtitutio non ſolum in domino, qui ſolven
non eſt, ſed generaliter conſtituit, nova h
manitatis ratione: ut ex ipſa ſcriptura inſt
tutionis etiam libertas ei competere vide
tur: quum non ſit veriſimile, eum, que
hæredem ſibi elegit, ſi prætermiſerit libert
tis dationem, ſervum remanere voluiſſe, &
neminem ſibi hæredem fore.

3 ¶ In fraudem autem creditorum ma
numittere videtur, qui vel jam eo tempor
quo manumittit, ſolvendo non eſt: vel qu
datis libertatibus, deſiturus eſt ſolvendo eſſe
Prævaluiſſe tamen videtur (niſi animum quo
que fraudandi manumiſſor habuerit) non
impediri libertatem, quamvis bona [ejus]
creditoribus non ſufficiant. ſæpe enim de fa-
cultatibus ſuis amplius, quam in his eſt, ſpe-
rant homines. Itaque tunc intelligimus im-
pediri libertatem, cum utroque modo frau-
dantur creditores, id eſt, & conſilio manu-
mittentis, & ipſa re, eo quod ejus bona non
ſunt ſuffectura creditoribus.

4 ¶ Eadem lege Ælia Sentia domino mi-
nori viginti annis non aliter manumittere
permittitur, quam ſi vindicta apud conſi-
lium, juſta cauſa manumiſſionis approbata,
fuerint manumiſſi.

5 ¶ Juſtæ autem manumiſſionis cauſæ
hæ ſunt: veluti, Si quis patrem aut matrem,

filium

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

filium filiamve, aut fratres ſororeſve naturales, aut pædagogum, aut nutricem, aut educatorem, aut alumnum alumnamve, aut collactaneum manumittat: aut ſervum, procuratoris habendi gratia, aut ancillam matrimonii [habendi] cauſa: dum tamen intra ſex menſes in uxorem ducatur, niſi juſta cauſa impediat: & [ſervus,] qui manumittitur procuratoris habendi gratia, non minor decem & ſeptem annis manumittatur.

6 ¶ Semel autem cauſa approbata, ſive vera ſit, ſive falſa, non retractatur.

7 ¶ Cum ergo certus modus manumittendi minoribus viginti annis dominis per legem Æliam Sentiam conſtitutus eſſet: eveniebat, ut qui quatuordecim annos expleverat, licet teſtamentum facere, & in eo ſibi hæredem inſtituere, legataque relinquere poſſet: tamen ſi adhuc minor eſſet viginti annis, libertatem ſervo dare non poſſet. Quod non erat ferendum: nam cui totorum ſuorum bonorum in teſtamento diſpoſitio data erat: quare non ſimiliter ei, quemadmodum alias res; ita de ſervis ſuis in ultima voluntate diſponere, quemadmodum voluerit, permittimus, ut & libertatem eis poſſit præſtare? Sed quum libertas inæſtimabilis res ſit, & propter hoc ante xx ætatis annum antiquitas libertatem ſervo dare prohibebat: ideo nos mediam quodammodo viam eligentes, non aliter minori viginti annis libertatem in teſtamento dare ſervo ſuo concedimus, niſi decimum ſeptimum annum impleverit,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

verit, & decimumoctavum attigerit. Qu
enim antiquitas hujuſmodi ætati, & pro
liis poſtulare conceſſerit: cur non etiam i
judicii ſtabilitas ita eos adjuvare credatu
ut ad libertatem dandam ſervis ſuis poſſi
pervenire.

DE LEGE FUSIA CANINIA tollenda.

TITULUS VII.

LEge Fuſia Caninia certus modus conſti
tutus erat in ſervis teſtamento manumi
tendis: quam, quaſi libertates impedientem
& quodammodo invidam, tollendam eſ
cenſuimus: quum ſatis fuerat inhumanum
vivos quidem licentiam habere totam ſuam
familiam libertate donare, niſi alia cauſa im
pediat libertatem: morientibus autem huju
modi licentiam adimere.

DE HIS, QUI SUI, VEL alieni juris ſunt.

TITULUS VIII.

SEquitur de jure perſonarum alia diviſio.
Nam quædam perſonæ ſui juris ſunt, quæ-
dam alieno juri ſubjectæ. Rurſus earum,
quæ alieno juri ſubjectæ ſunt, aliæ ſunt in
poteſtate parentum, aliæ in poteſtate domi-
norum. Videamus itaque de his, quæ alieno
juri ſubjectæ ſunt. nam ſi cognoverimus,
quæ iſtæ perſonæ ſunt: ſimul intelligemus

quæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

quæ ſui juris ſunt, ac prius inſpiciamus de his, quæ in poteſtate dominorum ſunt.

1 ¶ In poteſtate itaque dominorum ſunt ſervi. quæ quidem poteſtas, juris gentium eſt. nam apud omnes peræque gentes animadvertere poſſumus, dominis in ſervos vitæ neciſque poteſtatem fuiſſe: & quodcumque per ſervum acquiritur, id domino acquiri.

2 ¶ Sed hoc tempore nullis hominibus, qui ſub imperio noſtro ſunt, licet, ſine cauſa legibus cognita, in ſervos ſuos [ſupra modum] ſævire. Nam, ex conſtitutione divi Antonini, qui ſine cauſa ſervum ſuum occiderit, non minus puniri jubetur, quam ſi alienum ſervum occiderit. Sed & major aſperitas dominorum, ejuſdem principis conſtitutione coërcetur: nam [Antoninus] conſultus à quibuſdam præſidibus provinciarum de his ſervis, qui ad ædem ſacram, vel ad ſtatuam principum confugiunt, præcepit, ut ſi intolerabilis videatur ſævitia dominorum, cogantur ſervos ſuos bonis conditionibus vendere, ut pretium dominis daretur, & recte. expedit enim Reipublicæ, ne ſua re quis male utatur. Cujus reſcripti ad Ælium Martianum emiſſi verba ſunt hæc: Dominorum quidem poteſtatem in ſervos ſuos illibatam eſſe oportet, nec cuiquam hominum jus ſuum detrahi. ſed dominorum intereſt, ne auxilium contra ſævitiam, vel famem, vel intolerabilem injuriam denegetur iis, qui juſte deprecantur. Ideoque cognoſce de querelis eorum, qui ex familia Julii Sabini ad ſtatuam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

confugerunt. &, ſi vel durius habitos, qu
æquum eſt, vel infami injuria affectos ſe
cognoveris: venire jube, ita ut in poteſtat
domini non revertantur. Quod ſi meæ co
ſtitutioni fraudem fecerit, ſciat me hoc
miſſum ſeverius executurum.

DE PATRIA POTESTATE.

TITULUS IX.

IN poteſtate noſtra ſunt liberi noſtri, qu
ex juſtis nuptiis procreavimus.

1 ¶ Nuptiæ autem, ſive matrimoniu
eſt viri & mulieris conjunctio, individua
vitæ conſuetudinem continens.

2 ¶ Jus autem poteſtatis, quod in lib
ros habemus, proprium eſt civium Rom
norum. nulli enim alii ſunt homines, q
talem in liberos habeant poteſtatem, quale
nos habemus.

3 ¶ Qui igitur ex te & uxore tua naſc
tur, in tua poteſtate eſt. Item qui ex fili
tuo & uxore ejus naſcitur, id eſt, nepos tu
& neptis, æque in tua ſunt poteſtate, &
pronepos, & proneptis, & deinceps cæter
Qui autem ex filia tua naſcuntur, in poteſtat
tua non ſunt, ſed in patris eorum.

DE NUPTIIS.

TITULUS X.

JUſtas autem nuptias inter ſe cives Roma
ni contrahunt, qui ſecundum præcepta
legum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

legum coëunt, maſculi quidem puberes, fœminæ autem viri potentes, ſive patresfamiliarum ſint, ſive filiifamiliarum: dum tamen, ſi filiifamiliarum ſint, conſenſum habeant parentum, quorum in poteſtate ſunt. Nam hoc fieri debere, & civilis & naturalis ratio ſuadet: in tantum, ut juſſus parentis præcedere debeat. Unde quæſitum eſt, an furioſi filia nubere, aut furioſi filius uxorem ducere poſſit? cumque ſuper filio variabatur, noſtra proceſſit deciſio, qua permiſſum eſt ad exemplum filiæ furioſi, filium quoque [furioſi] poſſe & ſine patris interventu matrimonium ſibi copulare, ſecundum datum ex noſtra conſtitutione modum.

1 ¶ Ergo non omnes nobis uxores ducere licet. nam à quarundam nuptiis abſtinendum eſt. inter eas enim perſonas, quæ parentum liberorumve locum inter ſe obtinent, contrahi nuptiæ non poſſunt: veluti inter patrem & filiam, vel avum & neptem, vel matrem & filium, vel aviam & nepotem, & uſque in infinitum. Et ſi tales perſonæ inter ſe coïerint: nefarias atque inceſtas nuptias contraxiſſe dicuntur. Et hæc adeo vera ſunt, ut quamvis per adoptionem parentum liberorumve loco ſibi eſſe cœperint, non poſſint inter ſe matrimonio jungi: in tantum, ut etiam diſſoluta adoptione, idem juris maneat. Itaque eam, quæ tibi per adoptionem filia vel neptis eſſe cœperit, non poteris uxorem ducere, quamvis eam emancipaveris.

2 ¶ Inter eas quoque perſonas, quæ e
tranſverſo gradu cognationis junguntur, e
quædam ſimilis obſervatio, ſed non tant
Sane enim inter fratrem ſororemque nupti
prohibitæ ſunt ſive ab eodem patre eadem
que matre nati fuerint, ſive ex altero eorum
Sed ſi qua per adoptionem ſoror tibi eſſ
cœperit: quandiu quidem conſtat adoptio
ſane inter te & eam nuptiæ conſiſtere no
poſſunt. cum vero per emancipationem
adoptio ſit diſſoluta, poteris eam uxorem
ducere. Sed & ſi tu emancipatus fueris, nihil eſt impedimento nuptiis. Et ideo conſtat
ſi quis generum adoptare velit, debere eum
antea filiam ſuam emancipare: & ſi quis
velit nurum adoptare, debere eum antea filium ſuum emancipare.

3 ¶ Fratris vero, vel ſororis filiam, uxorem ducere non licet: ſed nec neptem fratris vel ſororis quis ducere poteſt, quamvis quarto gradu ſint. Cujus enim filiam uxorem ducere non licet, neque ejus neptem permittitur. Ejus vero mulieris, quam pater tuus adoptavit, filiam non videris impediri uxorem ducere: quia neque naturali, neque civili jure tibi conjungitur.

4 ¶ Duorum autem fratrum vel ſororum liberi, vel fratris & ſororis, conjungi poſſunt.

5 ¶ Item amitam, licet adoptivam, ducere uxorem non licet, item nec materteram: quia parentum loco habentur. Qua ratione verum eſt, magnam quoque amitam, & ma-

& materteram magnam prohiberi uxorem ducere.

6 ¶ Affinitatis quoque veneratione, à quarundam nuptiis abſtinere neceſſe eſt: ut ecce, privignam aut nurum uxorem ducere non licet: quia utræque filiæ loco ſunt. Quod ita ſcilicet accipi debet, ſi fuit nurus aut privigna tua. Nam ſi adhuc nurus tua eſt, id eſt, ſi adhuc nupta eſt filio tuo, alia ratione uxorem eam ducere non poteris: quia eadem duobus nupta eſſe non poteſt. Item ſi adhuc privigna tua eſt, id eſt, ſi mater ejus tibi nupta eſt, ideo eam uxorem ducere non poteris, quia duas uxores eodem tempore habere non licet.

7 ¶ Socrum quoque & novercam prohibitum eſt uxorem ducere: quia matris loco ſunt. Quod & ipſum diſſoluta demum affinitate procedit: alioquin ſi adhuc noverca eſt, id eſt, ſi adhuc patri tuo nupta eſt: communi jure impeditur tibi nubere, quia eadem duobus nupta eſſe non poteſt. Item ſi adhuc ſocrus eſt, id eſt, ſi adhuc filia ejus tibi nupta eſt: ideo impediuntur tibi nuptiæ, quia duas uxores habere non potes.

8 ¶ Mariti tamen filius ex alia uxore, & uxoris filia ex alio marito, vel contra, matrimonium recte contrahunt: licet habeant fratrem ſororemve ex matrimonio poſtea contracto natos.

9 ¶ Si uxor tua poſt divortium ex alio filiam procreaverit: hæc non eſt quidem privigna tua: ſed Julianus ab hujuſmodi nuptiis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

abſtinere debere ait. nam conſtat, nec ſponſam filii nurum eſſe, nec patris ſponſam novercam eſſe: rectius tamen, & jure facturos eos, qui ab hujuſmodi nuptiis abſtinuerint.

10 ¶ Illud certum eſt, ſerviles quoque cognationes impedimento nuptiis eſſe: ſi forte pater & filia, aut frater & ſoror manumiſſi fuerint.

11 ¶ Sunt & aliæ perſonæ, quæ propter diverſas rationes nuptias contrahere prohibentur, quas in libris Digeſtorum, ſeu Pandectarum, ex vetere jure collectarum, enumerari permiſimus.

12 ¶ Si adverſus ea, quæ diximus, aliqui coïerint: nec vir, nec uxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaque ii, qui ex eo coitu naſcuntur, in poteſtate patris non ſunt: ſed tales ſunt (quantum ad patriam poteſtatem pertinet) quales ſunt ii, quos mater vulgo concepit. Nam nec hi patrem habere intelliguntur, cum & his pater incertus ſit. unde ſolent ſpurii appellari παρὰ τὴν σποράν, id eſt, *à ſatione*, & ἀπάτορες, quaſi ſine patre filii. Sequitur ergo, ut diſſoluto tali coitu, nec dotis, nec donationis exactioni locus ſit. Qui autem prohibitas nuptias contrahunt, & alias pœnas patiuntur, quæ ſacris conſtitutionibus continentur.

13 ¶ Aliquando autem evenit, ut liberi, qui ſtatim, ut nati ſunt, in poteſtate parentum non ſunt, poſtea redigantur in poteſtatem patris: qualis eſt is, qui dum naturalis

fuerat,

ierat, poſtea curiæ datus, poteſtati patris ſubjicitur: nec non is, qui à muliere libera procreatus, cujus matrimonium minime legibus interdictum fuerat, ſed ad quam pater conſuetudinem habuerat, poſtea ex noſtra conſtitutione dotalibus inſtrumentis compoſitis, in poteſtate patris efficitur. Quod & aliis liberis, qui ex eodem matrimonio poſtea fuerint procreati, ſimiliter noſtra conſtitutio præbuit.

DE ADOPTIONIBUS.

TITULUS XI.

NOn ſolum autem naturales liberi, ſecundum ea, quæ diximus, in poteſtate noſtra ſunt: verum etiam ii, quos adoptamus.

1 ¶ Adoptio autem duobus modis fit, aut principali reſcripto, aut imperio magiſtratus. Imperatoris auctoritate adoptare quis poteſt eos eaſve, qui quæve ſui juris ſunt: quæ ſpecies adoptionis dicitur arrogatio. Imperio magiſtratus adoptamus eos eaſve, qui quæve in poteſtate parentum ſunt, ſive primum gradum liberorum obtineant, qualis eſt filius, filia: ſive inferiorem, qualis eſt nepos, neptis, pronepos, proneptis.

2 ¶ Sed hodie ex noſtra conſtitutione, cum filiusfamilias à patre naturali extraneæ perſonæ in adoptionem datur: jura patris naturalis minime diſſolvuntur, nec quicquam ad patrem adoptivum tranſit: nec in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

poteſtate ejus eſt, licet ab inteſtato jura ſu
ceſſionis ei à nobis tributa ſint. Si vero p
ter naturalis non extraneo, ſed avo filii ſ
materno, vel ſi ipſe pater naturalis fuerit
mancipatus, etiam avo vel proavo ſimi
modo paterno vel materno filium ſuum d
derit in adoptionem; in hoc caſu, quia con
currunt in unam perſonam, & naturalia, &
adoptionis jura: manet ſtabile jus patri
adoptivi, & naturali vinculo copulatum, &
legitimo adoptionis modo conſtitutum: u
& in familia, & in poteſtate hujuſmodi pa
tris adoptivi ſit.

3 ¶ Cum autem impubes per principale
reſcriptum arrogatur, cauſa cognita arrogatio fieri permittitur, & exquiritur cauſa arrogationis an honeſta ſit: expediatque pupillo. Et cum quibuſdam conditionibus arrogatio fit, id eſt, ut caveat arrogator perſonæ publicæ, ſi intra pubertatem pupillus deceſſerit, reſtituturum ſe bona illis, qui, ſi adoptio facta non eſſet, ad ſucceſſionem ejus venturi eſſent. Item non aliter emancipare eum poteſt arrogator, niſi cauſa cognita dignus emancipatione fuerit, & tunc ſua bona ei reddat. Sed & ſi decedens pater eum exhæredaverit, vel vivus ſine juſta cauſa emancipaverit: jubetur quartam partem ei bonorum ſuorum relinquere, videlicet præter bona, quæ ad patrem adoptivum tranſtulit, & quorum commodum ei poſtea acquiſivit.

4 ¶ Minorem natu, majorem non poſſe adoptare placet. adoptio enim naturam imitatur:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

atur: & pro monſtro eſt, ut major ſit filius, quam pater. Debet itaque is, qui ſibi filium per adoptionem vel arrogationem facit, plena pubertate, id eſt, decem & octo annis præcedere.

5 ¶ Licet autem & in locum nepotis vel neptis, pronepotis vel proneptis, vel deinceps adoptare, quamvis filium quis non habeat.

6 ¶ Et tam filium alienum quis in locum nepotis adoptare poteſt, quam nepotem in locum filii.

7 ¶ Sed ſi quis nepotis loco adoptet, vel quaſi ex filio quem habet jam adoptatum: vel quaſi ex illo, quem naturalem in ſua poteſtate habet: eo caſu & filius conſentire debet, ne ei invito ſuus hæres agnaſcatur: ſed ex contrario, ſi avus ex filio nepotem det in adoptionem, non eſt neceſſe filium conſentire.

8 ¶ In plurimis autem cauſis adſimilatur is, qui adoptatus vel arrogatus eſt, ei, qui ex legitimo matrimonio natus eſt, & ideo, ſi quis per imperatorem, vel apud prætorem vel præſidem provinciæ non extraneum adoptaverit, poteſt eundem in adoptionem alii dare.

9 ¶ Sed & illud utriuſque adoptionis commune eſt, quod & ii, qui generare non poſſunt (quales ſunt ſpadones) adoptare poſſunt. [caſtrati autem non poſſunt.]

10 ¶ Fœminæ quoque adoptare non poſſunt: quia nec naturales liberos in ſua po-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

teſtate habent: ſed ex indulgentia princip ad ſolatium liberorum amiſſorum adopta poſſunt.

11 ¶ Illud proprium eſt adoptionis illiu quæ per ſacrum oraculum fit, quod is, qu liberos in poteſtate habet, ſi ſe arrogandum dederit, non ſolum ipſe poteſtati arrogatoris ſubjicitur, ſed etiam liberi ejus in ejuſdem fiunt poteſtate tanquam nepotes. ſi etenim divus Auguſtus non ante Tiberium adoptavit, quam is Germanicum adoptaſſet: ut protinus adoptione facta, inciperet Germanicus Auguſti nepos eſſe.

12 ¶ Apud Catonem bene ſcriptum refert antiquitas, Servos, ſi à domino adoptati ſint, ex hoc ipſo poſſe liberari. Unde & nos eruditi, in noſtra conſtitutione etiam eum ſervum quem dominus actis intervenientibus filium ſuum nominaverat, liberum eſſe conſtituimus: licet hoc ad jus filii accipiendum non ſufficiat.

QUIBUS MODIS JUS PATRIÆ poteſtatis ſolvitur.

TITULUS XII.

Videamus nunc, quibus modis ii, qui alieno juri ſunt ſubjecti, eo jure liberentur. Et quidem quemadmodum liberentur ſervi à poteſtate dominorum, ex iis intelligere poſſumus, quæ de ſervis manumittendis ſuperius expoſuimus. Hi vero, qui in poteſtate parentis ſunt, mortuo eo, ſui juris fiunt,

unt. Sed hoc diſtinctionem recipit. nam
nortuo patre, ſane omni modo filii filiæve
ui juris efficiuntur. Mortuo vero avo, non
mnino nepotes nepteſque ſui juris fiunt:
ed ita ſi poſt mortem avi in poteſtatem pa-
ris ſui recaſuri non ſunt. itaque ſi moriente
ivo pater eorum vivit, & in poteſtate pa-
ris ſui eſt, tunc poſt obitum avi in poteſtate
atris ſui fiunt. Si vero is, quo tempore avus
noritur, aut jam mortuus eſt, aut [per e-
nancipationem] exiit de poteſtate patris:
unc ii, qui in poteſtatem ejus cadere non
oſſunt, ſui juris fiunt.

1 ¶ Cum autem is, qui ob aliquod ma-
eficium in inſulam deportatur, civitatem
amittit: ſequitur, ut qui eo modo ex nume-
ro civium Romanorum tollitur, perinde
quaſi eo mortuo, deſinant liberi in poteſtate
ejus eſſe. Pari ratione & ſi is, qui in poteſta-
te parentis ſit, in inſulam deportatus fuerit,
deſinit eſſe in poteſtate parentis. ſed ſi ex in-
dulgentia principis reſtituti fuerint; per o-
mnia priſtinum ſtatum recipiunt.

2 ¶ Relegati autem patres in inſulam,
in poteſtate liberos retinent. Et ex contra-
rio liberi relegati, in poteſtate parentum re-
manent.

3 ¶ Pœnæ ſervus effectus, filios in pote-
ſtate habere deſinit. Servi autem pœnæ effi-
ciuntur, qui in metallum damnantur, & qui
beſtiis ſubjiciuntur.

4 ¶ Filiusfamilias ſi militaverit, vel ſi
ſenator, vel conſul factus fuerit: remanet in
po-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

poteſtate patris. militia enim, vel conſu
ris dignitas de patris poteſtate filium non
berat. Sed ex conſtitutione noſtra ſumm
patriciatus dignitas illico, imperialibus c
dicillis præſtitis, filium à patria poteſta
liberat. quis enim patiatur patrem quide
poſſe per emancipationis modum poteſtat
ſuæ nexibus filium liberare: imperatoria
autem celſitudinem non valere eum, que
ſibi patrem elegit, ab aliena eximere pote
ſtate?

5 ¶ Si ab hoſtibus captus fuerit parens
quamvis ſervus hoſtium fiat, tamen pende
jus liberorum propter jus poſtliminii: qui
hi, qui ab hoſtibus capti ſunt, ſi reverſi fue
rint, omnia priſtina jura recipiunt. idcirc
reverſus etiam liberos habebit in poteſtate
quia poſtliminium fingit eum, qui captus eſt,
in civitate ſemper fuiſſe: Si vero ibi deceſſe
rit: exinde, ex quo captus eſt pater, filius
ſui juris fuiſſe videtur. Ipſe quoque filius,
nepoſve, ſi ab hoſtibus captus fuerit: ſimili-
ter dicimus propter jus poſtliminii, jus quo-
que poteſtatis parentis in ſuſpenſo eſſe. Di-
ctum eſt autem poſtliminium à limine, &
poſt. Unde eum, qui ab hoſtibus [captus eſt,
&] in fines noſtros poſtea pervenit, poſtli-
minio reverſum recte dicimus. Nam limi-
na, ſicut in domo finem quendam faciunt:
ſic & imperii finem eſſe limen veteres volue-
runt. Hinc & limen dictum eſt, quaſi finis
quidam & terminus. ab eo poſtliminium
dictum eſt, quia ad idem limen reverteba-

tur,

ur, quod amiſerat. Sed & qui captus victis hoſtibus recuperatur, poſtliminio rediiſſe exiſtimatur.

6 ¶ Præterea emancipatione quoque deſinunt liberi in poteſtate parentum eſſe. Sed emancipatio antea quidem vel per antiquam legis obſervationem procedebat, quæ per imaginarias venditiones, & intercedentes manumiſſiones celebrabatur, vel ex imperiali reſcripto. Noſtra autem providentia etiam hoc in melius per conſtitutionem reformavit: ut fictione priſtina exploſa, recta via ad competentes judices vel magiſtratus, parentes intrent: & filios ſuos, vel filias, vel nepotes, vel neptes, ac deinceps, à ſua manu dimittant. Et tunc ex edicto prætoris in bonis hujuſmodi filii, vel filiæ, vel nepotis, vel neptis, qui quæve à parente manumiſſus, vel manumiſſa fuerit, eadem jura præſtantur parenti, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti. Et præterea ſi impubes ſit filius, vel filia, vel cæteri: ipſe parens ex manumiſſione tutelam ejus nanciſcitur.

7 ¶ Admonendi autem ſumus, liberum arbitrium eſſe ei, qui filium, & ex eo nepotem vel neptem in poteſtate habebit: filium quidem de poteſtate dimittere: nepotem vero vel neptem retinere. & è converſo filium quidem in poteſtate retinere, nepotem vero vel neptem manumittere, vel omnes ſui juris efficere. Eadem & de pronepote & pronepte dicta eſſe intelligantur.

8 ¶ Sed & ſi pater filium, quem in poteſta-

teſtate habet, avo vel proavo naturali ſ
cundum noſtras conſtitutiones ſuper his h
bitas, in adoptionem dederit: id eſt, ſi h
ipſum actis intervenientibus apud comp
tentem judicem manifeſtaverit, præſen
eo, qui adoptatur, & non contradicente, n
non eo [præſente,] qui adoptat: ſolvit
quidem jus poteſtatis patris naturalis: tran
autem in hujuſmodi parentem adoptivun
in cujus perſona & adoptionem eſſe plenif
mam antea diximus.

9 ¶ Illud autem ſcire oportet, quod
nurus tua ex filio tuo conceperit, & filiu
poſtea emancipaveris, vel in adoptione
dederis, prægnante nuru tua: nihilomint
quod ex ea naſcitur, in poteſtate tua naſc
tur. Quod ſi poſt emancipationem vel ac
optionem conceptus fuerit: patris ſui eman
cipati, vel avi adoptivi poteſtati ſubjicitur.

10 ¶ Et quidem neque naturales liberi
neque adoptivi ullo pene modo poſſunt co
gere parentes, de poteſtate ſua eos dimittere.

DE TUTELIS.

TITULUS XIII.

TRanſeamus nunc ad aliam diviſionem perſonarum. Nam ex his perſonis, qua in poteſtate non ſunt, quædam vel in tutela ſunt vel in curatione, quædam neutro jure tenentur. Videamus ergo de his, quæ in tutela vel in curatione ſunt. Ita enim intelligemus cæteras perſonas, quæ neutro jure tenen-

tenentur. Ac prius diſpiciamus de his, quæ in tutela ſunt.

1 ¶ Eſt autem tutela (ut Servius definivit) vis ac poteſtas in capite libero ad tuendum eum, qui propter ætatem ſe defendere nequit, jure civili data ac permiſſa.

2 ¶ Tutores autem ſunt, qui eam vim ac poteſtatem habent, exque ipſa re nomen acceperunt. itaque appellantur tutores, quaſi tuitores atque defenſores: ſicut æditui dicuntur, qui ædes tuentur.

3 ¶ Permiſſum eſt itaque parentibus, liberis impuberibus, quos in poteſtate habent, teſtamento tutores dare. Et hoc in filios, filiaſque procedit omnimodo. nepotibus vero neptibuſque ita demum parentes poſſunt teſtamento tutores dare, ſi poſt mortem eorum in poteſtatem patris ſui non ſunt recaſuri. Itaque ſi filius tuus mortis tuæ tempore in poteſtate tua ſit: nepotes ex eo non poterunt [ex] teſtamento tuo tutores habere, quamvis in poteſtate tua fuerint: ſcilicet quia mortuo te, in poteſtatem patris ſui recaſuri ſunt.

4 ¶ Cum autem in compluribus aliis cauſis poſthumi pro jam natis habeantur: & in hac cauſa placuit non minus poſthumis, quam jam natis teſtamento tutores dari poſſe: ſi modo in ea cauſa ſint, ut ſi vivis parentibus naſcerentur, ſui [hæredes,] & in poteſtate eorum fierent.

5 ¶ Sed & ſi emancipato filio tutor à patre datus fuerit teſtamento: confirmandus eſt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ex ſententia præſidis omni modo, id eſt ſine inquiſitione.

QUI TESTAMENTO TUTORES dari poſſunt.

TITULUS XIV.

DAri autem tutor poteſt teſtamento non ſolum paterfamilias, ſed etiam filiusfamilias.

1 ¶ Sed & ſervus proprius teſtamento cum libertate recte tutor dari poteſt. Sed ſciendum eſt, eum & ſine libertate tutorem datum, tacite libertatem directam accepiſſe videri, & per hoc recte tutorem eſſe. Plane ſi per errorem, quaſi liber, tutor datus ſit, aliud dicendum eſt. Servus autem alienus pure inutiliter teſtamento datur tutor: ſed ita, *cum liber erit*, utiliter datur. proprius autem ſervus inutiliter eo modo tutor datur.

2 ¶ Furioſus, vel minor vigintiquinque annis tutor teſtamento datus, tutor tunc erit, cum compos mentis, aut major vigintiquinque annis fuerit factus.

3 ¶ Ad certum tempus, vel ex certo tempore, vel ſub conditione vel ante hæredis inſtitutionem poſſe dari tutorem, non dubitatur.

4 ¶ Certæ autem rei vel cauſæ tutor dari non poteſt: quia perſonæ, non cauſæ, vel rei [tutor] datur.

5 ¶ Si quis filiabus ſuis vel filiis tutores dederit: etiam poſthumæ [vel poſthumo]

do-

ediſſe videtur: quia filii vel filiæ appella-
one & poſthumus & poſthuma continen-
ır. Quodſi nepotes ſint, an appellatione
liorum & ipſis tutores dati ſint? Dicendum
ſt, ut & ipſis quoque dati videantur: ſi
nodo liberos dixerit. Cæterum ſi filios:
ıon continebuntur. aliter enim filii, aliter
ıepotes appellantur. Plane ſi poſteris dederit:
am filii poſthumi, quam cæteri liberi conti-
ıebuntur.

)E LEGITIMA AGNATORUM tutela.

Titulus XV.

Quibus autem teſtamento tutor datus non eſt: his ex lege duodecim tabula-
um agnati ſunt tutores, qui vocantur le-
gitimi.

1 ¶ Sunt autem agnati, [cognati] per
virilis ſexus cognationem conjuncti, quaſi
à patre cognati: veluti frater [ex] eodem pa-
tre natus, fratris filius nepoſve ex eo: item
patruus, & patrui filius nepoſve ex eo. At
qui per fœminini ſexus perſonas cognatio-
ne junguntur, agnati non ſunt: ſed alias
naturali jure cognati. itaque amitæ tuæ fi-
lius non eſt tibi agnatus: ſed cognatus: &
invicem tu illi eodem jure conjungeris, quia
qui [ex ea] naſcuntur, patris, non matris fa-
miliam ſequuntur.

2 ¶ Quod autem [lex duodecim tabula-
rum] ab inteſtato vocat ad tutelam agna-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

tos: non hanc habet ſignificationem, ſi
mnino non fecerit teſtamentum is, qui po
rat tutores dare: ſed ſi, quantum ad tutela
pertinet, inteſtatus deceſſerit. quod tu
quoque accidere intelligitur, cum is, qui d
tus eſt tutor, vivo teſtatore deceſſerit.

3 ¶ Sed agnationis quidem jus omn
bus modis capitis diminutione plerumq
perimitur: nam agnatio juris [civilis] n
men eſt: cognationis vero jus non omnib
modis commutatur: quia civilis ratio civil
quidem jura corrumpere poteſt, naturalia v
ro non utique.

DE CAPITIS DIMINUTIONE

TITULUS XVI

Est autem capitis diminutio, ſtatus mu
tatio. Eaque tribus modis accidit. Nam
aut maxima eſt capitis diminutio aut mino
(quam quidam mediam vocant) aut minima

1 ¶ Maxima capitis diminutio eſt cum
aliquis ſimul & civitatem & libertatem a
mittit. quod accidit in his, qui ſervi pœna
efficiuntur atrocitate ſententiæ: vel libertis
ut ingratis erga patronos condemnatis: [ve
his,] qui ſe ad pretium participandum ve
nundari paſſi ſunt.

2 ¶ Minor, ſive media capitis diminu-
tio eſt, cum civitas quidem amittitur, li-
bertas vero retinetur, quod accidit ei, cui
aqua & igni interdictum fuerit: vel ei, qui
in Inſulam deportatus eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

3 ¶ Minima capitis diminutio eſt, cum ivitas retinetur & libertas, ſed ſtatus ho-ninis commutatur: quod accidit in his, qui um ſui juris fuerint, cœperunt alieno juri ubjecti eſſe, vel contra. [veluti ſi filiusfa-nilias à patre emancipatus fuerit, eſt capite iminutus.]

4 ¶ Servus autem manumiſſus, capite on minuitur: quia nullum caput habuit.

5 ¶ Quibus autem dignitas magis, quam tatus permutatur: capite non minuuntur: k ideo à ſenatu motos capite non minui con-tat.

6 ¶ Quod autem dictum eſt, manere co-gnationis jus etiam poſt capitis diminutio-nem: hoc ita eſt. ſi minima capitis diminu-io interveniat, manet enim cognatio. nam i maxima capitis diminutio interveniat: us quoque cognationis perit, utputa ſervi-tute alicujus cognati: & ne quidem ſi manu-miſſus fuerit, recipit cognationem. Sed & ſi in inſulam quis deportatus ſit, cognatio ſol-vitur.

7 ¶ Quum autem ad agnatos tutela pertineat: non ſimul ad omnes pertinet, ſed ad eos tantum, qui proximiores gradu ſunt: vel ſi plures ejuſdem gradus ſunt, ad omnes [pertinet: veluti ſi plures fratres ſunt, qui unum gradum obtinent, pariter ad tute-lam vocantur.]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

DE LEGITIMA PATRONORUM tutela.

TITULUS XVII.

EX eadem lege duodecim tabularum libertorum & libertarum tutela ad patronos liberoſque eorum pertinet, quæ & ipſa legitima tutela vocatur: non quia nominatim [in] ea lege de hac tutela caveatur: ſed quia perinde accepta eſt per interpretationem, ac ſi verbis legis introducta eſſet. Eo enim ipſo, quod hæreditates libertorum libertarumque, ſi inteſtati deceſſiſſent, juſſerat lex ad patronos liberoſve eorum pertinere; crediderunt veteres voluiſſe legem etiam tutelas ad eos pertinere: cum & agnatos, quos ad hæreditatem [lex] vocat, eoſdem & tutores eſſe juſſerit: quia plerumque ubi ſucceſſionis eſt emolumentum, ibi & tutelæ onus eſſe debet. Ideo autem diximus plerunque: quia ſi à fœmina impubes manumittatur, ipſa ad hæreditatem vocatur, quum alius ſit tutor.

DE LEGITIMA PARENTUM tutela.

TITULUS XVIII.

EXemplo patronorum recepta eſt & alia tutela, quæ & ipſa legitima vocatur. nam ſi quis filium aut filiam, nepotem aut neptem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

x filio, & deinceps impuberes emancipave-
it: legitimus eorum tutor erit.

DE FIDUCIARIA TUTELA.

TITULUS XIX.

Eſt & alia tutela, quæ fiduciaria appellatur. nam ſi pater filium, vel filiam, neotem, vel neptem, vel deinceps impuberes nanumiſerit: legitimam nanciſcitur eorum utelam. Quo defuncto, ſi liberi [ejus] viriis ſexus exiſtant, fiduciarii tutores vel fraris, vel ſororis efficiuntur. Atqui patrono egitimo tutore mortuo, liberi quoque ejus egitimi ſunt tutores: quoniam filius quidem lefuncti, ſi non eſſet à vivo patre emancipaus, poſt obitum ejus ſui juris efficeretur, nec in fratrum poteſtatem recideret; ideoque nec in tutelam. Libertus autem, ſi ſervus nanſiſſet, utique eodem jure apud liberos lomini poſt mortem ejus futurus eſſet. Ita amen hi ad tutelam vocantur, ſi perfectæ ſint ætatis, quod noſtra conſtitutio in omnibus tutelis & curationibus obſervari generaliter præcepit.

DE ATILIANO TUTORE, ET eo qui ex lege Julia & Titia dabatur.

TITULUS XX.

SI cui nullus omnino tutor fuerat: ei dabatur, in urbe quidem à prætore urbano, & majore parte tribunorum plebis, tutor ex

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

lege Atilia: in provinciis vero à præſidib
provinciarum ex lege Julia & Titia.

1 ¶ Sed & ſi in teſtamento tutor ſub co
ditione, aut ex die certo datus fuerat: quar
diu conditio aut dies pendebat, ex eiſde
legibus tutor dari poterat. Item ſi pure d
tus fuerat: quamdiu ex teſtamento nemo h
res exiſtebat, tamdiu ex eiſdem legibus tut
petendus erat: qui deſinebat eſſe tutor,
conditio extiterat, aut dies venerat, aut h
res extiterat.

2 ¶ Ab hoſtibus quoque tutore capto
ex his legibus tutor petebatur: qui deſineb
eſſe tutor, ſi is, qui captus erat, in civitater
reverſus fuerat. nam reverſus recipiebat tu
telam jure poſtliminii.

3 ¶ Sed ex his legibus tutores pupill
deſierunt dari, poſteaquam primo conſule
pupillis utriuſque ſexus tutores ex inquiſi
tione dare cœperunt, deinde prætores e
conſtitutionibus. Nam ſupradictis legibu
neque de cautione à tutoribus exigenda
rem ſalvam pupillis fore: neque de compel
lendis tutoribus ad tutelæ adminiſtrationem
quidquam cavebatur.

4 ¶ Sed hoc jure utimur, ut Romæ quidem præfectus urbi, vel prætor ſecundum ſuam jurisdictionem, in provinciis autem præſides ex inquiſitione tutores crearent, vel magiſtratus juſſu præſidum, ſi non ſint magnæ pupilli facultates.

5 ¶ Nos autem per conſtitutionem noſtram hujuſmodi difficultates hominum re-

cantes: nec expectata juſſione præſidum, ſpoſuimus, ſi facultates pupilli vel adulti ſque ad quingentos ſolidos valeant, defenſores civitatum una cum ejuſdem civitatis eligioſiſſimo antiſtite, vel alias publicas perſonas, id eſt, magiſtratus, vel juridicum Aexandrinæ civitatis, tutores vel curatores reare: legitima cautela ſecundum ejuſdem onſtitutionis normam præſtanda, videlicet orum periculo. qui eam accipiunt.

6 ¶ Impuberes autem in tutela eſſe natuali juri conveniens eſt. ut is, qui perfectæ tatis non ſit, alterius tutela regatur.

7 ¶ Quum ergo pupillorum pupillarumue tutores negotia gerant: poſt pubertatem itelæ judicio rationem reddunt.

E AUCTORITATE TUTORUM.

Titulus XXI.

AUctoritas autem tutoris in quibuſdam cauſis neceſſaria pupillis eſt, in quibuſlam non eſt neceſſaria. ut ecce ſi quid dari ibi ſtipulentur: non eſt neceſſaria tutoris uctoritas: quod ſi aliis promittant pupilli, ecceſſaria eſt tutoris auctoritas. Namque lacuit meliorem quidem conditionem licee eis facere etiam ſine tutoris auctoritate: leteriorem vero non aliter quam [cum] tuoris auctoritate. Unde in his cauſis, ex quipus obligationes mutuæ naſcuntur, ut in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depoſitis: ſi tu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

toris auctoritas non interveniat: ipſi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur: at in vicem pupilli non obligantur.

1 ¶ Neque tamen hæreditatem adire, neque bonorum poſſeſſionem petere, neque hæreditatem ex fideicommiſſo ſuſcipere aliter poſſunt, niſi tutoris auctoritate (quamvis [illis] lucroſa ſit), ne ullum damnũ habeant.

2 ¶ Tutor autem ſtatim in ipſo negotio præſens debet auctor fieri, ſi hoc pupillo prodeſſe exiſtimaverit, poſt tempus vero, vel per epiſtolam interpoſita auctoritas, nihil agit.

3 ¶ Si inter tutorem pupillumque judicium agendum ſit: quia ipſe tutor in rem ſuam auctor eſſe non poteſt: non prætorius tutor (ut olim) conſtituitur, ſed curator in locum ejus datur: quo [curatore] interveniente, judicium peragitur, & eo peracto curator eſſe deſinit.

QUIBUS MODIS TUTELA finitur.

TITULUS XXII.

Pupilli, pupillæque, cum puberes eſſe cœperint, [à] tutela liberantur. Pubertatem autem veteres quidem non ſolum ex annis, ſed etiam ex habitu corporis in maſculis æſtimari volebant. Noſtra autem majeſtas dignum eſſe caſtitate noſtrorum temporum [exiſtimans,] bene putavit: quod in fœminis etiam antiquis impudicum eſſe viſum eſt, id

eſt,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

eſt, inſpectionem habitudinis corporis, hoc etiam in maſculos extendere. Et ideo [noſtra] ſancta conſtitutione promulgata, pubertatem in maſculis poſt decimumquartum annum completum illico initium accipere diſpoſuimus: antiquitatis normam in fœminis bene poſitam, [in] ſuo ordine relinquentes, ut poſt duodecim annos completos viri potentes eſſe credantur.

1 ¶ Item finitur tutela, ſi arrogati ſint adhuc impuberes, vel deportati: item ſi in ſervitutem pupillus redigatur, vel [ſi] ab hoſtibus captus fuerit.

2 ¶ Sed & ſi uſque ad certam conditionem datus ſit [tutor] teſtamento: æque evenit, ut deſinat eſſe tutor exiſtente conditione.

3 ¶ Simili modo finitur tutela morte vel pupillorum, vel tutorum.

4 ¶ Sed & capitis deminutione tutoris, per quam libertas vel civitas amittitur, omnis tutela perit. Minima autem capitis diminutione tutoris, veluti ſi ſe in adoptionem dederit, legitima tantum tutela perit, cæteræ non pereunt. Sed pupilli & pupillæ capitis diminutio licet minima ſit, omnes tutelas tollit.

5 ¶ Præterea qui ad certum tempus teſtamento dantur tutores, finito eo deponunt tutelam.

6 ¶ Deſinunt etiam tutores eſſe, qui vel removentur à tutela ob id quod ſuſpecti viſi ſunt: vel qui ex juſta cauſa ſeſe excuſant, & onus adminiſtrandæ tutelæ deponunt,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

nunt, ſecundum ea quæ inferius proponimus.

DE CURATORIBUS.

TITULUS XXIII.

MAſculi [quidem] puberes, & fœminæ viri potentes, uſque ad viceſimumquintum annum completum curatores accipiunt: quia licet puberes ſint, adhuc tamen ejus ætatis ſunt, ut ſua negotia tueri non poſſint.

1 ¶ Dantur autem curatores ab eiſdem magiſtratibus à quibus & tutores. Sed curator teſtamento non datur: datus tamen confirmatur decreto prætoris vel præſidis.

2 ¶ Item inviti adoleſcentes, curatores non accipiunt, præterquam in litem. curator enim & ad certam cauſam dari poteſt.

3 ¶ Furioſi quoque & prodigi, licet majores vigintiquinque annis ſint: tamen in curatione ſunt agnatorum ex lege duodecim tabularum. Sed ſolent Romæ præfectus urbi vel prætores, & in provinciis præſides ex inquiſitione eis curatores dare.

4 ¶ Sed & mente captis, & ſurdis, & mutis, & qui perpetuo morbo laborant (quia rebus ſuis336 ſupereſſe non poſſunt) curatores dandi ſunt.

5 ¶ Interdum autem & pupilli curatores accipiunt, utputa ſi legitimus tutor non ſit idoneus: quoniam habenti tutorem tutor dari non poteſt. Item ſi teſtamento datus tutor, vel à prætore, aut præſide, idoneus non

ſit

it ad adminiſtrationem, nec tamen fraudulenter negotia adminiſtret: ſolet ei curator adjungi. Item loco tutorum, qui non in perpetuum, ſed ad tempus à tutela excuſantur, ſolent curatores dari.

6 ¶ Quod ſi tutor adverſa valetudine, vel alia neceſſitate impediatur, quo minus negotia pupilli adminiſtrare poſſit: & pupillus vel abſit, vel infans ſit: quem velit actorem, periculo ipſius tutoris, prætor, vel qui provinciæ præerit, decreto conſtituet.

DE SATISDATIONE TUTORUM VEL CURATORUM.

TITULUS XXIV.

NE tamen pupillorum pupillarumve, & eorum qui quæve in curatione ſunt, negotia à curatoribus tutoribuſve conſumantur, vel diminuantur: curet prætor, ut & tutores, & curatores eo nomine ſatiſdent. Sed hoc non eſt perpetuum. nam tutores teſtamento dati ſatiſdare non coguntur: quia fides eorum & diligentia ab ipſo teſtatore approbata eſt. item ex inquiſitione tutores vel curatores dati, ſatiſdatione non onerantur: quia idonei electi ſunt.

1 ¶ Sed ſi ex teſtamento vel inquiſitione duo pluresve dati fuerint: poteſt unus offerre ſatiſdationem de indemnitate pupilli vel adoleſcentis, & contutori ſuo vel concuratori præferri, ut ſolus adminiſtret: vel ut contutor [aut concurator] ſatis offerens præpona-

ponatur ei, ut & ipſe ſolus adminiſtret. I-
que per ſe non poteſt petere ſatiſdationem
contutore ſuo vel concuratore: ſed offer
debet, ut electionem det concuratori v
contutori ſuo, utrum velit ſatis accipere, a
ſatiſdare. Quod ſi nemo eorum ſatis offerat
ſi quidem adſcriptum fuerit à teſtatore, qu
gerat: ille gerere debet. Quod ſi non fuer
adſcriptum: quem major pars elegerit, ipſ
gerere debet, ut edicto prætoris cavetur
Sin autem ipſi tutores diſſenſerint, circ
eligendum eum, vel eos, qui gerere debent
prætor partes ſuas interponere debet. Idem
& in pluribus ex inquiſitione datis compro-
bandum eſt: id eſt, ut major pars eligere poſ-
ſit, per quam adminiſtratio fiat.

2 ¶ Sciendum autem eſt, non ſolum tu-
tores vel curatores pupillis, vel adultis, cæ-
teriſque perſonis ex adminiſtratione rerum
teneri: ſed etiam in eos, qui ſatiſdationem
accipiunt, ſubſidiariam actionem eſſe, quæ
ultimum eis præſidium poſſit afferre. Subſi-
diaria autem actio in eos datur, qui aut o-
mnino à tutoribus vel curatoribus ſatiſdari
non curaverunt, aut non idoneè paſſi ſunt
caveri. quæ quidem tam ex prudentium re-
ſponſis, quam ex conſtitutionibus imperia-
libus etiam in hæredes eorum extenditur.

3 ¶ Quibus conſtitutionibus & illud ex-
primitur, ut niſi caveant tutores & curato-
res, pignoribus captis coërceantur.

4 ¶ Neque autem præfectus urbi, neque
prætor, neque præſes provinciæ, neque
quiſ-

uiſquam alius, cui tutores dandi jus eſt, hac
ctione tenebitur: ſed hi tantummodo, qui
atiſdationem exigere ſolent.

DE EXCUSATIONIBUS TUTOrum vel curatorum.

Titulus XXV.

EXcuſantur autem tutores & curatores variis ex cauſis: plerumque tamen propter liberos, ſive in poteſtate ſint, ſive emancipati. Si enim tres liberos ſuperſtites Romæ quis habeat, vel in Italia quatuor, vel in provinciis quinque: à tutela vel cura poteſt excuſari, exemplo cæterorum munerum. nam & tutelam & curam placuit publicum munus eſſe. Sed adoptivi liberi non proſunt. In adoptionem autem dati, naturali patri proſunt. Item nepotes ex filio proſunt, ut in locum patris ſui ſuccedant: ex filia non proſunt. Filii autem ſuperſtites tantum ad tutelæ vel curæ muneris excuſationem proſunt: defuncti autem non proſunt. Sed ſi in bello amiſſi ſunt: quæſitum eſt, an proſint? Et conſtat eos ſolos prodeſſe, qui in acie amittuntur. hi enim, qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam vivere intelliguntur.

1 ¶ Item divus Marcus in Semeſtribus reſcripſit, eum, qui res fiſci adminiſtrat, à tutela vel cura, quamdiu adminiſtrat, excuſari poſſe.

2 ¶ Item qui reipublicæ cauſa abſunt, à tute-

tutela vel cura excuſantur. Sed & ſi fueri
tutores vel curatores [dati,] deinde reip
blicæ cauſa abeſſe cœperint: à tutela vel c
ra excuſantur, quatenus reipublicæ cau
abſunt: & interea curator loco eorum d
tur: qui ſi reverſi fuerint, recipiunt onus t
telæ. nam nec anni habent vacationem,
Papinianus libro quinto Reſponſorum ſcr
pſit. nam hoc ſpatium habent ad novas t
telas vocati.

3 ¶ Et qui poteſtatem aliquam habent,
excuſare poſſunt, ut divus Marcus reſcripſi
ſed ſuſceptam tutelam deſerere non poſſun

4 ¶ Item propter litem, quam cum pu
pillo vel adulto tutor vel curator habet, ex
cuſari non poteſt: niſi forte de omnibus bo
nis, vel hæreditate controverſia ſit.

5 ¶ Item tria onera tutelæ non affecta
tæ, vel curæ, præſtant vacationem, quam
diu adminiſtrantur. ut tamen plurium pu
pillorum tutela vel cura eorundem bono
rum, veluti fratrum, pro una computetur.

6 ¶ Sed & propter paupertatem excuſa
tionem tribui, tam divi fratres, quam pe
ſe divus Marcus reſcripſit, ſi quis imparem
ſe oneri injuncto poſſit docere.

7 ¶ Item propter adverſam valetudinem,
propter quam ne ſuis quidem negotiis inter-
eſſe poteſt, excuſatio locum habet.

8 ¶ Similiter eos, qui literas neſciunt,
eſſe excuſandos, divus Pius reſcripſit: quam-
vis & imperiti literarum poſſint ad admini-
ſtrationem negotiorum ſufficere.

9 ¶ Item

9 ¶ Item ſi propter inimicitias aliquem teſtamento tutorem pater dederit: hoc ipſum præſtat ei excuſationem: ſicut per contrarium non excuſantur, qui ſe tutelam adminiſtraturos patri pupillorum promiſerant.

10 ¶ Non eſſe autem admittendam excuſationem ejus, qui hoc ſolo utitur, quod ignotus patri pupillorum ſit, divi fratres reſcripſerunt.

11 ¶ Inimicitiæ, quas quis cum patre pupillorum vel adultorum exercuit: ſi capitales fuerunt, nec reconciliatio intervenit: à tutela vel cura ſolent excuſare.

12 ¶ Item is, qui ſtatus controverſiam à pupillorum patre paſſus eſt, excuſatur à tutela.

13 ¶ Item major ſeptuaginta annis à tutela & cura ſe poteſt excuſare. minores autem vigintiquinque annis, olim quidem excuſabantur: noſtra autem conſtitutione prohibentur ad tutelam vel curam adſpirare: adeo, ut nec excuſatione opus ſit. Qua conſtitutione cavetur, ut nec pupillus ad legitimam tutelam vocetur, nec adultus: quum ſit incivile, eos, qui alieno auxilio in rebus ſuis adminiſtrandis egere noſcuntur, & ab aliis reguntur, aliorum tutelam vel curam ſubire.

14 ¶ Idem & in milite obſervandum eſt, ut nec volens ad tutelæ onus admittatur.

15 ¶ Item Romæ grammatici, rhetores, & medici, & qui in patria ſua has artes exercent, & intra numerum ſunt: à tutela & cura habent vacationem.

16 ¶ Qui

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

16 ¶ Qui autem vult ſe excuſare, ſi pl
res habeat excuſationes, & de quibuſda
non probaverit: aliis uti intra tempora [co
ſtituta] non prohibetur. Qui autem exc
ſare ſe volunt, non appellant: ſed int
quinquaginta dies continuos, ex quo cogn
verint ſe eſſe tutores vel curatores datos,
excuſare debent, cujuſcunque generis ſin
id eſt, qualitercunque dati fuerint tutore
ſi intra centeſimum lapidem ſunt ab eo lo
co, ubi tutores dati ſunt. Si vero ultra cen
teſimum lapidem habitant: dinumeratio
facta viginti millium diurnorum, & am
plius triginta dierum. qui tamen (ut Scævo
la dicebat) ſic debent computari, ne mi
nus ſint, quam quinquaginta dies.

17 ¶ Datus autem tutor, ad univerſum
patrimonium datus eſſe creditur.

18 ¶ Qui tutelam alicujus geſſit, invitu
curator ejuſdem fieri non compellitur: i
tantum, ut licet paterfamilias, qui teſtamen
to tutorem dedit, adjecerit ſe eundem cura
torem dare: tamen invitum eum curam ſuſ
cipere non cogendum, divi Severus & An
toninus reſcripſerunt.

19 ¶ Iidem reſcripſerunt, maritum u-
xori ſuæ curatorem datum, excuſare ſe poſ-
ſe, licet ſe immiſceat.

20 ¶ Si quis autem falſis allegationibus
excuſationem tutelæ meruerit: non eſt libe-
ratus onere tutelæ.

DE

DE SUSPECTIS TUTORIBUS, vel curatoribus.

Titulus XXVI.

Ciendum eſt, ſuſpecti crimen ex lege duodecim tabularum deſcendere.

1 ¶ Datum eſt autem jus removendi itores ſuſpectos Romæ prætori, & in proinciis præſidibus earum, & legato proonſulis.

2 ¶ Oſtendimus, qui poſſint de ſuſpecto ognoſcere: nunc videamus, qui ſuſpecti ieri poſſint. Et poſſunt quidem omnes tuores fieri ſuſpecti, ſive ſint teſtamentarii, ive non ſint: ſed alterius generis tutores. Quare & ſi legitimus fuerit tutor, accuſari oterit. Quid ſi patronus? Adhuc idem erit licendum: dummodo meminerimus, famæ atroni parcendum eſſe, licet ut ſuſpectus remotus fuerit.

3 ¶ Conſequens eſt, ut videamus, qui poſſint ſuſpectos poſtulare. Et ſciendum eſt, quaſi publicam eſſe hanc accuſationem, hoc eſt, omnibus patere. Quinimo & mulieres admittuntur [ex reſcripto divorum Severi & Antonini] ſed eæ ſolæ, quæ pietatis neceſſitudine ductæ, ad hoc procedunt; utputa mater, nutrix quoque, & avia. poteſt & ſoror. ſed & ſi qua alia mulier fuerit, quam prætor propenſa pietate intellexerit, ſexus verecundiam non egredientem, ſed pietate productam, non ſuſtinere injuriam pu-

pupillorum: admittet eam ad accuſation[illegible]
4 ¶ Impuberes non poſſunt tutores ſ[illegible] ſuſpectos poſtulare. puberes autem cur[illegible]res ſuos ex conſilio neceſſariorum ſuſpe[illegible] poſſunt arguere: & ita divi Severus & [illegible]toninus reſcripſerunt.

5 ¶ Suſpectus autem eſt, qui non ex [illegible] tutelam gerit, licet ſolvendo ſit, ut Julia[illegible] quoque ſcripſit. Sed & ante, quam incip[illegible] tutelam gerere tutor, poſſe eum quaſi ſuſ[illegible]ctum removeri: idem Julianus ſcripſit, [illegible] ſecundum eum conſtitutum eſt.

6 ¶ Suſpectus autem remotus, ſi q[illegible]dem ob dolum: famoſus eſt. ſi ob culpa[illegible] non æque.

7 ¶ Si quis autem ſuſpectus poſtulatu[illegible] quoad cognitio finiatur: interdicitur ei a[illegible]miniſtratio, ut Papiniano viſum eſt.

8 ¶ Sed ſi ſuſpecti cognitio ſuſcepta fu[illegible]rit, poſteaquam tutor vel curator deceſſer[illegible] extinguitur ſuſpecti cognitio.

9 ¶ Si quis tutor copiam ſui non faci[illegible] ut alimenta pupillo decernantur: cavet[illegible] epiſtola divorum Severi & Antonini, ut i[illegible] poſſeſſionem bonorum ejus pupillus mitt[illegible]tur: & quæ mora deteriora futura ſunt, d[illegible]to curatore diſtrahi jubentur. Ergo ut ſ[illegible]ſpectus removeri poterit, qui non præſt[illegible] alimenta.

10 ¶ Sed ſi quis præſens negat propte[illegible] inopiam alimenta poſſe decerni: ſi hoc pe[illegible] mendacium dicat: remittendum eum eſſ[illegible] ad præfectum urbi puniendum placuit: ſicu[illegible]

ill[illegible]

e remittitur, qui data pecunia miniſterium
telæ acquiſierit, vel redemerit.

11 ¶ Libertus quoque, ſi fraudulenter
telam filiorum vel nepotum patroni geſſiſ-
probetur, ad præfectum urbi remittitur
iniendus.

12 ¶ Noviſſime autem ſciendum eſt eos,
ui fraudulenter tutelam adminiſtrant, et-
m ſi ſatis offerant, removendos eſſe à tu-
la: quia ſatiſdatio tutoris propoſitum ma-
volum non mutat, ſed diutius graſſandi in
familiari facultatem præſtat. Suſpectum
iam eum putamus, qui moribus talis eſt, ut
ıſpectus ſit. Enimvero tutor vel curator,
uamvis pauper eſt, fidelis tamen & diligens,
moyendus non eſt quaſi ſuſpectus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

INSTITUTIONU
ſeu Elementorum,
D. JUSTINIANI,
ſacratiſſimi Principis,
LIBER SECUNDUS.

DE RERUM DIVISION
[& acquirendo ipſarum dominio.]

TITULUS I.

SUperiore libro de jure pe narum expoſuimus : m videamus de rebus , quæ in noſtro patrimonio , extra patrimonium noſtr habentur. Quædam en naturali jure communia ſunt omnium. q dam publica , quædam univerſitatis , q dam nullius , pleraque ſingulorum , quæ variis cauſis cuique acquiruntur , ſicut ſubjectis apparebit.

1 ¶ Et quidem naturali jure commun ſunt omnium hæc : aër , aqua profluens , mare , & per hoc littora maris. Nemo i tur ad littus maris accedere prohibetur : du tamen à villis , & monumentis & ædific abſtineat : quia non ſunt juris gentium, ſic eſt mare.

2 ¶ Flumina autem omnia , & portu publica ſunt. ideoque jus piſcandi omnib commune eſt in portu fluminibuſque.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

3 ¶ Eſt autem littus maris, quatenus hy-
nus fluctus maximus excurrit.

4 ¶ Riparum quoque uſus publicus eſt
e gentium, ſicut ipſius fluminis. Itaque
ves ad eas appellere, funes arboribus ibi
tis religare, onus aliquod in his reponere,
ilibet liberum eſt, ſicut per ipſum flumen
vigare, ſed proprietas earum illorum eſt,
iorum prædiis hærent, qua de cauſa arbo-
quoque in iiſdem natæ, eorundem ſunt.

5 ¶ Littorum quoque uſus publicus eſt,
juris gentium, ſicut & ipſius maris. & ob
cuilibet liberum eſt caſam ibi ponere, in
iam ſe recipiat: ſicut retia ſiccare, & ex
ari deducere. proprietas autem eorum po-
ſt intelligi nullius eſſe: ſed ejuſdem juris
ſe, cujus & mare, & quæ ſubjacet mari
rra vel arena.

6 ¶ Univerſitatis ſunt, non ſingulorum,
uæ in civitatibus ſunt; theatra, ſtadia, &c.
qua alia ſunt communia civitatum.

7 ¶ Nullius autem ſunt res ſacræ & re-
gioſæ, & ſanctæ. quod enim divini juris
t, id nullius in bonis eſt.

8 ¶ Sacræ res ſunt, quæ rite per pontifi-
es Deo conſecratæ ſunt: veluti ædes ſacræ,
c donaria quæ rite ad miniſterium Dei de-
icata ſunt: quæ etiam per noſtram conſti-
utionem alienari & obligari prohibuimus:
xcepta cauſa redemptionis captivorum. Si
uis autem auctoritate ſua quaſi ſacrum ſibi
onſtituerit: ſacrum non eſt, ſed profanum.
ocus autem, in quo ædes ſacræ ſunt ædifi-

 catæ:

catæ: etiam diruto ædificio, ſacer adhuc manet, ut & Papinianus ſcripſit.

9 ¶ Religioſum locum unuſquiſque ſua voluntate facit, dum mortuum infert in locum ſuum. [In communem autem locum purum invito ſocio inferre non licet.] In commune vero ſepulchrum etiam invitis cæteris licet inferre. [Item ſi alienus uſusfructus eſt: proprietarium placet, niſi conſentiente uſufructuario, locum religioſum non facere.] In alienum locum conſentiente domino licet inferre: & licet poſtea ratum [non] habuerit, quam illatus eſt mortuus, tamen locus religioſus fit.

10 ¶ Sanctæ quoque res, veluti muri & portæ [civitatis] quodammodo divini juris ſunt: & ideo nullius in bonis ſunt. Ideo autem muros ſanctos dicimus, quia pœna capitis conſtitura eſt in eos, qui aliquid in muros deliquerint. Ideo & legum eas partes, quibus pœnas conſtituimus adverſus eos, qui contra leges fecerint, ſanctiones vocamus.

11 ¶ Singulorum autem hominum multis modis res fiunt. quarundam enim rerum dominium nanciſcimur jure naturali, quod (ſicut diximus) appellatur jus gentium: quarundam [vero] jure civili. Commodius eſt itaque à vetuſtiore jure incipere. palam eſt autem vetuſtius eſſe jus naturale, quod cum ipſo genere humano rerum natura prodidit. civilia autem jura tunc eſſe cœperunt, cum & civitates condi, & magiſtratus creari, & leges ſcribi cœperunt.

12 ¶ Fe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

12 ¶ Feræ igitur beſtiæ, & volucres, &
ſces, & [omnia] animalia, quæ mari. cœ-
, & terra naſcuntur: ſimulatque ab aliquo
pta fuerint, jure gentium ſtatim illius eſſe
cipiunt; quod enim ante nullius eſt, id na-
rali ratione occupanti conceditur. nec in-
reſt, feras beſtias & volucres utrum in ſuo
ndo quis capiat, an in alieno. Plane qui
lienum fundum ingreditur venandi aut au-
upandi gratia: poteſt à domino, ſi is præ-
iderit, prohiberi, ne ingrediatur. Quic-
uid autem eorum ceperis eouſque tuum eſ-
e intelligitur, donec tua cuſtodia coërcetur.
Cum vero tuam evaſerit cuſtodiam, & in li-
bertatem naturalem ſeſe receperit: tuum
eſſe deſinit, & rurſus occupantis fit. Natu-
ralem autem libertatem recipere intelligi-
tur, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita ſit
in conſpectu tuo, ut difficilis ſit ejus perſe-
quutio.

13 ¶ Illud quæſitum eſt, an ſi fera beſtia ita vulnerata ſit, ut capi poſſit, ſtatim tua eſſe intelligatur? [Et] quibuſdam placuit, ſtatim eſſe tuam: & eouſque tuam videri, donec eam perſequaris. quod ſi deſieris perſequi: deſinere eſſe tuam, & rurſus fieri occupantis. Alii vero putaverunt, non aliter tuam eſſe, quam ſi eam ceperis. Sed poſteriorem ſententiam nos confirmamus, quod multa accidere ſoleant, ut eam non capias.

14 ¶ Apium quoque fera natura eſt. Itaque [apes,] quæ in arbore tua conſederint, antequam à te alveo includantur, non magis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

tuæ intelliguntur eſſe, quam volucres q
in arbore tua nidum fecerint. Ideoque ſi a
lius eas incluſerit: is earum dominus erit. fa
vos quoque, ſi quos effecerint, eximere qu
libet poteſt. Plane integra re, ſi prævid
ingredientem fundum tuum, poteris e
jure prohibere, ne ingrediatur. Exam
quoque, quod ex alveo tuo evolaverit,
uſque intelligitur eſſe tuum, donec in co
ſpectu tuo eſt, nec difficilis perſequutio e
eſt, alioquin occupantis fit.

15 ¶ Pavonum quoque & columbaru
fera natura eſt. nec ad rem pertinet, qu
ex conſuetudine evolare & revolare ſole
nam & apes idem faciunt, quarum conſt
feram eſſe naturam. Cervos quoque quida
ita manſuetos habent, ut in ſylvam ire,
redire ſoleant: quorum & ipſorum feram
ſe naturam, nemo negat. In iis autem an
malibus, quæ ex conſuetudine abire & re
ire ſolent, talis regula comprobata eſt:
eouſque tua eſſe intelligantur, donec an
mum revertendi habeant. nam ſi reverter
di animum habere deſierint: etiam tua eſ
deſinunt, & fiunt occupantium. Reverter
di autem animum videntur deſinere habe
tunc, cum revertendi conſuetudinem deſ
ruerint.

16 ¶ Gallinarum autem & anſerum no
eſt fera natura. idque ex eo poſſumus intel
ligere, quod aliæ ſunt gallinæ, quas fera
vocamus: item alii ſunt anſeres, quos fero
appellamus. Ideoque ſi anſeres tui, aut gal

lin

næ tuæ, aliquo modo turbati turbatæve
[v]olaverint: licet conſpectum tuum effuge-
[ri]nt, quocunque tamen loco ſint, tui tuæve
[e]ſſe intelliguntur: & qui lucrandi animo ea
[a]nimalia detinet, furtum committere intel-
ligitur.

17 ¶ Item ea, quæ ex hoſtibus capimus, [j]ure gentium ſtatim noſtra fiunt: adeo qui-[d]em, ut & liberi homines in ſervitutem no-ſtram deducantur: qui tamen, ſi evaſerint noſtram poteſtatem, & ad ſuos reverſi fue-rint: priſtinum ſtatum recipiunt.

18 ¶ Item lapilli, & gemmæ, & cætera, quæ in littore maris inveniuntur, jure naturali ſtatim inventoris fiunt.

19 ¶ Item ea, quæ ex animalibus dominio tuo ſubjectis nata ſunt, eodem jure tibi acquiruntur.

20 ¶ Præterea quod per alluvionem agro tuo flumen adjecit, jure gentium tibi acquiritur. Eſt autem alluvio incrementum latens. Per alluvionem autem id videtur adjici, quod ita paulatim adjicitur, ut intelligi non poſſit, quantum quoquo temporis momento adjiciatur.

21 ¶ Quod ſi vis fluminis de tuo prædio partem aliquam detraxerit, & vicini prædio attulerit: palam eſt eam tuam permanere. Plane ſi longiore tempore fundo vicini tui hæſerit, arboreſque, quas ſecum traxit, in eum fundum radices egerint: ex eo tempore videntur vicini fundo acquiſitæ eſſe.

22 ¶ Inſula, quæ in mari nata eſt, (quod

raro accidit) occupantis ſit. nullius enim e-
ſe creditur. At inſula in flumine nata (quo
frequenter accidit) ſiquidem mediam par-
tem fluminis tenet: communis eſt eorum
qui ab utraque parte fluminis prope ripam
prædia poſſident: pro modo [ſcilicet] lati-
tudinis cujuſque fundi, quæ prope ripam
ſit. Quod ſi alteri parti proximior ſit: eo-
rum eſt tantum, qui ab ea parte prope ripam
prædia poſſident. Quod ſi aliqua parte divi-
ſum ſit flumen, deinde infra unitum, agrum
alicujus in formam inſulæ redegerit: ejuſdem
permanet is ager, cujus & fuerat.

23 ¶ Quod in naturali alveo in univerſum
derelicto, ad aliam partem fluere cœperit:
prior quidem alveus eorum eſt, qui prope ri-
pam ejus prædia poſſident: pro modo ſcili-
cet latitudinis cujuſque agri, quæ prope ri-
pam ſit. novus autem alveus ejus juris eſſe
incipit, cujus & ipſum flumen eſt, id eſt, pu-
blicus. Quod ſi poſt aliquod tempus ad prio-
rem alveum reverſum fuerit flumen: rurſus
novus alveus eorum eſſe incipit, qui prope
ripam ejus prædia poſſident.

24 ¶ Alia ſane cauſa eſt, ſi cujus totus
ager inundatus fuerit. neque enim inundatio
fundi ſpeciem commutat: & ob id, ſi receſ-
ſerit aqua: palam eſt eum fundum ejus ma-
nere, cujus & fuit.

25 ¶ Quum ex aliena materia ſpecies a-
liqua facta ſit ab aliquo: quæri ſolet, quis
eorum naturali ratione dominus ſit: utrum
is, qui fecerit, an potius ille, qui materiæ
do-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ominus fuerit? ut ecce, ſi quis ex alienis
vis, aut olivis, aut ſpicis, vinum, aut o-
um, aut frumentum fecerit: aut ex alieno
uro, vel argento, vel ære vas aliquod fece-
t: vel ex alieno vino & melle mulſum
iſcuerit: vel ex medicamentis alienis em-
laſtrum aut collyrium compoſuerit: vel ex
liena lana veſtimentum fecerit: vel ex a-
ienis tabulis navem, vel armarium, vel ſub-
ellia fabricaverit. Et poſt multam Sabinia-
orum & Proculianorum ambiguitatem,
placuit media ſententia exiſtimantium, ſi ea
ſpecies ad priorem & rudem materiam re-
duci poſſit: eum videri dominum eſſe, qui
materiæ dominus fuerit. ſi non poſſit redu-
ci: eum potius intelligi dominum, qui fece-
rit: ut ecce, vas conflatum poteſt ad rudem
materiam æris, vel argenti, vel auri reduci.
vinum autem, vel oleum, aut frumentum
ad uvas, vel olivas, vel ſpicas reverti non po-
teſt. at ne mulſum quidem ad vinum & mel
reſolvi poteſt. Quod ſi partim ex ſua mate-
ria, partim ex aliena ſpeciem aliquam fece-
rit quis: veluti ex ſuo vino & alieno melle
mulſum miſcuerit, aut ex ſuis & alienis me-
dicamentis emplaſtrum aut collyrium, aut ex
ſua lana & aliena veſtimentum fecerit: du-
bitandum non eſt, hoc caſu eum eſſe domi-
num, qui fecerit: cum non ſolum operam
ſuam dederit, ſed & partem ejuſdem mate-
riæ præſtiterit.

26 ¶ Si [tamen] alienam purpuram ve-
ſtimento ſuo quis intexuerit: licet pretioſior
ſit

ſit purpura tamen acceſſionis vice cedit veſtimento: & qui dominus fuit purpuræ, adverſus eum, qui ſubripuit, habet furti actionem, & condictionem: ſive ipſe ſit, qui veſtimentum fecit, ſive alius. nam extinctæ res, licet vindicari non poſſint, condici tamen à furibus, & quibuſq; aliis poſſeſſoribus poſſunt.

27 ¶ Si duorum materiæ ex voluntate dominorum confuſæ ſint: totum id corpus quod ex confuſione fit, utriuſque commune eſt: veluti ſi qui vina ſua confuderint, aut maſſas argenti vel auri conflaverint. Sed & ſi diverſæ materiæ ſint, & ob id propria ſpecies facta ſit: forte ex vino & melle mulſum, aut ex auro & argento electrum: idem juris eſt. nam & hoc caſu communem eſſe ſpeciem non dubitatur. Quod ſi fortuitu, & non voluntate dominorum confuſæ fuerint, vel ejuſdem generis materiæ, vel diverſæ: idem juris eſſe placuit.

28 ¶ Quod ſi frumentum Titii frumento tuo miſtum fuerit, ſi quidem ex voluntate veſtra, commune eſt: quia ſingula corpora, id eſt, ſingula grana, quæ cujuſque propria fuerunt, ex conſenſu veſtro communicata ſunt. Quod ſi caſu id miſtum fuerit, vel Titius id miſcuerit ſine tua voluntate, non videtur commune eſſe: quia ſingula corpora in ſua ſubſtantia durant. Sed nec magis iſtis caſibus commune fit frumentum, quam grex intelligitur eſſe communis, ſi pecora Titii tuis pecoribus miſta fuerint. Sed ſi ab alterutro veſtrum totum id frumentum retinea-

tur:

ur: in rem quidem actio pro modo frumenti cujuſque competit: arbitrio autem judicis continetur, ut ipſe æſtimet, quale cujuſque frumentum fuerit.

29 ¶ Cum in ſuo ſolo aliquis ex aliena materia ædificaverit, ipſe intelligitur dominus ædificii, quia omne, quod ſolo inædificatur, ſolo cedit. Nec tamen ideo is, qui materiæ dominus fuerat, deſinit dominus ejus eſſe: ſed tantiſper neque vindicare eam poteſt, neque ad exhibendum de ea re agere, propter legem duodecim tabularum, qua cavetur, ne quis tignum alienum ædibus ſuis junctum eximere cogatur, ſed duplum pro eo præſtet per actionem, quæ vocatur de tigno juncto. Appellatione autem tigni omnis materia ſignificatur, ex qua ædificia fiunt. Quod ideo proviſum eſt, ne ædificia reſcindi neceſſe ſit. Quod ſi aliqua ex cauſa dirutum ſit ædificium, poterit materiæ dominus, ſi non fuerit duplum jam conſequutus, tunc eam vindicare, & ad exhibendum de ea re agere.

30 ¶ Ex diverſo, ſi quis in alieno ſolo ex ſua materia domum ædificaverit, illius fit domus, cujus & ſolum eſt. Sed hoc caſu materiæ dominus proprietatem ejus amittit: quia voluntate ejus intelligitur eſſe alienata, utique ſi non ignorabat ſe in alieno ſolo ædificare: & ideo licet diruta ſit domus, materiam tamen vindicare non poteſt. Certe illud conſtat, ſi in poſſeſſione conſtituto ædificatore, ſoli dominus petat domum ſuam eſſe, nec

ſolvat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ſolvat pretium materiæ, & mercedes fabri-
rum: poſſe eum per exceptionem doli ma
repelli: utique ſi bonæ fidei poſſeſſor fueri
qui ædificavit. Nam ſcienti alienum ſolu
eſſe, poteſt objici culpa, quod ædificave
temere in eo ſolo, quod intelligebat ali
num eſſe.

31 ¶ Si Titius alienam plantam in ſol
ſuo poſuerit, ipſius erit. Et ex diverſo:
Titius ſuam plantam in Mævii ſolo poſu
rit, Mævii planta erit. ſi modo utroque ca
ſu radices egerit. ante enim, quam radic
egerit, ejus permanet, cujus fuerat. Ade
autem ex eo tempore, quo radices eger
planta, proprietas ejus commutatur: ut
vicini arbor ita terram Titii preſſerit, ut i
ejus fundum radices egerit: Titii effici arbo
rem dicamus. ratio enim non permittit, u
alterius arbor eſſe intelligatur, quam cuju
in fundum radices egerit. Et ideo prope con
finium arbor poſita, ſi etiam in vicini fun
dum radices egerit, communis fit.

32 ¶ Qua ratione autem plantæ, qua
terræ coaleſcunt, ſolo cedunt, eadem ratio-
ne frumenta quoque, quæ ſata ſunt, ſolo ce-
dere intelliguntur. Cæterum ſicut is, qui in
alieno ſolo ædificavit: ſi ab eo dominus peta
ædificium, defendi poteſt per exceptionem
doli mali, ſecundum ea, quæ diximus: ita
ejuſdem exceptionis auxilio tutus eſſe poteſt
is, qui alienum fundum ſua impenſa, [bona
fide] conſevit.

33 ¶ Literæ quoque, licet aureæ ſint,
per-

Perinde chartis membraniſve cedunt, ac ſolo cedere ſolent ea, quæ inædificantur, aut inſeruntur. ideoque ſi in chartis membraniſve tuis carmen, vel hiſtoriam, vel orationem Titius ſcripſerit: hujus corporis non Titius, ſed tu dominus eſſe videris. Sed ſi à Titio petas tuos libros, tuaſve membranas, nec impenſas ſcripturæ ſolvere paratus ſis: poterit ſe Titius defendere per exceptionem doli mali. utique ſi earum chartarum membranarumve poſſeſſionem bona fide nactus eſt.

34 ¶ Si quis in aliena tabula pinxerit, quidam putant tabulam picturæ cedere: aliis videtur, picturam, qualiſcunque ſit, tabulæ cedere: ſed nobis videtur melius eſſe, tabulam picturæ cedere. Ridiculum eſt enim, picturam Apellis vel Parrhaſii in acceſſionem viliſſimæ tabulæ cedere. Unde ſi à domino tabulæ imaginem poſſidente, is, qui pinxit, eam petat, nec ſolvat pretium tabulæ, poterit per exceptionem doli mali ſubmoveri. At ſi is qui pinxit, [eam] poſſideat: conſequens eſt, ut utilis actio domino tabulæ adverſus eum detur: quo caſu, ſi non ſolvat impenſam picturæ, poterit per exceptionem doli mali repelli, utique ſi bona fide poſſeſſor fuerit ille, qui picturam impoſuit. Illud enim palam eſt, quod ſive is, qui pinxit, ſubripuit tabulas, ſive alius: competit domino tabularum furti actio.

35 ¶ Si quis à non domino, quem dominum eſſe crediderit, bona fide fundum emerit,

rit, vel ex donatione, aliave qualibet ju cauſa æque bona fide acceperit: naturali tione placuit fructus, quos percepit, ejus ſe pro cultura & cura. Et ideo ſi poſtea minus ſupervenerit, & fundum vindicet, fructibus ab eo conſumptis agere non pote Ei vero qui alienum fundum ſciens poſſed rit, non idem conceſſum eſt: itaque cu fundo etiam fructus, licet conſumpti ſin cogitur reſtituere.

36 ¶ Is vero ad quem uſusfructus fun pertinet, non aliter fructuum dominus ef citur, quam ſi ipſe eos perceperit. Et id licet maturis fructibus, nondum tamen pe ceptis, deceſſerit: ad hæredes ejus non pe tinent, ſed domino proprietatis acquiruntu Eadem fere & de colono dicuntur.

37 ¶ In pecudum fructu etiam fœtus eſ ſicuti lac, pilus & lana. itaque agni, hœd & vituli, & equuli, & ſuculi ſtatim natura li jure domini fructuarii ſunt. Partus ver ancillæ in fructu non eſt, itaque ad domi num proprietatis pertinet. abſurdum enin videbatur, hominem in fructu eſſe: quun omnes fructus rerum natura gratia homini comparaverit.

38 ¶ Sed ſi gregis uſumfructum quis ha beat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius ſubmittere debet, (ut & Ju liano viſum eſt) & in vinearum demortua rum vel arborum locum, alias debet ſubſti tuere. recte enim colere, & quaſi bonus pa terfamilias uti debet.

39 ¶ Theſauros, quos quis in loco ſuo
venerit, divus Hadrianus naturalem æqui-
tem ſequutus, ei conceſſit, qui [eos] inve-
rit. Idemque ſtatuit, ſi quis in ſacro, aut
ligioſo loco fortuito caſu invenerit. At ſi
uis in alieno loco, non data ad hoc opera,
d fortuitu invenerit: dimidium domino
li conceſſit, & dimidium inventori. Et con-
nienter, ſi quis in Cæſaris loco invenerit,
midium inventoris, & dimidium eſſe Cæ-
ris ſtatuit. Cui conveniens eſt [ut] ſi quis
fiſcali loco, vel publico [vel civitatis] in-
nerit, dimidium ipſius eſſe [debeat,] &
midium fiſci, vel civitatis.

40 ¶ Per traditionem quoque jure natu-
li res nobis acquiruntur: nihil enim tam
nveniens eſt naturali æquitati, quam vo-
ntatem domini volentis rem ſuam in alium
ansferre, ratam haberi: & ideo, cujuſcun-
ue generis ſit corporalis res, tradi poteſt, &
domino tradita alienatur. Itaque ſtipen-
iaria quoque & tributaria prædia eodem
nodo alienantur. Vocantur autem ſtipendia-
ia & tributaria prædia, quæ in provinciis
unt, inter quæ, nec non & Italica prædia, ex
oſtra conſtitutione nulla eſt differentia. ſed
i quidem ex cauſa donationis aut dotis, aut
ualibet alia ex cauſa tradantur, ſine dubio
ransferuntur.

41 ¶ Venditæ vero res & traditæ, non
liter emptori acquiruntur, quam, ſi is ven-
litori pretium ſolverit, vel alio modo ei ſa-
isfecerit: veluti expromiſſore aut pignore

dato. quod quanquam cavetur ex lege du
decim tabularum, tamen recte dicitur & j
re gentium, id eſt, jure naturali, id effi
ſed ſi is, qui vendidit, fidem emptoris
quutus fuerit, dicendum eſt, ſtatim rem e
ptoris fieri.

42 ¶ Nihil autem intereſt, utrum ip
dominus tradat alicui rem ſuam, an volu
tate ejus alius, [cui ejus rei poſſeſſio perm
ſa ſit.]

43 ¶ Qua ratione, ſi cui libera univerſ
rum negotiorum adminiſtratio permiſſa fu
rit à domino, iſque ex his negotiis rem ve
diderit & tradiderit: faciet eam accipientis.

44 ¶ Interdum etiam ſine traditione nu
da voluntas domini ſufficit ad rem transf
rendam: veluti ſi rem, quam tibi aliqu
commodaverit, aut locaverit, aut apud t
depoſuerit, [poſtea aut vendiderit tibi,] au
donaverit, [aut dotis nomine dederit.]
Quamvis enim ex ea cauſa tibi eam non tra
diderit: eo tamen ipſo, quod patitur tuam
eſſe, ſtatim tibi acquiritur proprietas, perinde
ac ſi eo nomine tibi tradita fuiſſet.

45 ¶ Item ſi quis merces in horreo de
poſitas vendiderit, ſimul atque claves hor
rei tradiderit emptori, transfert proprieta
tem mercium ad emptorem.

46 ¶ Hoc amplius interdum & in incer
tam perſonam collata voluntas domini trans
fert rei proprietatem: ut ecce, prætores &
conſules, cum miſſilia jactant in vulgus,
ignorant quod eorum quiſque ſit exceptu-
rus:

s: & tamen quia volunt quod quiſque ac-
perit, ejus eſſe: ſtatim eum dominum ef-
iunt.

47 ¶ Qua ratione verius eſſe videtur,
rem pro derelicto à domino habitam oc-
paverit quis, ſtatim eum dominum effici.
o derelicto autem habetur, quod dominus
mente abjecerit, ut id [in numero] rerum
arum eſſe nolit: ideoque ſtatim dominus
us eſſe deſinit.

48 ¶ Alia ſane cauſa eſt earum rerum,
uæ in tempeſtate levandæ navis cauſa eji-
untur. hæ enim dominorum permanent:
uia palam eſt, eas non eo animo ejici, quod
uis eas habere nolit, ſed quo magis cum
ſa navi maris periculum effugiat. Qua de
uſa, ſi quis eas fluctibus expulſas, vel et-
m in ipſo mari nactus, lucrandi animo abſ-
lerit, furtum committit. Nec longe vi-
entur diſcedere ab his, quæ de rheda cur-
nte non intelligentibus dominis cadunt.

E REBUS CORPORALIBUS, & incorporalibus.

TITULUS II.

QUædam præterea res corporales ſunt, quædam incorporales.

1 ¶ Corporales hæ ſunt quæ tangi poſſunt:
eluti fundus, homo, veſtis, aurum, argen-
um, & denique aliæ res innumerabiles.

2 ¶ Incorporales autem ſunt, quæ tangi
on poſſunt: qualia ſunt ea, quæ in jure

conſiſtunt : ſicut hæreditas , uſusfructus , u-
ſus [&] obligationes quoquo modo contr-
ctæ. Nec ad rem pertinet , quod in hæredit-
te res corporales continentur : nam & fr-
ctus qui ex fundo percipiuntur, corporal-
ſunt : & id , quod ex aliqua obligatione n-
bis debetur , plerumque corporale eſt : velu-
fundus , homo, pecunia. nam ipſum jus h-
reditatis , & ipſum jus utendi fruendi ,
ipſum jus obligationis incorporale eſt.

3 ¶ Eodem numero ſunt jura prædiorum
urbanorum & ruſticorum , quæ etiam ſervi-
tutes vocantur.

DE SERVITUTIBUS PRÆDIORUM

TITULUS III.

RUſticorum prædiorum jura ſunt hæc
iter , actus , via , aquæductus. Iter e
jus eundi ambulandi hominis, non etiam ju
mentum agendi, [vel vehiculum.] Actus e
jus agendi vel jumentum , vel vehiculum
ita qui habet iter , actum non habet : qui a-
ctum habet , & iter habet, [eoque uti poteſt]
etiam ſine jumento. Via eſt jus eundi & a-
gendi & ambulandi: nam & iter & actum
via in ſe continet. Aquæductus eſt jus aqua
ducendæ per fundum alienum.

1 ¶ Prædiorum urbanorum ſervitutes
ſunt hæ , quæ ædificiis inhærent : ideo urba-
norum prædiorum dictæ , quoniam ædificia
omnia , urbana prædia appellamus , etſi in
villa ædificata ſint. Item urbanorum prædio-
rum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

m ſervitutes ſunt, ut vicinus onera vicini ſtineat: ut in parietem ejus liceat vicino gnum immittere: ut ſtillicidium vel flu-en recipiat quis in ædes ſuas, vel in aream, l in cloacam: ne altius quis tollat ædes as, ne luminibus vicini officiat.

2 ¶ Inter ruſticorum prædiorum ſervitu-s quidam computari recte putant aquæ auſtum, pecoris ad aquam appulſum, jus aſcendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

3 ¶ Ideo autem hæ ſervitutes prædiorum ppellantur, quoniam ſine prædiis conſtitui on poſſunt. nemo enim poteſt ſervitutem cquirere urbani vel ruſtici prædii, niſi qui abet prædium.

4 ¶ Si quis velit vicino aliquod jus con-ituere: pactionibus atque ſtipulationibus d efficere debet. Poteſt etiam teſtamento uis hæredem ſuum damnare ne altius tollat des ſuas, ne luminibus ædium vicini offi-iat: vel ut patiatur eum tignum in parietem uum immittere, ſtillicidiumve adverſus eum abere: vel ut patiatur eum per fundum ire, gere, aquamve ex eo ducere.

DE USUFRUCTU.

TITULUS IV.

USusfructus eſt jus alienis rebus utendi fruendi, ſalva rerum ſubſtantia. Eſt au-em jus in corpore: quo ſublato, & ipſum tolli neceſſe eſt.

1 ¶ Uſusfructus à proprietate ſeparatio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

nem recipit: idque pluribus modis accid
ut ecce, ſi quis uſumfructum alicui lega-
rit. nam hæres nudam habet proprietate,
legatarius vero uſumfructum. Et contra ſ
fundum legaverit deducto uſufructu: le-
tarius nudam habet proprietatem: hæres
ro uſumfructum. Item alii uſumfructum, a
deducto eo fundum legare poteſt. Sine teſ-
mento [vero] ſi quis velit uſumfructum a
conſtituere: pactionibus & ſtipulationib
id efficere debet. Ne tamen in univerſum i-
utiles eſſent proprietates, ſemper abſceden
uſufructu: placuit certis modis extingui
ſumfructum, & ad proprietatem reverti.

2 ¶ Conſtituitur autem uſusfructus n
tantum in fundo & ædibus, verumetiam
ſervis, & jumentis, & cæteris rebus: (e
ceptis iis, quæ ipſo uſu conſumuntur.) Na
hæ res neque naturali ratione, neque civi
recipiunt uſumfructum, quo [in] nume
ſunt vinum, oleum, frumentum, veſtiment
quibus proxima eſt pecunia numerata. nan
que ipſo uſu aſſidua permutatione quodam
modo extinguitur. Sed utilitatis cauſa ſena
tus cenſuit, poſſe etiam earum rerum uſum
fructum conſtitui: ut tamen eo nomine hæ
redi utiliter caveatur. Itaque ſi pecuniæ u
ſusfructus legatus ſit: ita datur legatario
ut ejus fiat, & legatarius ſatiſdet hære
di de tanta pecunia reſtituenda, ſi morie
tur, aut capite minuetur. Cæteræ quoque
res ita traduntur legatario, ut ejus fiant:
ſed æſtimatis his, ſatiſdatur: ut ſi moria

tur,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

[tu]r, aut capite minuatur, tanta pecunia [r]eſtituatur, quanti hæ fuerint [æſtimatæ.] [E]rgo ſenatus non fecit quidem earum re[r]um uſumfructum, (nec enim poterat) ſed [p]er cautionem quaſi uſumfructum conſti[t]uit.

3 ¶ Finitur autem uſusfructus morte u[ſ]ufructuarii, & duabus capitis deminutioni[b]us maxima & media, & non utendo per modum & tempus: quæ omnia noſtra ſta[t]uit conſtitutio. Item finitur uſusfructus, [ſ]i domino proprietatis ab uſufructuario ceda[t]ur: (nam cedendo extraneo, nihil agitur.) vel ex contrario ſi uſufructuarius proprietatem rei acquiſierit: quæ res conſolidatio appellatur. Eo amplius conſtat, ſi ædes incendio conſumptæ fuerint, vel etiam terræ motu, vel vitio ſuo corruerint: extingui uſumfructum, & ne areæ quidem uſumfructum deberi.

4 ¶ Cum autem finitus fuerit totus uſusfructus, revertitur ſcilicet ad proprietatem, & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit plenam in re habere poteſtatem.

DE USU ET HABITATIONE.

TITULUS V.

IIſdem illis modis, quibus uſusfructus conſtituitur, etiam nudus uſus conſtitui ſolet: iiſdemque illis modis finitur, quibus & uſusfructus deſinit.

1 ¶ Minus autem juris eſt in uſu, quam in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

in uſufructu : nam is, qui fundi nudum h bet uſum, nihil ulterius habere intelligitu quam ut oleribus, pomis, floribus, fœno, ſtr mentis, & lignis ad uſum quotidianum ut tur: in eoque fundo hactenus ei morari l cet, ut neque domino fundi moleſtus ſit, n que iis, per quos opera ruſtica fiunt, imp dimento: nec ulli alii jus, quod habet, au locare, aut vendere, aut gratis concede poteſt: [quum is, qui uſumfructum hab poſſit hæc omnia facere.]

2 ¶ Item is, qui ædium uſum habet, ha ctenus jus habere intelligitur, ut ipſe tantum inhabitet, nec hoc jus ad alium transferr poteſt. & vix receptum eſſe videtur, ut ho ſpitem ei recipere liceat: & cum uxore, li beriſque ſuis, item libertis: nec non perſo nis aliis liberis, quibus non minus, quam ſer vis utitur, habitandi jus habeat. Et convenienter, ſi ad mulierem uſus ædium pertineat, cum marito ei habitare liceat.

3 ¶ Item is, ad quem ſervi uſus pertinet, ipſe tantum opera atque miniſterio ejus, uti poteſt: ad alium vero nullo modo jus ſuum transferre ei conceſſum eſt. Idem ſcilicet juris eſt & in jumento.

4 ¶ Sed & ſi pecorum, vel ovium uſus legatus ſit: neque lacte, neque agnis, neque lana utatur uſuarius, quia ea in fructu ſunt. Plane ad ſtercorandum agrum ſuum pecoribus uti poteſt.

5 ¶ Sed ſi cui habitatio legata, ſive aliquo modo conſtituta ſit, neque uſus vide-

tur,

r, neque uſusfructus, ſed quaſi proprium
iquod jus: quanquam habitationem ha-
entibus, propter rerum utilitatem, ſecun-
um Marcelli ſententiam noſtra deciſione
romulgata, permiſimus non ſolum in ea
egere, ſed etiam aliis locare.

6 ¶ Hæc de ſervitutibus, & uſufructu, &
ſu, & habitatione dixiſſe ſufficiat. De hæ-
editatibus autem & obligationibus, ſuis lo-
is proponemus. Expoſuimus ſummatim
uibus modis jure gentium res acquiruntur:
nodo videamus, quibus modis legitimo &
ivili jure acquiruntur.

DE USUCAPIONIBUS, ET LONgi temporis præſcriptionibus.

TITULUS VI.

JUre civili conſtitutum fuerat, ut qui bona
fide ab eo, qui dominus non erat, cum
crederet eum dominum eſſe, rem emerit,
vel ex donatione, aliave quavis juſta cauſa
acceperit, is eam rem, ſi mobilis erat, anno
ubique uno: ſi immobilis biennio tantum in
Italico ſolo uſucaperet, ne rerum dominia in
incerto eſſent. Et quum hoc placitum erat,
putantibus antiquioribus, dominis ſuffice-
re ad inquirendas res ſuas præfata tempo-
ra: *Nobis* melior ſententia reſedit, ne do-
mini maturius ſuis rebus defraudentur, ne-
que certo loco beneficium hoc concludatur,
& ideo conſtitutionem ſuper hoc promul-
gavimus, qua cautum eſt, ut res quidem mo-

 biles.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

biles, per triennium: immobiles vero p
longi temporis poſſeſſionem (id eſt, int
præſentes decennio, inter abſentes vigin
annis) uſucapiantur, & his modis non ſ
lum in Italia, ſed etiam in omni terra, qu
noſtro imperio gubernatur, dominia reru
juſta cauſa poſſeſſionis præcedente acqu
rantur.

1 ¶ Sed aliquando etiam ſi maxime qu
bona fide rem poſſederit: non tamen illi uſu
capio ullo tempore procedit: veluti ſi qui
liberum hominem, vel rem ſacram, vel reli
gioſam, vel ſervum fugitivum poſſideat.

2 ¶ Furtivæ quoque res, & quæ vi poſ
ſeſſæ ſunt, nec ſi prædicto longo tempor
bona fide poſſeſſæ fuerint, uſucapi poſſunt
nam furtivarum rerum lex duodecim tabu
larum, & lex Attilia, inhibent uſucapionem
vi poſſeſſarum, lex Julia & Plautia.

3 ¶ Quod autem dictum eſt, furtivarum
& vi poſſeſſarum rerum uſucapionem per le-
ges prohibitam eſſe: non eo pertinet, ut ne
ipſe fur, quive per vim poſſidet, uſucapere
poſſit (nam his alia ratione uſucapio non
competit. quia ſcilicet mala fide poſſident)
ſed ne ullus alius, quamvis ab eis bona fide
emerit, vel ex alia cauſa acceperit, uſuca-
piendi jus habeat. Unde in rebus mobilibus
non facile procedit, ut bonæ fidei poſſeſſori-
bus uſucapio competat. Nam qui [ſciens] a-
lienam rem vendiderit, vel ex alia cauſa tra-
diderit, furtum ejus committit.

4 ¶ Sed tamen id aliquando aliter ſe ha-
bet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

et. nam ſi hæres rem defuncto commodatam, aut locatam, vel apud eum depoſitam, exiſtimans hæreditariam eſſe, bona fide accipienti vendiderit, aut donaverit, aut dotis nomine dederit: quin is, qui acceperit, uſucapere poſſit, dubium non eſt: quippe cum ea res in furti vitium non ceciderit: quum utique hæres, qui bona fide tanquam ſuam alienaverit, furtum non committat.

5 ¶ Item ſi is, ad quem ancillæ uſusfructus pertinet, partum ſuum eſſe credens vendiderit, aut donaverit, furtum non committit. furtum enim ſine affectu furandi non committitur.

6 ¶ Aliis quoque modis accidere poteſt, ut quis ſine vitio furti, rem alienam ad aliquem transferat, & efficiat, ut à poſſeſſore uſucapiatur.

7 ¶ Quod autem ad eas res, quæ ſolo continentur, expedit, jus ita procedit, ut ſiquis loci vacantis poſſeſſionem propter abſentiam aut negligentiam domini, aut quia ſine ſucceſſore deceſſerit, ſine vi nanciſcatur: quamvis ipſe mala fide poſſideat (quia intelligit ſe alienum fundum occupaſſe) tamen ſi alii bona fide accipienti tradiderit, poterit ei longa poſſeſſione res acquiri: quia neque furtivum, neque vi poſſeſſum acceperit. Abolita eſt enim quorundam veterum ſententia, exiſtimantium etiam fundi locive furtum fieri, & eorum utilitati, qui res ſoli poſſident, principalibus conſtitutionibus proſpi-

ſpicitur, ne cui longa & indubitata poſſeſ
debeat auferri.

8 ¶ aliquando etiam furtiva, vel vi po
ſeſſa res uſu capi poteſt: veluti ſi in domi
poteſtatem reverſa fuerit. tunc enim vit
rei purgato, procedit ejus uſucapio.

9 ¶ Res fiſci noſtri uſucapi non poteſ
Sed Papinianus ſcripſit, bonis vacantibus f
ſco nondum nunciatis, bonæ fidei empto
rem traditam ſibi rem ex his bonis uſucaper
poſſe: & ita divus Pius, & divi Severus &
Antoninus reſcripſerunt.

10 ¶ Noviſſime ſciendum eſt, rem talen
eſſe debere, ut in ſe non habeat vitium, u
à bonæ fidei emptore uſucapi poſſit, vel qu
ex alia juſta cauſa poſſidet.

11 ¶ Error autem falſæ cauſæ uſucapio-
nem non parit: veluti ſi quis cum non eme-
rit, emiſſe ſe exiſtimans, poſſideat: vel cum
ei donatum non fuerit, quaſi ex donatione
poſſideat.

12 ¶ Diutina poſſeſſio, quæ prodeſſe cœ-
perat defuncto, & hæredi, & bonorum poſ-
ſeſſori continuatur, licet ipſe ſciat prædium
alienum eſſe. quod ſi ille initium juſtum
non habuit: hæredi & bonorum poſſeſſori,
licet ignoranti, poſſeſſio non prodeſt. Quod
noſtra conſtitutio ſimiliter & in uſucapioni-
bus obſervari conſtituit, ut tempora conti-
nuentur. Inter venditorem quoque & em-
ptorem conjungi tempora, divi Severus &
Antoninus reſcripſerunt.

13 ¶ Edicto divi Marci cavetur, eum,
qui

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ui à fiſco rem alienam emit, ſi poſt vendi-
onem quinquennium præterierit, poſſe do-
ninum rei exceptione repellere. Conſtitu-
o autem divæ memoriæ Zenonis bene
roſpexit iis, qui à fiſco per venditionem,
ut donationem, vel alium titulum accipiunt
liquid: ut ipſi quidem ſecuri ſtatim fiant: &
ictores exiſtant, ſive experiantur, ſive con-
eniantur. Adverſus autem ſacratiſſimum
rarium uſque ad quadriennium liceat eis
ntendere, qui pro dominio vel hypotheca
arum rerum, quæ alienatæ ſunt, putave-
int ſibi quaſdam competere actiones. No-
tra autem divina conſtitutio, quam nuper
romulgavimus, etiam de iis, qui à noſtra,
vel venerabilis Auguſtæ domo aliquid acce-
erint, hæc ſtatuit, quæ in fiſcalibus aliena-
ionibus præfatæ Zenonianæ conſtitutionis
continentur.

DE DONATIONIBUS.

Titulus VII.

Est & aliud genus acquiſitionis, donatio. Donationum autem duo ſunt genera: mortis cauſa, & non mortis cauſa.

1 ¶ Mortis cauſa donatio eſt, quæ propter mortis fit ſuſpicionem: cum quis ita donat, ut ſi quid humanitus ei contigiſſet, haberet is, qui accepit. ſin autem ſupervixiſſet: is, qui donavit, reciperet: vel ſi eum donationis pœnituiſſet: aut prior deceſſerit, cui donatum ſit. Hæ mortis cauſa donatio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

tiones ad exemplum legatorum redactæ ſu
per omnia : nam cum prudentibus amb
guum fuerat, utrum donationis, an leg
inſtar eam obtinere oporteret, & utriuſq
cauſæ quædam habebat inſignia, & alii
aliud genus eam retrahebant : à nobis co
ſtitutum eſt, ut per omnia fere legatis co
numeretur, & ſic procedat, quemadmodu
noſtra conſtitutio eam formavit. Et in ſum
ma, mortis cauſa donatio eſt, cum magis ſ
quis velit habere, quam eum, cui donat
magiſque eum, cui donat, quam hæreden
ſuum : ſic & apud Homerum Telemachu
donat Piræo :

Πείραι', οὐ γάρ τ' ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε ἔργα·
Εἴκεν ἐμὲ μνηστῆρες, ἀγλώορες ἐν μεγάροισι
Λάθρη κτείναντες, πατρώϊα πάντα δάσονται,
Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν, ἢ τινα
τῶνδε.
Εἰ δέ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύσω,
Δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα
χαίρων. id eſt,

Piræe incertus quoniam rerum exitus harum
eſt,
Si tacita incautum ſtolidi me forte necare
Morte proci poterunt, & opes vexare pater-
nas :
Hæc ego te malo, quam illorum quempiam ha-
bere.
Sin ego eos juſta meritos affecero clade,
Tum mihi tu læto reddes illa omnia lætus.

2 ¶ Aliæ autem donationes ſunt, quæ ſi-
ne ulla mortis cogitatione fiunt, quas inter
vivos

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

vos appellamus, quæ non omnino compa-
ntur legatis: quæ ſi fuerint perfectæ, teme-
revocari non poſſunt. Perficiuntur au-
m, cum donator ſuam voluntatem ſcriptis,
it ſine ſcriptis manifeſtaverit. Et ad exem-
um venditionis, noſtra conſtitutio eas et-
m in ſe habere neceſſitatem traditionis vo-
iit: ut etiam ſi non tradantur, habeant ple-
ſſimum & perfectum robur, & traditionis
eceſſitas incumbat donatori. Et cum retro
incipum diſpoſitiones inſinuari eas actis
itervenientibus volebant, ſi majores fuerant
ucentorum ſolidorum: conſtitutio noſtra
im quantitatem uſque ad quingentos ſoli-
os ampliavit, quam ſtare etiam ſine inſi-
uatione ſtatuit: ſed & quaſdam donationes
ivenit, quæ penitus inſinuationem fieri mi-
ime deſiderant, ſed in ſe pleniſſimam ha-
ent firmitatem. Alia inſuper multa ad ube-
orem exitum donationum invenimus: quæ
mnia ex noſtris conſtitutionibus, quas ſu-
er his expoſuimus, colligenda ſunt. Scien-
um eſt tamen, quod etſi pleniſſimæ ſint
onationes: ſi tamen ingrati exiſtant homi-
es, in quos beneficium collatum eſt: dona-
oribus per noſtram conſtitutionem licen-
am præſtitimus certis ex cauſis eas revo-
are: ne illi, qui ſuas res in alios contule-
int, ab his quandam patiantur injuriam vel
acturam, ſecundum enumeratos in conſti-
utione noſtra modos.

3 ¶ Eſt & aliud genus inter vivos dona-
ionis, quod veteribus quidem prudentibus
pe-

penitus erat incognitum, poſtea autem à j
nioribus divis principibus introductum e
quod ante nuptias vocabatur, & tacitam
ſe conditionem habebat, ut tunc ratum eſſ
cum matrimonium eſſet inſequutum. Ide
que ante nuptias appellabatur, quod an
matrimonium efficiebatur, & nunquam p
nuptias celebratas talis donatio procedeba
Sed primus quidem divus Juſtinus pater n
ſter, cum augeri dotes & poſt nuptias fuer
permiſſum: ſi quid tale eveniret, & ante nu
ptias augeri donationem & conſtante matr
monio, ſua conſtitutione permiſit: ſed ta
men nomen inconveniens remanebat, cu
ante nuptias quidem vocabatur, poſt nupti
autem tale accipiebat incrementum. Sed no
pleniſſimo fini tradere ſanctiones cupientes
& conſequentia nomina rebus eſſe ſtuden
tes, conſtituimus, ut tales donationes no
augeantur tantum, ſed etiam conſtante ma
trimonio initium accipiant: & non ante nu
ptias, ſed propter nuptias vocentur: & do
tibus in hoc exæquentur, ut quemadmo
dum dotes conſtante matrimonio non ſolum
augentur, ſed etiam fiunt: ita & iſtæ do-
nationes, quæ propter nuptias introductæ
ſunt, non ſolum antecedant matrimonium,
ſed eo etiam contracto augeantur, & conſti-
tuantur.

4 ¶ Erat olim & alius modus civilis ac-
quiſitionis, per jus accreſcendi, quod eſt ta-
le: Si communem ſervum habens aliquis
cum Titio, ſolus libertatem ei impoſuerit vel

vin-

ndicta, vel teſtamento: eo caſu pars ejus mittebatur, & ſocio accreſcebat. Sed cum eſſimum fuerat exemplo, & libertate ſerum defraudari, & ex ea humanioribus quiem dominis damnum inferri, ſævioribus utem dominis lucrum accedere: hoc quaſi nvidia plenum, pio remedio per noſtram onſtitutionem mederi neceſſarium duximus. Et invenimus viam, per quam & manumiſſor, & ſocius ejus, & qui libertatem ccepit, noſtro beneficio fruantur libertate cum effectu procedente (cujus favore antiquos legumlatores multa etiam contra communes regulas ſtatuiſſe manifeſtum eſt) & eo, qui eam libertatem impoſuit, ſuæ liberalitatis ſtabilitate gaudente: & ſocio indemni conſervato, pretiumque ſervi ſecundum partem dominii, quod nos definivimus, accipiente.

QUIBUS ALIENARE LICET, vel non.

TITULUS VIII.

ACcidit aliquando, ut qui dominus ſit, alienare non poſſit: & contra, qui dominus non ſit, alienandæ rei poteſtatem habeat. Nam dotale prædium maritus invita muliere per legem Juliam prohibetur alienare: quamvis ipſius ſit, dotis cauſa ei datum. quod nos, legem Juliam corrigentes, in meliorem ſtatum deduximus. Cum enim lex in ſolis tantummodo rebus locum habebat,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

quæ Italicæ fuerant : & alienationes inhib
bat, quæ invita muliere fiebant, hypothec
autem earum rerum, etiam volente ea : utr
que remedium impoſuimus, ut etiam in e
res, quæ in provinciali ſolo poſitæ ſunt, i
terdicta ſit alienatio vel obligatio : ut ne
trum eorum neque conſentientibus mulie
bus procedat, ne ſexus muliebris fragilit
in perniciem ſubſtantiæ earum convertatu

1 ¶ Contra autem creditor pignus ex pa
ctione, quamvis ejus ea res non ſit, aliena
poteſt. Sed hoc forſitan ideo videtur fieri
quod voluntate debitoris intelligitur pignu
alienari, quia ab initio contractus pactus eſt
ut liceret creditori pignus vendere, ſi pecu
nia non ſolvatur. Sed ne creditores jus ſuun
perſequi impedirentur, neque debitores te
mere ſuarum rerum dominium amittere vi
derentur: noſtra conſtitutione conſultum eſt
& certus modus impoſitus eſt, per quem pi
gnorum diſtractio poſſit procedere : cujus te
nore utrique parti, creditorum & debito
rum, ſatis abunde proviſum eſt.

2 ¶ Nunc admonendi ſumus, neque pu
pillum, neque pupillam ullam rem ſine tu
toris auctoritate alienare poſſe. Ideoque ſi
mutuam pecuniam ſine tutoris auctoritate
alicui dederit, non contrahit obligationem :
quia pecuniam non facit accipientis, ideoque
vindicari nummi poſſunt, ſicubi extant. Sed
ſi nummi, quos mutuo minor dederit, ab eo,
qui accepit, bona fide conſumti ſunt : condi-
ci poſſunt. ſi mala fide, ad exhibendum de

his

is agi poteſt. At ex contrario, omnes res upillo & pupillæ ſine tutoris auctoritate recte dari poſſunt. Ideoque ſi debitor pupillo olvat, neceſſaria eſt debitori tutoris auctoritas, alioqui non liberabitur. Sed hoc etiam videntiſſima ratione ſtatutum eſt in conſtitutione, quam ad Cæſarienſes advocatos ex uggeſtione Triboniani viri eminentiſſimi, quæſtoris ſacri palatii noſtri, promulgavimus: qua diſpoſitum eſt, ita licere tutori vel curatori debitorem pupillarem ſolvere, ut prius judicialis ſententia ſine omni damno celebrata, hoc permittat. quo ſubſequuto, ſi & judex pronunciaverit, & debitor ſolverit: ſequatur hujuſmodi ſolutionem pleniſſima ſecuritas. Sin autem aliter, quam diſpoſuimus, ſolutio facta fuerit, pecuniam autem ſalvam habeat pupillus, aut ex ea locupletior ſit, & adhuc eandem pecuniæ ſummam petat: per exceptionem doli mali poterit ſubmoveri. Quod ſi male conſumpſerit, aut furto, [aut vi] amiſerit: nihil proderit debitori doli mali exceptio, ſed nihilominus condemnabitur: quia temere ſine tutoris auctoritate, & non ſecundum noſtram diſpoſitionem ſolverit. Sed ex diverſo, pupilli vel pupillæ ſolvere ſine tutoris auctoritate non poſſunt. quia id, quod ſolvunt, non fit accipientis: quum ſcilicet nullius rei alienatio eis ſine tutoris auctoritate conceſſa ſit.

PER QUAS PERSONAS CUIQUE acquiritur.

TITULUS IX.

ACquiritur vobis non ſolum per voſmet ipſos, ſed etiam per eos, quos in poteſtate habetis: [item per ſervos, in quibus uſumfructum habetis:] item per homines liberos, & per ſervos alienos quos bona fide poſſidetis, de quibus ſingulis diligentius diſpiciamus.

1 ¶ Igitur liberi veſtri utriuſque ſexus, quos in poteſtate habetis, olim quidem, quicquid ad eos pervenerat (exceptis videlicet caſtrenſibus peculiis) hoc parentibus ſuis acquirebant ſine ulla diſtinctione: & hoc ita parentum fiebat, ut etiam eſſet eis licentia, quod per unum vel unam eorum acquiſitum eſſet, alii filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum viſum eſt: & generali conſtitutione emiſſa, & liberis pepercimus, & patribus honorem debitum reſervavimus. Sancitum etenim à nobis eſt, ut ſi quid ex re patris ei obveniat, hoc ſecundum antiquam obſervationem totum parenti acquiratur. Quæ enim invidia eſt, quod ex patris occaſione profectum eſt, hoc ad eum reverti? Quod autem ex alia cauſa ſibi filiusfamilias acquiſivit: hujus uſumfructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei ſuis labori-

bus,

us, vel proſpera fortuna acceſſerit, hoc in lium perveniens, luctuoſum ei procedat.

2 ¶ Hoc quoque à nobis diſpoſitum eſt in ea ſpecie, ubi parens emancipando liberos ſuos ex rebus, quæ acquiſitionem effugiebant, ſibi tertiam partem retinere (ſi voluerat) licentiam ex anterioribus conſtitutionibus habebat, quaſi pro pretio quodammodo emancipationis: & inhumanum quiddam accidebat, ut filius rerum ſuarum ex hac emancipatione dominio pro parte [tertia] defraudaretur: & quod honoris ei ex emancipatione additum erat, quod ſui juris effectus eſſet, hoc per rerum diminutionem decreſceret. Ideoque ſtatuimus, ut parens pro tertia parte dominii, quam retinere poterat, dimidiam non dominii rerum, ſed uſusfructus retineat. Ita etenim res intactæ apud filium remanebunt, & pater ampliore ſumma fruetur, pro tertia dimidia potiturus.

3 ¶ Item vobis acquiritur, quod ſervi veſtri ex traditione nanciſcuntur: ſive quid ſtipulentur, ſive ex donatione, vel ex legato, vel ex qualibet alia cauſa acquirant. Hoc enim vobis ignorantibus & invitis obvenit. Ipſe enim ſervus, qui in poteſtate alterius eſt, nihil ſuum habere poteſt. Sed ſi hæres inſtitutus ſit, non alias niſi veſtro juſſu, hæreditatem adire poteſt. Et ſi vobis jubentibus adierit: vobis hæreditas acquiritur, perinde ac ſi vos ipſi hæredes inſtituti eſſetis. Et convenienter ſcilicet vobis legatum per eos acquiritur. Non ſolum autem proprietas per

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

eos, quos in poteſtate habetis, vobis acquiritur: ſed etiam poſſeſſio. Cujuſcunque enim rei poſſeſſionem adepti fuerint, id vo poſſidere videmini. Unde etiam per eos uſucapio, vel longi temporis poſſeſſio vobi accidit.

4 ¶ De iis autem ſervis, in quibus tantummodo uſumfructum habetis, ita placuit ut quicquid ex re veſtra, vel ex operis ſui acquirant, id vobis adjiciatur: quod vero extra eas cauſas conſequuti ſunt, id ad dominum proprietatis pertineat. Itaque ſi hi ſervus hæres inſtitutus ſit, legatumve quid ei aut donatum fuerit: non uſufructuario, ſed domino proprietatis acquiritur. Idem placet & de eo, qui à vobis bona fide poſſidetur: ſive is liber ſit, ſive alienus ſervus. Quod enim placuit de uſufructuario, idem placet & de bonæ fidei poſſeſſore. Itaque quod extra iſtas duas cauſas adquiritur: id vel ad ipſum pertinet, ſi liber eſt: vel ad dominum, ſi ſervus eſt. Sed bonæ fidei poſſeſſor cum uſuceperit ſervum, (quia eo modo dominus fit) ex omnibus cauſis per eum ſibi acquirere poteſt. Fructuarius vero uſucapere non poteſt: primum, quia non poſſidet, ſed habet jus utendi fruendi: deinde quia ſcit ſervum alienum eſſe. Non ſolum autem proprietas per eos ſervos, in quibus uſumfructum habetis, vel quos bona fide poſſidetis, aut per liberam perſonam, quæ bona fide vobis ſervit, vobis acquiritur: ſed etiam poſſeſſio. Loquimur autem in utriuſque perſona ſecundum

um diſtinctionem, quam proxime expoſui-
us: id eſt, ſi quam poſſeſſionem ex re ve-
ra, vel ex ſuis operis adepti fuerint.

5 ¶ Ex his itaque apparet, per liberos ho-
ines, quos neque veſtro juri ſubjectos habe-
s, neque bona fide poſſidetis: item per alie-
os ſervos, in quibus neque uſumfructum
abetis, neque poſſeſſionem juſtam; nulla
x cauſa vobis acquiri poſſe. Et hoc eſt, quod
icitur, per extraneam perſonam nihil ac-
uiri poſſe: excepto eo, quod per liberam
erſonam (veluti per procuratorem) placet
on ſolum ſcientibus, ſed & ignorantibus
obis acquiri poſſeſſionem, ſecundum divi
everi conſtitutionem: & per hanc poſſeſſio-
em etiam dominium, ſi dominus fuerit,
ui tradidit: vel uſucapionem, aut longi
emporis præſcriptionem, ſi dominus non ſit.

6 ¶ Hactenus tantiſper admonuiſſe ſuffi-
iat, quemadmodum ſingulæ res vobis ac-
uirantur. nam legatorum jus, quo & ipſo
ingulæ res vobis acquiruntur: item fidei-
ommiſſorum, ubi ſingulæ res vobis relin-
uuntur: opportunius inferiore loco refere-
nus. Videamus itaque nunc, quibus modis
er univerſitatem res vobis acquirantur. Si
ui ergo hæredes facti ſitis, ſive cujus bono-
um poſſeſſionem petieritis, vel ſi quem ar-
ogaveritis, vel ſi cujus bona libertatum con-
ervandarum cauſa vobis addicta fuerint:
ejus res omnes ad vos tranſeunt. Ac prius
de hæreditatibus diſpiciamus, quarum du-
plex conditio eſt. nam vel ex teſtamento, vel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ab inteſtato ad vos pertinent. Et prius eſt, ut de his diſpiciamus, quæ ex teſtamento vo obveniunt. qua in re neceſſarium eſt, initiu de ordinandis teſtamentis exponere.

DE TESTAMENTIS ordinandis.

TITULUS X.

TEſtamentum ex eo appellatur, quod t ſtatio mentis ſit.

1 ¶ Sed ut nihil antiquitatis penitus ign retur, ſciendum eſt, olim quidem duo gen ra Teſtamentorum in uſu fuiſſe: quorum a tero in pace & otio utebantur, quod calat comitiis appellabant: altero, cum in prælium exituri eſſent, quod procinctum dicebatu Acceſſit deinde tertium genus teſtamento rum, quod dicebatur per æs & libram: ſci licet quod per emancipationem, id eſt, ima ginariam quandam venditionem agebatur quinque teſtibus, & libripende, civibus Ro manis puberibus præſentibus, & eo, qui fa miliæ emptor dicebatur. Sed illa quiden priora duo genera teſtamentorum ex veteri bus temporibus in deſuetudinem abierunt quod vero per æs & libram fiebat, licet di tius permanſerit, attamen partim & hoc in uſu eſſe deſiit.

2 ¶ Sed prædicta quidem nomina teſta mentorum ad jus civile referebantur, poſtea vero ex edicto prætoris forma alia facien dorum teſtamentorum introducta eſt. Jure

enim

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

im honorario nulla emancipatio deſidera-
tur : ſed ſeptem teſtium ſigna ſufficiebant,
m jure civili ſigna teſtium non eſſent ne-
eſſaria.

3 ¶ Sed cum paulatim tam ex uſu homi-
um, quam ex conſtitutionum emendatio-
ibus cœpit in unam conſonantiam jus civi-
e & prætorium jungi : conſtitutum eſt, ut u-
o eodemque tempore (quod jus civile quo-
ammodo exigebat) ſeptem teſtibus adhibi-
is & ſubſcriptione teſtium (quod ex conſti-
utionibus inventum eſt, & ex edicto præto-
is) ſignacula teſtamentis imponerentur :
ta, ut hoc jus tripertitum eſſe videatur : &
eſtes quidem & eorum præſentia uno con-
extu teſtamenti celebrandi gratia, à jure ci-
vili deſcendant : ſubſcriptiones autem teſta-
toris & teſtium, ex ſacrarum conſtitutionum
obſervatione adhibeantur : ſignacula autem,
& teſtium numerus, ex edicto prætoris.

4 ¶ Sed his omnibus à noſtra conſtitu-
tione propter teſtamentorum ſinceritatem,
ut nulla fraus adhibeatur, hoc additum eſt :
ut per manus teſtatoris vel teſtium nomen
hæredis exprimatur, & omnia ſecundum il-
lius conſtitutionis tenorem procedant.

5 ¶ Poſſunt autem omnes teſtes & uno
annulo ſignare teſtamentum. quid enim ſi
ſeptem annuli una ſculptura fuerint, ſecun-
dum quod Papiniano viſum eſt? Sed & alieno
quoque annulo licet ſignare [teſtamentum.]

6 ¶ Teſtes autem adhiberi poſſunt ii,
cum quibus teſtamenti factio eſt. Sed neque

mulier, neque impubes, neque ſervus, neque furioſus, neque mutus, neque ſurdus, neque is, cui bonis interdictum eſt, neque quos leges jubent improbos inteſtabileſque eſſe: poſſunt in numerum teſtium adhiberi.

7 ¶ Sed cum aliquis ex teſtibus teſtamenti quidem faciendi tempore liber exiſtimabatur, poſtea autem ſervus apparuit: tam divus Hadrianus Catonio, quam poſtea divi Severus & Antoninus reſcripſerunt, ſubvenire ſe ex ſua liberalitate teſtamento: ut ſic habeatur [firmum,] ac ſi, ut oportebat, factum eſſet, cum eo tempore quo teſtamentum ſignaretur, omnium conſenſu hic teſtis liberi loco fuerit: neque quiſquam eſſet, qui ſtatus ei quæſtionem moveret.

8 ¶ Pater, nec non is, qui in poteſtate ejus eſt, item duo fratres, qui in ejuſdem patris poteſtate ſunt, utique teſtes in uno teſtamento fieri poſſunt: quia nihil nocet, ex una domo plures teſtes alieno negotio adhiberi.

9 ¶ In teſtibus autem non debet eſſe is, qui in poteſtate teſtatoris eſt. Sed ſi filiusfamilias de caſtrenſi peculio poſt miſſionem faciat teſtamentum, nec pater ejus recte adhibetur teſtis, nec is, qui in poteſtate ejuſdem patris eſt. reprobatum eſt enim in ea re domeſticum teſtimonium.

10 ¶ Sed neque hæres ſcriptus, neque is, qui in poteſtate ejus eſt, neque pater ejus qui eum habet in poteſtate, neque fratres, qui in ejuſdem patris poteſtate ſunt, teſtes ad-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

hiberi poſſunt: quia hoc totum negotium, uod agitur teſtamenti ordinandi gratia, editur hodie inter teſtatorem & hæredem ei. Licet autem totum jus tale conturbatum fuerat, & veteres quidem familiæ emtorem, & eos qui per poteſtatem ei conuncti fuerant, à teſtamentariis teſtimoniis epellebant: hæredi [autem,] & iis, qui per oteſtatem ei conjuncti fuerant, concedeant teſtimonia in teſtamentis præſtare: licet ii, qui id permittebant, hoc jure minime buti eos debere ſuadebant: tamen nos eandem obſervationem corrigentes, & quod ab illis ſuaſum eſt, in legis neceſſitatem transferentes, ad imitationem priſtini familiæ emptoris, merito nec hæredi, (qui imaginem vetuſtiſſimi familiæ emptoris obtinet) neque aliis perſonis, quæ ei (ut dictum eſt) conjunctæ ſunt, licentiam concedimus, ſibi quodammodo teſtimonia præſtare. ideoque nec ejuſmodi veteres conſtitutiones noſtro Codici inſeri permiſimus.

11 ¶ Legatariis autem & fideicommiſſariis, quia non juris ſucceſſores ſunt, & aliis perſonis eis conjunctis teſtimonium non denegamus: immo in quadam noſtra conſtitutione & hoc ſpecialiter eis conceſſimus. Et multo magis iis, qui in eorum poteſtate ſunt, vel qui eos habent in poteſtate, hujuſmodi licentiam damus.

12 ¶ Nihil autem intereſt, teſtamentum in tabulis, an in chartis, membraniſve, vel in alia materia fiat.

13 ¶ Sed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

13 ¶ Sed & unum teſtamentum pluribus codicibus conficere quis poteſt, ſecundum obtinentem tamen obſervationem omnib factis. quod interdum etiam neceſſarium e veluti ſi quis navigaturus & ſecum ferre, [domi] relinquere judiciorum ſuorum co teſtationem velit, vel propter alias innum rabiles cauſas, quæ humanis neceſſitatib imminent.

14 ¶ Sed hæc quidem de teſtamentis quæ ſcriptis conficiuntur, [ſufficiunt.] ſi qu autem ſine ſcriptis voluerit ordinare jure c vili teſtamentum: ſeptem teſtibus adhibitis & ſua voluntate coram eis nuncupata, ſci hoc perfectiſſimum teſtamentum jure civili firmumque conſtitutum.

DE MILITARI TESTAMENTO

TITULUS XI.

SUpra dicta diligens obſervatio in ordinandis teſtamentis, militibus, propter nimiam imperitiam eorum, conſtitutionibus [principalibus] remiſſa eſt. Nam quamvis ii neque legitimum numerum teſtium adhibuerint, neque aliam teſtamentorum ſolemnitatem obſervaverint: recte nihilominus teſtantur, videlicet cum in expeditionibus occupati ſunt: quod merito noſtra conſtitutio introduxit. Quoquo enim modo voluntas ejus ſuprema inveniatur, ſive ſcripta, ſive ſine ſcriptura: valet teſtamentum ex voluntate ejus. Illis autem temporibus, per quæ citra expe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

peditionum neceſſitatem in aliis locis vel
s ædibus degunt: minime ad vendican-
m tale privilegium adjuvantur. ſed teſtari
idem, etſi filiifamiliarum ſint, propter
ilitiam conceduntur: jure tamen communi
dem obſervatione & in eorum teſtamentis
lhibenda, quam in teſtamentis paganorum
oxime expoſuimus.

1 ¶ Plane de teſtamentis militum divus
'rajanus Catilio Severo ita reſcripſit: Id
rivilegium, quod militantibus datum eſt,
t quoquo modo facta ab his teſtamenta rata
nt: ſic intelligi debet, ut utique prius con-
tare debeat, teſtamentum factum eſſe, quod
x ſine ſcriptura & à non militantibus fieri
oteſt. Si ergo miles, de cujus bonis apud
e quæritur, convocatis ad hoc hominibus, ut
oluntatem ſuam teſtaretur, ita loquutus eſt,
it declararet, quem vellet ſibi hæredem eſ-
ſe, & cui libertatem tribueret: poteſt videri
ſine ſcripto hoc modo eſſe teſtatus, & volun-
tas ejus rata habenda eſt. Cæterum ſi (ut
plerumque ſermonibus fieri ſolet) dixit ali-
cui, *ego te hæredem facio*, aut, *bona mea tibi
relinquo*: non oportet hoc pro teſtamento
obſervari. Nec ullorum magis intereſt,
quam ipſorum, quibus id privilegium da-
tum eſt, ejuſmodi exemplum non admitti.
Alioqui non difficulter poſt mortem alicujus
militis teſtes exiſterent, qui affirmarent ſe
audiſſe dicentem aliquem, relinquere ſe bo-
na, cui viſum ſit, & per hoc vera judicia
ſubverterentur.

2 ¶ Quinimo & mutus & ſurdus mi
teſtamentum facere poteſt.

3 ¶ Sed hactenus hoc illis à principalib
conſtitutionibus conceditur, quatenus mi
tant, & in caſtris degunt. Poſt miſſionem v
ro veterani, vel extra caſtra [alii,] ſi facia
adhuc militantes teſtamentum, communi
mnium civium Romanorum jure id face
debent. Et quod in caſtris fecerint teſtame
tum, non communi jure, ſed quomodo v
luerint: poſt miſſionem intra annum tantu
valebit. Quid ergo ſi intra annum quis d
ceſſerit, conditio autem hæredi adſcripta po
annum extiterit? an quaſi militis teſtamen
tum valeat? Et placet valere quaſi militis.

4 ¶ Sed & ſi quis ante militiam non jur
fecit teſtamentum, & miles factus, & in ex
peditione degens reſignavit illud, & quæ
dam adjecit, ſive detraxit, vel alias manifeſt
eſt militis voluntas hoc valere volentis: di-
cendum eſt valere hoc teſtamentum, quaſi ex
nova militis voluntate.

5 ¶ Denique & ſi in arrogationem datus
fuerit miles, vel filiusfamilias emancipatus
eſt, teſtamentum ejus quaſi ex nova militis
voluntate valet, nec videtur capitis deminu-
tione irritum fieri.

6 ¶ Sciendum tamen eſt, quod cum ad
exemplum caſtrenſis peculii, tam anteriores
leges, quam principales conſtitutiones qui-
buſdam quaſi caſtrenſia dederant peculia, &
horum quibuſdam permiſſum fuerat etiam
in poteſtate degentibus teſtari: noſtra [id]
con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

conſtitutio latius extendens, permiſerit omnibus in hujuſmodi peculiis teſtari quidem, ſed jure communi. Cujus conſtitutionis tenore perſpecto; licentia eſt, nihil eorum, quæ ad præfatum jus pertinent, ignorare.

QUIBUS NON EST PERMISſum facere Teſtamentum.

TITULUS XII.

NOn tamen omnibus licet facere teſtamentum. Statim enim ii, qui alieno juri ſubjecti ſunt, teſtamenti faciendi jus non habent: adeo quidem, ut quamvis parentes eis permiſerint, nihilo magis jure teſtari poſſunt: exceptis iis, quos antea enumeravimus, & præcipue militibus qui in poteſtate parentum ſunt, quibus de eo, quod in caſtris acquiſierunt, permiſſum eſt ex conſtitutionibus principum teſtamentum facere. Quod quidem jus ab initio tantum militantibus datum eſt, tam ex auctoritate divi Auguſti, quam Nervæ, nec non optimi Imperatoris Trajani: poſtea vero ſubſcriptione divi Hadriani, etiam dimiſſis à militia, id eſt, veteranis conceſſum eſt. Itaque ſi quidem fecerint de caſtrenſi peculio teſtamentum; pertinebit hoc ad eum, quem hæredem reliquerunt. ſi vero inteſtati deceſſerint, nullis liberis vel fratribus ſuperſtitibus: ad parentes eorum jure communi pertinebit. Ex hoc intelligere poſſumus: quod in caſtris acquiſierit miles: qui in poteſtate patris eſt, neque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ipſum patrem adimere poſſe, neque pat[...] creditores id vendere, vel aliter inquietar[...] neque patre mortuo cum fratribus comm[...]ne eſſe: ſed ſcilicet proprium ejus eſſe, q[...] id in caſtris acquiſierit: quanquam jure c[...]vili omnium, qui in poteſtate parentum ſun[...] peculia perinde in bonis parentum compu[...]tentur, ac ſervorum peculia in bonis dom[...]norum numerantur: exceptis videlicet iis[...] quæ ex ſacris conſtitutionibus, & præcipu[...] noſtris, propter diverſas cauſas non acqui[...]runtur. præter hos igitur, qui caſtrenſe pecu[...]lium vel quaſi caſtrenſe habent, ſi quis aliu[...] filiusfamilias teſtamentum fecerit, inutil[...] eſt, licet ſuæ poteſtatis factus deceſſerit.

1 ¶ Præterea teſtamentum facere non poſſunt impuberes: quia nullum eorum animi judicium eſt. Item furioſi: quia mente carent. Nec ad rem pertinet, ſi impubes [...] poſtea pubes: aut furioſus, poſtea compos mentis factus fuerit, & deceſſerit. Furioſi autem, ſi per id tempus fecerint teſtamentum, quo furor eorum intermiſſus eſt: jure teſtati eſſe videntur, certe eo, quod ante furorem fecerint, teſtamento valente. Nam neque teſtamentum recte factum, neque ullum aliud negotium recte geſtum, poſtea furor interveniens perimit.

2 ¶ Item prodigus, cui bonorum ſuorum adminiſtratio interdicta eſt, teſtamentum facere non poteſt: ſed id, quod ante fecerit, quam interdictio bonorum ſuorum ei fiat, ratum eſt.

3 ¶ Item ſurdus & mutus non ſemper eſtamentum facere poſſunt. Utique autem e eo ſurdo loquimur, qui omnino non exauit, non qui tarde exaudit. nam & mutus is ntelligitur, qui eloqui nihil poteſt, non qui arde loquitur. ſæpe enim etiam literati & ruditi homines variis caſibus & audiendi & oquendi facultatem amittunt. Unde noſtra onſtitutio etiam his ſubvenit, ut certis caibus & modis ſecundum normam ejus poſint teſtari, aliaque facere, quæ eis permiſſa unt. Sed ſi quis poſt teſtamentum factum, dverſa valetudine, aut quolibet alio caſu nutus aut ſurdus eſſe cœperit, ratum nihilominus manet ejus teſtamentum.

4 ¶ Cæcus autem non poteſt facere teſtamentum, niſi per obſervationem, quam lex divi Juſtini patris noſtri introduxit.

5 ¶ Ejus, qui apud hoſtes eſt, teſtamentum, quod ibi fecit, non valet, quamvis redierit. ſed quod, dum in civitate fuerat, fecit: ſive redierit, valet jure poſtliminii: ſive illic deceſſerit, valet ex lege Cornelia.

DE EXHÆREDATIONE liberorum.

TITULUS XIII.

NOn tamen ut omnino valeat teſtamentum, ſufficit hæc obſervatio, quam ſupra expoſuimus: ſed qui filium in poteſtate habet, curare debet, ut eum hæredem inſtituat, vel exhæredem eum nominatim faciat: alio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

qui ſi eum ſilentio prætererit, inutiliter teſtabitur: adeo quidem, ut ſi vivo patre, filius mortuus ſit, nemo hæres ex eo teſtamento exiſtere poſſit, quia ſcilicet ab initio non conſtiterit teſtamentum. Sed non ita de filiabus, & aliis per virilem ſexum deſcendentibus liberis utriuſque ſexus antiquitati fuerat obſervatum: ſed ſi non fuerant ſcripti hæredes ſcriptæve, vel exhæredati exhæredatæve: teſtamentum quidem non infirmabatur, jus tamen accreſcendi eis ad certam portionem præſtabatur. ſed nec nominatim eas perſonas exhæredare parentibus neceſſe erat, ſed licebat inter cæteros hoc facere. Nominatim autem quis exhæredari videtur, ſive ita exhæredetur, *Titius filius meus exhæres eſto*: ſive ita, *filius meus exhæres eſto*, non adjecto proprio nomine, ſcilicet ſi alius filius non exſtet.

1 ¶ Poſthumi quoque liberi, vel hæredes inſtitui debent, vel exhæredari. Et in eo par omnium conditio eſt, quod & filio poſthumo, & quolibet ex cæteris liberis, ſive fœminini ſexus, ſive maſculini, præterito: valet quidem teſtamentum, ſed poſtea adgnatione poſthumi ſive poſthumæ rumpitur, & ea ratione totum infirmatur. Ideoque ſi mulier, ex qua poſthumus aut poſthuma ſperabatur, abortum fecerit: nihil impedimento eſt ſcriptis hæredibus ad hæreditatem adeundam. Sed fœminini quidem ſexus perſonæ vel nominatim, vel inter cæteros exhæredari ſolebant: dum tamen, ſi inter cæte-

tos exhæredarentur, aliquid eis legaretur, ne viderentur præteritæ eſſe per oblivionem. Maſculos vero poſthumos, id eſt, Filios, & deinceps, placuit non aliter recte exhæredari, niſi nominatim exhæredarentur: hoc ſcilicet modo, *quicunque mihi filius genitus fuerit, exhæres eſto.*

2 ¶ Poſthumorum autem loco ſunt & hi, qui in ſui hæredis locum ſuccedendo, quaſi adgnaſcendo fiunt parentibus ſui hæredes: ut ecce, ſi quis filium, & ex eo nepotem neptemve in poteſtate habeat: quia filius gradu præcedit, is ſolus jura ſui hæredis habet, quamvis nepos quoque & neptis ex eo in eadem poteſtate ſint. Sed ſi filius ejus vivo eo moriatur, aut qualibet alia ratione exeat de poteſtate ejus: incipit nepos neptiſve in ejus locum ſuccedere, & eo modo jura ſuorum hæredum quaſi adgnatione nanciſcuntur. Ne ergo eo modo rumpatur ejus teſtamentum: ſicut ipſum filium vel hæredem inſtituere, vel nominatim exhæredare debet teſtator, ne non jure faciat teſtamentum: ita & nepotem neptemve ex filio neceſſe eſt ei vel hæredem inſtituere, vel exhæredare: ne forte eo vivo, filio mortuo, ſuccedendo in locum ejus nepos neptiſve, quaſi adgnatione rumpat teſtamentum. Idque lege Julia Vellea proviſum eſt, in qua ſimilis exhæredationis modus ad ſimilitudinem poſthumorum demonſtratur.

3 ¶ Emancipatos liberos jure civili neque hæredes inſtituere, neque exhæredare

neceſſe eſt: quia non ſunt ſui hæredes. Se prætor omnes, tam fœminini ſexus, quam maſculini, ſi hæredes non inſtituantur, exhæredari jubet: virilis ſexus nominatim: fœminini vero inter cæteros: quia ſi neque hæredes inſtituti fuerint, neque ita (ut diximus exhæredati, permittit eis prætor contra tabulas teſtamenti bonorum poſſeſſionem.

4 ¶ Adoptivi liberi, quamdiu ſunt in poteſtate patris adoptivi, ejuſdem juris habentur, cujus ſunt juſtis nuptiis quæſiti. itaque hæredes inſtituendi, vel exhæredandi ſunt ſecundum ea, quæ de naturalibus expoſuimus. Emancipati vero à patre adoptivo, neque jure civili, neque [eo jure,] quod ad edictum prætoris attinet, inter liberos connumerantur. Qua ratione accidit, ut ex diverſo (quod ad naturalem parentem attinet) quamdiu quidem ſunt in adoptiva familia, extraneorum numero habeantur: ut eos neque hæredes inſtituere, neque exhæredare neceſſe ſit. cum vero emancipati fuerint ab adoptivo patre: tunc incipiant in ea cauſa eſſe, in qua futuri eſſent, ſi à naturali patre emancipati fuiſſent.

5 ¶ Sed hæc quidem vetuſtas introducebat. noſtra vero conſtitutio inter maſculos & fœminas in hoc jure nihil intereſſe exiſtimans: quia utraque perſona in hominum procreatione ſimili naturæ officio fungitur, & lege antiqua [duodecim tabularum] omnes ſimiliter ad ſucceſſionem ab inteſtato vocabantur, quod & prætores poſtea ſecuti

eſſe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

[e]ſſe videntur: ideo ſimplex ac ſimile jus, & [i]n filiis, & in filiabus, & in cæteris deſcendentibus per virilem ſexum perſonis, non [ſ]olum jam natis, ſed etiam poſthumis, introduxit: ut omnes, ſive ſui, ſive emancipati ſint, vel hæredes inſtituantur, vel nominatim exhæredentur: & eundem habeant effectum circa teſtamenta parentum ſuorum infirmanda, & hæreditatem auferendam, quem filii ſui vel emancipati habent, ſive jam nati ſint, ſive adhuc in utero conſtituti, poſtea nati ſint. Circa adoptivos autem [filios] certam induximus diviſionem, quæ in noſtra conſtitutione, quam ſuper adoptivis tulimus, continetur.

6 ¶ Sed ſi in expeditione occupatus miles teſtamentum faciat, & liberos ſuos jam natos, vel poſthumos nominatim non exhæredaverit, ſed [ſilentio] præterierit, non ignorans, an habeat liberos: ſilentium ejus pro exhæredatione nominatim facta valere, conſtitutionibus principum cautum eſt.

7 ¶ Mater, vel avus maternus, neceſſe non habent liberos ſuos, aut hæredes inſtituere, aut exhæredare: ſed poſſunt eos ſilentio omittere. nam ſilentium matris, aut avi materni, & cæterorum per matrem aſcendentium, tantum facit, quantum exhæredatio patris. Neque enim matri filium filiamve, neque avo materno nepotem nepremve ex filia, ſi eum eamve hæredem non inſtituat, exhæredare neceſſe eſt: ſive de jure civili quæramus, ſive de edicto prætoris, quo [præ-

tor] præteritis liberis contra tabulas bonorum poſſeſſionem permittit: ſed aliud eis adminiculum ſervatur, quod paulo poſt vobis manifeſtum fiet.

DE HÆREDIBUS inſtituendis.

TITULUS XIV.

HÆredes inſtituere permiſſum eſt tam liberos homines, quam ſervos: & tam proprios quam alienos. Proprios autem olim quidem ſecundum plurium ſententias non aliter, quam cum libertate, recte inſtituere licebat: hodie vero etiam ſine libertate, ex noſtra conſtitutione hæredes eos inſtituere permiſſum eſt. Quod non per innovationem induximus, ſed quoniam æquius erat, & Atilicino placuiſſe Paulus ſuis libris, quos tam ad Maſurium Sabinum, quam ad Plautium ſcripſit, refert. Proprius autem ſervus etiam is intelligitur, in quo nudam proprietatem teſtator habet, alio uſumfructum habente. Eſt tamen caſus, in quo nec cum libertate utiliter ſervus à domina hæres inſtituitur, ut conſtitutione divorum Severi & Antonini cavetur. cujus verba hæc ſunt: Servum adulterio maculatum, non jure teſtamento manumiſſum ante ſententiam ab ea muliere videri, quæ rea fuerat ejuſdem criminis poſtulata, rationis eſt. Quare ſequitur, ut in eundem à domina collata hæredis inſtitutio, nullius momenti habeatur.

Alie-

alienus ſervus etiam is intelligitur, in quo uſumfructum teſtator habet.

1 ¶ Servus autem à domino ſuo hæres inſtitutus, ſiquidem in eadem cauſa manſerit: fit ex teſtamento liber, hæreſque ei neceſſarius. Si vero à vivo teſtatore manumiſſus fuerit, ſuo arbitrio adire hæreditatem poteſt: quia non fit hæres neceſſarius, cum utrumque ex domini teſtamento non conſequatur. Quod ſi alienatus fuerit: juſſu novi domini adire hæreditatem debet, & ea ratione per eum dominus fit hæres. nam ipſe alienatus, neque liber neque hæres eſſe poteſt, etiamſi cum libertate hæres inſtitutus fuerit: deſtitiſſe enim à libertatis datione videtur dominus, qui eum alienavit. Alienus quoque ſervus hæres inſtitutus, ſi in eadem cauſa duraverit, juſſu ejus domini adire hæreditatem debet. Si vero alienatus fuerit ab eo, aut vivo teſtatore, aut poſt mortem ejus, antequam adeat, debet juſſu novi domini adire. At ſi manumiſſus eſt vivo teſtatore, vel mortuo, antequam adeat, ſuo arbitrio adire poteſt hæreditatem.

2 ¶ Servus etiam alienus poſt domini mortem recte hæres inſtituitur: quia & cum hæreditariis ſervis eſt teſtamenti factio. Nondum enim adita hæreditas, perſonæ vicem ſuſtinet, non hæredis futuri, ſed defuncti: cum etiam ejus, qui in utero eſt, ſervus recte hæres inſtituatur.

3 ¶ Servus [autem] plurium, cum quibus teſtamenti factio eſt, ab extraneo inſti-

tutus hæres, unicuique dominorum, cuju[s] juſſu adierit, proportione dominii acquir[it] hæreditatem.

4 ¶ Et unum hominem, & plures uſqu[e] in infinitum, quot quis hæredes velit facere licet.

5 ¶ Hæreditas plerumque dividitur i[n] duodecim uncias, quæ aſſis appellation[e] continentur. Habent autem & hæ partes propria nomina ab uncia uſque ad aſſem hæc: ſextans, quadrans, triens, quincunx, ſemis, ſeptunx, bes, dodrans, dextans, deunx. Non autem utiq; [ſemper] duodecim uncias eſſe oportet. nam tot unciæ aſſem efficiunt, quot teſtator voluerit. & ſi unum tantum quis ex ſemiſſe (verbi gratia) hæredem ſcripſerit: totus as in ſemiſſe erit. Neque enim idem ex parte teſtatus, & ex parte inteſtatus decedere poteſt: niſi ſit miles, cujus ſola voluntas in teſtando ſpectatur. Et è contrario poteſt quis in quantaſcunque voluerit plurimas uncias ſuam hæreditatem dividere.

6 ¶ Si plures inſtituantur hæredes: ita demum in hoc caſu partium diſtributio neceſſaria eſt, ſi nolit teſtator eos ex æquis partibus hæredes eſſe. ſatis enim conſtat, nullis partibus nominatis, ex æquis partibus eos hæredes eſſe. Partibus autem in quorundam perſonis expreſſis, ſiquis alius ſine parte nominatus erit: ſi quidem aliqua pars aſſi deerit: ex ea parte hæres fit. Et ſi plures ſine parte ſcripti ſunt, omnes in eandem partem concurrunt. Si vero totus as com-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

completus ſit: ii, qui nominatim expreſſas partes habent, in dimidiam partem vocantur: & ille vel illi omnes in alteram dimidiam. Nec intereſt, primus, an medius, an noviſſimus, ſine parte hæres ſcriptus ſit. ea enim pars data intelligitur, quæ vacat.

7 ¶ Videamus, ſi pars aliqua vacet, nec tamen quiſquam ſine parte ſit hæres inſtitutus quid juris ſit. veluti ſi tres ex quartis partibus hæredes ſcripti ſunt. Et conſtat vacantem partem ſingulis tacite pro hæreditaria parte accedere, & perinde haberi, ac ſi ex tertiis partibus hæredes ſcripti eſſent. & ex diverſo, ſi plures hæredes ſcripti in portionibus ſint: tacite ſingulis decreſcere: ut ſi (verbi gratia) quatuor ex tertiis partibus hæredes ſcripti ſint, perinde habeantur, ac ſi unuſquiſque ex quarta parte hæres ſcriptus fuiſſet.

8 ¶ Et ſi plures unciæ, quam duodecim diſtributæ ſint: is, qui ſine parte inſtitutus eſt, quod dupondio deeſt, habebit. Idemque erit, ſi dupondius expletus ſit. quæ omnes partes ad aſſem poſtea revocantur, quamvis ſint plurium unciarum.

9 ¶ Hæres & pure & ſub conditione inſtitui poteſt: ex certo tempore, aut ad certum tempus non poteſt: veluti, *poſt quinquennium quam moriar*, vel *ex calendis illis*, vel *uſque ad Calendas illas hæres eſto*. Denique diem adjectum haberi pro ſupervacuo placet: & perinde eſſe, ac ſi pure hæres inſtitutus eſſet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

10 ¶ Impoſſibilis conditio in inſtitutionibus & legatis, nec non in fideicommiſſis, libertatibus, pro non ſcripta habetur.

11 ¶ Si plures conditiones in inſtitutionibus adſcriptæ ſunt: ſiquidem conjunctim ut puta *ſi illud & illud factum fuerit*: omnibus parendum eſt. ſi ſeparatim, veluti *ſi illud aut illud factum erit*: cuilibet [conditioni] obtemperare ſatis eſt.

12 ¶ Ii, quos nunquam teſtator vidit hæredes inſtitui poſſunt. veluti ſi fratris filios peregrinantes, ignorans qui eſſent, hæredes inſtituerit. ignorantia enim teſtantis inutilem inſtitutionem non facit.

DE VULGARI SUBSTITUTIONE.

TITULUS XV.

POteſt autem quis in teſtamento ſuo plures gradus hæredum facere: ut puta, *Si ille hæres non erit, ille hæres eſto*: & deinceps, in quantum velit teſtator: ut noviſſimo loco in ſubſidium vel ſervum neceſſarium hæredem inſtituere [poſſit.]

1 ¶ Et plures in unius locum poſſunt ſubſtitui, vel unus in plurium, vel ſinguli in ſingulorum, vel invicem ipſi, qui hæredes inſtituti ſunt.

2 ¶ Et ſi ex diſparibus partibus hæredes ſcriptos invicem ſubſtituerit, & nullam mentionem in ſubſtitutione partium habuerit: eas videtur in ſubſtitutione partes dediſſe, quas in inſtitutione expreſſit: & ita divus Pius reſcripſit.

3 ¶ Sed

3 ¶ Sed ſi inſtituto hæredi, cohærede
bſtituto dato, alius ei ſubſtitutus fuerit:
vi Severus & Antoninus ſine diſtinctione
ſcripſerunt, ad utramque partem ſubſtitu-
m admitti.

4 ¶ Si ſervum alienum quis patrem fami-
as arbitratus, hæredem ſcripſerit: & ſi hæres
on eſſet, Mævium ei ſubſtituerit: iſque ſer-
us juſſu domini adierit hæreditatem: [Mæ-
ius] ſubſtitutus, in partem admittitur. Illa
nim verba, *ſi hæres non erit*, in eo quidem,
quem alieno jure ſubjectum eſſe teſtator ſcit,
ſic accipiuntur: ſi neque ipſe hæres erit, ne-
que alium hæredem effecerit. in eo vero,
quem patremfamilias eſſe arbitratur, illud
ſignificant: ſi hæreditatem ſibi, vel ei, cu-
jus juri poſtea ſubjectus eſſe cœperit, non
acquiſierit. Idque Tiberius Cæſar in perſona
Parthenii ſervi ſui conſtituit.

DE PUPILLARI ſubſtitutione.

TITULUS XVI.

Liberis ſuis impuberibus, quos in pote-
ſtate quis habet, non ſolum ita, ut ſupra
diximus, ſubſtituere poteſt: id eſt, ut ſi hæ-
redes ei non exſtiterint, alius ſit ei hæres:
ſed eo amplius ut ſi hæredes ei exſtiterint,
& adhuc impuberes mortui fuerint, ſit eis
aliquis hæres: veluti ſi quis dicat hoc modo,
*Titius filius meus hæres mihi eſto. Et ſi filius
meus hæres mihi non erit: ſive hæres erit, &*
prius

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

prius moriatur , quam in ſuam tutelam ve-rit : tunc Sejus hæres eſto. quo caſu , ſiquide non extiterit hæres filius : tunc ſubſtitut patri ſit hæres. ſi vero exſtiterit hæres filiu & ante pubertatem deceſſerit : ipſi filio hæres ſubſtitutus. nam moribus inſtitutu eſt , ut quum ejus ætatis filii ſint , in qua ij ſibi teſtamentum facere non poſſunt : pare tes eis faciant.

1 ¶ Qua ratione excitati , etiam conſtit tionem poſuimus in noſtro Codice, qua pr ſpectum eſt , ut ſi qui mente captos habea filios , vel nepotes , vel pronepotes , cuju cunque ſexus vel gradus : liceat eis , & ſi pu beres ſint , ad exemplum pupillaris ſubſtitu tionis , certas perſonas ſubſtituere. ſin au tem reſipuerint , eandem ſubſtitutionem in firmari. & hoc ad exemplum pupillaris ſub ſtitutionis , quæ poſtquam pupillus adoleve rit , infirmatur.

2 ¶ Igitur in pupillari ſubſtitutione ſe cundum præfatum modum ordinata , duo quodammodo ſunt teſtamenta : alterum pa-tris , alterum filii , tanquam ſi ipſe filius ſibi hæredem inſtituiſſet : aut certe unum teſta-mentum eſt duarum cauſarum , id eſt , dua-rum hæreditatum.

3 ¶ Sin autem quis ita formidoloſus ſit , ut timeat , ne filius ſuus pupillus adhuc , ex eo , quod palam ſubſtitutum acceperit , poſt obitum ejus periculo inſidiarum ſubjaceat : vulgarem quidem ſubſtitutionem palam fa-cere , & in primis teſtamenti partibus [ordi-

nare]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

te] debet : illam autem ſubſtitutionem, : quam, ſi hæres exſtiterit pupillus, & ra pubertatem deceſſerit, ſubſtitutus voca- t : ſeparatim in inferioribus partibus ſcri- re debet, eamque partem proprio lino, opriaque cera conſignare : & in priore par- teſtamenti cavere, ne inferiores tabulæ vo filio & adhuc impubere aperiantur. ud palam eſt, non ideo minus valere ſub- tutionem impuberis filii, quod in eiſdem bulis ſcripta ſit, quibus ſibi quiſque hære- em inſtituiſſet, quamvis pupillo hoc peri- loſum ſit.

4 ¶ Non ſolum autem hæredibus inſti- itis impuberibus liberis ita ſubſtituere pa- entes poſſunt, ut ſi hæredes eis exſtite- nt, & ante pubertatem mortui fuerint, ſit s hæres is, quem ipſi voluerint : ſed etiam xhæredatis. Itaque eo caſu ſi quid [exhæ- edato] pupillo ex hæreditatibus, legatiſ- e, aut donationibus propinquorum atque micorum acquiſitum fuerit : id omne ad ubſtitutum pertinebit. Quæcunque diximus e ſubſtitutione impuberum liberorum, vel æredum inſtitutorum, vel exhæredatorum : adem etiam de poſthumis intelligimus.

5 ¶ Liberis autem ſuis teſtamentum ne- no facere poteſt, niſi & ſibi faciat. nam pu- pillare teſtamentum, pars & ſequela eſt pa- erni teſtamenti : adeo, ut ſi patris teſtamen- um non valeat : nec filii quidem valebit.

9 ¶ Vel ſingulis liberis, vel ei, qui eo- um noviſſimus impubes morietur, ſubſtitui poteſt,

poteſt. ſingulis quidem, ſi neminem eoru
inteſtatum decedere voluerit: noviſſimo
jus legitimarum hæreditarium integrum i
ter eos cuſtodiri velit.

7 ¶ Subſtituitur autem impuberi aut n
minatim, veluti *Titius*: aut generaliter,
quiſquis mihi hæres erit. Quibus verbis v
cantur ex ſubſtitutione, impubere mortu
filio, illi, qui & ſcripti ſunt hæredes, & exſt
terunt, & pro qua parte hæredes facti ſunt.

8 ¶ Maſculo igitur uſque ad quatuord
cim annos ſubſtitui poteſt: fœminæ uſqu
ad duodecim annos: & ſi hoc tempus exce
ſerint, ſubſtitutio evaneſcit.

9 ¶ Extraneo vero, vel filio puberi hæ
redi inſtituto, ita ſubſtituere nemo poteſt
ut ſi hæres exſtiterit, & intra aliquod tempu
deceſſerit, alius ei ſit hæres: ſed hoc ſolu
permiſſum eſt, ut eum per fideicommiſſu
teſtator obliget alii hæreditatem ejus, ve
totam, vel pro parte reſtituere. quod jus qua
le ſit, ſuo loco trademus.

QUIBUS MODIS TESTAMENTA infirmentur.

TITULUS XVII.

TEſtamentum jure factum uſque eo valet, donec rumpatur, irritumve fiat.

1 ¶ Rumpitur autem teſtamentum, cum in eodem ſtatu manente teſtatore, ipſius teſtamenti jus vitiatur. Si quis enim poſt factum teſtamentum adoptaverit ſibi filium

per

per Imperatorem, eum, qui eſt ſui juris: aut per prætorem ſecundum noſtram conſtitutionem, eum, qui in poteſtate parentis fuerit: teſtamentum ejus rumpitur, quaſi adgnatione ſui hæredis.

2 ¶ Poſteriore quoque teſtamento, quod jure perfectum eſt, ſuperius rumpitur. nec intereſt, exſtiterit aliquis hæres ex eo, an non. hoc enim ſolum ſpectatur, an aliquo caſu exiſtere potuerit. Ideoque ſi quis noluerit hæres eſſe, aut vivo teſtatore, aut poſt mortem ejus ante, quam hæreditatem adiret, deceſſerit: aut conditione, ſub qua hæres inſtitutus eſt, defectus ſit: in his caſibus paterfamilias inteſtatus moritur. Nam & prius teſtamentum non valet, ruptum à poſteriore: & poſterius æque nullas habet vires, cum ex eo nemo hæres exſtiterit.

3 ¶ Sed & ſi quis priore teſtamento jure perfecto, poſterius æque jure fecerit: etiam ſi ex certis rebus in eo hæredem inſtituerit: ſuperius tamen teſtamentum ſublatum eſſe: divi Severus & Antoninus reſcripſerunt. cujus conſtitutionis verba [& hic] inſeri juſſimus, quum aliud quoque præterea in ea conſtitutione expreſſum ſit. Imperatores Severus & Antoninus Coccejo Campano. Teſtamentum ſecundo loco factum, licet in eo certarum rerum hæres ſcriptus ſit, perinde jure valere, ac ſi rerum mentio facta non eſſet: ſed & teneri hæredem ſcriptum, ut contentus rebus ſibi datis, aut ſuppleta quarta ex lege Falcidia, hæreditatem reſti-

tuas.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

tuat his, qui in priore teſtamento ſcripti fuerant, propter inſerta fideicommiſſi verba, quibus, ut valeret prius teſtamentum expreſſum eſt: dubitari non oportet. Et ruptum quidem teſtamentum hoc modo efficitur.

4 ¶ Alio autem modo teſtamenta jure facta infirmantur: veluti cum is, qui fecit teſtamentum, capite deminutus ſit: quod quibus modis accidat, primo libro retulimus.

5 ¶ Hoc autem caſu irrita fieri teſtamenta dicuntur: quum alioqui & quæ rumpuntur, irrita fiant: & ea, quæ ſtatim ab initio non jure fiunt, irrita ſint. ſed & ea quæ jure facta ſunt, & poſtea per capitis deminutionem irrita fiunt, poſſumus nihilo minus rupta dicere. Sed quia ſane commodius erat ſingulas cauſas ſingulis appellationibus diſtingui: ideo quædam non jure facta dicuntur, quædam jure facta rumpi, vel irrita fieri.

6 ¶ Non tamen per omnia inutilia ſunt ea teſtamenta, quæ ab initio jure facta, per capitis deminutionem irrita facta ſunt. nam ſi ſeptem teſtium ſignis ſignata ſunt: poteſt ſcriptus hæres ſecundum tabulas teſtamenti bonorum poſſeſſionem agnoſcere. ſi modo defunctus, & civis Romanus, & ſuæ poteſtatis mortis tempore fuerit. Nam ſi ideo irritum factum ſit teſtamentum, quia civitatem, vel etiam libertatem teſtator amiſit, aut quia in adoptionem ſe dedit, & mortis

tem-

tempore in adoptivi patris poteſtate ſit: non poteſt ſcriptus hæres ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem petere.

7 ¶ Ex eo autem ſolo non poteſt infirmari teſtamentum, quod poſtea teſtator id noluerit valere: uſque adeo, ut & ſi quis poſt factum prius teſtamentum poſterius facere cœperit: & aut mortalitate præventus, aut quia eum ejus rei pœnituit, id non perfecerit: divi Pertinacis oratione cautum ſit, ne alias tabulæ priores jure factæ irritæ fiant, niſi ſequentes jure ordinatæ & perfectæ fuerint. nam imperfectum teſtamentum ſine dubio nullum eſt.

8 ¶ Eadem oratione expreſſit, non admiſſurum ſe hæreditatem ejus, qui litis cauſa principem reliquerit hæredem: neque tabulas non legitime factas, in quibus ipſe ob eam cauſam hæres inſtitutus erat, probaturum: neque ex nuda voce hæredis nomen admiſſurum: neque ex ulla ſcriptura, cui juris auctoritas deſit, aliquid adepturum. Secundum hoc divi Severus & Antoninus ſæpiſſime reſcripſerunt. Licet enim (inquiunt) legibus ſoluti ſimus, attamen legibus vivimus.

DE INOFFICIOSO teſtamento.

TITULUS XVIII.

Quia plerumque parentes ſine cauſa liberos ſuos exhæredant, vel omittunt: in-

inductum eſt, ut de inofficioſo teſtamen agere poſſint liberi, qui queruntur, aut in que ſe exhæredatos, aut inique præterito hoc colore, quaſi non ſanæ mentis fuerin cum teſtamentum ordinarent. Sed hoc d citur, non quaſi vere furioſus ſit, ſed rec quidem fecerit teſtamentum, non autem e officio pietatis. Nam ſi vere furioſus ſit, nu lum teſtamentum eſt.

1 ¶ Non autem liberis tantum permi ſum eſt teſtamentum parentum inofficioſum accuſare, verum etiam liberorum parenti bus. Soror autem & frater, turpibus perſo nis ſcriptis hæredibus, ex ſacris conſtitutio nibus prælati ſunt. Non ergo contra omne hæredes agere poſſunt. Ultra fratres igitur & ſorores cognati nullo modo aut agere poſ ſunt, aut agentes vincere.

2 ¶ Tam autem naturales liberi, quam ſecundum noſtræ conſtitutionis diviſionem adoptati, ita demum de inofficioſo teſtamento agere poſſunt, ſi nullo alio jure ad defuncti bona venire poſſint. Nam qui ad hæreditatem totam vel partem ejus alio jure veniunt, de inofficioſo agere non poſſunt. Poſthumi quoque, qui nullo alio jure venire poſſunt, de inofficioſo agere poſſunt.

3 ¶ Sed hæc ita accipienda ſunt, ſi nihil eis penitus à teſtatoribus teſtamento relictum eſt. quod noſtra conſtitutio ad verecundiam naturæ introduxit. Sin vero quantacunque pars hæreditatis vel res eis fuerit relicta: de inofficioſo querela quieſcente,

id

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

id, quod eis deeſt, uſque ad quartam legitimæ partis repleatur: licet non fuerit adjectum, boni viri arbitratu debere eam compleri.

4 ¶ Si tutor nomine pupilli, cujus tutelam gerebat, ex teſtamento patris ſui legatum acceperit, cum nihil erat ipſi tutori relictum à patre ſuo: nihilominus poterit nomine ſuo de inofficioſo patris teſtamento agere.

5 ¶ Sed ſi è contrario pupilli nomine, cui nihil relictum fuerat, de inofficioſo egerit, & ſuperatus eſt: ipſe [tutor,] quod ſibi in teſtamento eodem legatum relictum eſt, non amittit.

6 ¶ Igitur quartam quis debet habere, ut de inofficioſo agere non poſſit: ſive jure hæreditario, ſive jure legati, vel fideicommiſſi: vel ſi mortis cauſa ei quarta donata fuerit, vel inter vivos: in iis tantummodo caſibus, quorum mentione facit noſtra conſtitutio: vel aliis modis, qui [in noſtris] conſtitutionibus continentur. Quod autem de quarta diximus, ita intelligendum eſt: ut ſive unus fuerit, ſive plures, quibus agere de inofficioſo teſtamento permittitur: una quarta eis dari poſſit, ut ea pro rata eis diſtribuatur.

DE HÆREDUM QUALITATE & differentia.

TITULUS XIX.

HÆredes autem, aut neceſſarii dicuntur, aut ſui & neceſſarii, aut extranei.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

1 ¶ Neceſſarius hæres, eſt ſervus hær[es] inſtitutus. Ideoque ſic appellatur, quia ſi[ve] velit, ſive nolit, omnino poſt mortem teſt[a]toris protinus liber & neceſſarius hæres fi[t]. Unde qui facultates ſuas ſuſpectas habent ſolent ſervum ſuum primo aut ſecundo, au[t] etiam ulteriore gradu hæredem inſtituere: u[t] ſi creditoribus ſatis non fiat, potius ejus hæredis bona, quam ipſius teſtatoris à creditoribus poſſideantur, vel diſtrahantur, vel inter eos dividantur. Pro hoc tamen incommodo, illud ei commodum præſtatur: ut ea quæ poſt mortem patroni ſui ſibi acquiſierit ipſi reſerventur. Et quamvis bona defuncti non ſufficiant creditoribus: [iterum] tamen ex ea cauſa res ejus, quas ſibi acquiſierit, non veneunt.

2 ¶ Sui autem & neceſſarii hæredes ſunt, veluti filius, filia, nepos neptiſve ex filio, & deinceps cæteri liberi, qui in poteſtate morientis modo fuerint. Sed ut nepos, neptiſve ſui hæredes ſint, non ſufficit eum eamve in poteſtate avi mortis tempore fuiſſe: ſed opus eſt, ut pater ejus vivo patre ſuo deſierit ſuus hæres eſſe, aut morte interceptus, aut qualibet alia ratione liberatus à patris poteſtate: tunc enim nepos neptiſve in locum patris ſui ſuccedit. Sed ſui quidem hæredes ideo appellantur, quia domeſtici hæredes ſunt, & vivo quoque patre quodammodo domini exiſtimantur. Unde etiam ſi quis inteſtatus moriatur: prima cauſa eſt in ſucceſſione liberorum. Neceſſarii vero

ideo

ideo dicuntur, quia omnino, ſive velint, ſive nolint, tam ab inteſtato, quam ex teſtamento [ex lege duodecim tabularum] hæredes fiunt. Sed his prætor permittit volentibus abſtinere hæreditate: ut potius parentis, quam ipſorum bona ſimiliter à creditoribus poſſideantur.

3 ¶ Cæteri, qui teſtatoris juri ſubjecti non ſunt, extranei hæredes appellantur. Itaque liberi quoque noſtri, qui in poteſtate noſtra non ſunt, hæredes à nobis inſtituti, extranei hæredes nobis videntur. Qua de cauſa, & qui hæredes à matre inſtituuntur, eodem numero ſunt: quia fœminæ in poteſtate liberos non habent. Servus quoque hæres à domino inſtitutus, & poſt teſtamentum factum ab eo manumiſſus, eodem numero habetur.

4 ¶ In extraneis hæredibus illud obſervatur, ut ſit cum eis teſtamenti factio: ſive hæredes ipſi inſtituantur, ſive hi, qui in poteſtate eorum ſunt. & id duobus temporibus inſpicitur: teſtamenti quidem [facti] tempore, ut conſtiterit inſtitutio: mortis vero teſtatoris, ut effectum habeat: hoc amplius; & cum adit hæreditatem, eſſe debet cum eo teſtamenti factio, ſive pure, ſive ſub conditione hæres inſtitutus ſit. nam jus hæredis eo maxime tempore inſpiciendum eſt, quo acquirit hæreditatem. Medio autem tempore inter factum teſtamentum, & mortem teſtatoris, vel conditionem inſtitutionis exiſtentem, mutatio juris non nocet hæ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

redi: quia (ut diximus) tria tempora inſpi debent. Teſtamenti autem factionem no ſolum is habere videtur, qui teſtamentu facere poteſt: ſed etiam qui ex alieno teſt mento vel ipſe capere poteſt, vel alii acqu rere, licet non poſſit facere teſtamentum. ideo furioſus & mutus, & poſthumus, & in fans, & filiusfamilias, & ſervus alienus t ſtamenti factionem habere dicuntur. Lic enim teſtamentum facere non poſſint, att men ex teſtamento vel ſibi, vel alii acquir re poſſunt.

5 ¶ Extraneis autem hæredibus delibe randi poteſtas eſt de adeunda hæreditate, ve non adeunda. Sed ſive is, cui abſtinendi po teſtas eſt, immiſcuerit ſe bonis hæreditatis ſive extraneus, cui de adeunda hæreditat deliberare licet, adierit: poſtea relinquend hæreditatis facultatem non habet, niſi mi nor ſit vigintiquinque annis: Nam hujus æ tatis hominibus, ſicut in cæteris omnibu cauſis deceptis: ita & ſi temere damnoſam hæreditatem ſuſceperint, prætor ſuccurrit Sciendum eſt tamen divum Hadrianum et iam majori vigintiquinque annis veniam de diſſe, cum poſt aditam hæreditatem grande æs alienum, quod aditæ hæreditatis tempore latebat, emerſiſſet. Sed hoc quidem divus Hadrianus cuidam ſpeciali beneficio præſti tit: divus autem Gordianus poſtea militibus tantummodo hoc conceſſit.

6 ¶ Sed noſtra benevolentia commune omnibus ſubjectis Imperio noſtro hoc bene-

ficium

cium præſtitit: & conſtitutionem tam æ-
quiſſimam, quam nobiliſſimam ſcripſit: cu-
jus tenorem ſi obſervaverint homines, licet
his adire hæreditatem, & in tantum teneri,
quantum valere bona hæreditatis contingit:
ut ex hac cauſa neque deliberationis auxi-
lium ſit eis neceſſarium, niſi omiſſa obſer-
vatione noſtræ conſtitutionis, & deliberan-
dum exiſtimaverint, & ſeſe veteri gravami-
ni aditionis ſupponere maluerint.

7 ¶ Item extraneus hæres teſtamento in-
ſtitutus, aut ab inteſtato ad legitimam hære-
ditatem vocatus, poteſt aut pro hærede ge-
rendo, aut etiam nuda voluntate ſuſcipien-
dæ hæreditatis hæres fieri. Pro hærede au-
tem gerere quis videtur, ſi rebus hæredita-
riis tanquam hæres utatur, vel vendendo res
hæreditarias, vel prædia colendo locandove,
& quoque modo voluntatem ſuam declaret,
vel re, vel verbo de adeunda hæreditate:
dummodo ſciat eum, in cujus bonis pro hæ-
rede gerit, teſtatum inteſtatumve obiiſſe, &
ſe ei hæredem eſſe. Pro hærede enim gerere,
eſt pro domino gerere. veteres enim hæredes
pro dominis appellabant. Sicut autem nuda
voluntate extraneus hæres fit: ita contraria
deſtinatione ſtatim ab hæreditate repellitur.
Eum, qui ſurdus vel mutus natus, vel poſtea
factus eſt, nihil prohibet pro hærede gerere,
& acquirere ſibi hæreditatem: ſi tamen in-
telligit, quod agit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

DE LEGATIS.

TITULUS XX.

Poſt hæc videamus de legatis: quæ p juris extra propoſitam quidem materia videtur, (nam loquimur de iis juris figur, quibus per univerſitatem res nobis acqu runtur) ſed cum omnino de teſtamentis, de hæredibus, qui in teſtamento inſtituu tur, loquuti ſumus: non ſine cauſa ſequen loco poteſt hæc juris materia tractari.

1 ¶ Legatum itaque eſt donatio quæda à defuncto relicta, ab hærede præſtanda.

2 ¶ Sed olim quidem erant legatoru genera quatuor: per vindicationem, per d mnationem, ſinendi modo, per præceptio nem: & certa quædam verba cuique gene legatorum adſignata erant, per quæ ſingul genera legatorum ſignificabantur. Sed e conſtitutionibus divorum Principum ſolen nitas hujuſmodi verborum penitus ſublat eſt. Noſtra autem conſtitutio, quam cum magna fecimus lucubratione, defunctorum voluntates validiores eſſe cupientes, & non verbis, ſed voluntatibus eorum faventes, diſpoſuit; ut omnibus legatis una ſit natura, & quibuſcunque verbis aliquid relictum ſit, liceat legatariis id perſequi, non ſolum per actiones perſonales, ſed etiam per in rem, & per hypothecariam. Cujus conſtitutionis perpenſum modum ex ipſius tenore perfectiſſime accipere poſſibile eſt.

3 ¶ Sed

3 ¶ Sed non uſque ad eam conſtitutio-em ſtandum eſſe exiſtimavimus. Cum e-im antiquitatem invenimus legata quidem ricte concludentem, fideicommiſſis au-em, quæ ex voluntate magis deſcende-ant defunctorum, pinguiorem naturam ndulgentem: neceſſarium eſſe duximus, mnia legata fideicommiſſis exæquare: ut ulla ſit inter ea differentia: ſed quod de-ſt legatis, hoc repleatur ex natura fidei-ommiſſorum: & ſi quid amplius eſt in egatis, per hoc creſcat fideicommiſſorum atura. Sed ne in primis legum cunabulis ermiſtim de his exponendo, ſtudioſis ad-leſcentibus quandam introducamus diffi-ultatem: operæpretium eſſe duximus, nterim ſeparatim prius de legatis: & poſt-a de fideicommiſſis tractare, ut natura triuſque juris cognita, facile poſſint per-miſtionem eorum eruditi ſubtilioribus auri-bus accipere.

4 ¶ Non ſolum autem teſtatoris vel hæ-edis res, ſed etiam aliena legari poteſt: ita, ut hæres cogatur redimere eam, & præſta-re: vel ſi eam non poteſt redimere, æſtima-ionem ejus dare. Sed ſi talis ſit res, cujus commercium non eſt, [vel adipiſci non po-teſt:] nec æſtimatio ejus debetur, veluti ſi campum Martium, vel baſilicas, vel templa, vel quæ publico uſui deſtinata ſunt, legave-rit. nam nullius momenti [tale] legatum eſt. Quod autem diximus alienam rem poſ-ſe legari: ita intelligendum eſt, ſi defun-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ctus ſciebat alienam rem eſſe, non ſi igno-
rabat. Forſitan enim ſi ſciviſſet alienam rem
eſſe, non legaſſet: & ita divus Pius reſcri-
pſit. Et verius eſt, ipſum qui agit, id eſt
legatarium probare oportere, ſciviſſe alie-
nam rem legare defunctum: non hæredem
probare oportere, ignoraſſe alienam: quia
ſemper neceſſitas probandi incumbit illi
qui agit.

5 ¶ Sed & ſi rem obligatam creditori a-
liquis legaverit, neceſſe habet hæres [eam]
luere. Et [in] hoc quoque caſu idem placet,
quod in re aliena: ut ita demum luere ne-
ceſſe habeat hæres, ſi ſciebat defunctus rem
obligatam eſſe. & ita divi Severus & Anto-
ninus reſcripſerunt. Si tamen defunctus vo-
luerit legatarium luere, & hoc expreſſerit:
non debet hæres eam luere.

6 ¶ Si res aliena legata fuerit: & ejus
rei vivo teſtatore legatarius dominus fa-
ctus fuerit: ſi quidem ex cauſa emptionis:
ex teſtamento actione pretium conſequi
poteſt. Si vero ex cauſa lucrativa, veluti ex
donatione, vel ex alia ſimili cauſa, agere
non poteſt. nam traditum eſt duas lucrati-
vas cauſas in eundem hominem & eandem
rem concurrere non poſſe. Hac ratione, ſi
ex duobus teſtamentis eadem res eidem
debeatur: intereſt, utrum rem, an æſtima-
tionem ex teſtamento conſequutus ſit. nam
ſi rem habet, agere non poteſt, quia habet
eam ex cauſa lucrativa. ſi æſtimationem,
agere poteſt.

7 ¶ Ea quoque res,quæ in rerum natura non eſt, ſi modo futura eſt, recte legatur: veluti fructus, qui in illo fundo nati erunt, aut quod ex illa ancilla natum erit.

8 ¶ Si eadem res duobus legata ſit, ſive conjunctim, ſive disjunctim: ſi ambo perveniant ad legatum, ſcinditur inter eos legatum: ſi alter deficiat (quia aut ſpreverit legatum, aut vivo teſtatore deceſſerit, vel alio quoquo modo defecerit) totum ad collegatarium pertinet. Conjunctim autem legatur, veluti ſi quis dicat, *Titio & Sejo hominem Stichum do, lego.* disjunctim ita, *Titio hominem Stichum do, lego. Sejo hominem Stichum do, lego.* Sed & ſi expreſſerit eundem hominem Stichum, æque disjunctim legatum intelligitur.

9 ¶ Si cui fundus alienus legatus ſit, & emerit proprietatem deducto uſufructu, & uſusfructus ad eum pervenerit, & poſtea ex teſtamento agat: recte eum agere, & fundum petere, Julianus ait: quia uſusfructus, in petitione, ſervitutis locum obtinet: ſed officio judicis continetur, ut deducto uſufructu, jubeat æſtimationem præſtari.

10 ¶ Sed ſi rem legatarii quis ei legaverit, inutile eſt legatum: quia quod proprium eſt ipſius, amplius ejus fieri non poteſt: & licet alienaverit eam,non debetur nec ipſa res, nec æſtimatio ejus.

11 ¶ Si quis rem ſuam quaſi alienam legaverit: valet legatum. nam plus valet quod in veritate eſt, quam quod in opinione,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ne. Sed & ſi legatarii eſſe putavit, vare conſtat: quia exitum voluntas defuncti ha- bere poteſt.

12 ¶ Si rem ſuam legaverit teſtator, p[illegible] eaque eam alienaverit: Celſus putat, ſi n[illegible] adimendi animo vendidit, nihilominus [illegible] beri. Idemque divi Severus & Antoni[illegible] reſcripſerunt. Iidem reſcripſerunt eum, [illegible] poſt teſtamentum factum prædia, quæ le[illegible] ta erant, pignori dedit, ademiſſe legat[illegible] non videri: & ideo legatarium cum hære[illegible] [ejus] agere poſſe, ut prædia à creditore lua- tur. Si vero quis partem rei legatæ alienav[illegible] rit: pars, quæ non eſt alienata omnino d[illegible] betur. pars autem alienata ita debetur, [illegible] non adimendi animo alienata ſit.

13 ¶ Si quis debitori ſuo liberationem l[illegible] gaverit, legatum utile eſt: & neque ab ip[illegible] debitore, neque ab hærede ejus poteſt hær[illegible] petere: neque ab alio, qui hæredis loco ſi[illegible] Sed & poteſt à debitore conveniri, ut libere[illegible] eum. Poteſt etiam quis vel ad tempus jube- re, ne hæres petat.

14 ¶ Ex contrario, ſi debitor creditor[illegible] ſuo quod debet legaverit: inutile eſt lega- tum, ſi nihil plus eſt in legato, quam in de- bito: quia nihil amplius per legatum habet. Quod ſi in diem, vel ſub conditione debi- tum ei pure legaverit: utile eſt legatum propter repræſentationem. Quod ſi vivo te- ſtatore dies venerit, vel conditio extiterit: Papinianus ſcripſit, utile eſſe nihilominus legatum: quia ſemel conſtitit. quod & ve-

rum

um eſt. Non enim placuit ſententia exiſti-
antium, extinctum eſſe legatum, quia in
am cauſam pervenerit, à qua incipere non
oteſt.

15 ¶ Sed ſi uxori maritus dotem legave-
t, valet legatum: quia plenius eſt lega-
um, quam de dote actio. Sed ſi, quam non
ccepit dotem, legaverit: divi Severus &
ntoninus reſcripſerunt, ſi quidem ſimpli-
iter legaverit, inutile eſſe legatum: ſi vero
erta pecunia, vel certum corpus, aut in-
rumenta dotis in relegando demonſtrata
int, valere legatum.

16 ¶ Si res legata ſine facto hæredis per-
erit, legatario decedit. Et ſi ſervus alie-
us legatus ſine facto hæredis manumiſſus
uerit: non tenetur hæres. Si vero hæredis
ervus legatus ſit, & ipſe eum manumiſe-
it, teneri ipſum Julianus ſcripſit. nec in-
ereſt, ſciverit, an ignoraverit à ſe lega-
um eſſe. Sed & ſi alii donaverit ſervum, &
s, cui donatus eſt, eum manumiſerit: te-
etur hæres quamvis ignoraverit à ſe eum le-
atum eſſe.

17 ¶ Si quis ancillas cum ſuis natis lega-
erit, etiam ſi ancillæ mortuæ fuerint, par-
us legato cedunt. Idem eſt, & ſi ordinarii
ervi cum vicariis legati fuerint: quia licet
mortui ſint ordinarii, tamen vicarii legato
cedunt. Sed ſi ſervus fuerit cum peculio le-
gatus: mortuo ſervo, vel manumiſſo, vel
alienato, peculii legatum extinguitur. Idem
eſt, ſi fundus inſtructus, vel cum inſtrumen-

to

to legatus fuerit. Nam fundo alienato, inſtrumenti legatum extinguitur.

18 ¶ Si grex legatus fuerit: & poſtea
unam ovem pervenerit: quod ſuperfuer
vindicari poteſt. Grege autem legato, etia
eas oues, quæ poſt teſtamentum factum gr
gi adjiciuntur, legato cedere Julianus a
Eſt autem gregis unum corpus ex diſtantib
capitibus, ſicut ædium unum corpus eſt
cohærentibus lapidibus.

19 ¶ Ædibus denique legatis, columnı
& marmora, quæ poſt teſtamentum factu
adjecta ſunt, legato [dicimus] cedere.

20 ¶ Si peculium legatum fuerit: ſi
dubio, quicquid peculio accedit, vel dec
dit vivo teſtatore, legatarii lucro vel damn
eſt. Quod ſi poſt mortem teſtatoris ante ac
itam hæreditatem [aliquid] ſervus acqu
ſierit: Julianus ait, ſi quidem ipſi manumiſſ
peculium legatum fuerit: omne, quod ant
aditam hæreditatem acquiſitum eſt, legata
rio cedere, quia hujuſmodi legati dies a
adita hæreditate cedit, ſed ſi extraneo pecu-
lium legatum fuerit: non cedere ea legato,
niſi ex rebus peculiaribus auctum fuerit pe-
culium. Peculium autem, niſi legatum fue-
rit, manumiſſo non debetur: quamvis ſi vi-
vus manumiſerit, ſufficit, ſi non adimatur:
& ita divi Severus & Antoninus reſcripſe-
runt. Iidem reſcripſerunt, peculio legato,
non videri id relictum, ut petitionem habeat
pecuniæ, quam in rationes dominicas im-
penderit. Iidem reſcripſerunt, peculium vi-

deri

ri legatum, cum rationibus redditis liber
ſe juſſus eſt, & ex eo reliqua inferre.

21 ¶ Tam autem corporales res legari
oſſunt, quam incorporales: & ideo quod
efuncto debetur, poteſt alicui legari, ut a-
iones ſuas hæres legatario præſtet: niſi ex-
gerit vivus teſtator pecuniam. nam hoc ca-
legatum extinguitur. Sed & tale legatum
alet, *damnas eſto hæres meus domum illius refice-*
, vel, *illum ære alieno liberare.*

22 ¶ Si generaliter ſervus, vel res alia le-
etur: electio legatarii eſt, niſi aliud teſtator
xerit.

23 ¶ Optionis legatum, [id eſt,] ubi
ſtator ex ſervis ſuis, vel aliis rebus optare
gatarium juſſerat, habebat olim in ſe con-
tionem: & ideo niſi ipſe legatarius vivus
ptaſſet, ad hæredem legatum non tranſ-
ittebat: ſed ex conſtitutione noſtra &
oc in meliorem ſtatum reformatum eſt:
data eſt licentia hæredi legatarii optare
ſervum,] licet vivus legatarius hoc non
cerit. Et diligentiore tractatu habito,
hoc in noſtra conſtitutione additum eſt:
ve plures legatarii extiterint, quibus o-
io relicta eſt, & diſſentiant in corpore e-
gendo: ſive unius legatarii plures hære-
es [ſint,] & inter ſe circa optandum diſ-
ntiant alio aliud corpus eligere cupiente,
e pereat legatum (quod plerique pruden-
um contra benevolentiam introducebant)
ortunam eſſe hujus optionis judicem,
ſorte hoc eſſe dirimendum, ut ad quem
ſors-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ſors venerit, illius ſententia in optione p[...]
cellat.

24 ¶ Legari autem illis ſolum poteſt, cum quibus teſtamenti factio eſt.

25 ¶ Incertis vero perſonis neque legata, neque fideicommiſſa olim relinqui concesſum erat. Nam ne miles quidem incertæ perſonæ poterat relinquere, ut divus Hadrianus reſcripſit. Incerta autem perſona videbatur, quam incerta opinione animo ſuo teſtator ſubjiciebat: veluti ſi quis ita dicat, *quicunque filio meo filiam ſuam in matrimonium dederit, ei hæres meus illum fundum dato.* Illud quoque, quod iis relinquebatur, qui poſt teſtamentum ſcriptum primi Conſules deſignati eſſent: æque incertæ perſonæ legari videbatur. & denique multæ aliæ hujuſmodi ſpecies ſunt. Libertas quoque incertæ perſonæ non videbatur poſſe dari, quia placebat nominatim ſervos liberari. ſub certa vero demonſtratione, id eſt, ex certis perſonis incertæ perſonæ recte legabatur: veluti, *ex cognatis meis, qui nunc ſunt, ſi quis filiam meam uxorem duxerit, ei hæres meus illam rem dato.* Incertis autem perſonis legata vel fideicommiſſa relicta, & per errorem ſoluta, repeti non poſſe, ſacris conſtitutionibus, cautum erat.

26 ¶ Poſthumo quoque alieno inutiliter [antea] legabatur. Eſt autem alienus poſthumus, qui natus inter ſuos, hæres teſtatori futurus non eſt. Ideoque ex emancipato filio conceptus nepos, extraneus erat poſthumus avo.

27 ¶ Sed

27 ¶ Sed nec hujuſmodi ſpecies penitus
t ſine juſta emendatione relicta, quum in
oſtro Codice conſtitutio poſita ſit, per quam
huic parti medemur, non ſolum in hære-
itatibus, ſed etiam in legatis & fideicom-
iſſis: quod evidenter ex ipſius conſtitutio-
is lectione clareſcit. Tutor autem nec per
oſtram conſtitutionem incertus dari debet:
uia certo judicio debet quis pro tutela ſuæ
oſteritati cavere.

28 ¶ Poſthumus autem alienus hæres in-
titui & ante poterat, & nunc poteſt. niſi in
tero ejus ſit, quæ jure noſtro uxor eſſe non
oteſt.

29 ¶ Si quidem in nomine, cognomi-
ne, prænomine, [agnomine] legatarii te-
tator erraverit: cum de perſona conſtat, ni-
ilominus valet legatum. Idemque in hære-
dibus ſervatur, & recte. Nomina enim,
ſignificandorum hominum gratia reperta
ſunt: qui ſi alio quolibet modo intelligan-
tur, nihil intereſt.

30 ¶ Huic proxima eſt illa juris regula,
falſa demonſtratione legatum non perimi:
veluti ſi quis ita legaverit, *Stichum ſervum
meum vernam do, lego*: licet enim non verna,
ſed emptus ſit: ſi tamen de ſervo conſtat,
utile eſt legatum. Et convenienter, ſi ita de-
monſtraverit. *Stichum ſervum, quem à Sejo
emi*, ſitque ab alio emptus: utile eſt lega-
tum, ſi de ſervo conſtat.

31 ¶ Longe magis legato falſa cauſa
[adjecta] non nocet: veluti cum quis ita di-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

xerit: *Titio, quia me abſente negotia* ma *curavit, Stichum do, lego*: vel ita, *Ti*, *quia patrocinio ejus capitali crimine liberas ſum, Stichum do, lego.* Licet enim neque ne gotia teſtatoris unquam geſſerit Titius, ne que patrocinio ejus liberatus ſit, legatu tamen valet. Sed ſi conditionaliter enunc ta fuerit cauſa: aliud juris eſt, veluti h modo, *Titio, ſi negotia mea curaverit, funda* [*meum*] *do, lego.*

32 ¶ An ſervo hæredis recte legemu quæritur. & conſtat pure inutiliter lega nec quicquam proficere, ſi vivo teſtatore potestate hæredis exierit: quia quod inuti foret legatum, ſi ſtatim poſt factum teſt mentum deceſſiſſet teſtator, hoc non deb ideo valere, quia diutius teſtator vixer Sub conditione vero recte legatur [ſervo, ut requiramus, an quo tempore dies lega cedit, in poteſtate hæredis non ſit.

33 ¶ Ex diverſo, hærede inſtituto ſervo quin domino recte etiam ſine conditione le getur, non dubitatur. Nam etſi ſtatim po factum teſtamentum deceſſerit teſtator, no tamen apud eum, qui hæres ſit, dies legat cedere intelligitur: cum hæreditas à legat ſeparata ſit: & poſſit per eum ſervum aliu hæres effici, ſi prius, quam juſſu domini ad eat, in alterius poteſtatem tranſlatus ſit: ve manumiſſus ipſe hæres efficitur; quibus ca ſibus utile eſt legatum: quod ſi in eadem cauſa permanſerit, & juſſu legatarii adierit: evaneſcit legatum.

34 ¶ An

34 ¶ Ante hæredis inſtitutionem inuti-
ter antea legabatur: ſcilicet quia teſtamen-
t vim ex inſtitutione hæredes accipiunt, &
b id veluti caput atque fundamentum in-
elligitur totius teſtamenti hæredis inſtitu-
io. Pari ratione nec libertas ante hæredis
nſtitutionem dari poterat. Sed quia inci-
ile eſſe putavimus, ſcripturæ ordinem qui-
lem ſequi (quod & ipſi antiquitati vitupe-
andum fuerat viſum) ſperni autem teſtato-
is voluntatem: per noſtram conſtitutionem
& hoc vitium emendavimus: ut liceat &
nte hæredis inſtitutionem, & inter medias
hæredum inſtitutiones legatum relinquere,
& multo magis libertatem, cujus uſus favo-
rabilior eſt.

35 ¶ Poſt mortem quoque hæredis aut legatarii ſimili modo inutiliter legabatur: veluti ſi quis ita dicat, *cum hæres meus mortuus fuerit, do, lego.* Item, *pridie quam hæres aut legatarius morietur.* Sed ſimili modo & hoc correximus, firmitatem hujuſmodi legatis ad fideicommiſſorum ſimilitudinem præſtantes: ne in hoc caſu deterior cauſa legatorum, quam fideicommiſſorum inveniatur.

36 ¶ Pœnæ quoque nomine inutiliter [antea] legabatur & adimebatur, vel transferebatur. Pœnæ autem nomine legari videtur, quod coërcendi hæredis cauſa relinquitur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat: veluti ſi quis ita ſcripſerit: *hæres meus ſi filiam ſuam in matrimonium Titio collocaverit*: vel ex diverſo, *ſi non collocaverit, da-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

to decem aureos Sejo: aut ſi ita ſcripſerit, *hæres meus ſi ſervum Stichum alienaverit*: vel ex diverſo, *ſi non alienaverit, Titio decem aureos dato.* Et in tantum hæc regula obſervabatur, ut quam plurimis principalibus conſtitutionibus ſignificaretur, nec principem agnoſcere, quod ei pœnæ nomine legatum ſit. nec ex militis quidem teſtamento talia legata valebant, quamvis aliæ militum voluntates in ordinandis teſtamentis valde obſervabantur. quin etiam nec libertates pœnæ nomine dari poſſe placebat. eo amplius nec hæredem pœnæ nomine adjici poſſe, Sabinus exiſtimabat: veluti ſi quis ita dicat, *Titius hæres eſto, ſi Titius filiam ſuam in matrimonium Sejo collocaverit, Sejus quoque hæres eſto.* Nihil enim intererat, qua ratione Titius coërceretur, utrum legati datione, an cohæredis adjectione. Sed hujuſmodi ſcrupuloſitas nobis non placuit: ſed generaliter ea, quæ relinquuntur, licet pœnæ nomine fuerint relicta, vel adempta, vel in alium tranſlata: nihil diſtare à cæteris legatis conſtituimus, vel in dando, vel in adimendo, vel in transferendo: exceptis videlicet iis, quæ impoſſibilia ſunt, vel legibus interdicta, aut alias probroſa. Hujuſmodi enim teſtamentorum diſpoſitiones valere, ſecta meorum temporum non patitur.

DE

DE ADEMPTIONE legatorum.

TITULUS XXI.

ADemptio legatorum (ſive eodem teſtamento adimantur, ſive codicillis) firma eſt, ſed & ſive contrariis verbis fiat ademptio: veluti ſi quis ita quid legaverit, *do, lego*: ita adimatur, *non do, non lego*: ſive non contrariis: ſed & aliis quibuſcunque verbis.

1 ¶ Transferri quoque legatum ab alio ad alium poteſt: veluti ſi quis ita dixerit, *hominem Stichum, quem Titio legavi, Sejo do, lego*: ſive in eodem teſtamento, ſive in codicillis hoc fecerit. quo caſu ſimul [&] Titio adimi videtur, & Sejo dari.

DE LEGE FALCIDIA.

TITULUS XXII.

SUpereſt, ut de lege Falcidia diſpiciamus, qua modus noviſſime legatis impoſitus eſt. Cum enim olim lege duodecim tabularum libera erat legandi poteſtas, ut liceret vel totum patrimonium legatis erogare (quippe [cum] ea lege ita cautum eſſet: *uti quiſque legaſſet ſuæ rei, ita jus eſto*) viſum eſt hanc legandi licentiam coarctare: idque ipſorum teſtatorum gratia proviſum eſt, ob id, quod plerumque inteſtati moriebantur, recuſantibus ſcriptis hæredibus pro nullo aut minimo lucro hæreditates adire.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Et cum ſuper hoc tam lex Furia, quam lex Voconia latæ ſunt, quarum neutra ſufficiens ad rei conſummationem videbatur: noviſſime lata eſt lex Falcidia, qua cavetur, ne plus legare liceat, quam dodrantem totum bonorum: id eſt, ut ſive unus hæres inſtitutus ſit, ſive plures, apud eum eoſve pars quarta remaneat.

1 ¶ Et cum quæſitum eſſet, duobus hæredibus inſtitutis (veluti Titio & Sejo) ſi Titii pars, aut tota exhauſta ſit legatis, quæ nominatim ab eo data ſunt, aut ſupra modum onerata: à Sejo vero aut nulla relicta ſint legata, aut quæ partem ejus duntaxat in partem dimidiam minuant: an quia is quartam partem totius hæreditatis aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, quæ ab eo relicta ſunt, retinere liceat, ut quartam partem ſuæ partis ſalvam habeat: placuit poſſe retinere. & enim in ſingulis hæredibus ratio legis Falcidiæ ponenda eſt.

2 ¶ Quantitas autem patrimonii, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur, mortis tempore ſpectatur. Itaque (verbi gratia) ſi is, qui centum aureorum patrimonium in bonis habeat, centum aureos legaverit: nihil legatariis prodeſt, ſi ante aditam hæreditatem per ſervos hæreditarios, aut ex partu ancillarum hæreditariarum, aut ex fœtu pecorum tantum acceſſerit hæreditati, ut centum [aureis] legatorum nomine erogatis hæres quartam partem hæreditatis habiturus ſit: ſed neceſſe eſt, ut nihilominus quartam

ars legatis detrahatur. Ex diverſo, ſi ſeptua-
intaquinque legaverit, & ante aditam hæ-
editatem in tantum decreverint bona (in-
endiis forte, aut naufragiis, aut morte ſer-
orum) ut non amplius, quam ſeptuaginta-
uinque [aureorum ſubſtantia,] vel etiam
ninus relinquatur: ſolida legata debentur.
Jec ea res damnoſa eſt hæredi, cui liberum
ſt non adire hæreditatem: quæ res efficit,
t ſit neceſſe legatariis, ne deſtituto teſta-
nento nihil conſequantur, cum hærede in
ortione paciſci.

3 ¶ Cum autem ratio legis Falcidiæ po-
itur, ante deducitur æs alienum: item fu-
eris impenſa, & pretia ſervorum manumiſ-
orum: tunc demum in reliquo ita ratio
abetur, ut ex eo quarta pars apud hæredem
emaneat, tres vero partes inter legatarios
iſtribuantur: pro rata ſcilicet portione e-
us, quod cuique eorum legatum fuerit. Ita-
ue ſi fingamus quadringentos aureos lega-
os eſſe, & patrimonii quantitatem, ex qua
egata erogari oportet, quadringentorum eſ-
e: quarta pars legatariis ſingulis debet de-
rahi. Quod ſi trecentos quinquaginta lega-
os fingamus: octava debet detrahi. Quod
i quingentos legaverit: initio quinta, dein-
le quarta detrahi debet. Ante enim detra-
endum eſt, quod extra bonorum quantita-
em eſt, deinde quod ex bonis apud hære-
dem remanere oportet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

DE FIDEICOMMISSARII[S] Hæreditatibus: [& ad Senatuſcon-ſultum Trebellianum.]

TITULUS XXIII.

NUnc tranſeamus ad fideicommiſſa. [E]t prius eſt, ut de hæreditatibus fideico[m]miſſariis videamus.

1 ¶ Sciendum itaque eſt, omnia fid[ei]commiſſa primis temporibus infirma fuiſ[ſe], quia nemo invitus cogebatur præſtare id, [de] quo rogatus erat. Quibus enim non potera[nt] hæreditatem, vel legata relinquere, ſi reli[n]quebant, fidei committebant eorum, qui c[a]pere ex teſtamento poterant [hæreditatem]. Et ideo fideicommiſſa appellata ſunt, qu[ia] nullo vinculo juris, ſed tantum pudore e[o]rum, qui rogabantur, continebantur. Poſt[ea] divus Auguſtus primus, ſemel iterumqu[e] gratia perſonarum motus, vel quia per ipſiu[s] ſalutem rogatus quis diceretur, aut ob inſi[]gnem quorundam perfidiam, juſſu Conſuli[]bus auctoritatem ſuam interponere. Quo[d] quia juſtum videbatur, & populare erat[,] paulatim converſum eſt in aſſiduam juriſdi[]ctionem: tantuſque eorum favor factus eſt[,] ut paulatim etiam prætor proprius crearetur[,] qui de fideicommiſſis jus diceret, quem fi[]deicommiſſarium appellabant.

2 ¶ In primis igitur ſciendum eſt, opus eſſe, ut aliquis recto jure teſtamento, hæ-res inſtituatur: ejuſque fideicommittatur, ut

am hæreditatem alii reſtituat. alioqui inutile eſt teſtamentum, in quo nemo hæres inſtituitur. Cum igitur aliquis ſcripſerit, *Lucius Titius hæres eſto*: poteſt adjicere, *rogo te Luci Titi, ut cum primum poteris hæreditatem meam adire, eam Cajo Sejo reddas, reſtituas*. Poteſt autem quiſque & de parte reſtituenda hæredem rogare. Et liberum eſt, vel pure, vel ſub conditione relinquere fideicommiſſum, vel ex certo die.

3 ¶ Reſtituta autem hæreditate, is quidem, qui reſtituit, nihilominus hæres permanet: is vero, qui recipit hæreditatem, aliquando hæredis, aliquando legatarii loco habetur.

4 ¶ Et Neronis quidem temporibus, Trebellio Maximo & Annæo Seneca Conſulibus, Senatuſconſultum factum eſt: quo cautum eſt, ut ſi hæreditas ex fideicommiſſi cauſa reſtituta ſit: omnes actiones, quæ jure civili hæredi, & in hæredem competerent, ei, & in eum darentur, cui ex fideicommiſſo reſtituta eſſet hæreditas. Poſt quod Senatuſconſultum prætor utiles actiones ei, & in eum, qui recipit hæreditatem, quaſi hæredi, & in hæredem dare cœpit.

5 ¶ Sed quia hæredes ſcripti, cum aut totam hæreditatem, aut pene totam plerunque reſtituere rogabantur, adire hæreditatem ob nullum vel minimum lucrũ recuſabant, atque ob id extinguebantur fideicommiſſa: poſtea Veſpaſiani Auguſti temporibus, Pegaſo & Puſione Conſulibus, Senatus cenſuit:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ut ei, qui rogatus eſſet hæreditatem reſtitu-re, perinde liceret quartam partem retine-atque ex lege Falcidia ex legatis retinere co-ceditur. Ex ſingulis quoque rebus, quæ per deicommiſſum relinquuntur, eadem retent permiſſa eſt. Poſt quod Senatuſconſultū ipſe hæres onera hæreditaria ſuſtinebat. Il autem, qui ex fideicommiſſo recipiebat pa tem hæreditatis, legatarii partiarii loco erat id eſt, ejus legatarii, cui pars bonorum le gabatur; quæ ſpecies legati, partitio voca batur: quia cum hærede legatarius partie batur hæreditatem. Unde quæ ſolebant ſti pulationes inter hæredem & partiarium le gatarium interponi: eædem interponeban tur inter eum, qui ex fideicommiſſo recepit hæreditatem & hæredem, id eſt, ut lucrum & damnum hæreditarium pro rata parte inter eos commune eſſet.

6 ¶ Ergo ſiquidem non plus, quam dodrantem hæreditatis ſcriptus hæres rogatus ſit reſtituere: tunc ex Trebelliano Senatuſconſulto reſtituebatur hæreditas. & in utrumque actiones hæreditariæ pro rata parte dabantur: in hæredem quidem jure civili; in eum vero, qui recipiebat hæreditatem ex ſenatuſconſulto Trebelliano tanquam in hæredem. At ſi plus, quam dodrantem, vel etiam totam hæreditatem reſtituere rogatus eſſet: locus erat Pegaſiano ſenatuſconſulto, & hæres, qui ſemel adierat hæreditatem (ſi modo ſua voluntate adierat) ſive retinuerat quartam partem, ſive retinere noluerat: ipſe

uni-

niverſa onera hæreditaria ſuſtinebat. Sed uarta quidem retenta, quaſi partis & pro arte ſtipulationes interponebantur, tanuam inter partiarium legatarium & hæreem. Si vero totam hæreditatem reſtitueet: emptæ & venditæ hæreditatis ſtipulaiones interponebantur. Sed ſi recuſabat criptus hæres adire hæreditatem; ob id, quod diceret eam ſibi ſuſpectam eſſe quaſi damnoſam: cavebatur Pegaſiano ſenatuſconſulto, ut deſiderante eo, cui reſtituere rogatus eſſet, juſſu prætoris adiret, & reſtitueret hæreditatem: perindeque ei & in eum, qui reciperet hæreditatem, actiones darentur, ac juris eſt ex Trebelliano ſenatuſconſulto. quo caſu nullis ſtipulationibus eſt opus: quia ſimul & huic, qui reſtituit, ſecuritas datur; & actiones hæreditariæ ei & in eum transferuntur, qui recipit hæreditatem, utroque ſenatuſconſulto in hac ſpecie concurrente.

7 ¶ Sed quia ſtipulationes ex ſenatuſconſulto Pegaſiano deſcendentes, & ipſi antiquitati diſplicuerunt, & quibuſdam caſibus captioſas eas homo excelſi ingenii Papinianus appellat, & nobis in legibus magis ſimplicitas quam difficultas placet: ideo omnibus nobis ſuggeſtis tam ſimilitudinibus, quam differentiis utriuſque ſenatuſconſulti: placuit, exploſo ſenatuſconſulto Pegaſiano, quod poſtea ſupervenit, omnem auctoritatem Trebelliano Senatuſconſulto præſtare, ut ex eo fideicommiſſariæ hæreditates reſtituan-

tuantur: ſive habeat hæres ex voluntate teſtatoris quartam, ſive plus, ſive minus, ſive nihil penitus: ut tunc, quando vel nihil, vel minus quarta apud eum remanet, liceat ei vel quartam, vel quod deeſt, ex noſtra auctoritate retinere, vel repetere ſolutum quaſi ex Trebelliano Senatuſconſulto: pro rata portione actionibus, tam in hæredem, quam in fideicommiſſarium competentibus. ſi vero totam hæreditatem ſponte reſtituerit: omnes hæreditariæ actiones fideicommiſſario, & adverſus eum competant. Sed etiam id, quod præcipuum Pegaſiani Senatuſconſulti fuerat, ut quando recuſaret hæres ſcriptus ſibi datam hæreditatem adire, neceſſitas ei imponeretur totam hæreditatem volenti fideicommiſſario reſtituere, & omnes ad eum & contra eum transferre actiones: & hoc tranſpoſuimus ad Senatuſconſultum Trebellianum, ut ex hoc ſolo neceſſitas hæredi imponatur, ſi ipſo nolente adire, fideicommiſſarius deſideret reſtitui ſibi hæreditatem, nullo nec damno nec commodo apud hæredem remanente.

8 ¶ Nihil autem intereſt, utrum aliquis ex aſſe hæres inſtitutus, aut totam hæreditatem, aut pro parte reſtituere rogatur: an ex parte hæres inſtitutus, aut totam eam partem, aut partem partis reſtituere rogatur. Nam & hoc caſu eadem obſervari præcipimus, quæ in totius hæreditatis reſtitutione diximus.

9 ¶ Si quis una aliqua re deducta, ſive præcepta, quæ quartam contineт (veluti fundō,

, vel alia re) rogatus ſit reſtituere hære-
atem: ſimili modo ex Trebelliano Sena-
ſconſulto reſtitutio fiet, perinde ac ſi quar-
parte retenta rogatus eſſet reliquam hæ-
ditatem reſtituere. ſed illud intereſt, quod
tero caſu, id eſt, cum deducta, ſive præ-
pta aliqua re, reſtituitur hæreditas: in ſoli-
um ex eo Senatuſconſulto actiones trans-
runtur: & res, quæ remanet apud hære-
em, ſine ullo onere hæreditario apud eum
emanet, quaſi ex legato ei acquiſita. altero
ero caſu, id eſt, cum quarta parte reten-
a rogatus eſt hæres reſtituere hæreditatem,
c reſtituit: ſcinduntur actiones, & pro do-
rante quidem transferuntur ad fideicom-
miſſarium, pro quadrante remanent apud
æredem. Quinetiam licet una re aliqua de-
ducta, aut præcepta, reſtituere aliquis hære-
ditatem rogatus ſit, in qua maxima pars hæ-
editatis contineatur: æque in ſolidum tranſ-
feruntur actiones: & ſecum deliberare debet
s, cui reſtituitur hæreditas, an expediat ſibi
eſtitui. Eadem ſcilicet interveniunt, & ſi
duabus pluribuſve deductis præceptiſve re-
bus, reſtituere hæreditatem rogatus ſit. Sed
& ſi certa ſumma deducta præceptave, quæ
quartam vel etiam maximam partem hæredi-
tatis continet, rogatus ſit aliquis hæreditatem
reſtituere: idem juris eſt. Quæ [autem]
diximus de eo, qui ex aſſe inſtitutus eſt:
eadem transferimus & ad eum, qui ex parte
hæres ſcriptus eſt.

10 ¶ Præterea inteſtatus quoque moritu-

rus, poteſt rogare eum, ad quem bona ſi, vel legitimo jure, vel honorario pertine intelligit: ut hæreditatem ſuam totam, pa temve ejus, aut rem aliquam (veluti fu dum, hominem, pecuniam) alicui reſ tuat: cum alioqui legata, niſi ex teſtament non valeant.

11 ¶ Eum quoque, cui aliquid reſtituitu poteſt rogare, ut id rurſum alii aut totum aut partem, vel etiam aliquid aliud reſtitua

12 ¶ Et quia prima fideicommiſſoru cunabula à fide hæredum pendent, & tan nomen, quam ſubſtantiam acceperunt: ide divus Auguſtus ad neceſſitatem juris ea re traxit. Nuper & nos eundem principem ſu perare contendentes, ex facto, quod Tribo nianus vir excellentiſſimus ex quæſtore ſacr palatii ſuggeſſit, conſtitutionem fecimus: pe quam diſpoſuimus, ſi teſtator fidei hæredis ſui commiſit, ut vel hæreditatem, vel ſpeciale fideicommiſſum reſtituat, & neque ex ſcriptura, neque ex quinque teſtium numero (qui in fideicommiſſis legitimus eſſe noſcitur) poſſit res manifeſtari, ſed vel pauciores, quam quinque, vel nemo penitus teſtis intervenerit: tunc ſive pater hæredis, ſive alius, quicunque ſit, qui fidem hæredis elegerit, & ab eo reſtitui aliquid voluerit: ſi hæres perfidia tentus adimplere fidem recuſat, negando rem ita eſſe ſubſequutam, ſi fideicommiſſarius jusjurandum ei detulerit, cum prius ipſe de calumnia juraverit: neceſſe eum habere vel jusjurandum ſubire, quod

nihil

nihil tale à teſtatore audiverit, vel recuſantem ad fideicommiſſi vel univerſalis, vel ſpecialis ſolutionem coarctari, ne depereat ultima voluntas teſtatoris fidei hæredis commiſſa. Eadem obſervari cenſuimus, & ſi à legatario vel fideicommiſſario aliquid ſimiliter relictum ſit. Quod ſi is, à quo relictum dicitur, [poſtquam negaverit,] confiteatur quidem aliquid à ſe relictum eſſe, ſed ad legis ſubtilitatem recurrat, omnino ſolvere cogendus eſt.

DE SINGULIS REBUS PER fideicommiſſum relictis.

TITULUS XXIV.

POteſt tamen quis etiam ſingulas res per fideicommiſſum relinquere: veluti fundum, argentum, hominem, veſtem, [&] pecuniam numeratam: & vel ipſum hæredem rogare, ut alicui reſtituat, vel legatarium, quamvis à legatario legari non poſſit.

1 ¶ Poteſt autem non ſolum proprias res teſtator per fideicommiſſum relinquere: ſed & hæredis, aut legatarii, aut fideicommiſſarii, aut cujuſlibet alterius. Itaque & legatarius & fideicommiſſarius non ſolum de ea re rogari poteſt, ut eam alicui reſtituat, quæ ei relicta ſit: ſed etiam de alia, ſive ipſius, ſive aliena ſit. Hoc ſolum obſervandum eſt, ne plus quiſquam rogetur alicui reſtituere, quam ipſe ex teſtamento ceperit: nam quod amplius eſt, inutiliter relinquitur. Cum autem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

tem aliena res per fideicommiſſum relinquitur: neceſſe eſt ei, qui rogatus eſt aut ipſam redimere & præſtare, aut æſtimationem ejus ſolvere.

2 ¶ Libertas quoque ſervo per fideicommiſſum dari poteſt, ut hæres eum roget manumittere, vel legatarius, vel fideicommiſſarius, nec intereſt, utrum de ſuo proprio ſervo teſtator roget, an de eo, qui ipſius hæredis, aut legatarii, vel etiam extranei ſit. Itaque & alienus ſervus redimi & manumitti debet. Quod ſi dominus eum non vendat ſi modo nihil ex judicio ejus, qui reliquit libertatem, recepit: non ſtatim extinguitur fideicommiſſaria libertas, ſed differtur quia poſſit tempore procedente, ubicunque occaſio ſervi redimendi fuerit, præſtari libertas. Qui autem ex fideicommiſſi cauſa manumittitur, non teſtatoris fit libertus, etiam ſi teſtatoris ſervus ſit, ſed ejus, qui manumittit. At is, qui directo ex teſtamento liber eſſe jubetur, ipſius teſtatoris libertus fit: qui etiam Orcinus appellatur. Nec alius ullus directo ex teſtamento libertatem habere poteſt, quam qui utroque tempore teſtatoris fuerit, & quo faceret teſtamentum, & quo moreretur. Directa autem libertas tunc dari videtur, cum non ab alio ſervum manumitti rogat, ſed velut ex ſuo teſtamento libertatem ei competere vult.

3 ¶ Verba autem fideicommiſſorum hæc maxime in uſu habentur: *peto*, *rogo*, *volo*, *mando*, *fidei tuæ committo*. quæ perinde ſingula

ula firma ſunt, atque ſi omnia in unum ongeſta eſſent.

DE CODICILLIS.

Titulus XXV.

Ante Auguſti tempora conſtat codicillorum jus in uſu non fuiſſe: ſed primus Lucius Lentulus, (ex cujus perſona etiam fideicommiſſa [eſſe] cœperunt) codicillos introduxit. Nam cum decederet in Africa, ſcripſit codicillos teſtamento confirmatos, quibus ab Auguſto petiit per fideicommiſſum, ut faceret aliquid. Et cum divus Auguſtus voluntatem ejus impleſſet: deinceps reliqui ejus authoritatem ſecuti, fideicommiſſa præſtabant: & filia Lentuli legata, quæ jure non debebat, ſolvit. Dicitur autem Auguſtus convocaſſe ſapientes viros, interque eos Trebatium quoque, cujus tunc authoritas maxima erat, & quæſiſſe, an poſſet recipi hoc, nec abſonans à juris ratione codicillorum uſus eſſet: & Trebatium ſuaſiſſe Auguſto, quod diceret utiliſſimum & neceſſarium hoc civibus eſſe, propter magnas & longas peregrinationes, quæ apud veteres fuiſſent: ubi ſi quis teſtamentum facere non poſſet, tamen codicillos poſſet. Poſt quæ tempora, cum & Labeo codicillos feciſſet: jam nemini dubium erat, quin codicilli jure optimo admitterentur.

1 ¶ Non tantum autem teſtamento facto poteſt quis codicillos facere, ſed [&] inte-

ſtatus quis decedens fideicommittere co-
cillis poteſt. Sed cum ante teſtamentum
ctum codicilli facti erant: Papinianus a
non aliter vires habere, quam ſi ſpeciali po
ea voluntate confirmentur. Sed divi Seve
& Antoninus reſcripſerunt: ex iis codicil
qui teſtamentum præcedunt, poſſe fideico
miſſum peti: ſi appareat eum, qui teſtame
tum fecit, à voluntate, quam in codici
expreſſerat, non receſſiſſe.

2 ¶ Codicillis autem hæreditas neq
dari, neque adimi poteſt: ne confunda
jus teſtamentorum & codicillorum. & id
nec exhæredatio ſcribi. Directo autem hær
ditas codicillis neque dari, neque adimi p
teſt: nam per fideicommiſſum hæreditas c
dicillis jure relinquitur. Nec condition
hæredi inſtituto codicillis adjicere, neq
ſubſtituere directo [quis] poteſt.

3 ¶ Codicillos etiam plures quis face
poteſt: & nullam ſolemnitatem ordinatio
nis deſiderant.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

INSTITUTIONUM,
ſeu Elementorum,
D. JUSTINIANI,
ſacratiſſimi Principis,
LIBER TERTIUS.

DE HÆREDITATIBUS,
quæ ab inteſtato deferuntur.

TITULUS I.

INteſtatus decedit, qui aut omnino teſtamentum non fecit: aut non jure fecit: aut id, quod fecerat, ruptum irritumve factum eſt, aut ſi ex eo nemo hæres extiterit.

1 ¶ Inteſtatorum autem hæreditates ex lege duodecim tabularum, primum ad ſuos hæredes pertinent.

2 ¶ Sui autem hæredes exiſtimantur (ut ſupra diximus) qui in poteſtate morientis fuerint: veluti filius filiave, nepos neptiſve ex filio, pronepos proneptiſve ex nepote, ex filio nato prognatus prognatave. Nec intereſt utrum naturales ſint liberi, an adoptivi. Quibus connumerari neceſſe eſt etiam eos, qui ex legitimis quidem [nuptiis vel] matrimoniis non ſunt progeniti, curiis tamen civitatum dati ſecundum divalium conſtitutionum, quæ ſuper his poſitæ ſunt, tenorem, [hæredum] ſuorum jura nanciſcuntur. Necnon

non eos, quos noſtræ amplexæ ſunt conſtitu-
tiones, per quas juſſimus, [ut] ſi quis muli-
rem in ſuo contubernio copulaverit, non a
initio affectione maritali, eam tamen, cu
qua poterat habere conjugium, & ex ea li-
beros ſuſtulerit: poſtea vero affectione pro-
cedente, etiam nuptialia inſtrumenta cum
ea fecerit, & filios vel filias habuerit: non ſo-
lum eos liberos, qui poſt dotem editi ſunt,
juſtos & in poteſtate patris eſſe: ſed etiam
anteriores, qui & iis qui poſtea nati ſunt
occaſionem legitimi nominis præſtiterunt.
Quod obtinere cenſuimus, & ſi non proge-
niti fuerint poſt dotale inſtrumentum confe-
ctum liberi, vel etiam nati ab hac luce fue-
rint ſubtracti. Ita demum tamen nepos ne-
ptiſve, pronepos proneptiſve, ſuorum hæ-
redum numero ſunt, ſi præcedens perſona
deſierit in poteſtate parentis eſſe: ſive morte
id acciderit, ſive alia ratione, velut emanci-
patione. Nam ſi per id tempus, quo quis mo-
ritur, filius in poteſtate ejus ſit: nepos ex eo,
ſuus hæres eſſe non poteſt. Idque & in cæte-
ris deinceps liberorum perſonis dictum [eſſe]
intelligimus. Poſthumi quoque, qui ſi vivo
parente nati eſſent, in poteſtate [ejus] futuri
forent, ſui hæredes ſunt.

3 ¶ Sui autem hæredes fiunt etiam igno-
rantes, & licet furioſi ſint, hæredes poſſunt
exiſtere: quia quibus ex cauſis ignorantibus
nobis acquiritur: ex his cauſis & furioſis ac-
quiri poteſt. Et ſtatim morte parentis quaſi
continuatur dominium, & ideo nec tutoris
au-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

uctoritate opus eſt pupillis, cum etiam
;norantibus acquiratur ſuis hæredibus hæ-
:ditas. nec curatoris aſſenſu acquiritur fu-
ioſo, ſed ipſo jure.

4 ¶ Interdum autem, licet in poteſtate
[parentis] mortis tempore ſuus hæres non
uerit, tamen ſuus hæres parenti efficitur:
eluti [ſi] ab hoſtibus quis reverſus fuerit
oſt mortem patris [ſui.] jus enim poſtlimi-
ii hoc facit.

5 ¶ Per contrarium [autem hoc] evenit,
it licet quis in familia defuncti ſit mortis
empore, tamen ſuus hæres non fiat: veluti
i poſt mortem ſuam pater judicatus fuerit
perduellionis reus, ac per hoc memoria ejus
damnata fuerit. ſuum enim hæredem habe-
re non poteſt, cum fiſcus ei ſuccedat. ſed
poteſt dici ipſo [quidem] jure ſuum hære-
dem eſſe, ſed deſinere.

6 ¶ Cum filius filiave, & ex altero filio
nepos neptiſve exiſtunt, pariter ad hæredi-
tatem [avi] vocantur: nec qui gradu proxi-
mior eſt, ulteriorem excludit Æquum enim
eſſe videtur, nepotes nepteſque in patris ſui
locum ſuccedere. Pari ratione & ſi nepos
neptiſve ſit ex filio, & ex nepote pronepos
proneptiſve: ſimul vocantur. Et quia pla-
cuit nepotes nepteſve, item pronepotes pro-
nepteſve in parentis ſui locum ſuccedere:
conveniens eſſe viſum eſt, non in capita, ſed
in ſtirpes hæreditatem dividi, ut filius par-
tem dimidiam hæreditatis habeat, & ex al-
tero filio duo pluresve nepotes alteram di-

midiam. Item ſi ex duobus filiis nepotes n
pteſve exiſtant, ex altero unus forte aut du
ex altero tres aut quatuor: ad unum aut du
dimidia pars pertineat, ad tres vel ad quatu
altera dimidia.

7 ¶ Cum autem quæritur, an quis ſu
hæres exiſtere poſſit: eo tempore quære
dum eſt, quo certum eſt aliquem ſine teſt
mento deceſſiſſe, quod accidit & deſtitu
teſtamento. Hac ratione, ſi filius exhæred
tus fuerit, & extraneus hæres inſtitutus,
filio mortuo, poſtea certum fuerit hæreder
inſtitutum ex teſtamento non fieri hæreden
aut quia noluit eſſe hæres, aut quia non po
tuit, nepos avo ſuus hæres exiſtet: quia qu
tempore certum eſt inteſtatum deceſſiſſe pa
tremfamilias, ſolus invenitur nepos, & ho
certum eſt.

8 ¶ Et licet poſt mortem avi natus ſit, ta
men avo vivo conceptus, mortuo patre ejus
poſteaque deſerto avi teſtamento, ſuus hæ
res efficitur. Plane ſi & conceptus & natu
fuerit poſt mortem avi: mortuo patre ſuo
deſertoque poſtea avi teſtamento, ſuus hæ
res avo non exiſtet: quia nullo jure cogna-
tionis patrem ſui patris attigit. ſed nec ille eſt
inter liberos avi, quem filius emancipatus
adoptavit. Hi autem, cum non ſunt ſui
(quantum ad hæreditatem) liberi: neque bo-
norum poſſeſſionem petere poſſunt quaſi
proximi cognati. Hæc de ſuis hæredibus.

9 ¶ Emancipati autem liberi, jure civili
nihil juris habent (neque enim ſui hæredes
ſunt,

nt, qui in poteſtate parentis eſſe deſierunt) eque ullo alio jure per legem duodecim tabularum vocantur. ſed prætor naturali æquitate motus, dat eis bonorum poſſeſſionem *unde liberi*, perinde ac ſi in poteſtate parentis tempore mortis fuiſſent: ſive ſoli ſint, ve cum ſuis hæredibus concurrant. Itaque uobus liberis exiſtentibus, emancipato uno, e eo qui tempore mortis in poteſtate fuerit: ane quidem is, qui in poteſtate fuit, ſolus ure civili hæres eſt, & ſolus ſuus hæres, ſed um emancipatus beneficio prætoris in partem admittitur, evenit, ut ſuus hæres pro parte hæres fiat.

10 ¶ At hi, qui emancipati à parente in adoptionem ſe dederunt, non admittuntur ad bona naturalis patris quaſi liberi: ſi modo, cum is moreretur, in adoptiva familia fuerint. Nam vivo eo emancipati ab adoptivo patre, perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac ſi emancipati ab ipſo eſſent, nec unquam in adoptiva familia fuiſſent. Et convenienter, quod ad adoptivum patrem pertinet, extraneorum loco eſſe incipiunt. Poſt mortem vero naturalis patris emancipati ab adoptivo patre: & quantum ad hunc adoptivum patrem pertinet, æque extraneorum loco fiunt: & quantum ad naturalis patris bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum nanciſcuntur. Quod ideo ſic placuit, quia iniquum erat eſſe in poteſtate patris adoptivi, ad quos bona naturalis patris pertineant, utrum ad liberos ejus, an ad adgnatos.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

11 ¶ Minus ergo juris habent adopt[filii] quam naturales. namque natura emancipati, beneficio prætoris gradum lib rorum retinent, licet jure civili perdant: a optivi vero emancipati & jure civili perdu gradum liberorum, & à prætore non adm tuntur, & recte. naturalia enim jura civil ratio perimere non poteſt, nec quia deſinu ſui hæredes eſſe, poſſunt deſinere filii fili ve, aut nepotes nepteſve eſſe. adoptivi ve emancipati, extraneorum loco incipiunt e ſe: quia jus nomenque filii filiæque, quo per adoptionem conſequuti ſunt, alia civi ratione, i. e. emancipatione perdunt.

12 ¶ Eadem hæc obſervantur, & in e bonorum poſſeſſione, quam contra tabula teſtamenti parentis liberis præteritis, id eſt neque hæredibus inſtitutis, neque ut oporte exhæredatis, prætor pollicetur. Nam eo quidem, qui in poteſtate mortis tempore fuerint, & emancipatos, vocat prætor ad eandem bonorum poſſeſſionem: eos vero, qui in adoptiva familia fuerint per hoc tempus quo naturalis parens moreretur, repellit. Item adoptivos liberos emancipatos ab adoptivo patre, ſicut ab inteſtato, ita longe minus contra tabulas teſtamenti ad bona ejus [non] admittit: quia deſinunt [in] numero liberorum [ejus] eſſe.

13 ¶ Admonendi tamen ſumus, eos qui in adoptiva familia ſunt, quive poſt mortem naturalis parentis ab adoptivo patre emancipati fuerint: inteſtato parente naturali

mor-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

mortuo, licet ea parte edicti, qua liberi ad bonorum poſſeſſionem vocantur, non admittantur, alia tamen parte vocari, ſcilicet qua cognati defuncti vocantur. Ex qua parte ita admittuntur, ſi neque ſui hæredes liberi, neque emancipati obſtent, neque adgnatus quidem ullus interveniat. Ante enim prætor liberos vocat tam ſuos hæredes, quam emancipatos, deinde legitimos hæredes, deinde proximos cognatos.

14 ¶ Sed ea omnia antiquitati [quidem] placuerunt: aliquam autem emendationem à noſtra conſtitutione acceperunt, quam ſuper iis perſonis compoſuimus, quæ à patribus ſuis naturalibus in adoptionem aliis dantur. Invenimus etenim nonnullos caſus, in quibus filii & naturalium parentum ſucceſſionem propter adoptionem amittebant: & adoptione facile per emancipationem ſoluta, ad neutrius patris ſucceſſionem vocabantur. Hoc ſolito more corrigentes, conſtitutionem ſcripſimus, per quam definimus, quando parens naturalis filium ſuum adoptandum alii dederit, integra omnia jura ita ſervari, atque ſi in patris naturalis poteſtate permanſiſſet, nec penitus adoptio fuiſſet ſubſequuta: niſi in hoc tantummodo caſu, ut poſſit ab inteſtato ad patris adoptivi venire ſucceſſionem. Teſtamento autem ab eo facto: neque jure civili, neque prætorio, ex hæreditate ejus aliquid perſequi poteſt, neque contra tabulas bonorum poſſeſſione agnita, neque inofficioſi querela inſti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

tuta: cum nec neceſſitas patri adoptivo in
ponatur, vel hæredem eum inſtituere, v
exhæredatum eum facere, utpote nullo vin
culo naturali copulatum, neque ſi ex Sab
niano Senatuſconſulto ex tribus maribus fue
rit adoptatus. Nam & in ejuſmodi caſu, ne
que quarta ei ſervatur, neque ulla actio ad e
jus perſequutionem ei competit. Noſtra au
tem conſtitutione exceptus eſt is, quem pa
rens naturalis adoptandum ſuſceperit. Utro
que enim jure tam naturali, quam legitimo
in hanc perſonam concurrente: priſtina jura
tali adoptioni ſervamus, quemadmodum ſi
paterfamilias ſeſe dederit arrogandum: quæ
ſpecialiter & ſingulatim ex præfatæ conſtitu-
tionis tenore poſſunt colligi.

15 ¶ Item vetuſtas ex maſculis progeni-
tos plus diligens, ſolos nepotes vel neptes,
qui [quæve] ex virili ſexu deſcendunt, ad
ſuorum vocabat ſucceſſionem, & jure ad-
gnatorum eos anteponebat: nepotes autem,
qui ex filiabus nati ſunt, & pronepotes ex
neptibus, cognatorum loco connumerans,
poſt adgnatorum lineam eos vocabat tam in
avi vel proavi materni, quam in aviæ vel
proaviæ, ſive paternæ, ſive maternæ ſucceſſio-
nem. Divi autem principes non paſſi ſunt
talem contra naturam injuriam ſine compe-
tenti emendatione relinquere: ſed cum ne-
potis & pronepotis nomen commune ſit u-
triſque, tam qui ex maſculis, quam qui ex
fœminis deſcendunt: ideo eundem gradum
& ordinem ſucceſſionis eis donaverunt. Sed
ut

amplius aliquid ſit eis, qui non ſolum na-
ræ, ſed etiam veteris juris ſuffragiis mu-
untur: portionem nepotum, vel neptum,
l deinceps (de quibus ſupra diximus) pau-
minuendam eſſe exiſtimaverunt: ut mi-
us tertia parte acciperent, quam mater eo-
um, vel avia fuerat acceptura, vel pater eo-
um, vel avus paternus, ſive maternus, quan-
o fœmina mortua ſit, cujus de hæreditate
gitur: iiſque (licet ſoli ſint) adeuntibus, ad-
natos minime vocabant. Et quemadmodum
x duodecim tabularum filio mortuo nepo-
s, vel neptes, pronepotes vel proneptes in
cum patris ſui ad ſucceſſionem avi ſui vo-
at: ita & principalis diſpoſitio in locum ma-
is ſuæ vel aviæ, eos cum jam deſignata par-
s tertiæ deminutione vocat.

16 ¶ Sed nos, cum adhuc dubitatio ma-
eret inter adgnatos & memoratos nepo-
es, quartam partem ſubſtantiæ defuncti ad-
natis ſibi vindicantibus ex cujuſdam con-
itutionis auctoritate: memoratam quidem
onſtitutionem à noſtro Codice ſegregavi-
nus, neque inſeri eam ex Theodoſiano Co-
ice in eo conceſſimus. Noſtra autem con-
titutione promulgata, toti juri ejus deroga-
um eſt: & ſanximus, talibus nepotibus ex
ilia, vel pronepotibus ex nepte, & dein-
eps, ſuperſtitibus, adgnatos nullam partem
nortui ſucceſſionis ſibi vindicare: ne hi, qui
x tranſverſa linea veniunt, potiores iis ha-
eantur, qui recto jure deſcendunt. Quam
onſtitutionem noſtram obtinere ſecundum
ſui

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ſui vigorem & tempora, & nunc ſancimu
ita tamen, ut quemadmodum inter filios
nepotes ex filio antiquitas ſtatuit, non in c
pita, ſed in ſtirpes dividi hæreditatem: ſim
liter nos inter filios & nepotes ex filia, diſtr
butionem fieri jubeamus, vel inter omnes n
potes & neptes, & inter pronepotes & pr
neptes, & alias deinceps perſonas: ut utraqu
progenies, matris vel patris, aviæ vel avi, po
tionem ſine ulla deminutione conſequatur
ut ſi forte unus vel duo ex una parte, ex alter
tres aut quatuor exſtent: unus aut duo dim
diam, alteri tres aut quatuor alteram dimi
diam hæreditatis habeant.

DE LEGITIMA ADGNATORUM ſucceſſione.

TITULUS II.

SI nemo ſuus hæres, vel eorum, quos inter ſuos hæredes prætor, vel conſtitutiones vocant, exiſtat, qui ſucceſſionem quoquo modo amplectatur: tunc ex lege duodecim tabularum ad adgnatum proximum pertinet hæreditas.

1 ¶ Sunt autem adgnati (ut primo quoque libro tradidimus) cognati per virilis ſexus perſonas cognatione conjuncti, quaſi à patre connati. Itaque [ex] eodem patre nati fratres, adgnati ſibi ſunt, qui & conſanguinei vocantur: nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint. Item patruus fratris filio, & invicem is illi adgnatus eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

odem numero ſunt fratres patrueles, id eſt, ui ex duobus fratribus procreati ſunt, qui iam conſobrini vocantur. Qua ratione etm ad plures gradus adgnationis pervenire oterimus. Ii etiam, qui poſt mortem patris aſcuntur, jura conſanguinitatis nanciſcunur. Non tamen omnibus ſimul adgnatis at lex hæreditatem: ſed iis,qui tunc proxiniores gradu ſunt, cum certum eſſe cœperit liquem inteſtatum deceſſiſſe.

2 ¶ Per adoptionem quoque adgnatiois jus conſiſtit: veluti inter filios naturales, c eos, quos pater eorum adoptavit. Nec duium eſt, quin improprie conſanguinei apellentur. Item ſi quis ex cæteris adgnatis tuis,] veluti frater, aut patruus, aut deniue is, qui longiore gradu eſt, adoptaverit liquem: adgnatus inter ſuos hæredes eſſe on dubitatur.

3 ¶ Cæterum inter maſculos quidem adnationis jure hæreditas, etiam ſi longiſſimo radu ſint, ultro citroque capitur. Quod ad œminas vero attinet; ita placebat, ut ipſæ onſanguinitatis jure tantum capiant hæreitatem, ſi ſorores ſint: ulterius non capiant. naſculi autem ad earum hæreditates (etiam i longiſſimo gradu ſint) admittantur. Qua le cauſa fratris tui, aut patrui tui filiæ, vel mitæ tuæ hæreditas ad te pertinebat: tua vero ad illas non pertinebat. Quod ideo ita conſtitutum erat, quia commodius videbatur ita jura conſtitui, ut plerumque hæreditates ad maſculos confluerent. Sed quia ſane in-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

iniquum erat, in univerſum eas quaſi ext
neas repelli: prætor eas ad bonorum poſſ
ſionem admittit ea parte: qua proximita
nomine bonorum poſſeſſionem pollicetu
ex qua parte ita ſcilicet admittuntur, ſi n
que adgnatus ullus, neque proximior c
gnatus interveniat. Et hæc quidem lex du
decim tabularum nullo modo introduxi
ſed ſimplicitatem legibus amicam amplex
ſimili modo omnes adgnatos, ſive maſculo
ſive fœminas, cujuſcumque gradus, ad ſim
litudinem ſuorum invicem ad ſucceſſione
vocabat. Media autem juriſprudentia, qu
erat quidem lege duodecim tabularum ju
nior, imperiali autem diſpoſitione ant
rior: ſubtilitate quadam excogitata, præfa
tam differentiam inducebat, & penitus ea
à ſucceſſione adgnatorum repellebat: omn
alia ſucceſſione incognita, donec prætore
paulatim aſperitatem juris civilis corrigen
tes: ſive, quod deerat, implentes, huma
no propoſito, alium ordinem ſuis edictis ad
diderunt: & cognationis linea proximita
tis nomine introducta, per bonorum poſſeſ
ſionem eas adjuvabant, & pollicebantu
his bonorum poſſeſſionem, quæ *unde co-
gnati* appellatur. Nos vero, legem duode-
cim tabularum ſequentes, & ejus veſtigia in
hac parte conſervantes, laudamus quidem
prætores ſuæ humanitatis, non tamen eos
in plenum [huic] cauſæ mederi invenimus.
Quare etenim uno eodemque gradu naturali
concurrente, & adgnationis titulis, tam in

ma-

maſculis, quam in fœminis æqua lance conſtitutis, maſculis quidem dabatur ad ſucceſſionem venire omnium adgnatorum: et adgnatis autem mulieribus nulli penitus, niſi ſoli ſorori, ad adgnatorum ſucceſſionem patebat aditus? Ideo [nos] in plenum omnia reducentes, & ad jus duodecim tabularum eandem diſpoſitionem exæquantes, noſtra conſtitutione ſancimus: omnes legitimas perſonas, id eſt, per virilem ſexum deſcendentes (ſive maſculini generis, ſive fœminini ſint) ſimili modo ad jura ſucceſſionis legitimæ ab inteſtato vocari ſecundum ſui gradus prærogativam: nec ideo excludendas, quia conſanguinitatis jura, ſicut germanæ, non habent.

4 ¶ Hoc etiam addendum noſtræ conſtitutioni exiſtimavimus, ut transferatur unus tantummodo gradus à jure cognationis in legitimam ſucceſſionem: ut non ſolum fratris filius & filia (ſecundum quod jam definivimus) ad ſucceſſionem patris ſui vocentur: ſed etiam germanæ conſanguineæ, vel ſororis uterinæ filius & filia ſoli, & non deinceps perſonæ una cum his ad jura avunculi ſui perveniant: & mortuo eo, qui patruus quidem eſt ſui fratris filiis, avunculus autem ſororis ſuæ ſoboli: ſimili modo ab utroque latere ſuccedant, tanquam ſi omnes ex maſculis deſcendentes, legitimo jure veniant, ſcilicet ubi frater & ſoror ſuperſtites non ſunt. His etenim perſonis præcedentibus & ſucceſſionem admittentibus,

ce-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

cæteri gradus remanent penitus ſemoti,
delicet hæreditate non in ſtirpes, ſed in ca
ta dividenda.

5 ¶ Si plures ſint gradus adgnatorum
aperte lex duodecim tabularum proximu
vocat. Itaque ſi (verbi gratia) ſint defunc
frater, & alterius fratris filius, aut patruus
frater potior habetur. Et quamvis ſingula
numero uſa lex [duodecim tabularum] pro
ximum vocet, tamen dubium non eſt, quin
ſi plures ſint ejuſdem gradus, omnes admi
tantur. Nam & proprie proximus ex plur
bus gradibus intelligitur: & tamen non du
bium eſt, quin licet unus ſit gradus adgnato
rum, pertineat ad eos hæreditas.

6 ¶ Proximus autem, ſi quidem null
teſtamento facto quiſquam deceſſerit, pe
hoc tempus requiritur, quo mortuus eſt is
cujus de hæreditate quæritur. Quod ſi facto
teſtamento quiſquam deceſſerit: per hoc
tempus requiritur, quo certum eſſe cœperit,
nullum ex teſtamento hæredem exſtiturum.
tunc enim proprie quiſque inteſtatus deceſ-
ſiſſe intelligitur. Quod quidem aliquando
longo tempore declaratur. In quo ſpatio tem-
poris ſæpe accidit, ut proximiore mortuo,
proximus eſſe incipiat, qui moriente teſta-
tore non erat proximus.

7 ¶ Placebat autem in eo genere perci-
piendarum hæreditatum ſucceſſionem non
eſſe: id eſt, ut quamvis proximus, qui ſe-
cundum ea, quæ diximus, vocatur ad hæ-
reditatem, aut ſpreverit hæreditatem, aut
an-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

tequam adeat, deceſſerit: nihilo magis le-
imo jure ſequentes admittantur. Quod
rum prætores imperfecto jure corrigentes,
n in totum ſine adminiculo relinquebant:
d ex cognatorum ordine eos vocabant, ut-
te adgnationis jure eis recluſo. Sed nos
hil perfectiſſimo juri deeſſe cupientes,
oſtra conſtitutione, quam de jure patro-
atus, humanitate ſuggerente, protulimus,
ſancimus] ſucceſſionem in adgnatorum
ræreditatibus non eſſe eis denegandam:
um ſatis abſurdum erat, quod cognatis à
ſ ætore apertum eſt, hoc adgnatis eſſe reclu-
um: maxime cum in onere quidem tutela-
um & primo gradu deficiente, ſequens ſuc-
edit: & quod in onere obtinebat, non erat
n lucro permiſſum.

8 ¶ Ad legitimam ſucceſſionem nihilo-
minus vocatur etiam parens, qui contracta
iducia filium vel filiam, nepotem vel ne-
ptem, ac deinceps emancipat. quod ex no-
ſtra conſtitutione omnino inducitur, ut e-
mancipationes liberorum ſemper videantur
quaſi contracta fiducia fieri: cum apud vete-
res non aliter hoc obtinebat, niſi ſpecialiter
contracta fiducia parens manumiſiſſet.

DE SENATUSCONSULTO Tertulliano.

TITULUS III.

Lex duodecim tabularum ita ſtricto jure
utebatur, & præponebat maſculorum

 pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

progeniem : & eos, qui per fœminini ſex[us] neceſſitudinem ſibi junguntur, adeo expe[l]lebat, ut ne quidem inter matrem & filiu[m] filiamve ultro citroque hæreditatis capiend[æ] jus daret : niſi quod prætores ex proximitat[e] cognatorum eas perſonas ad ſucceſſionem bonorum poſſeſſione, *unde cognati*, accom[mo]modata, vocabant.

1 ¶ Sed hæ juris anguſtiæ poſtea emenda[tæ] tæ ſunt. Et primus quidem divus Claudiu[s] matri, ad ſolatium liberorum amiſſorum legitimam eorum detulit hæreditatem.

2 ¶ Poſtea autem Senatuſconſulto Ter-tulliano, quod divi Hadriani temporibu[s] factum eſt, pleniſſime, de triſti ſucceſſione matri, non etiam aviæ deferenda cautum eſt : ut ingenua trium liberorum jus habens, li-bertina quatuor, ad bona filiorum filiarum-ve admittatur inteſtato mortuorum, licet in poteſtate parentis ſit : ut ſcilicet cum alieno juri ſubjecta eſt, juſſu ejus adeat [hæredita-tem] cujus juri ſubjecta eſt.

3 ¶ Præferuntur autem matri liberi de-functi, qui ſui ſunt, quive ſuorum loco ſunt, ſive primi gradus, ſive ulterioris. Sed & fi-liæ ſuæ mortuæ filius vel filia præponitur ex conſtitutionibus matri defunctæ, id eſt, aviæ ſuæ. Pater vero utriuſque, non etiam avus & proavus matri anteponitur, ſcilicet cum inter eos ſolos de hæreditate agitur. Frater autem conſanguineus tam filii, quam filiæ excludebat matrem : ſoror autem conſangui-nea pariter cum matre admittebatur. Sed ſi

fue-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

uerant frater & ſoror conſanguinei, & ma-
er liberis onerata: frater quidem matrem
xcludebat, communis autem erat hæreditas
x æquis partibus fratribus & ſororibus.

4 ¶ Sed nos conſtitutione, quam in Codice noſtro nomine decorato poſuimus, matri ſubveniendum eſſe exiſtimavimus: reſpicientes ad naturam, & puerperium, & periculum, & ſæpe mortem ex hoc caſu matribus illatam. Ideoque impium eſſe credidimus, caſum fortuitum in ejus admitti detrimentum. ſi enim ingenua ter, vel libertina quater non peperit, immerito defraudabatur ſucceſſione ſuorum liberorum: quid enim peccavit, ſi non plures ſed paucos peperit? Et dedimus jus legitimum plenum matribus (ſive ingenuis ſive libertinis) & ſi non ter enixæ fuerint vel quater, ſed eum tantum vel eam, qui quæve morte intercepti ſunt, ut ſic vocentur in liberorum ſuorum legitimam ſucceſſionem.

5 ¶ Sed cum antea conſtitutiones jura legitimæ ſucceſſionis perſcrutantes, partim matrem adjuvabant, partim eam prægravabant, nec in ſolidum eam vocabant, ſed in quibuſdam caſibus tertiam ei partem abſtrahentes, certis legitimis dabant perſonis, in aliis autem contrarium faciebant: nobis viſum eſt recta & ſimplici via matrem omnibus perſonis legitimis anteponi, & ſine ulla deminutione filiorum ſuorum ſucceſſionem accipere: excepta fratris & ſororis perſona, ſive conſanguinei ſint, ſive ſola co-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

gnationis jura habentes: ut quemadmodum eam toti alii ordini legitimo præpoſuimus: ita omnes fratres & ſorores, ſive legitimi ſint, ſive non, ad capiendas hæreditates ſimul vocemus: ita tamen, ut ſi quidem ſolæ ſorores adgnatæ vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ ſuperſint: dimidiam quidem mater, alteram vero dimidiam partem omnes ſorores habeant. Si vero matre ſuperſtite & fratre, vel fratribus ſolis, vel etiam cum ſororibus, ſive legitima, ſive ſola cognationis jura habentibus, inteſtatus quis vel inteſtata moriatur: in capita diſtribuatur ejus hæreditas.

6 ¶ Sed quemadmodem nos matribus proſpeximus, ita eas oportet ſuæ ſoboli conſulere: ſcituris eis, quod ſi tutores liberis non petierint, vel in locum remoti vel excuſati, intra annum petere neglexerint: ab eorum impuberum morientium ſucceſſione merito repellentur.

7 ¶ Licet autem vulgo quæſitus ſit filius filiave: poteſt [tamen] ad bona ejus mater ex Tertulliano Senatuſconſulto admitti.

DE SENATUSCONSULTO Orphitiano.

TITULUS IV.

PEr contrarium autem liberi ad bona matrum inteſtatarum admittuntur ex Senatuſconſulto Orphitiano, quod Orphitio & Rufo conſulibus effectum eſt, divi Marci tem-

temporibus, & data eſt tam filio quam filiæ legitima hæreditas etiam ſi alieno jure ſubjecti ſint: & præferuntur conſanguineis & adgnatis defunctæ matris.

1 ¶ Sed cum ex hoc Senatuſconſulto nepotes [& neptes] ad aviæ ſucceſſionem legitimo jure non vocarentur: poſtea hoc conſtitutionibus principalibus emendatum eſt, ut ad ſimilitudinem filiorum filiarumque & nepotes & neptes vocentur.

2 ¶ Sciendum autem eſt hujuſmodi ſucceſſiones, quæ ex Tertulliano & Orphitiano Senatuſconſultis deferuntur, capitis deminutione non perimi, propter illam regulam, qua novæ hæreditates legitimæ capitis deminutione non pereunt, ſed illæ ſolæ, quæ ex lege duodecim tabularum deferuntur.

3 ¶ Noviſſime ſciendum eſt, etiam illos liberos, qui vulgo quæſiti ſunt, ad matris hæreditatem ex hoc Senatuſconſulto admitti.

4 ¶ Si ex pluribus legitimis hæredibus quidam omiſerint hæreditatem, vel morte, vel alia cauſa impediti fuerint, quominus adeant: reliquis, qui adierint, adcreſcit illorum portio: & licet ante deceſſerint, ad hæredes tamen eorum pertinet.

DE SUCCESSIONE Cognatorum.

Titulus V.

Poſt ſuos hæredes, eoſque, quos inter ſuos hæredes prætor & conſtitutiones vocant,

cant, & poſt legitimos (quo numero ſu
adgnati, & hi, quos in locum adgnatoru
tam ſupradicta Senatuſconſulta, quam noſt
erexit conſtitutio) proximos cognatos Præ
tor vocat.

1 ¶ Qua parte naturalis cognatio ſpecta
tur. nam adgnati capite deminuti, quiqu
ex his progeniti ſunt, ex lege duodecim ta
bularum inter legitimos non habentur, ſe
à prætore tertio ordine vocantur: excepti
ſolis tantummodo fratre & ſorore emanci
patis, non etiam liberis eorum, quos le
Anaſtaſiana cum fratribus integri juris con
ſtitutis, vocat quidem ad legitimam fratri
hæreditatem, ſive ſororis: non æquis ta-
men partibus, ſed cum aliqua deminutione,
quam facile eſt ex ipſius conſtitutionis ver-
bis colligere. Aliis vero adgnatis inferioris
gradus, licet capitis diminutionem paſſi non
ſunt, tamen anteponit eos & proculdubio
cognatis.

2 ¶ Eos etiam, qui per fœminini ſexus perſonas ex tranſverſo cognatione junguntur, tertio gradu proximitatis nomine prætor ad ſucceſſionem vocat.

3 ¶ Liberi quoque, qui in adoptiva familia ſunt, ad naturalium parentum hæreditatem hoc eodem gradu vocantur.

4 ¶ Vulgo quæſitos, nullos habere adgnatos manifeſtum eſt: quum adgnatio à patre ſit, cognatio à matre, hi autem nullum patrem habere intelligantur. Eadem ratione ne inter ſe quidem poſſunt videri conſangui-

nei

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ei eſſe: quia conſanguinitatis jus ſpecies
ſt adgnationis. Tantum ergo cognati ſunt
bi, ſicut & matri cognati ſunt. Itaque o-
nnibus iſtis [ex] ea parte competit bonorum
oſſeſſio, qua proximitatis nomine cognati
ocantur.

5 ¶ Hoc loco & illud neceſſario admo-
ıendi ſumus: adgnationis quidem jure ad-
nitti aliquem ad hæreditatem, etſi decimo
gradu ſit: ſive de lege duodecim tabularum
quæramus, ſive de edicto, quo prætor legi-
timis hæredibus daturum ſe bonorum poſ-
ſeſſionem pollicetur. Proximitatis vero no-
mine iis ſolis prætor promittit bonorum poſ-
ſeſſionem, qui uſque ad ſextum gradum
cognationis ſunt, & ex ſeptimo à ſobrino ſo-
brinaque nato natave.

DE GRADIBUS COGNATIONUM.

Titulus VI.

Hoc loco neceſſarium eſt exponere, quem-
admodum gradus cognationis numeren-
tur. Quare in primis admonendi ſumus, co-
gnationem aliam ſupra numerari, aliam in-
fra, aliam ex tranſverſo, quæ etiam à latere
dicitur. ſuperior cognatio eſt parentum, in-
ferior liberorum, ex tranſverſo fratrum ſo-
rorumve, & eorum qui quæve ex his gene-
rantur, & convenienter patrui, amitæ, avun-
culi, materteræ. Et ſuperior quidem & infe-
rior cognatio à primo gradu incipit: at ea,
quæ ex tranſverſo numeratur, à ſecundo.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

1 ¶ Primo gradu eſt ſupra pater, mate
infra filius, filia.

2 ¶ Secundo [gradu] ſupra avus, avi
infra nepos, neptis: ex tranſverſo frate
ſoror.

3 ¶ Tertio [gradu] ſupra proavus, pr
avia: infra pronepos, proneptis: ex tran
verſo fratris ſororiſque filius, filia: & co
venienter patruus, amita, avunculus, m
tertera. Patruus eſt frater patris, qui Græ
πατράδελφος appellatur. Avunculus eſt fra
ter matris, qui Græce μητράδελφος dicitu
& uterque promiſcue θεῖος appellatur: a
mita eſt patris ſoror, [quæ Græce πατραδελ
φη appellatur.] Matertera vero matris ſoror
[quæ Græce μητραδέλφη dicitur,] & utraqu
promiſcue θεία appellatur.

4 ¶ Quarto gradu ſupra abavus, abavia:
infra abnepos, abneptis: ex tranſverſo fratris
ſororiſque nepos neptiſve: & convenienter
patruus magnus, amita magna, id eſt, avi
frater & ſoror; item avunculus magnus, &
matertera magna, id eſt, aviæ frater & ſo-
ror; conſobrinus, conſobrina, id eſt, qui
quæve, ex ſororibus aut fratribus procrean-
tur. Sed quidam recte conſobrinos eos pro-
prie dici putant, qui ex duabus ſororibus
progenerantur, quaſi conſororinos. eos ve-
ro, qui ex duobus fratribus progenerantur,
proprie fratres patrueles vocari. Si autem ex
duobus fratribus filiæ naſcuntur, ſorores pa-
trueles appellari. At eos, qui ex fratre & ſo-
rore progenerantur, amitinos proprie dici
[pu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

putant.] Amitæ tuæ filii, conſobrinum te appellant, tu illos amitinos.

5 ¶ Quinto [gradu] ſupra adavus, adavia: infra adnepos, adneptis: ex tranſverſo fratris ſororiſque pronepos, proneptis: & convenienter propatruus, proamita, id eſt, proavi frater & ſoror: [&] proavunculus & promatertera, id eſt, proaviæ frater & ſoror. Item fratris patruelis, vel ſororis patruelis, conſobrini & conſobrinæ, amitini & amitinæ filius filia. propius ſobrino, propius ſobrina, hi ſunt patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ filius filia.

6 ¶ Sexto gradu ſupra tritavus, tritavia: infra trinepos trineptis: ex tranſverſo fratris ſororiſque abnepos, abneptis: & convenienter abpatruus, abamita, id eſt, abavi frater & ſoror: abavunculus, abmatertera, id eſt, abaviæ frater & ſoror. [item propatrui, proamitæ, proavunculi, promaterteræ filius filia. item propius ſobrino ſobrinave filius filia:] item ſobrini, ſobrinæ, id eſt, qui quæve ex fratribus vel ſororibus patruelibus vel conſobrinis vel amitinis progenerantur.

7 ¶ Hactenus oſtendiſſe ſufficiat, quemadmodum gradus cognationis numerentur. Namque ex his palam eſt intelligere, quemadmodum ulteriores quoque gradus numerare debeamus: quippe ſemper generata perſona gradum adjicit, ut longe facilius ſit reſpondere, quoto quiſque gradu ſit, quam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

propria cognationis appellatione quemqu[am]
denotare.

8 ¶ Adgnationis quoque gradus eod[em]
modo numerantur.

9 ¶ Sed cum magis veritas oculata fi[dem faciat,]
quam per aures animis hominum infigatu[r:]
ideo neceſſarium duximus poſt narration[em]
graduum, eos etiam præſenti libro inſcrib[i:]
quatenus poſſint & auribus, & oculorum i[n-]
ſpectione adoleſcentes perfectiſſimam gr[a-]
duum doctrinam adipiſci.

DE SERVILI COGNATIONE.

TITULUS VII.

ILlud certum eſt, ad ſerviles cognatione[s]
illam partem edicti, qua proximitatis no-
mine bonorum poſſeſſio promittitur, no[n]
pertinere, nam nec ulla antiqua lege tali[s]
cognatio computabatur. Sed noſtra conſti-
tutione, quam pro jure patronatus fecimus
(quod jus uſque ad noſtra tempora ſatis ob-
ſcurum atque nube plenum & undique con-
fuſum fuerat) & hoc humanitate ſuggerente
conceſſimus, ut ſi quis in ſervili conſtitutus
conſortio, liberum vel liberos habuerit, ſi-
ve ex libera, ſive ex ſervilis conditionis mu-
liere: vel contra, ſerva mulier ex libero vel
ſervo habuerit liberos cujuſcunque ſexus: &
ad libertatem his pervenientibus, ii, qui ex
ſervili ventre nati ſunt, libertatem merue-
rint, vel dum mulieres liberæ erant, ipſi in
ſervitute eos habuerint, & poſtea ad liberta-
tem

m pervenerint: ut hi omnes ad ſucceſſio-
em patris vel matris veniant, patronatus
re in hac parte ſopito. Hos enim liberos
on ſolum in ſuorum parentum ſucceſſio-
em, ſed etiam alterum in alterius ſucceſſio-
em, mutuam vocavimus, ex illa lege ſpe-
aliter eos vocantes: ſive ſoli inveniantur,
ui in ſervitute nati, & poſtea manumiſſi
unt: ſive una cum aliis, qui poſt libertatem
arentum concepti ſunt: ſive ex eodem pa-
e, ſive ex eadem matre, ſive ex aliis nu-
tiis, ad ſimilitudinem eorum, qui ex juſtis
uptiis procreati ſunt.

1 ¶ Repetitis itaque omnibus, quæ jam
radidimus, apparet non ſemper eos, qui
arem gradum cognationis obtinent, pari-
er vocari. eoque amplius, ne eum qui-
em, qui proximior ſit cognatus, ſemper
otiorem eſſe. Cum enim prima cauſa ſit
uorum hæredum, & eorum, quos inter
uos hæredes enumeravimus: apparet pro-
epotem vel abnepotem defuncti potiorem
ſſe, quam fratrem aut patrem matrem-
que defuncti: cum alioqui pater quidem
& mater (ut ſupra quoque tradidimus)
primum gradum cognationis obtineant, fra-
er vero ſecundum, pronepos autem tertio
gradu ſit cognationis, & abnepos quarto.
Nec intereſt, in poteſtate morientis fue-
rit, an non, quod vel emancipatus, vel ex
emancipato, aut ex fœmineo ſexu propaga-
tus eſt. Amotis quoque ſuis hæredibus, &
quos inter ſuos hæredes vocari diximus:
ad-

adgnatus, qui integrum jus habet adgna-
nis, etiam ſi longiſſimo gradu ſit, pleru-
que potior habetur, quam proximior co-
tus. Nam patrui nepos vel pronepos a-
culo vel materteræ præfertur. Totiens ig-
dicimus aut potiorem haberi eum, qui p-
ximiorem gradum cognationis obtinet,
pariter vocari eos, qui cognati ſunt: q-
tiens neque ſuorum hæredum, quique i-
ſuos hæredes ſunt, neque adgnationis [
re,] aliquis præferri debeat, ſecundum
quæ tradidimus exceptis fratre & ſorore
mancipatis, qui ad ſucceſſionem fratrum
ſororum vocantur: qui etſi capite demin-
ſunt, tamen præferuntur cæteris ulteri-
gradus adgnatis.

DE SUCCESSIONE libertorum.

TITULUS VIII.

NUnc de libertorum bonis videamu-
Olim itaque licebat liberto patronu-
ſuum impune teſtamento præterire: na-
ita demum lex duodecim tabularum a-
hæreditatem liberti vocabat patronum,
inteſtatus mortuus eſſet libertus, hære-
ſuo nullo relicto. Itaque inteſtato mortu-
liberto, ſi is ſuum hæredem reliquiſſet, pa-
trono nihil in bonis ejus juris erat. Et
quidem ex naturalibus liberis aliquem ſuum
hæredem reliquiſſet, nulla videbatur que-
rela: ſi vero adoptivus filius fuiſſet, aper-

iniquum erat, nihil juris patrono ſuper-
t.

¶ Qua de cauſa poſtea prætoris edicto
juris iniquitas emendata eſt: ſive enim
iebat teſtamentum libertus, jubebatur ita
ari, ut patrono partem dimidiam bono-
m ſuorum relinqueret: & ſi aut nihil, aut
nus parte dimidia reliquerat: dabatur pa-
no contra tabulas teſtamenti partis dimi-
æ bonorum poſſeſſio. Sive inteſtatus mo-
batur, ſuo hærede relicto filio adoptivo:
batur æque patrono, contra hunc ſuum
redem, partis dimidiæ bonorum poſſeſ-
o. Prodeſſe autem liberto ſolebant ad ex-
udendum patronum naturales liberi, non
lum quos in poteſtate mortis tempore ha-
bat, ſed etiam emancipati, & in adoptio-
m dati: ſi modo ex aliqua parte ſcripti
redes erant, aut præteriti, contra tabu-
s, bonorum poſſeſſionem ex edicto [præto-
] petierant. nam exhæredati nullo modo
pellebant patronum.

2 ¶ Poſtea [vero] lege Papia adaucta ſunt
ra patronorum, qui locupletiores libertos
bebant. Cautum eſt enim, ut ex bonis
us, qui ſeſtertium centum millium patri-
onium reliquerat, & pauciores, quam tres
beros habebat: ſive is teſtamento facto,
ve inteſtatus mortuus erat: virilis pars pa-
ono deberetur. Itaque cum unum [qui-
em] filium filiamve hæredem reliquerat li-
ertus: perinde pars dimidia debebatur pa-
ono, ac ſi is ſine ullo filio filiave inteſtatus
de-

deceſſiſſet. cum [vero] duos duaſve hæres
reliquerat, tertia pars debebatur patrono ſi
tres reliquerat, repellebatur patronus.

3 ¶ Sed noſtra conſtitutio, quam p
omni natione, Græca lingua compendio
tractatu habito compoſuimus, ita huj
modi cauſam definivit: ut ſi quidem lib
tus vel liberta minores centenariis ſint, i
eſt, minus centum aureis habeant ſubſta
tiam (ſic enim legis Papiæ ſummam int
pretati ſumus, ut pro mille ſeſtertiis un
aureus computetur) nullum locum habe
patronus in eorum ſucceſſione: ſi tamen t
ſtamentum fecerint. Sin autem inteſtati d
ceſſerint, nullo liberorum relicto: tunc pa
tronatus jus (quod erat ex lege duodeci
tabularum) integrum reſervavit. Cum ve
ro majores centenariis ſint, ſi hæredes ve
bonorum poſſeſſores liberos habeant, ſiv
unum, ſive plures, cujuſcunque ſexus ve
gradus: ad eos ſucceſſiones parentum dedu
ximus, patronis omnibus modis una cun
ſua progenie ſemotis. Sin autem ſine libe
ris deceſſerint: ſi quidem inteſtati, ad o
mnem hæreditatem patronos patronaſque
vocavimus, ſi vero teſtamentum quidem fe-
cerint, patronos autem aut patronas præter-
ierint, cum nullos liberos haberent, vel
habentes eos exhæredaverint, vel mater ſive
avus maternus eos præterierint, ita quod
non poſſint argui inofficioſa eorum teſta-
menta: tunc ex noſtra conſtitutione per bo-
norum poſſeſſionem contra tabulas, non di-
mi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

diam (ut antea) ſed tertiam partem bo- rum liberti conſequantur: vel quod de- , eis ex conſtitutione noſtra repleatur, ſi ando minus tertia parte bonorum ſuorum ertus vel liberta eis reliquerit: ita ſine ere, ut nec libertis liberti libertæve ex ea rte legata vel fideicommiſſa præſtentur, l ad cohæredes eorum hoc onus redun- t: multis aliis caſibus à nobis in præfa- conſtitutione congregatis, quos neceſſa- s eſſe ad hujuſmodi diſpoſitionem juris ſpeximus, ut tam patroni patronæque, am liberi eorum, nec non qui ex tranſ- rſo latere veniunt, uſque ad quintum gra- m ad ſucceſſionem libertorum liberta- mve vocentur, ſicut ex ea conſtitutione elligendum eſt: & ſi ejuſdem patroni vel tronæ, vel duorum duarumve pluriumve eri ſint: qui proximior eſt, ad liberti l libertæ vocetur ſucceſſionem, & in capi- non in ſtirpes dividatur ſucceſſio: eodem odo & in iis, qui ex tranſverſo latere ve- unt, ſervando. Pene enim conſonantia ra ingenuitatis & libertinitatis in ſucceſſio- bus fecimus.

4 ¶ Sed hæc de iis libertinis hodie dicen- ſunt, qui in civitatem Romanam pervene- nt: cum nec ſint alii liberti, ſimul & De- titiis & Latinis ſublatis, cum Latinorum gitimæ ſucceſſiones nullæ penitus erant, ia licet ut liberi vitam ſuam peragebant, tamen ipſo ultimo ſpiritu ſimul animam que libertatem amittebant, & quaſi ſer-

vorum

vorum bona eorum jure quodammodo
culii ex lege Junia [Norbaná] manumiſſos
detinebant. Poſtea veró Senatuſconſulto L
giano cautum fuerat, ut liberi manumiſſo
non nominatim exhæredati facti, extrane
hæredibus eorum in bonis Latinorum præp
nerentur. Quibus etiam ſupervenit Di
Trajani edictum, quod eundem hominem
ſi invito vel ignorante patrono ad civitate
Romanam venire ex beneficio principis f
ſtinarat, faciebat quidem vivum civem R
mãnum, Latinum vero morientem. ſed n
ſtra conſtitutione propter hujuſmodi cond
tionum vices, & alias difficultates, cu
ipſis Latinis etiam legem Juniam, & Senatu
conſultum Largianum, & edictum divi Tra
jani, in perpetuum deleri cenſuimus: ut o
mnes liberti civitate Romana fruantur, &
mirabili modo quibuſdam adjectionibu
ipſas vias, quæ in Latinitatem ducebant, a
civitatem Romanam capiendam tranſpo
ſuimus.

DE ADSIGNATIONE libertorum.

TITULUS IX.

IN ſumma (quod ad bona libertorum [attinet]) admonendi ſumus, cenſuiſſe Senatum, ut quamvis ad omnes patroni liberos, qui ejuſdem gradus ſunt, æqualiter bona libertorum pertineant: tamen licere parenti, uni ex liberis adſignare libertum, ut poſt mor-

mortem ejus ſolus is patronus habeatur; cui adſignatus eſt: & cæteri liberi, qui ipſi quoque ad eadem bona, nulla adſignatione interveniente pariter admitterentur, nihil juris in his bonis habeant: ſed ita demum pritinum jus recipiant, ſi is, cui adſignatus eſt, deceſſerit nullis liberis relictis.

1 ¶ Nec tantum libertum, ſed etiam libertam, & non tantum filio, nepotive, ſed etiam filiæ neptive adſignare permittitur.

2 ¶ Datur autem hæc adſignandi facultas ei, qui duos pluresve liberos in poteſtate habebit, ut eis, quos in poteſtate habet, adſignare libertum libertamve liceat. Unde quærebatur, ſi eum, cui adſignavit, poſtea emancipaverit: num evaneſcat adſignatio? Sed placuit evaneſcere, quod & Juliano & aliis pleriſque viſum eſt.

3 ¶ Nec intereſt, [an] teſtamento quis adſignet, an ſine teſtamento, ſed etiam quibuſcunque verbis patronis hoc permittitur facere, ex ipſo Senatuſconſulto, quod Claudianis temporibus factum eſt, Sabellio Rufo & Aſterio Scapula conſulibus.

DE BONORUM poſſeſſionibus.

TITULUS X.

JUs bonorum poſſeſſionis introductum eſt à prætore emendandi veteris juris gratia. Nec ſolum in inteſtatorum hæreditatibus vetus jus eo modo prætor emendavit, ſicut ſu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

pra dictum eſt : ſed in eorum quoque qui t ſtamento facto deceſſerint. Nam ſi alien poſthumus hæres fuerit inſtitutus : quamv hæreditatem jure civili adire non poterat cum inſtitutio non valebat : honorario ta men jure bonorum poſſeſſor efficiebatur, v delicet cum à prætore adjuvabatur. ſed & à noſtra conſtitutione hodie recte hæres in ſtituitur, quaſi & jure civili non incognitus Aliquando tamen, neque emendandi, nequ impugnandi veteris juris, ſed magis confir mandi gratia, [prætor] pollicetur bonorun poſſeſſionem. Nam illis quoque, qui recte teſtamento facto hæredes inſtituti ſunt, da ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem. I- tem ab inteſtato ſuos hæredes, & adgnatos ad bonorum poſſeſſionem vocat. Sed & re- mota quoque bonorum poſſeſſione, ad eos pertinet hæreditas jure civili.

2 ¶ Quos autem ſolus vocat prætor ad hæreditatem, hæredes quidem ipſo jure non fiunt, nam prætor hæredem facere non po- teſt : per legem enim tantum, vel ſimilem juris conſtitutionem hæredes fiunt, veluti per Senatuſconſulta & conſtitutiones princi- pales : ſed cum eis prætor dat bonorum poſſeſſionem, loco hæredum conſtituuntur, & vocantur bonorum poſſeſſores. Adhuc autem & alios complures gradus prætor fe- cit in bonorum poſſeſſionibus dandis, dum id agebat, ne quis ſine ſucceſſore morere- tur. Nam anguſtiſſimis finibus conſtitutum per legem duodecim tabularum jus perci-

pien-

ſendarum hæreditatum, prætor ex bono & æquo dilatavit.

3 ¶ Sunt autem bonorum poſſeſſiones ex teſtamento quidem hæ. Prima, quæ præteritis liberis datur, vocaturque *contra tabulas*. Secunda quam omnibus jure ſcriptis hæredibus prætor pollicetur, ideoque vocatur *ſecundum tabulas*. Et cum de teſtamentis prius locutus eſt, ad inteſtatos tranſitum fecit. Et primo loco ſuis hæredibus, & iis, qui ex edicto prætoris inter ſuos hæredes connumerantur, dat bonorum poſſeſſionem, quæ vocatur *unde liberi*: Secundò, legitimis hæredibus. Tertio, decem perſonis, quas extraneo manumiſſori præferebat. ſunt autem decem perſonæ hæ: pater, mater, avus, avia, tam paterni quam materni: item filius, filia, nepos, neptis, tam ex filio, quam ex filia: frater, ſororve, conſanguinei, vel uterini. Quarto, cognatis proximis. Quinto, *tanquam ex familia*. Sexto, patrono patronæque, liberiſque eorum, & parentibus. Septimo, viro & uxori. Octavo, cognatis manumiſſoris.

4 ¶ Sed eas quidem prætoria introduxit juriſdictio: à nobis tamen nihil incurioſum prætermiſſum eſt, ſed noſtris conſtitutionibus omnia corrigentes, contra tabulas quidem & ſecundum tabulas bonorum poſſeſſiones admiſimus, utpote neceſſarias conſtitutas: nec non ab inteſtato *unde liberi & unde legitimi* bonorum poſſeſſiones. Quæ autem in prætoris edicto quinto loco poſita

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

fuerat, id eſt, *unde decem perſonæ.* eam pi propoſito, & compendioſo ſermone ſuper vacuam oſtendimus. Cum enim præfata bonorum poſſeſſio decem perſonas præponebat extraneo manumiſſori: noſtra conſtitutio, quam de emancipatione liberorum fecimus, omnibus parentibus, eiſdemque manumiſſoribus contracta fiducia manumiſſionem facere dedit: ut ipſa manumiſſio eorum hoc in ſe habeat privilegium, & ſupervacua fiat ſupradicta bonorum poſſeſſio. Sublata igitur prædicta quinta bonorum poſſeſſione, in gradum ejus ſextam antea bonorum poſſeſſionem induximus: & quintam fecimus, quam prætor proximis cognatis pollicetur. Cumque antea fuerat ſeptimo loco bonorum poſſeſſio *tanquam ex familia*, & octavo *unde patroni patronæque & parentes eorum*: utramque per conſtitutionem noſtram, quam de jure patronatus fecimus, penitus evacuavimus. Cum enim ad ſimilitudinem ſucceſſionis ingenuorum, libertinorum ſucceſſiones poſuimus, quas uſque ad quintum gradum tantummodo coarctavimus, ut ſit aliqua inter ingenuos & libertinos differentia: ſufficit eis tam contra tabulas bonorum poſſeſſio, quam *unde legitimi*, & *unde cognati*, ex quibus poſſunt ſua jura vindicare, omni ſcrupuloſitate & inextricabili errore iſtarum duarum bonorum poſſeſſionum reſoluta. Aliam vero bonorum poſſeſſionem, quæ *unde vir & uxor* appellatur, & nono loco inter veteres bonorum

poſ-

poſſeſſiones poſita fuerat, & in ſuo vigore ſervavimus, & altiore loco, id eſt, ſexto eam poſuimus: decima quoque bonorum poſſeſſione, quæ erat *unde cognati manumiſſoris*, propter cauſas enumeratas merito ſublata: ut ſex tantummodo bonorum poſſeſſiones ordinariæ permaneant, ſuo vigore pollentes. Septima eas ſecuta, quam optima ratione prætores introduxerunt. Noviſſimo enim promittitur edicto iis etiam bonorum poſſeſſio, quibus ut detur, lege, vel Senatuſconſulto, vel conſtitutione comprehenſum eſt: quam neque bonorum poſſeſſionibus, quæ ab inteſtato veniunt, neque iis, quæ ex teſtamento ſunt, prætor ſtabili jure connumeravit: ſed quaſi ultimum & extraordinarium auxilium (prout res exegit) accommodavit, ſcilicet iis, qui ex legibus, Senatuſconſultis, conſtitutionibuſve principum, ex novo jure, vel ex teſtamento, vel ab inteſtato veniunt. Cum igitur plures ſpecies ſucceſſionum prætor introduxiſſet, eaſque per ordinem diſpoſuiſſet: & in unaquaque ſpecie ſucceſſionis ſæpe plures exſtent diſpari gradu perſonæ: ne actiones creditorum differrentur, ſed haberent, quos convenirent, & ne facile in poſſeſſionem bonorum defuncti mitterentur, & eo modo ſibi conſulerent: ideo petendæ bonorum poſſeſſioni certum tempus præfinivit. Liberis itaque & parentibus, tam naturalibus, quam adoptivis in petenda bonorum poſſeſſione anni ſpatium, cæteris[autem]

tem] adgnatis, vel cognatis, centum dierum dedit.

5 ¶ Et ſi intra hoc tempus aliquis bonorum poſſeſſionem non petierit: ejuſdem gradus perſonis adcreſcit: vel ſi nullus ſit deinceps cæteris bonorum poſſeſſionem perinde ex ſucceſſorio edicto pollicetur, ac ſi is, qui præcedebat, ex eo numero non eſſet. Si quis itaque delatam ſibi bonorum poſſeſſionem repudiaverit, non quouſque tempus bonorum poſſeſſioni præfinitum exceſſerit, expectatur: ſed ſtatim cæteri ex eodem edicto admittuntur. In petenda autem bonorum poſſeſſione dies utiles ſinguli conſiderantur.

6 ¶ Sed bene anteriores principes & huic cauſæ providerunt, ne quis pro petenda bonorum poſſeſſione curet: ſed quocunque modo admittentis eam judicium (intra ſtatuta tamen tempora) oſtenderit, plenum habeat earum beneficium.

DE ACQUISITIONE per arrogationem.

TITULUS XI.

EST & alterius generis per univerſitatem ſucceſſio, quæ neque lege duodecim tabularum, neque prætoris edicto, ſed eo jure, quod conſenſu receptum eſt, introducta eſt.

1 ¶ Ecce enim cum paterfamilias ſeſe in adrogationem dat, omnes res ejus corporales

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

[re]s & incorporales, quæque ei debitæ ſunt, [a]rrogatori antea quidem pleno jure acquirebantur: exceptis iis, quæ per capitis deminutionem pereunt, quales ſunt operarum obligationes, & jus adgnationis. Uſus etenim & uſusfructus, licet his antea connumerabantur, attamen capitis deminutione minima eos tolli prohibuit noſtra conſtitutio.

2 ¶ Nunc autem nos eandem acquiſitionem, quæ per arrogationem fiebat, coarctavimus ad ſimilitudinem naturalium parentum. Nihil enim aliud, niſi tantummodo uſusfructus tam naturalibus parentibus quam adoptivis per filiosfamiliarum acquiritur in iis rebus, quæ extrinſecus filiis obveniunt, dominio eis integro ſervato. Mortuo autem filio arrogato in adoptiva familia, etiam dominium [rerum] ejus ad arrogatorem pertranſit: niſi ſuperſint aliæ perſonæ, quæ ex conſtitutione noſtra, patrem in iis, quæ acquiri non poſſunt, antecedant.

3 ¶ Sed ex diverſo, pro eo, quod is debuit, qui ſe in adoptionem dedit, ipſo quidem jure arrogator non tenetur, ſed nomine filii convenitur: & ſi noluerit eum defendere, permittitur creditoribus per competentes noſtros magiſtratus bona, quæ ejus cum uſufructu futura fuiſſent, ſi ſe alieno juri non ſubjeciſſet, poſſidere, & legitimo modo ea diſponere.

DE EO, CUI LIBERTATIS cauſa, bona addicuntur.

TITULUS XII.

ACceſſit novus caſus ſucceſſionis ex conſtitutione divi Marci. Nam ſi ii, qui libertatem acceperunt à domino in teſtamento, ex quo non aditur hæreditas, velint bona ſibi addici libertatum conſervandarum cauſa: audiuntur.

1 ¶ Et ita divi Marci reſcripto ad Pompilium Rufum continetur. verba reſcripti ita ſe habent: Si Verginio Valenti, qui teſtamento ſuo libertatem quibuſdam adſcripſit, nemine ſucceſſore ab inteſtato exiſtente, in ea cauſa bona [ejus] eſſe cœperunt, ut venire debeant: is, cujus de ea re notio eſt, aditus rationem deſiderii tui habebit, ut libertatum tam earum, quæ directo, quam earum, quæ per ſpeciem fideicommiſſi relictæ ſunt, tuendarum gratia addicantur tibi: ſi idonee creditoribus caveris de ſolido, quod cuique debetur, ſolvendo. Et ii quidem, quibus directa libertas data eſt, perinde liberi erunt, ac ſi hæreditas adita eſſet. Ii autem, quos hæres manumittere rogatus eſt, à te libertatem conſequentur: ita, ut ſi non alia conditione velis tibi bona addici, quam ut [ii] etiam, qui directo libertatem acceperunt, tui liberti fiant. Nam huic etiam voluntati tuæ, ſi ii, quorum de ſtatu agitur, conſentiant, auctoritatem no-

ſtram

ram accommodamus. Et ne hujus reſcri-
tionis noſtræ emolumentum alia ratione ir-
tum fiat: ſi fiſcus bona agnoſcere volue-
it, & ii, qui rebus noſtris attendunt, ſciant
ommodo pecuniario præferendam eſſe li-
ertatis cauſam: & ita bona cogenda, ut li-
eitas iis ſalva ſit, qui eam adipiſci potue-
unt, ac ſi hæreditas ex teſtamento adita eſſet.

2 ¶ Hoc reſcripto ſubventum eſt & li-
bertatibus, & defunctis, ne bona eorum à
creditoribus poſſideantur & veneant. Certe
ſi fuerint hac de cauſa bona addicta[1]: ceſſat
bonorum venditio. exiſtit enim defuncti de-
fenſor, & quidem idoneus, qui de ſolido cre-
ditoribus cavet.

3 ¶ In primis hoc reſcriptum totiens lo-
cum habet, quotiens teſtamento libertates
datæ ſunt. Quid ergo ſi quis inteſtatus dece-
dens, codicillis libertates dederit, neque ādita
ſit ab inteſtato hæreditas: [an] favor conſti-
tutionis debebit locum habere? Certe ſi inte-
ſtatus deceſſerit, & codicillis dederit liberta-
tem: competere eam, nemini dubium eſt.

4 ¶ Tunc [enim] conſtitutioni locum eſ-
ſe verba oſtendunt, cum nemo ſucceſſor ab
inteſtato exiſtat. Ergo quandiu incertum e-
rit, utrum exiſtat, an non: ceſſabit conſtitu-
tio. Si vero certum eſſe cœperit, neminem
exiſtere: tunc erit conſtitutioni locus.

5 ¶ Si is, qui in integrum reſtitui poteſt,
abſtinuerit hæreditate: an quamvis poteſt in
integrum reſtitui, poſſit admitti conſtitutio,
& bonorum addictio fieri? Quid ergo ſi poſt
ad-

addictionem libertatum conſervandarum cauſa factam in integrum ſit reſtitutus? dicque non erit dicendum revocari libertates, quia ſemel competierunt.

6 ¶ Hæc conſtitutio libertatum tuendarum cauſa introducta eſt. Ergo ſi libertates nullæ ſunt datæ: ceſſat [hæc] conſtitutio. Quid ergo ſi vivus dederit libertates, vel mortis cauſa; & ne de hoc quæratur, utrum in fraudem creditorum, an non factum ſit, idcirco velint ſibi addici bona: an audiendi ſint? Et magis eſt, ut audiri debeant, etſi deficiant verba conſtitutionis.

7 ¶ Sed cum multas diviſiones ejuſmodi conſtitutioni deeſſe perſpeximus, lata eſt à nobis pleniſſima conſtitutio, in qua multæ ſpecies collatæ ſunt, quibus jus hujuſmodi ſucceſſionis pleniſſimum eſt effectum, quas ex ipſius lectione conſtitutionis poteſt quis cognoſcere.

DE SUCCESSIONIBUS ſublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex Senatuſconſulto Claudiano.

TITULUS XIII.

ERant ante prædictam ſucceſſionem olim & aliæ per univerſitatem ſucceſſiones, qualis fuerat bonorum emptio, quæ de bonis debitoris vendendis per multas ambages fuerat introducta, & tunc locum habebat, quando judicia ordinaria in uſu fuerant. ſed

cum

n extraordinariis judiciis poſteritas uſa
: ideo cum ipſis ordinariis judiciis etiam
norum venditiones expiraverunt, & tan-
nmodo creditoribus datur officio judicis
na poſſidere, & prout utile eis viſum eſt,
diſponere, quod ex latioribus Digeſtorum
ris perfectius apparebit.

1 ¶ Erat & ex Senatuſconſulto Claudiano
iſerabilis per univerſitatem acquiſitio: cum
era mulier ſervili amore bacchata, ipſam
ertatem per Senatuſconſultum amittebat,
cum libertate ſubſtantiam. quod indignum
ſtris temporibus eſſe exiſtimantes, & à no-
a civitate deleri, & non inſeri noſtris di-
eſtis conceſſimus.

DE OBLIGATIONIBUS.

TITULUS XIV.

NUnc tranſeamus ad obligationes. Obligatio eſt juris vinculum, quo neceſſitate adſtringimur alicujus rei ſolvendæ ſecundum noſtræ civitatis jura.

1 ¶ Omnium autem obligationum ſumma diviſio in duo genera diducitur. namque aut civiles ſunt, aut prætoriæ. Civiles ſunt, quæ aut legibus conſtitutæ, aut certo jure civili comprobatæ ſunt. Prætoriæ ſunt, quas prætor ex ſua juriſdictione conſtituit, quæ etiam honorariæ vocantur.

2 ¶ Sequens diviſio in quatuor ſpecies dividitur. Aut enim ex contractu ſunt, aut quaſi ex contractu, aut ex maleficio, aut quaſi

ex

ex maleficio. Prius eſt, ut de iis, quæ ex contractu ſunt, diſpiciamus. Harum æque quatuor ſunt ſpecies. Aut enim re contrahuntur, aut verbis, aut literis, aut conſenſu. de quibus ſingulis diſpiciamus.

QUIBUS MODIS RE contrahitur obligatio.

TITULUS XV.

RE contrahitur obligatio, [veluti] mutui datione. Mutui autem datio in iis rebus conſiſtit,quæ pondere, numero, menſura conſtant : veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata : ære, argento, auro : quas res aut numerando, aut metiendo, aut adpendendo in hoc damus, ut accipientium fiant. Et quoniam nobis non eædem res, ſed aliæ ejuſdem naturæ & qualitatis redduntur : inde etiam mutuum appellatum eſt, quia ita à me tibi datur, ut ex meo tuum fiat: & ex eo contractu naſcitur actio, quæ vocatur condictio.

1 ¶ Is quoque, qui non debitum accepit ab eo, qui per errorem ſolvit, re obligatur: daturque agenti contra eum propter repetitionem condictitia actio. Nam perinde ei condici poteſt, ſi apparet eum dare oportere, ac ſi mutuum accepiſſet. Unde pupillus, ſi ei ſine tutoris auctoritate indebitum per errorem datum eſt, non tenebitur indebiti condictione : non magis, quam mutui datione. Sed hæc ſpecies obligationis non videtur

detur

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

tur ex contractu conſiſtere: cum is, qui vendi animo dat, magis voluerit negotium trahere, quam contrahere.

2 ¶ Item is, cui res aliqua utenda datur, eſt, commodatur, re obligatur, & tenetur commodati actione. Sed is, ab eo, qui mutuum accepit, longe diſtat. Namque non a res datur, ut ejus fiat, & ob id de ea re ſa reſtituenda tenetur. Et is quidem, qui mutuum accepit, ſi quolibet fortuito caſu amiſerit, quod accepit: veluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum hoſtiumve incurſu: nihilominus obligatus remanet. At is, qui utendum accepit, ſane quidem exactam diligentiam cuſtodiendæ rei præſtare jubetur: nec ſufficit ei tantam diligentiam adhibuiſſe, quantam ſuis rebus adhibere ſolitus eſt; ſi modo alius diligentior poterat eam rem cuſtodire: ſed propter majorem vim majoreſve caſus non tenetur, ſi modo non ipſius culpa is caſus intervenit. alioqui ſi id, quod tibi commodatum eſt domi, peregre tecum ferre malueris, & vel incurſu hoſtium prædonumve, vel naufragio amiſeris: dubium non eſt, quin de reſtituenda ea re teneatis. Commodata autem res tunc proprie intelligitur, ſi nulla mercede accepta vel conſtituta. [res] tibi utenda data eſt. alioqui mercede interveniente, locatus tibi uſus rei videtur: Gratuitum enim debet eſſe commodatum.

3 ¶ Præterea & is, apud quem res aliqua deponitur, re obligatur, teneturque actione de-

depoſiti: quia & ipſe de ea re, quam ac-
pit, reſtituenda tenetur. Sed is ex eo lo
tenetur, ſi quid dolo commiſerit. culpæ
tem nomine, id eſt, deſidiæ ac neglig-
tiæ, non tenetur. Itaque ſecurus eſt, ſi
parum diligenter cuſtoditam rem furto a-
ſerit: quia qui negligenti amico rem cuſ-
diendam tradit, [non ei] ſed ſuæ facili-
id imputare debet.

4 ¶ Creditor quoque, qui pignus ac-
pit, re obligatur: quia & ipſe de ea re, qua
accepit, reſtituenda tenetur actione pign-
ratitia. Sed quia pignus utriuſque gratia d-
tur, & debitoris, quo magis pecunia ei cr-
datur, & creditoris, quo magis ei in tuto
creditum: placuit ſufficere, ſi ad eam re
cuſtodiendam exactam diligentiam adh-
beat: quam ſi præſtiterit: & aliquo fortuit
caſu rem amiſerit: ſecurum eſſe, nec impe-
diri creditum petere.

DE VERBORUM obligationibus.

TITULUS XVI.

VErbis obligatio contrahitur ex interro-
gatione & reſponſione, cum quid dari
fierive nobis ſtipulamur. ex qua duæ profi-
ciſcuntur actiones, tam condictio certi, ſi
certa ſit ſtipulatio: quam ex ſtipulatu, ſi in-
certa ſit quæ hoc nomine inde utitur, quod
ſtipulum apud veteres firmum appellabatur,
forte à ſtipite deſcendens.

1 ¶. In hac re olim talia verba tradita
erunt. *Spondes? ſpondeo. Promittis? pro-*
tto. [*Fide promittis? fidepromitto.*] *Fide-*
es? fidejubeo. Dabis? dabo. Facies? fa-
m. Utrum autem Latina, an Græca, vel
a liber alia lingua ſtipulatio concipiatur,
hil intereſt: ſcilicet ſi uterque ſtipulan-
um intellectum ejus linguæ habeat: nec
ceſſe eſt eadem lingua utrumque uti, ſed
fficit congruenter ad interrogata reſpon-
ere. Quinetiam duo Græci Latina lingua
bligationem contrahere poſſunt. Sed hæc
lennia verba olim quidem in uſu fuerunt:
oſtea autem Leonina conſtitutio lata eſt,
uæ ſolennitate verborum ſublata, ſenſum
t conſonantem intellectum ab utraque parte
lum deſiderat, quibuſcumque tandem ver-
is expreſſum eſt.

2 ¶ Omnis ſtipulatio aut pure, aut in diem,
ut ſub conditione fit. Pure, veluti, *quinque*
ureos dare ſpondes? Idque confeſtim peti po-
eſt. In diem, cum adjecto die, quo pecunia
olvatur, ſtipulatio fit: veluti, *decem aureos*
timis kalendis Martiis dare ſpondes? Id au-
em quod in diem ſtipulamur, ſtatim quidem
debetur: ſed peti prius, quam dies venerit,
non poteſt. ac ne eo quidem ipſo die, in quem
ſtipulatio facta eſt, peti poteſt: quia totus is
dies arbitrio ſolventis tribui debet. Neque e-
nim certum eſt eo die, in quem promiſſum
eſt, datum non eſſe, prius quam is præterierit.

3 ¶ At ſi ita ſtipuleris, *decem aureos annuos,*
quoad vivam, dare ſpondes? & pure facta
obli-

obligatio intelligitur, & perpetuatur: q
ad tempus non poteſt deberi: ſed hæres
tendo, pacti exceptione ſubmovebitur.

4 ¶ Sub conditione ſtipulatio fit, cu
in aliquem caſum differtur obligatio: u
aliquid factum fuerit, vel non fuerit, co
mittatur ſtipulatio: veluti, *Si Titius con*
fuerit factus, quinque aureos dare ſpondes?
quis ita ſtipuletur, *ſi in capitolium non aſce*
dero, dare ſpondes? perinde erit ac ſi ſtipul
tus eſſet, cum moreretur, ſibi dari. Ex co
ditionali ſtipulatione tantum ſpes eſt deb
tum iri: eamque ipſam ſpem in hæreder
tranſmittimus, ſi prius quam conditio ex
ſtet, mors nobis contigerit.

5 ¶ Loca etiam inſeri ſtipulationi ſolent
veluti, *Carthagini dare ſpondes?* Quæ ſtipu
latio licet pure fieri videtur, tamen re ipſa
habet tempus adjectum, quo promiſſor uta
tur ad pecuniam Carthagini dandam. Et ideo ſi quis Romæ ita ſtipuletur, *hodie Carthagini dare ſpondes?* inutilis erit ſtipulatio, cum impoſſibilis ſit repromiſſio.

6 ¶ Conditiones, quæ ad præſens vel præteritum tempus referuntur, aut ſtatim infirmant obligationem, aut omnino non differunt, veluti, *Si Titius Conſuli fuit*, vel *ſi Mævius vivit, dare ſpondes?* Nam ſi ea ita non ſunt, nihil valet ſtipulatio: ſin autem ita ſe habent, ſtatim valet. Quæ enim per rerum naturam ſunt certa: non morantur obligationem, licet apud nos incerta ſint.

7 ¶ Non ſolum res in ſtipulatum deduci

poſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

poſſunt, ſed etiam facta: ut ſi ſtipulemur aliquid fieri, vel non fieri. & in hujuſmodi ſtipulationibus optimum erit pœnam ſubjicere, ne quantitas ſtipulationis in incerto ſit, ac neceſſe ſit actori probare, quod ejus interſit. Itaque ſi quis, ut fiat aliquid, ſtipuletur: ita adjici pœna debet, *Si ita factum non erit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare ſpondes?* ſed ſi quædam fieri, quædam non fieri, una eademque conceptione ſtipuletur quis: clauſula hujuſmodi erit adjicienda, *Si adverſus ea factum erit: ſive quid ita factum non fuerit: tunc pœnæ nomine decem aureos dare ſpondes?*

DE DUOBUS REIS STIPUlandi & promittendi.

Titulus XVII.

Et ſtipulandi & promittendi duo pluresve rei fieri poſſunt. Stipulandi ita, ſi poſt omnium interrogationem promiſſor reſpondeat, *Spondeo.* utputa cum duobus ſeparatim ſtipulantibus ita promiſſor reſpondeat, *Utrique veſtrum dare ſpondeo.* Nam ſi prius Titio ſpoponderit; deinde alio interroganti ſpondeat, alia atque alia erit obligatio, nec creduntur duo rei ſtipulandi eſſe. Duo pluresve rei promittendi ita fiunt: *Mævi decem aureos dare ſpondes? & Sei eoſdem decem aureos dare ſpondes?* [ſi] reſpondeant ſinguli ſeparatim, *ſpondeo.*

1 ¶ Ex hujuſmodi obligationibus & ſti-

pulationibus ſolidum ſingulis debetur, promittentes ſinguli in ſolidum tenent. In utraque tamen obligatione una res ver- tur: & vel alter debitum accipiendo, vel ter ſolvendo, omnium perimit obligationem & omnes liberat.

2 ¶ Ex duobus reis promittendi: ali pure, alius in diem, vel ſub conditione obli gari poteſt, nec impedimento erit dies a conditio, quo minus ab eo, qui pure obl gatus eſt, petatur.

DE STIPULATIONE ſervorum.

TITULUS XVIII.

SErvus ex perſona domini jus ſtipulandi ha bet. Sed & hæreditas in pleriſque perſona defuncti vicem ſuſtinet. ideoque quod ſervus hæreditarius ante aditam hæreditatem ſtipu- latur, acquirit hæreditati: ac per hoc etiam hæredi poſtea facto acquiritur.

1 ¶ Sive autem domino, ſive ſibi, ſive conſervo ſuo, ſive imperſonaliter ſervus ſti- puletur: Domino acquirit. Idem juris eſt & in liberis, qui in poteſtate patris ſunt, ex quibus cauſis acquirere poſſunt.

2 ¶ Sed cum factum in ſtipulatione con- tinebitur: omni modo perſona ſtipulantis continetur: veluti ſi ſervus ſtipuletur, ut ſi- bi ire agere liceat. ipſe enim tantum prohi- beri non debet, non etiam dominus ejus.

3 ¶ Servus communis ſtipulando, uni-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

cuique dominorum pro portione dominii acquirit: niſi juſſu unius eorum, aut nominatim alicui eorum ſtipulatus eſt. tunc enim ſoli ei acquiritur. Quod ſervus communis ſtipulatur, ſi alteri ex dominis acquiri non poteſt: ſolidum alteri acquiritur, veluti ſi res, quam dari ſtipulatus eſt, unius domini ſit.

DE DIVISIONE Stipulationum.

TITULUS XIX.

Stipulationum aliæ [ſunt] judiciales, aliæ prætoriæ, aliæ conventionales, aliæ communes, tam prætoriæ, quam judiciales.

1 ¶ Judiciales ſunt duntaxat, quæ à mero judicis officio proficiſcuntur: veluti de dolo cautio, [vel de perſequendo ſervo, qui in fuga eſt: reſtituendove pretio.]

2 ¶ Prætoriæ [ſunt,] quæ à mero prætoris officio proficiſcuntur: veluti damni infecti [vel legatorum.] Prætorias autem ſtipulationes ſic exaudiri oportet, ut in his etiam contineantur ædilitiæ, nam & hæ à juriſdictione [prætoris] veniunt.

3 ¶ Conventionales ſunt, quæ ex conventione utriuſque partis concipiuntur: [hoc eſt, neque juſſu judicis, neque juſſu prætoris, ſed ex conventione contrahentium,] quarum totidem genera ſunt, quot (pene dixerim) rerum contrahendarum.

4 ¶ Communes ſunt, veluti rem ſalvam fore

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

fore pupillo: (Nam & prætor jubet rem ſ
vam fore pupillo caveri: & interdum jude
ſi aliter hæc res expediri non poteſt:) vel
rato ſtipulatio.

DE INUTILIBUS Stipulationibus.

TITULUS XX.

Omnis res, quæ dominio noſtro ſubjic tur, in ſtipulationem deduci poteſt: ſ ve mobilis ſit, ſive ſoli.

1 ¶ At ſi quis rem, quæ in rerum natu non eſt, aut eſſe non poteſt, dari ſtipulat fuerit: veluti Stichum, qui mortuus ſit quem vivere credebat: aut hyppocentaurum qui eſſe non poſſit: inutilis erit ſtipulatio.

2 ¶ Idem juris eſt, ſi rem ſacram aut religioſam, quam humani juris eſſe credebat vel rem publicam, quæ uſibus populi perpetuo expoſita ſit, ut forum, vel theatrum vel liberum hominem, quem ſervum eſſ credebat, vel cujus commercium non habuerit. vel rem ſuam dari quis ſtipuletur Nec in pendenti erit ſtipulatio ob id, quod publica res in privatum deduci, & ex libero ſervus fieri poteſt, & commercium adipiſci ſtipulator poteſt, & res [ſua] ſtipulatoris eſſe deſinere poteſt: ſed protinus inutilis eſt. Item contra: licet initio utiliter res in ſtipulatum deducta ſit: ſi [tamen] poſtea in aliquam eorum cauſam, de quibus ſupra dictum eſt, ſine facto promiſſoris devenerit:

xtinguitur ſtipulatio. At nec ſtatim ab ini-
io talis ſtipulatio valebit, *Lucium Titium, um ſervus erit, dare ſpondes?* & ſimilia. quæ nim natura ſui dominio noſtro exempta unt, in obligationem deduci nullo modo poſſunt.

3 ¶ Si quis alium daturum facturumve quid promiſerit: non obligabitur, veluti ſi ſpondeat Titium quinque aureos daturum. Quod ſi effecturum ſe, ut Titius daret, ſpoponderit, obligatur.

4 ¶ Si quis alii, quam ei, cujus juri ſubjectus ſit, ſtipuletur: nihil agit. Plane ſolutio etiam in extraneam perſonam conferri poteſt: veluti ſi quis ita ſtipuletur, *Mihi aut Sejo dare ſpondes?* ut obligatio quidem ſtipulatori acquiratur, ſolvi tamen Sejo, etiam invito eo, recte poſſit, ut liberatio ipſo jure contingat, ſed ille adverſus Sejum habeat mandati actionem. Quod ſi quis ſibi, & alii, cujus juri ſubjectus non ſit, dari decem aureos ſtipulatus eſt: valet quidem ſtipulatio: ſed utrum totum debeatur [ſtipulatori,] quod in ſtipulationem deductum eſt, an vero pars dimidia: dubitatum eſt: ſed placuit, non plus quam dimidiam partem ei acquiri. Ei [vero,] qui juri tuo ſubjectus eſt, ſi ſtipulatus ſis, tibi acquiris: quia vox tua, tanquam filii ſit, ſicuti & filii vox, tanquam tua intelligitur in iis rebus, quæ tibi acquiri poſſunt.

5 ¶ Præterea inutilis eſt ſtipulatio, ſi [quis] ad ea, quæ interrogatus fuerit, non re-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

reſpondeat: veluti ſi quis decem aureos à te dari ſtipuletur, tu quinque promittas, vel contra: aut ſi ille pure ſtipuletur, tu ſub conditione promittas: vel contra: ſi modo ſcilicet id exprimas, id eſt, ſi cui ſub conditione vel in diem ſtipulanti, tu reſpondeas, *præſenti die ſpondeo.* Nam ſi hoc ſolum reſpondeas, *promitto*: breviter videris in eandem diem vel conditionem ſpopondiſſe. Neque enim neceſſe eſt in reſpondendo eadem omnia repeti, quæ ſtipulator expreſſerit.

6 ¶ Item inutilis eſt ſtipulatio, ſi vel ab eo ſtipuleris, qui tuo juri ſubjectus eſt, vel ſi is à te ſtipuletur. Sed ſervus quidem non ſolum domino ſuo obligari non poteſt, ſed ne quidem ulli alii. filii vero familiarum aliis obligari poſſunt.

7 ¶ Mutum neque ſtipulari, neque promittere poſſe palam eſt. quod & in ſurdo receptum eſt: quia & is, qui ſtipulatur, verba promittentis, & is, qui promittit, verba ſtipulantis audire debet: unde apparet non de eo nos loqui, qui tardius exaudit: ſed de eo, qui omnino non audit.

8 ¶ Furioſus nullum negotium gerere poteſt: quia non intelligit, quod agit.

9 ¶ Pupillus omne negotium recte gerit: ita tamen, ut ubi tutoris auctoritas neceſſaria ſit, adhibeatur tutor: veluti ſi ipſe obligetur. nam alium ſibi obligare etiam ſine tutoris auctoritate poteſt.

10 ¶ Sed quod diximus de pupillis, utique de iis verum eſt, qui jam habent ali-

quem

nem intellectum. nam infans, & qui infan-
e proximus eſt, non multum à furioſo di-
ant: quia hujuſmodi ætatis pupilli nullum
bent intellectum. Sed in proximis infan-
æ, propter utilitatem eorum, benignior ju-
s interpretatio facta eſt: ut idem juris ha-
eant, quod pubertati proximi. Sed qui in
oteſtate parentis eſt impubes, ne auctore
uidem patre obligatur.

11 ¶ Si impoſſibilis conditio obligatio-
ibus adjiciatur: nihil valet ſtipulatio. Im-
oſſibilis autem conditio habetur, cui natura
mpedimento eſt, quo minus exiſtat: veluti
i quis ita dixerit, *Si digito cœlum attigero, da-
e ſpondes*? At ſi ita ſtipuletur, *ſi digito cœlum
on attigero, dare ſpondes*? pure facta obliga-
io intelligitur, ideoque ſtatim peti poteſt.

12 ¶ Item verborum obligatio inter abſen-
es concepta, inutilis eſt. Sed cum hoc mate-
iam litium contentioſis hominibus præſta-
bat, forte poſt tempus tales allegationes op-
ponentibus, & non præſentes fuiſſe, vel ſe vel
adverſarios ſuos, contendentibus: ideo no-
ſtra conſtitutio propter celeritatem dirimen-
darum litium introducta eſt, quam ad Cæſa-
rienſes advocatos ſcripſimus: per quam di-
ſpoſuimus, tales ſcripturas, quæ præſto eſſe
partes indicant, omnino eſſe credendas, niſi
is, qui talibus utitur improbis allegationibus,
manifeſtiſſimis probationibus vel per ſcri-
pturam, vel per teſtes idoneos approbaverit,
toto eo die quo conficiebatur inſtrumentum,
ſeſe vel adverſarium ſuum in aliis locis fuiſſe.

 13 ¶ Poſt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

13 ¶ Poſt mortem ſuam dari ſibi nem ſtipulari poterat: non magis, quam poſt ej mortem, à quo ſtipulabatur. Ac nec is, q in alicujus poteſtate eſt, poſt mortem eju ſtipulari poterat: quia patris vel domini vo ce loqui videretur. Sed & ſi quis ita ſtipule tur, *Pridie quam moriar, vel pridie quan morieris, dare ſpondes?* inutilis erat ſtipula tio. Sed cum (ut jam dictum eſt) ex conſen ſu contrahentium ſtipulationes valeant: pla cuit nobis etiam in hunc juris articulum ne ceſſariam inducere emendationem: ut ſive poſt mortem, ſive pridie quam moriatur ſti pulator, ſive promiſſor, ſtipulatio concepta ſit: ſtipulatio valeat.

14 ¶ Item ſi quis ita ſtipulatus erat, *Si navis ex Aſia venerit, hodie dare ſpondes?* inutilis erat ſtipulatio, quia præpoſtere concepta eſt. Sed quum Leo inclytæ recordationis, in dotibus eandem ſtipulationem, quæ præpoſtera nuncupatur, non eſſe rejiciendam exiſtimaverit: nobis placuit, & huic perfectum robur accommodare, ut non ſolum in dotibus, ſed etiam in omnibus valeat hujuſmodi conceptio ſtipulationis.

15 ¶ Ita autem ſtipulatio concepta, velut ſi Titius dicat, *cum moriar, dare ſpondes?* vel *cum morieris?* & apud veteres utilis erat, & nunc valet.

16 ¶ Item poſt mortem alterius recte ſtipulamur.

17 ¶ Si ſcriptum in inſtrumento fuerit, promiſiſſe aliquem: perinde habetur, atque, ſi in-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

interrogatione præcedente reſponſum ſit.
18 ¶ Quotiens plures res una ſtipulatio-
e comprehenduntur, ſi quidem promiſſor
mpliciter reſpondeat, *dare ſpondeo*: propter
mnes tenetur. Si vero una ex his, vel quaſ-
am daturum ſe ſpoponderit obligatio in iis,
ro quibus ſpoponderit, contrahitur. Ex plu-
bus enim ſtipulationibus, una, vel quædam
identur eſſe perfectæ. ſingulas enim res ſti-
ulari, & ad ſingulas reſpondere debemus.

19 ¶ Alteri ſtipulari (ut ſupra dictum eſt,)
emo poteſt. Inventæ enim ſunt hujuſmodi
ſtipulationes vel] obligationes ad hoc, ut
nuſquiſque acquirat ſibi, quod ſua intereſt:
æterum ſi alii detur, nihil intereſt ſtipulato-
is. Plane ſi quis velit hoc facere, pœnam ſti-
ulari conveniet: ut niſi ita factum ſit, ut eſt
omprehenſum, committatur pœnæ ſtipula-
io etiam ei, cujus nihil intereſt. Pœnam e-
im cum ſtipulatur quis, non illud inſpici-
ur, quod interſit ejus, ſed quæ ſit quantitas
n conditione ſtipulationis. Ergo ſi quis [ita]
ſtipuletur, *Titio dari*, nihil agit, ſed ſi adje-
cerit pœnam, *niſi dederis, tot aureos dare ſpon-
des*? tunc committitur ſtipulatio.

20 ¶ Sed [&] ſi quis ſtipuletur alii, cum
ejus intereſſet, placuit ſtipulationem valere.
Nam ſi is, qui pupilli tutelam adminiſtrare
cœperat, ceſſerit adminiſtratione contutori
ſuo, & ſtipuletur rem pupilli ſalvam fore.
quoniam intereſt ſtipulatoris fieri, quod
ſtipulatus eſt (cum obligatus futurus ſit pu-
pillo, ſi male res geſſerit) tenet obligatio:

Ergo etſi quis procuratori ſuo dari ſtipulat[us] ſit: habebit vires ſtipulatio. Et ſi credito[ri] ſuo [quis ſtipulatus ſit:] quod ſua intereſ[t], ne forte vel pœna committatur, vel præd[ia] diſtrahantur, quæ pignori data erant: val[et] ſtipulatio.

21 ¶ Verſa vice, qui alium facturu[m] promiſit, videtur in ea eſſe cauſa, ut non te-neatur, niſi pœnam ipſe promiſerit.

22 ¶ Item nemo rem ſuam futuram, i[n] eum caſum, quo ſua ſit, utiliter ſtipulatur.

23 ¶ Si de alia re ſtipulator ſenſerit, d[e] alia promiſſor: perinde nulla contrahitu[r] obligatio, ac ſi ad interrogatum reſponſum non eſſet: veluti ſi hominem Stichum à te quis ſtipulatus fuerit, tu de Pamphilo ſenſe-ris, quem Stichum vocari credideris.

24 ¶ Quod turpi ex cauſa promiſſum eſt: veluti ſi quis homicidium vel ſacrilegium ſe facturum promittat: non valet.

25 ¶ Cum quis ſub aliqua conditione ſtipulatus fuerit: licet ante conditionem de-ceſſerit: poſtea exiſtente conditione hæres ejus agere poteſt. Idem eſt & ex promiſſoris parte.

26 ¶ Qui hoc anno, aut hoc menſe dari ſtipulatus eſt: niſi omnibus partibus anni vel menſis præteritis, non recte petet.

27 ¶ Si fundum dari ſtipuleris, vel ho-minem: non poteris continuo agere; niſi tantum ſpatium præterierit, quo traditio fieri poſſit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

DE FIDEJUSSORIBUS.
TITULUS XXI.

Ro eo qui promittit, ſolent alii obligari, qui fidejuſſores appellantur: quos ho-ines accipere ſolent, dum curant, ut dili-ntius ſibi cautum ſit.

1. ¶ In omnibus autem obligationibus ad-mi poſſunt: id eſt, ſive re, ſive verbis, ſive tteris, ſive conſenſu contractæ fuerint. At ec illud quidem intereſt, utrum civilis, an aturalis ſit obligatio, cui adjicitur fidejuſ-or: adeo quidem, ut pro ſervo quoque obli-etur, ſive extraneus ſit, qui fidejuſſorem à ervo accipiat, ſive ipſe dominus in id, quod bi naturaliter debetur.

2 ¶ Fidejuſſor non tantum ipſe obligatur, ed etiam hæredem relinquit obligatum.

3 ¶ Fidejuſſor & præcedere obligatio-em, & ſequi poteſt.

4 ¶ Si plures ſint fidejuſſores: quotquot runt numero, ſinguli in ſolidum tenentur. taque liberum eſt creditori, à quo velit ſo-idum petere. Sed ex epiſtola divi Hadriani ompellitur creditor à ſingulis, qui modo olvendo ſunt, litis conteſtatæ tempore, par-es petere. Ideoque ſi quis ex fidejuſſoribus o tempore ſolvendo non ſit: hoc cæteros onerat. Sed ſi ab uno fidejuſſore creditor to-tum conſequutus fuerit: hujus ſolius detri-mentum erit, ſi is, pro quo fidejuſſit, ſol-vendo non ſit: & ſibi imputare debet, cum po-

potuerit juvari ex epiſtola divi Hadriani, & deſiderare, ut pro parte in ſe detur actio.

5 ¶ Fidejuſſores ita obligari non poſſu, ut plus debeant, quam debet is, pro quo o ligantur. Nam eorum obligatio, acceſſio principalis obligationis: nec plus in acceſſ ne poteſt eſſe, quam in principali re. At diverſo, ut minus debeant, obligari poſſu Itaque ſi reus decem aureos promiſerit: dejuſſor in quinque recte obligatur: con vero obligari non poteſt. Item ſi ille pu promiſerit; fidejuſſor ſub conditione pr mittere poteſt: contra vero non poteſt. N ſolum autem in quantitate, ſed etiam in ten pore minus aut plus intelligitur. Plus eſt nim ſtatim aliquid dare: minus eſt poſt ten pus dare.

6 ¶ Si quid autem fidejuſſor pro reo ſo verit: ejus recuperandi cauſa habet cum e mandati judicium.

7 ¶ Græce etiam fidejuſſor ita accipitur τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω ἐγώ. *i. mea fide jubeo eg* [ſed & ſi dixerit] θέλω, ſive βούλομαι, *i. volo*, ſed & φημὶ, *i. affirmo*: pro eo erit, ac ſi dixerit λέγω. *i. dico.*

8 ¶ In ſtipulationibus fidejuſſorum ſciendum eſt hoc generaliter accipi: ut quodcunque ſcriptum ſit quaſi actum, videatur etiam actum. Ideoque conſtat, ſi quis ſcripſerit ſe fidejuſſiſſe: videri omnia ſolenniter acta.

DE

DE LITERARUM obligationibus.

TITULUS XXII.

OLim ſcriptura fiebat obligatio, quæ nominibus fieri dicebatur, quæ nomina odie non ſunt in uſu. Plane ſi quis debere ſcripſerit, quod ſibi numeratum non eſt, pecunia minime numerata, poſt multum mporis exceptionem opponere non poteſt. oc enim ſæpiſſime conſtitutum eſt. ſic fit, t & hodie, dum queri non poteſt, ſcriptu- obligetur: & ex ea naſcatur condictio, eſſante ſcilicet verborum obligatione. Mulum autem tempus in hac exceptione antea uidem ex principalibus conſtitutionibus uſue ad quinquennium procedebat. ſed ne reditores diutius poſſint ſuis pecuniis fortan defraudari: per conſtitutionem notram tempus coarctatum eſt, ut ultra bienii metas hujuſmodi exceptio minime exendatur.

DE OBLIGATIONIBUS ex conſenſu.

TITULUS XXIII.

COnſenſu fiunt obligationes in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, ſocietatibus, mandatis. ideo autem iſtis modis obligatio dicitur conſenſu contrahi: quia neque ſcriptura, neque præ-

ſentia

ſentia omnimodo opus eſt, at nec dare qu-
quam neceſſe eſt, ut ſubſtantiam capiat o-
gatio: ſed ſufficit, eos, qui negotia geru-
conſentire. unde inter abſentes quoque ta
negotia contrahuntur, veluti per epiſtola,
vel per nuntium. Item in his contractib
alter alteri obligatur in id, quod alteri
alteri ex bono & æquo præſtare opor
[cum alioqui in verborum obligationibus
lius ſtipuletur, alius promittat.]

DE EMPTIONE ET Venditione.

TITULUS XXIV.

EMptio & venditio contrahitur, ſimula
que de pretio convenerit: quamvis non
dum pretium numeratum ſit, ac ne arrh
quidem data fuerit. Nam quod arrhæ nomi
ne datur, argumentum eſt emptionis & ven
ditionis contractæ. Sed hoc quidem de em
ptionibus & venditionibus quæ ſine ſcriptu
ra conſiſtunt, obtinere oportet, nam nihil
nobis in hujuſmodi emptionibus & vendi
tionibus innovatum eſt; in iis autem, qua
ſcriptura conficiuntur, non aliter perfectam
eſſe venditionem & emptionem conſtitui-
mus, niſi & inſtrumenta emptionis fuerint
conſcripta, vel manu propria contrahen-
tium, vel ab alio quidem ſcripta, & ſi per ta-
bellionem fiunt, niſi & completiones acce-
perint, & fuerint partibus abſoluta. Donec
enim aliquid deeſt ex his, & pœnitentiæ lo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

as eſt, & poteſt emptor vel venditor ſine
œna recedere ab emptione [& venditione.]
a tamen impune [eis recedere] concedimus,
iſi jam arrharum nomine aliquid fuerit da-
im: hoc enim ſubſequuto: ſive in ſcriptis,
ve ſine ſcriptis venditio celebrata eſt: is,
ui recuſat adimplere contractum, ſi quidem
ſt emptor, perdit, quod dedit. ſi vero ven-
itor, duplum reſtituere compellitur: licet
uper arrhis nihil expreſſum eſt. Pretium au-
em conſtitui oportet, nam nulla emptio ſi-
e pretio eſſe poteſt.

1 ¶ Sed & certum eſſe pretium debet,
lioqui ſi inter aliquos ita convenerit, ut
uanti Titius rem æſtimaverit, tanti ſit em-
ta: inter veteres ſatis abundeque hoc du-
itabatur, conſtaretne venditio, an non.
ed noſtra deciſio ita hoc conſtituit, ut quo-
iens ſic compoſita ſit venditio, *quanti ille
ſtimaverit*, ſub hac conditione ſtaret con-
ractus: ut ſi quidem ille, qui nominatus
ſt, pretium definierit: [tunc] omnimodo ſe-
undum ejus æſtimationem & pretium per-
olvatur, & res tradatur, & venditio ad effe-
ctum perducatur, emptore quidem ex empto
ctione, venditore ex vendito agente. Sin
utem ille, qui nominatus eſt, vel noluerit,
vel non potuerit pretium definire: tunc pro
nihilo eſſe venditionem, quaſi nullo pretio
tatuto. Quod jus cum in venditionibus no-
bis placuerit: non eſt abſurdum in locationi-
bus & [in] conductionibus trahere.

2 ¶ Item pretium in numerata pecunia
con-

conſiſtere debet. Nam in cæteris rebus, pretium eſſe poſſet, valde quærebatur: ve uti an homo, aut fundus, aut toga alteri rei pretium eſſe poſſet. [Et] Sabinus & Ca ſius etiam in alia re putabant pretium poſ conſiſtere, unde illud eſt, quod vulgo diceba tur, permutatione rerum emptionem & ven ditionem contrahi, eamque ſpeciem emptio nis & venditionis vetuſtiſſimam eſſe, argu mentoque utebantur Græco poëta Homero qui aliquam partem exercitus Achivorum vinum ſibi comparaſſe ait, permutatis qui buſdam rebus, his verbis:

Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοὶ,
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δὲ αὐτοῖσι βόεσσιν,
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

id eſt,

Hinc ſibi certatim gentis de more comati
Vina parant Graji ære dato, fulgenteque ferro,
Tergoribuſque, bubus ſed & ipſis, mancipiiſque.

Diverſæ ſcholæ auctores contra ſentiebant: aliudque eſſe exiſtimabant permutationem rerum, aliud emptionem & venditionem: alioqui non poſſe rem expediri, permutatis rebus, quæ videatur res veniſſe, & quæ pretii nomine data eſſe. nam utramque videri & veniſſe, & pretii nomine datam eſſe, rationem non pati. Sed Proculi ſententia, dicentis permutationem propriam eſſe ſpeciem contractus à venditione ſeparatam,

am, merito prævaluit: cum & ipſe aliis Homericis verſibus adjuvabatur, & validioribus rationibus argumentabatur: quod & anteriores divi principes admiſerunt, & in noſtris Digeſtis latius ſignificatur.

3 ¶ Quum autem emptio & venditio contracta ſit (quod effici diximus, ſimulatque de pretio convenerit, cum ſine ſcriptura res agitur) periculum rei venditæ ſtatim ad emptorem pertinet, tametſi adhuc ea res emptori tradita non ſit. Itaque ſi homo mortuus ſit, vel aliqua parte corporis læſus fuerit, aut ædes totæ vel aliqua ex parte incendio conſumtæ fuerint: aut fundus vi fluminis totus vel aliqua ex parte ablatus ſit, ſive etiam inundatione aquæ aut arboribus turbine dejectis longe minor aut deterior eſſe cœperit, emptoris damnum eſt, cui neceſſe eſt, licet rem non fuerit nactus, pretium ſolvere. Quicquid enim ſine dolo & culpa venditoris accidit, in eo venditor ſecurus eſt. Sed & ſi poſt emptionem fundo aliquid per alluvionem acceſſerit: ad emptoris commodum pertinet. Nam & commodum ejus eſſe debet, cujus periculum eſt. Quod ſi fugerit homo, qui venit, aut ſubreptus fuerit, ita ut neque dolus, neque culpa venditoris intervenerit: animadvertendum erit, an cuſtodiam ejus uſque ad traditionem venditor ſuſceperit. Sane enim ſi ſuſceperit: ad ipſius periculum is caſus pertinet. ſi non ſuſceperit, ſecurus eſt. Idem & in cæteris animalibus, cæteriſque rebus intelligimus. Utique

O ta-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

tamen vindicationem rei & condictionem exhibere debebit emptori: quia ſane qui non dum rem emptori tradidit, adhuc ipſe dominus eſt. Idem etiam eſt de furti & damni injuriæ actione.

4 ¶ Emptio tam ſub conditione quam pure contrahi poteſt. Sub conditione, veluti *Si Stichus intra certum diem tibi placuerit, erit tibi emptus aureis tot.*

5 ¶ Loca ſacra vel religioſa, item publica (veluti forum, baſilicam) fruſtra quis ſciens emit, quæ tamen ſi pro profanis vel privatis deceptus à venditore quis emerit: habebit actionem ex empto, quod non haberi ei liceat, ut conſequatur, quod ſua intereſt eum deceptum non eſſe. Idem juris eſt, ſi hominem liberum pro ſervo emerit.

DE LOCATIONE ET conductione.

TITULUS XXV.

LOcatio & conductio proxima eſt emptioni & venditioni, iiſdemque juris regulis conſiſtit. Nam ut emptio & venditio ita contrahitur, ſi de pretio convenerit: ſic & locatio & conductio ita contrahi intelligitur, ſi merces conſtituta ſit, & competit locatori quidem locati actio, conductori vero conducti.

1 ¶ Et quæ ſupra diximus, ſi alieno arbitrio pretium promiſſum fuerit: eadem & de locatione & conductione dicta eſſe intelligi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

gimus, ſi alieno arbitrio merces permiſſa
uerit. Qua de cauſa ſi fulloni polienda cu-
andave, ac ſarcinatori ſarcienda veſtimenta
uis dederit, nulla ſtatim mercede conſtitu-
a, ſed poſtea tantum daturus, quantum in-
er eos convenerit: non proprie locatio &
onductio contrahi intelligitur, ſed eo no-
nine actio præſcriptis verbis datur.

2 ¶ Præterea ſicut vulgo quærebatur, an
ermutatis rebus emptio & venditio contra-
heretur: ita quæri ſolebat de locatione &
onductione, ſi forte rem aliquam utendam
ive fruendam tibi aliquis dederit, & invi-
cem à te utendam ſive fruendam aliam [rem]
acceperit. Et placuit non eſſe locationem
& conductionem, ſed proprium genus con-
ractus. veluti ſi cum unum bovem quis
haberet, & vicinus ejus unum, placuerit
inter eos, ut per denos dies invicem boves
commodarent, ut opus facerent, & apud
alterum [alterius] bos perierit: neque loca-
ti, neque conducti, neque commodati com-
petit actio: quia non fuit commodatum
gratuitum. verum præſcriptis verbis agen-
dum eſt.

3 ¶ Adeo autem aliquam familiaritatem
inter ſe videntur habere emptio & vendi-
tio, item locatio & conductio: ut in qui-
buſdam cauſis quæri ſoleat, utrum emptio
& venditio contrahatur, an locatio & con-
ductio. ut ecce de prædiis, quæ perpetuo
quibuſdam fruenda traduntur, id eſt, ut
quamdiu penſio ſive reditus pro his domino

præſtetur, neque ipſi conductori, neque hæredi ejus cuive conductor hæreſve ejus id prædium vendiderit, aut donaverit, aut dotis nomine dederit, aliove quocunque modo alienaverit, auferre liceat. Sed talis contractus, quia inter veteres dubitabatur, & à quibuſdam locatio, à quibuſdam venditio existimabatur: lex Zenoniana lata eſt, quæ emphyteuſeos contractus propriam ſtatuit naturam, neque ad locationem neque ad venditionem inclinantem, ſed ſuis pactionibus fulciendam: & ſi quidem aliquid pactum fuerit, hoc ita obtinere, ac ſi naturalis eſſet contractus. ſin autem nihil de periculo rei fuerit pactum: tunc ſi quidem totius rei interitus acceſſerit: ad dominum ſuper hoc redundare periculum. ſin autem particularis: ad emphyteuticarium hujuſmodi damnum venire. quo jure utimur.

4 ¶ Item quæritur, ſi cum aurifice Titius convenerit, ut is ex auro ſuo certi ponderis certæque formæ annulos ei faceret, & acciperet (verbi gratia) decem aureos: utrum emptio & venditio, an locatio & conductio contrahi videatur? Caſſius ait, materiæ quidem emptionem & venditionem contrahi, operæ autem locationem & conductionem. Sed placuit tantum emptionem & venditionem contrahi. Quod ſi ſuum aurum Titius dederit, mercede pro opera conſtituta. dubium non eſt, quin locatio & conductio ſit.

5 ¶ Conductor [autem] omnia ſecun-

dum

lum legem conductionis facere debet: & ſi
quid in lege prætermiſſum fuerit: id ex bono
x æquo præſtare. Qui pro uſu aut veſtimen-
orum, aut argenti, aut jumenti, merce-
lem aut dedit, aut promiſit: ab eo cuſtodia
alis deſideratur, qualem diligentiſſimus pa-
erfamilias ſuis rebus adhibet. quam ſi præ-
ſtiterit, & aliquo caſu [fortuito eam] rem
miſerit: de reſtituenda ea non tenebitur.

6 ¶ Mortuo conductore intra tempora conductionis, hæres ejus eodem jure in conductione ſuccedit.

DE SOCIETATE.

Titulus XXVI.

Societatem coire ſolemus aut totorum bonorum, quam Græci ſpecialiter κοινωνίαν appellant: aut unius alicujus negotiationis, veluti mancipiorum vendendorum emendorumque, aut olei, aut vini, aut frumenti emendi vendendique.

1 ¶ Et quidem ſi nihil de partibus lucri & damni nominatim convenerit: æquales ſcilicet partes & in lucro & in damno ſpectantur. Quod ſi expreſſæ fuerint [partes:] hæ ſervari debent. Nec enim unquam dubium fuit, quin valeat conventio, ſi duo inter ſe pacti ſint, ut ad unum quidem duæ partes & lucri & damni pertineant, ad alium tertia.

2 ¶ De illa ſane conventione quæſitum eſt, ſi Titius & Sejus inter ſe pacti ſint, ut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ad Titium lucri duæ partes pertineant, d
mni tertia: ad Sejum duæ partes damni, lu
cri tertia: an rata debeat haberi conventio
Quintus Mutius contra naturam ſocietat
talem pactionem eſſe exiſtimavit, & ob i
non eſſe ratam habendam, Servius Sulpitiu
(cujus ſententia prævaluit) contra ſenſit
quia ſæpe quorundam ita pretioſa eſt oper
in ſocietate, ut eos juſtum ſit condition
meliore in ſocietatem admitti. Nam & it
coiri poſſe ſocietatem non dubitatur, ut al
ter pecuniam conferat, alter non conferat
& tamen lucrum inter eos commune ſit
quia ſæpe opera alicujus pro pecunia valet
Et adeo contra Quinti Mutii ſententiam
obtinuit, ut illud quoque conſtiterit poſſe
convenire, ut quis lucri partem ferat, de
damno non teneatur, quod & ipſum Servius convenienter [ſibi] fieri exiſtimavit. Quod tamen ita intelligi oportet, ut ſi in alia re lucrum, in alia damnum illatum ſit: compenſatione facta, ſolum, quod ſupereſt, intelligatur lucro eſſe.

3 ¶ Illud expeditum eſt, ſi in una cauſa pars fuerit expreſſa, veluti in ſolo lucro vel in ſolo damno, in altero vero omiſſa: in eo quoque, quod prætermiſſum eſt, eandem partem ſervari.

4 ¶ Manet autem ſocietas eo uſque, donec in eodem conſenſu perſeveraverint. At cum aliquis renunciaverit ſocietati, ſolvitur ſocietas. Sed plane ſi quis callide in hoc renunciaverit ſocietati, ut obveniens aliquod lu-

ucrum ſolus habeat veluti ſi totorum bono-
um ſocius, cum ab aliquo hæres eſſet reli-
us, in hoc renunciaverit ſocietati, ut hæ-
ditatem ſolus lucrifaceret. cogitur hoc lu-
um communicare. Si quid vero aliud lu-
ifaciat, quod non captaverit: ad ipſum ſo-
um pertinet. Ei vero, cui renunciatum eſt,
uicquid omnino poſt renunciatam ſocieta-
m acquiritur, ſoli conceditur.

5 ¶ Solvitur adhuc ſocietas etiam morte
ocii: quia qui ſocietatem contrahit, certam
erſonam ſibi eligit. ſed & ſi conſenſu plu-
um ſocietas contracta ſit: morte unius ſo-
ii ſolvitur, etſi plures ſuperſint: niſi in
oëunda ſocietate aliter convenerit.

6 ¶ Item ſi alicujus rei contracta ſocie-
as ſit, & finis negotio impoſitus eſt: finitur
ocietas.

7 ¶ Publicatione quoque diſtrahi ſocieta-
em manifeſtum eſt. ſcilicet ſi univerſa bona
ocii publicentur. nam cum in ejus locum
lius ſuccedat, pro mortuo habetur.

8 ¶ Item ſi quis ex ſociis mole debiti
rægravatus, bonis ſuis ceſſerit, & ideo
ropter publica aut privata debita ſubſtan-
ia ejus veneat: ſolvitur ſocietas: ſed hoc
aſu ſi adhuc conſentiant in ſocietatem, no-
a videtur incipere ſocietas.

9 ¶ Socius ſocio utrum eo nomine tan-
um teneatur pro ſocio actione, ſi quid do-
o commiſerit, ſicut is, qui deponi apud ſe
aſſus eſt: an etiam culpæ, id eſt, deſidiæ
tque negligentiæ nomine: quæſitum eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

prævaluit tamen etiam culpæ nomine teneri eum. Culpa autem non ad exactiſſimam diligentiam dirigenda eſt. Sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere [ſocium,] qualem ſuis rebus adhibere ſolet. Nam qui parum diligentem ſocium ſibi adſumit: de ſe queri, ſibique hoc imputare debet.

DE MANDATO.

TITULUS XXVII.

MAndatum contrahitur quinque modis: ſive ſua tantum gratia aliquis tibi mandet, ſive ſua & tua, ſive aliena tantum, ſive ſua & aliena, ſive tua & aliena. At ſi tua tantum gratia mandatum ſit: ſupervacuum eſt mandatum, & ob id nulla ex eo obligatio, nec mandati inter vos actio naſcitur.

1 ¶ Mandantis [tantum] gratia intervenit mandatum: veluti ſi quis tibi mandet, ut negotia ejus gereres, vel ut fundum ei emeres, vel ut pro eo ſponderes.

2 ¶ Tua gratia & mandantis: veluti ſi mandet tibi, ut pecuniam ſub uſuris crederes ei, qui in rem ipſius mutuaretur: aut ſi volente te agere cum eo ex fidejuſſoria cauſa, mandet tibi, ut cum reo agas, periculo mandantis: vel ut ipſius periculo ſtipuleris ab eo, quem tibi deleget in id, quod tibi debuerat.

3 ¶ Aliena autem [tantum] cauſa intervenit mandatum, veluti ſi tibi aliquis mandet,

et, ut Titii negotia gereres, vel ut Titio
ndum emeres, vel ut pro Titio ſponderes.
4 ¶ Sua & aliena: veluti ſi de communi-
us ſuis & Titii negotiis gerendis tibi man-
et, vel ut ſibi & Titio fundum emeres, vel
t pro eo & Titio ſponderes.
5 ¶ Tua & aliena: veluti ſi tibi mandet,
t Titio ſub uſuris crederes: quia ſi ſine uſu-
is pecuniam crederes, aliena tantum gratia
ntercedit mandatum.
6 ¶ Tua tantum gratia intervenit man-
latum: veluti ſi tibi mandet, ut pecunias
uas in emptiones potius prædiorum collo-
es, quam fœneres: vel ex diverſo, ut pe-
unias tuas fœneres potius, quam in em-
ptione prædiorum colloces. Cujus generis
mandatum, magis conſilium, quam man-
datum eſt, & ob id non eſt obligatorium:
quia nemo ex conſilio mandati obligatur,
etiam ſi non expediat ei, cui mandabatur,
cum liberum cuique ſit apud ſe explorare,
an ſibi expediat conſilium. Itaque ſi otioſam
pecuniam domi te habentem hortatus fuerit
aliquis, ut rem aliquam emeres, vel eam
crederes: quamvis non expediat eam tibi e-
miſſe, vel crediſſe, non tamen tibi manda-
ti tenetur. Et adeo hæc ita ſunt, ut quæſi-
tum ſit, an mandati teneatur, qui mandavit
tibi, ut pecuniam Titio fœnerares? ſed ob-
tinuit Sabini ſententia, obligatorium eſſe in
hoc caſu mandatum: quia non aliter Titio
credidiſſes, quam ſi tibi mandatum eſſet.
7 ¶ Illud quoque mandatum non eſt ob-
 liga-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ligatorium, quod contra bonos mores e
veluti ſi Titius de furto, aut [de] damno
ciendo, aut de injuria facienda mandet ti
licet enim pœnam iſtius facti nomine præſt
teris, non tamen ullam habes adverſus T
tium actionem.

8 ¶ Is qui exequitur mandatum, non d
bet excedere fines mandati. ut ecce, ſi qu
uſque ad centum aureos mandaverit tibi, u
fundum emeres, vel ut pro Titio ſponderes
neque pluris emere debes, neque in amplic
rem pecuniam fidejubere. alioqui non habe
bis cum eo mandati actionem. adeo quidem
ut Sabino & Caſſio placuerit, etiam ſi uſqu
ad centum aureos cum eo agere volueris
inutiliter te acturum. [Sed] diverſæ ſchol
auctores recte uſque ad centum aureos te a
cturum exiſtimant: quæ ſententia ſane benignior
eſt. Quod ſi minoris emeris, habebis
ſcilicet cum eo mandati actionem: quoniam
qui mandat, ut ſibi centum aureorum fundus
emeretur, is utique mandaſſe intelligitur,
ut minoris (ſi poſſit) emeretur.

9 ¶ Recte quoque mandatum contractum, ſi dum adhuc integra res ſit, revocatum fuerit, evaneſcit.

10 ¶ Item ſi adhuc integro mandato, mors alterutrius interveniat, id eſt, vel ejus qui mandaverit, vel illius, qui mandatum ſuſceperit; ſolvitur mandatum. Sed utilitatis cauſa receptum eſt: ſi eo mortuo, qui tibi mandaverat, tu ignorans eum deceſſiſſe, exſecutus fueris mandatum: poſſe te agere man-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ti actione. alioqui juſta & probabilis igno-
ntia tibi damnum afferret. Et huic ſimile
t, quod placuit, ſi debitores manumiſſo diſ-
nſatore Titii, per ignorantiam liberto ſol-
rint, liberari eos, cum alioqui ſtricta juris
tione non poſſent liberari, quia alii ſolviſ-
nt, quam cui ſolvere debuerint.

11 ¶ Mandatum non ſuſcipere, cuilibet
berum eſt: ſuſceptum autem conſum-
nandum eſt; aut quam primum renuncian-
um, ut per ſemetipſum, aut per alium ean-
em rem mandator exequatur. Nam niſi ita
enuncietur, ut integra cauſa mandatori re-
ervetur eandem rem explicandi: nihilomi-
us mandati actio locum habet: niſi juſta
auſa interceſſerit, aut non renunciandi,
ut intempeſtive renunciandi.

12 ¶ Mandatum & in diem differri, &
ub conditione fieri poteſt.

13 ¶ In ſumma ſciendum eſt, mandatum,
iſi gratuitum ſit, in aliam formam negotii
edere. Nam mercede conſtituta, incipit
ocatio & conductio eſſe. Et (ut generaliter
licamus) quibus caſibus ſine mercede ſuſce-
to officio, mandati ſive depoſiti contrahi-
ur negotium: iis caſibus interveniente mer-
ede locatio & conductio intelligitur con-
rahi. Et ideo ſi fulloni polienda curandave
quis dederit veſtimenta, aut ſarcinatori ſar-
cienda, nulla mercede conſtituta neque pro-
miſſa; mandati competit actio.

DE

DE OBLIGATIONIBUS, [QUA quaſi ex contractu [naſcuntur.]

TITULUS XXVIII.

POſt genera contractuum enumerata (ſpiciamus etiam de iis obligationibu quæ quidem non proprie naſci ex contrac intelliguntur: ſed tamen quia non ex mal ficio ſubſtantiam capiunt, quaſi ex contr ctu naſci videntur.

1 ¶ Igitur cum quis negotia abſen geſſerit: ultro citroque inter eos naſcunt actiones: quæ appellantur negotiorum g ſtorum. ſed domino quidem rei geſtæ ad verſus eum, qui geſſit, directa competit a ctio: negotiorum autem geſtori, contraria quas ex nullo contractu proprie naſci, mani feſtum eſt: quippe ita naſcuntur iſtæ actio nes, ſi ſine mandato quiſque alienis negoti gerendis ſe obtulerit. ex qua cauſa ii, quo rum negotia geſta fuerint, etiam ignorante obligantur. Idque utilitatis cauſa receptum eſt: ne abſentium, qui ſubita feſtination coacti, nulli demandata negotiorum ſuorum adminiſtratione, peregre profecti eſſent, deſererentur negotia: quæ ſane nemo curaturus eſſet, ſi de eo, quod quis impendiſſet, nullam habiturus eſſet actionem. Sicut autem is, qui utiliter geſſit negotia, dominum habet obligatum negotiorum geſtorum: ita & contra iſte quoque tenetur, ut adminiſtrationis reddat rationem. Quo caſu ad exactiſ-

ſimam

nam quiſque diligentiam compellitur red-
re rationem: nec ſufficit talem diligentiam
hibere, qualem ſuis rebus adhibere ſolet:
modo alius diligentior [eo] commodius
miniſtraturus eſſet negotia.
2 ¶ Tutores quoque, qui tutelæ judicio
nentur, non proprie ex contractu obligati
ſſe] intelliguntur (nullum enim negotium
ter tutorem & pupillum contrahitur) ſed
uia ſane non ex maleficio tenentur, quaſi
contractu teneri videntur. Hoc autem
ſu mutuæ ſunt actiones. Non tantum e-
im pupillus cum tutore habet tutelæ actio-
em: ſed & contra tutor cum pupillo ha-
et contrariam tutelæ, ſi vel impenderit a-
quid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obli-
atus, aut rem ſuam creditoribus ejus ob-
gaverit.
3 ¶ Item ſi inter aliquos communis res
it ſine ſocietate: veluti quod pariter eis le-
ata donatave eſſet: & alter eorum alteri id-
o teneatur communi dividundo judicio,
uod ſolus fructus ex ea re perceperit, aut
uod ſocius ejus ſolus in eam rem neceſſarias
mpenſas fecerit: non intelligitur ex contra-
tu proprie obligatus eſſe: quippe nihil inter
e contraxerunt. ſed quia ex maleficio non
enetur: quaſi ex contractu teneri videtur.
4 ¶ Idem juris eſt de eo, qui cohæredi
familiæ erciſcundæ judicio ex his cauſis obli-
gatus eſt.
5 ¶ Hæres quoque legatorum nomine
non proprie ex contractu obligatus intelligi-
tur:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

tur: (neque enim cum hærede, neque cu defuncto, ullum negotium legatarius geſſe proprie dici poteſt) & tamen quia ex m leficio non eſt obligatus: quaſi ex contra debere intelligitur.

6 ¶ Item is, cui quis per errorem n debitum ſolvit, [quaſi ex contractu debe videtur.] Adeo enim non intelligitur pr prie ex contractu obligatus [eſſe,] ut ſi ce tiorem rationem ſequamur: magis (ut ſup diximus) ex diſtractu, quam ex contract poſſit dici obligatus eſſe. nam qui ſolven animo pecuniam dat: in hoc dare videtur ut diſtrahat potius negotium, quam contra hat. Sed tamen perinde is, qui accipit, obli gatur, ac ſi mutuum ei daretur. & ideo con dictione tenetur.

7 ¶ Ex quibuſdam tamen cauſis repet non poteſt, quod per errorem non debitum ſolutum ſit. ſic namque definierunt veteres, ex quibus cauſis inficiando lis creſcit, ex iis cauſis non debitum ſolutum, repeti non poſſe: veluti ex lege Aquilia, item ex legato. Quod veteres quidem in iis legatis locum habere voluerunt, quæ certa conſtituta, per damnationem cuique legata fuerant. noſtra autem conſtitutio, cum unam naturam omnibus legatis & fideicommiſſis indulſit, hujuſmodi augmentum in omnibus legatis & fideicommiſſis extendi voluit: ſed non omnibus legatariis hoc præbuit, ſed tantummodo in iis legatis & fideicommiſſis, quæ ſacroſanctis eccleſiis, & cæteris venerabilibus lo-

cis,

, quæ religionis vel pietatis intuitu hono-
ntur, relicta ſunt: quæ ſi indebita ſolvan-
r, non repetuntur.

ER QUAS PERSONAS nobis obligatio acquiritur.

TITULUS XXIX.

Xpoſitis generibus obligationum, quæ ex contractu vel quaſi ex contractu na-
untur: admonendi ſumus acquiri nobis
on ſolum per noſmetipſos, ſed per eas quo-
ue perſonas: quæ in noſtra poteſtate ſunt,
luti per ſervos & filios noſtros: ut tamen,
uod per ſervos [noſtros] nobis acquiritur,
tum noſtrum fiat: quod autem per liberos,
uos in poteſtate habemus, ex obligatione
erit acquiſitum, hoc dividatur ſecundum
naginem rerum proprietatis & uſusfructus,
uam noſtra decrevit conſtitutio: ut quod ab
tione commodum perveniat, hujus uſum-
uctum, quidem habeat pater, proprietas
item filio ſervetur, ſcilicet patre actionem
ovente ſecundum novellæ noſtræ conſti-
utionis diviſionem.

1 ¶ Item per liberos homines, & alie-
os ſervos, quos bona fide poſſidemus, ac-
uiritur nobis: ſed tantum ex duabus cau-
s, id eſt, ſi quid ex operis ſuis, vel ex re
oſtra acquirant.

2 ¶ Per eum quoque ſervum, in quo u-
umfructum [vel uſum habemus,] ſimiliter
x duabus iſtis cauſis nobis acquiritur.

3 ¶ Com-

3 ¶ Communem ſervum pro domini parte dominis acquirere certum eſt: exc pto eo, quod nominatim uni ſtipuland aut per traditionem accipiendo, illi ſoli a quirit: veluti cum ita ſtipulatur, *Titio D mino meo dare ſpondes?* Sed ſi domini uni juſſu ſervus fuerit ſtipulatus, licet ant dubitabatur, tamen poſt noſtram deciſic nem res expedita eſt, ut illi tantum acqu rat, qui hoc ei facere juſſit, ut ſupra d ctum eſt.

QUIBUS MODIS TOLLItur obligatio.

TITULUS XXX.

TOllitur autem omnis obligatio ſolution ejus, quod debetur: vel ſi quis, conſen tiente creditore, aliud pro alio ſolverit. Ne intereſt, quis ſolvat: utrum ipſe, qui debet an alius pro eo. liberatur enim & alio ſolvente: ſive ſciente, ſive ignorante debitore, vel invito [eo] ſolutio fiat. Item ſi reus ſolverit: etiam ii, qui pro eo intervenerunt, liberantur. Idem ex contrario contingit, ſi fidejuſſor ſolverit: non enim ipſe ſolus liberatur, ſed etiam reus.

1 ¶ Item per acceptilationem tollitur obligatio. Eſt autem acceptilatio, imaginaria ſolutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id ſi velit Titius remittere, poterit ſic fieri, ut patiatur hæc verba debitorem dicere: *Quod ego tibi promiſi,*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

iſi , *habeſne acceptum* ? & Titius reſpon-
at , *habeo*. Sed & Græce poteſt acceptila-
o fieri : dummodo ſic fiat , ut Latinis ver-
is ſolet [exigi,] *ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα ;*
ω λαβών. id eſt , tot denarios acceptos habes ?
ceptos habeo. Quo genere (ut diximus) tan-
um eæ ſolvuntur obligationes , quæ ex ver-
is conſiſtunt , non etiam cæteræ. Conſen-
aneum enim viſum eſt , verbis factam obli-
ationem , aliis poſſe verbis diſſolvi. Sed &
d, quod alia ex cauſa debetur, poteſt in ſtipu-
ationem deduci , & per acceptilationem diſ-
olvi. Sicut autem quod debetur , pro parte
ecte ſolvitur : ita in parte debiti acceptilatio
fieri poteſt.

2 ¶ Eſt [autem] prodita ſtipulatio, quæ vulgo Aquiliana appellatur, per quam contingit , ut omnium rerum obligatio in ſtipulatum deducatur , & ea per acceptilationem tollatur. Stipulatio enim Aquiliana renovat omnes obligationes , & à Gallo Aquilio ita compoſita eſt : *Quicquid te mihi ex quacunque cauſa dare facere oportet , oportebitve , præſens in diemve : quarumcunque rerum mihi tecum actio eſt , quæque adverſus te petitio , vel adverſus te perſecutio eſt , eritve : quodve tu meum habes , tenes , poſſides , [dolove malo feciſti , quo minus poſſideas :] quanti quæque earum rerum res erit , tantam pecuniam dari ſtipulatus eſt Aulus Agerius , ſpopondit Numerius Nigidius. quod Numerius Nigidius Aulo Agerio ſpopondit , id haberetne à ſe acceptum Numerius Nigidius Aulum Age-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

*Agerium rogavit. Aulus Agerius Numerio Ni-
dio acceptum fecit.*

3 ¶ Præterea novatione tollitur oblig-
tio; veluti ſi id quod tibi Sejus debebat,
Titio dari ſtipulatus ſis. Nam interventu n-
væ perſonæ nova naſcitur obligatio, & pi-
ma tollitur, tranſlata in poſteriorem: ade-
ut interdum, licet poſterior ſtipulatio inut-
lis ſit, tamen prima novationis jure toll-
tur: veluti ſi id, quod tu Titio debes, à pu-
pillo ſine tutoris auctoritate ſtipulatus fu-
rit, quo caſu res amittitur, nam & prior d-
bitor liberatur, & poſterior obligatio nul-
eſt. Non idem juris eſt, ſi à ſervo quis fu-
rit ſtipulatus: nam tunc prior perinde obl-
gatus manet, ac ſi poſtea nullus ſtipulatu-
fuiſſet. Sed ſi eadem perſona ſit, à qua poſ-
ea ſtipuleris: ita demum novatio fit, ſi qui-
in poſteriore ſtipulatione novi fit: forte
conditio aut dies, aut fidejuſſor adjiciatur,
aut detrahatur. Quod autem diximus,
conditio adjiciatur, novationem fieri: ſi
intelligi oportet, ut ita dicamus factam no-
vationem, ſi conditio extiterit: alioqui
defecerit, durat prior obligatio. Sed, cum
hoc quidem inter veteres conſtabat, tun-
fieri novationem, cum novandi animo i-
ſecundam obligationem itum fuerat, per ho-
autem dubium erat, quando novandi anim-
videretur hoc fieri, & quaſdam de hoc præ-
ſumptiones alii in aliis caſibus introduce-
bant: ideo noſtra proceſſit conſtitutio, qu-
apertiſſime definivit, tunc ſolum novatio-
nem

em prioris obligationis fieri, quoties hoc
ſum inter contrahentes expreſſum fuerit,
uod propter novationem prioris obligatio-
is convenerunt, alioqui & manere priſti-
m obligationem, & ſecundam ei accedere,
t maneat ex utraque cauſa obligatio ſecun-
um noſtræ conſtitutionis definitionem,
uam licet ex ipſius lectione apertius cogno-
cere.

4 ¶ Hoc amplius, eæ obligationes, quæ
onſenſu contrahuntur, contraria voluntate
iſſolvuntur. Nam ſi Titius & Sejus inter ſe
onſenſerint, ut fundum Tuſculanum em-
tum Sejus haberet centum aureis: deinde
e nondum ſecuta, id eſt, neque pretio ſolu-
to, neque fundo tradito, placuerit inter
eos, ut diſcederetur ab ea emptione & ven-
ditione: invicem liberantur. Idem eſt in con-
ductione & locatione, & in omnibus con-
ractibus, qui ex conſenſu deſcendunt, ſicut
jam dictum eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

INSTITUTIONUM,
ſeu Elementorum,
D. JUSTINIANI,
ſacratiſſimi Principis,

LIBER QUARTUS.

DE OBLIGATIONIBUS
quæ ex delicto naſcuntur.

TITULUS I.

QUum ſit expoſitum ſuperi
re libro de obligationibus
contractu, [& quaſi ex co
tractu:] ſequitur, ut de ob
gationibus ex maleficio, [
quaſi ex maleficio,] diſpici
mus. Sed illæ quidem (ut ſuo loco tradid
mus) in quatuor genera dividuntur. hæ v
ro unius generis ſunt. nam omnes ex re n
ſcuntur, id eſt, ex ipſo maleficio, velu
ex furto, rapina, damno, injuria.

1 ¶ Furtum eſt contrectatio fraudulo
lucri faciendi gratia, vel ipſius rei, vel etia
uſus ejus poſſeſſioniſve, quod lege natura
prohibitum eſt admittere.

2 ¶ Furtum autem vel à furvo, id e
nigro, dictum eſt, quod clam & obſcure fia
& plerumque nocte: vel à fraude, vel à f
rendo, id eſt, auferendo: vel à Græco ſe
mone, quod φῶρας appellant fures. Imo &
Græci à ferendo φῶρας dixerunt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

3 ¶ Furtorum autem duo ſunt genera: ıanifeſtum. & nec manifeſtum. Nam conꞏeptum & oblatum, ſpecies potius actionis ınt furto cohærentes, quam genera furtoꞏum, ſicut inferius apparebit. Manifeſtus ır eſt, quem Græci ἐπ' αὐτοφόρῳ appellant: ec ſolum is, qui in ipſo furto deprehendiꞏır, ſed etiam is, qui in eo loco deprehenꞏitur, quo [furtum] fit: veluti qui in domo ırtum fecit, &, nondum egreſſus januam, eprehenſus fuerit: & qui in oliveto olivaꞏum: aut in vineto uvarum furtum fecit, uamdiu in eo oliveto aut vineto deprehenꞏıs fuerit. Imo ulterius furtum manifeſtum ſt extendendum, quamdiu eam rem fur enens viſus vel deprehenſus fuerit: ſive in ublico, ſive in privato: vel à domino, vel b alio antequam eo pervenerit, quo deferre el deponere deſtinaſſet. Sed ſi pertulit, uo deſtinavit, tametſi deprehendatur cum e furtiva, non eſt manifeſtus fur. Nec maꞏıifeſtum furtum quid ſit, ex iis, quæ dixiꞏnus, intelligitur. nam quod manifeſtum non ſt, id ſcilicet nec manifeſtum eſt.

4 ¶ Conceptum furtum dicitur, cum pud aliquem teſtibus præſentibus furtiva es quaſita & inventa ſit. nam in eum proꞏria actio conſtituta eſt, quamvis fur non it, quæ appellatur concepti. Oblatum furꞏum dicitur, cum res furtiva ab aliquo tibi blata ſit, eaque apud te concepta ſit: utiꞏque ſi ea mente tibi data fuerit, ut apud te otius quam apud eum, qui dedit, conciꞏ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

peretur. nam tibi, apud quem concepta, p
propria adverſus eum, qui obtulit, qua
vis fur non ſit, conſtituta eſt actio, quæ a
pellatur oblati. Eſt etiam prohibiti fu
actio adverſus eum, qui furtum quære
teſtibus præſentibus volentem prohibue.
Præterea pœna conſtituitur edicto præto
per actionem furti non exhibiti, adverſ
eum, qui furtivam rem apud ſe quæſita
& inventam non exhibuit. Sed hæ action
ſcilicet concepti & oblati, & furti prohib
ti, nec non furti non exhibiti, in deſuetu
nem abierunt. Quum enim requiſitio r
furtivæ hodie ſecundum veterem obſerv
tionem non fiat: merito ex conſequentia e
iam præfatæ actiones ab uſu communi r
ceſſerunt: quum manifeſtum ſit, quod o
mnes, qui ſcientes rem furtivam ſuſcep
rint, & celaverint, furti nec manifeſti o
noxii ſunt.

5 ¶ Pœna manifeſti furti, quadrupli e
tam ex ſervi, quam ex liberi perſona: n
manifeſti, dupli.

6 ¶ Furtum autem fit, non ſolum cu
quis intercipiendi cauſa rem alienam am
vet: ſed generaliter cum quis aliena
rem invito domino contrectat. Itaque ſi
creditor pignore, ſive is, apud quem r
depoſita eſt, ea re utatur, ſive is, qui re
utendam accepit, in alium uſum eam tran
ferat, quam cujus gratia ei data eſt: fu
tum committit. veluti ſi quis argentum u
tendum acceperit, quaſi amicos ad cœna

ii

invitaturus, & id peregre ſecum tulerit: aut ſi quis equum geſtandi cauſa commodatum ſibi, longius aliquo duxerit: quod veteres ſcripſerunt de eo, qui in aciem equum perduxiſſet.

7 ¶ Placuit tamen eos qui rebus commodatis aliter uterentur, quam utendas acceperint, ita furtum committere: ſi ſe intelligant, id invito domino facere: eumque, ſi intellexiſſet, non permiſſurum. at ſi permiſſurum credant, extra crimen videri, optima ſane diſtinctione: quia furtum, ſine affectu furandi non committatur.

8 ¶ Sed & ſi credat aliquis invito domino ſe rem commodatam ſibi contrectare, domino autem volente id fiat: dicitur furtum non fieri. Unde illud quæſitum eſt, cum Titius ſervum Mævii ſollicitaverit, ut quaſdam res domino ſubriperet, & ad eum perferret, & ſervus id ad Mævium pertulerit: Mævius [autem] dum vult Titium in ipſo delicto deprehendere, permiſerit ſervo quaſdam res ad eum perferre: utrum furti, an ſervi corrupti judicio teneatur Titius, an neutro? Et cum nobis ſuper hac dubitatione ſuggeſtum eſt, & antiquorum prudentium ſuper hoc altercationes perſpeximus, quibuſdam neque furti, neque ſervi corrupti actionem præſtantibus, quibuſdam furti tantummodo: nos hujuſmodi calliditati obviam euntes, per noſtram deciſionem ſancimus, non ſolum furti actionem, ſed & ſervi corrupti contra eum dari. Licet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

enim [is] ſervus deterior [à ſolicitatore
minime factus eſt, & ideo non concurra
regulæ, quæ ſervi corrupti actionem intr
ducunt: tamen conſilium corruptoris ad pe
niciem probitatis ſervi introductum eſt,
ſit ei pœnalis actio impoſita, tanquam [
re ipſa fuiſſet ſervus corruptus: ne ex huju
modi impunitate & in alium ſervum, q
facile poſſet corrumpi, tale facinus à quibu
dam perpetretur.

9 ¶ Interdum etiam liberorum hom
num furtum fit. veluti ſi quis liberoru
noſtrorum, qui in poteſtate noſtra ſunt, ſu
reptus fuerit.

10 ¶ Aliquando autem etiam ſuæ r
furtum quis committit: veluti ſi debit
rem, quam creditori pignoris cauſa dedi
ſubtraxerit.

11 ¶ Interdum [quoque] furti tenetu
qui ipſe furtum non fecit: qualis eſt is, cu
jus ope & conſilio furtum factum eſt. I
quo numero eſt, qui tibi nummos excuſſi
ut alius eos raperet: aut tibi obſtiterit, u
alius rem tuam exciperet, aut oves tuas v
boves fugaverit, ut alius eas acciperet. E
hoc veteres ſcripſerunt de eo, qui pann
rubro fugavit armentum. Sed ſi quid eo
rum per laſciviam, & non data opera, u
furtum admitteretur, factum eſt: in factum
actio dari debet. At ubi ope Mævii Titiu
furtum fecerit: ambo furti tenentur. Op
& conſilio ejus quoque furtum admitti vi
detur, qui ſcalas forte feneſtris ſupponit
au

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

aut ipſas feneſtras vel oſtium effringit, ut alius furtum faceret: quive ferramenta ad effringendum, aut ſcalas, ut feneſtris ſupponerentur, commodaverit, ſciens cujus rei gratia commodaverit. Certe qui nullam opem ad furtum faciendum adhibuit, ſed tantum conſilium dedit, atque hortatus eſt ad furtum faciendum, non tenetur furti.

12 ¶ Hi, qui in parentum vel dominorum poteſtate ſunt, ſi rem eis ſubripiunt, furtum quidem faciunt, & res in furtivam cauſam cadit (nec ob id ab ullo uſucapi poteſt, antequam in domini poteſtatem revertatur) ſed furti actio non naſcitur: quia nec ex alia ulla cauſa poteſt inter eos actio naſci. Si vero ope & conſilio alterius furtum factum fuerit: quia utique furtum committitur, convenienter ille furti tenetur: quia verum eſt, ope & conſilio ejus furtum factum eſſe.

13 ¶ Furti autem actio ei competit, cujus intereſt rem ſalvam eſſe, licet dominus non ſit. Itaque nec domino aliter competit, quam ſi ejus interſit rem non perire.

14 ¶ Unde conſtat creditorem de pignore ſubrepto furti [actione] agere poſſe, etiam ſi idoneum debitorem habeat: quia expedit ei pignori potius incumbere, quam in perſonam agere: adeo quidem, ut quamvis ipſe debitor eam rem ſubripuerit: nihilominus creditori competat actio furti.

15 ¶ Item ſi fullo polienda curandave, aut ſarcinator ſarcienda veſtimenta mercede certa [conſtituta] acceperit, eaque fur-

to amiſerit: ipſe furti habet actionem, non dominus, quia domini nihil intereſt eam rem non perire, quum judicio locati à fullone aut ſarcinatore rem ſuam perſequi poſſit. Sed & bonæ fidei emptori ſubrepta re, quam emerit, quamvis dominus non ſit, omnino competit furti actio quemadmodum & creditori. Fulloni vero & ſarcinatori non aliter furti actionem competere placuit, quam ſi ſolvendo fuerint hoc eſt, ſi domino rei æſtimationem ſolvere poſſint. Nam ſi ſolvendo non ſint: tunc quia ab eis ſuum dominus conſequi non poſſit: ipſi domino furti competit actio: quia hoc caſu ipſius intereſt rem ſalvam eſſe. Idem eſt, & ſi in parte ſolvendo fuerit fullo aut ſarcinator.

16 ¶ Quæ de fullone & ſarcinatore diximus, eadem & ad eum, cui commodata res eſt, transferenda veteres exiſtimabant. Nam ut ille fullo mercedem accipiendo, cuſtodiam præſtat: ita is quoque, qui commodatum utendi cauſa accepit, ſimiliter neceſſe habet cuſtodiam præſtare. Sed noſtra providentia etiam hoc in noſtris deciſionibus emendavit, ut in domini voluntate ſit: ſive commodati actionem adverſus eum, qui rem commodatam accepit, movere deſiderat: ſive furti adverſus eum, qui rem ſubripuit: & alterutra earum electa, dominum non poſſe ex pœnitentia ad alteram venire actionem. ſed ſi quidem furem elegerit: illum, qui rem utendam accepit, penitus liberari. ſin autem

com-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

commodator veniat adverſus eum, qui rem utendam accepit, ipſi quidem nullo modo competere poſſe adverſus furem furti actionem. eum autem, qui pro re commodata convenitur, poſſe adverſus furem furti habere actionem: ita tamen, ſi dominus ſciens rem eſſe ſubreptam, adverſus eum, cui res commodata fuerit, pervenit. ſin autem neſcius & dubitans rem eſſe ſubreptam, apud eum commodati actionem inſtituerit, poſtea autem re comperta voluerit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem actionem pervenire: tunc licentia ei conceditur & adverſum furem venire, obſtaculo nullo ei opponendo, quoniam incertus conſtitutus movit adverſus eum, qui rem utendam accepit, commodati actionem: niſi domino ab eo ſatisfactum fuerit: tunc etenim omnino furem à domino quidem furti actione liberari: ſuppoſitum autem eſſe ei, qui pro re ſibi commodata domino ſatisfecit: cum manifeſtiſſimum ſit, etiam ſi ab initio dominus actionem commodati inſtituerit, ignarus rem eſſe ſubreptam, poſtea autem hoc ei cognito, adverſus furem tranſierit: omnino liberari eum, qui rem commodatam acceperit, quemcunque cauſæ exitum dominus adverſus furem habuerit: eadem definitione obtinente, ſive in parte, ſive in ſolidum ſolvendo ſit is, qui rem commodatam acceperit.

17 ¶ Sed is, apud quem res depoſita eſt, cuſtodiam non præſtat: ſed tantum in eo ob-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

obnoxius eſt, ſi quid ipſe dolo malo fecerit: qua de cauſa ſi res ei ſubrepta fuerit: qui reſtituendæ ejus rei nomine depoſiti non tenetur, nec ob id ejus intereſt rem ſalvam eſſe: furti agere non poteſt, ſed furti actio domino competit.

18 ¶ In ſumma, ſciendum eſt, quæſitum eſſe, an impubes rem alienam amovendo furtum faciat? Et placuit, quia furtum ex affectu [furandi] conſiſtit, ita demum obligari eo crimine impuberem, ſi proximus pubertati ſit, & ob id intelligat ſe delinquere.

19 ¶ Furti actio ſive dupli, ſive quadrupli, tantum ad pœnæ perſecutionem pertinet. Nam ipſius rei perſecutionem extrinſecus habet dominus, quam aut vindicando aut condicendo poteſt auferre. Sed rei vindicatio quidem adverſus poſſeſſorem eſt, ſive fur ipſe poſſidet, ſive alius quilibet: condictio autem adverſus furem ipſum hæredemve ejus, licet non poſſideat, competit.

DE VI BONORUM raptorum.

TITULUS II.

QUi res alienas rapit, tenetur quidem etiam furti (quis enim magis alienam rem invito domino contrectat, quam qui vi rapit? ideoque recte dictum eſt, eum improbum furem eſſe) ſed tamen propriam actionem ejus delicti nomine prætor introduxit, quæ appellatur vi bonorum raptorum: & eſt

intra

ntra annum quadrupli, poſt annum ſimpli: ,uæ actio utilis eſt, etiam ſi quis unam em, licet minimam, rapuerit. Quadruplum utem non totum pœna eſt, ſicut in actione urti manifeſti diximus, ſed in quadruplo neſt & rei perſecutio: ut pœna tripli ſit, ive comprehendatur raptor in ipſo delicto, ive non. Ridiculum enim eſſet levioris conlitionis eſſe eum, qui vi rapit, quam qui lam amovet.

1 ¶ Ita tamen competit hæc actio, ſi dolo nalo quis rapuerit. Nam qui aliquo errore luctus, rem ſuam eſſe exiſtimans, & imrudens juris, eo animo rapuerit, quaſi donino liceat etiam per vim rem ſuam auferre poſſeſſoribus: abſolvi debet. Cui ſcilicet onveniens eſt, nec furti teneri eum, qui colem hoc animo rapuit. Sed ne, dum talia xcogitantur, inveniatur via per quam ratores impune ſuam exerceant avaritiam: nelius divalibus conſtitutionibus pro hac arte proſpectum eſt, ut nemini liceat vi raere vel rem mobilem vel ſe moventem, licet uam eandem rem exiſtimet: ſed ſi quis contra tatuta principum fecerit, rei quidem ſuæ lominio cadere: ſin autem aliena [res] ſit, oſt reſtitutionem ejus, etiam æſtimationem juſmodi rei præſtare. Quod non ſolum in nobilibus rebus, quæ rapi poſſunt conſtitutiones obtinere cenſuerunt: ſed etiam [in] nvaſionibus quæ circa res ſoli fiunt, ut ex hac auſa ab omni rapina homines abſtineant.

2 ¶ Sane in hac actione non utique exſpe-

ſpectatur, rem in bonis actoris eſſe. nam ſ
ve in bonis ſit, ſive non: ſi tamen ex bon
ſit, locum hæc actio habebit. Quare ſive lo
cata, ſive commodata, ſive etiam pignora
ta, ſive depoſita ſit [res] apud Titium, ſi
ut interſit ejus eam rem [per vim] non au
ferri (veluti ſi in depoſita re culpam quoqu
promiſit) ſive bona fide poſſideat, ſive uſum
fructum quis habeat in ea, vel quid aliud ju
ris, ut interſit ejus non rapi: dicendum eſt
ei competere hanc actionem, non ut domi
nium accipiat: ſed illud ſolum, [quod] e
bonis ejus qui rapinam paſſus eſt, [id eſt,]
quod ex ſubſtantia ejus ablatum eſſe propo
natur. Et generaliter dicendum eſt, ex qui
bus cauſis furti actio competit in re clam fa
cta, ex eiſdem cauſis omnes habere han
actionem.

DE LEGE AQUILIA.

TITULUS III.

DAmni injuriæ actio conſtituitur per legem Aquiliam: cujus primo capite cautum eſt, *ut ſi quis alienum hominem, alienamve quadrupedem, quæ pecudum numero ſit, injuria occiderit: quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur.*

1 ¶ Quod autem non præciſe de quadrupede, ſed de ea tantum, quæ pecudum numero eſt, cavetur: eo pertinet, ut neque de feris beſtiis, neque de canibus cautum eſſe in-

ntelligamus: ſed de iis tantum, quæ [gre-
atim] proprie paſci dicuntur: quales ſunt
qui, muli, aſini, oves, boves, capræ: De
uibus quoque idem placuit. Nam & ſues
ecudum appellatione continentur: quia &
i gregatim paſcuntur. Sic denique & Ho-
nerus in Odyſſea ait (ſicut Ælius Martianus
n ſuis inſtitutionibus refert,)

Δήεις τόνγε σύεσσι παρήμενον, οἱ δὲ νέμοντες
Πὰρ Κόρακος πέτρῃ ἐπὶ τῇ κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

id eſt,

Sectantem videas, qui errant per paſcua, porcos,
Ad Coracis ſaxum, juxta fontemque Arethuſam.

2 ¶ Injuria autem occidere intelligitur, [q]ui nullo jure occidit. Itaque qui latronem [in]ſidiatorem,] occiderit, non tenetur, uti-[q]ue ſi aliter periculum effugere non poteſt.

3 ¶ Ac ne is quidem hac lege tenetur, [q]ui caſu occidit, ſi modo culpa ejus nulla [i]nveniatur. nam alioqui non minus ex dolo [q]uam ex culpa quiſque hac lege tenetur.

4 ¶ Itaque ſi quis dum jaculis ludit, [v]el exercitatur, tranſeuntem ſervum tuum [t]rajecerit, diſtinguitur. Nam ſi id à milite in [e]o campo, ubi ſolitum eſt exercitari, ad-[m]iſſum eſt: nulla culpa ejus intelligitur. ſi [a]lius tale quid admiſerit: culpæ reus eſt. [I]dem juris eſt de milite, ſi in alio loco, quam [q]ui ad exercitandum militibus deſtinatus [e]ſt, id admiſerit.

5 ¶ Item ſi putator ex arbore dejecto

ramo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ramo ſervum tuum tranſeuntem occiderit: prope viam publicam aut vicinalem id factum eſt, neque proclamavit, ut caſus evitari poſſet, culpæ reus eſt: ſed ſi proclamavi[t] nec ille curavit præcavere, extra culpam e[sse] putator. Æque extra culpam eſſe intelligitu[r] ſi ſeorſum à via forte, vel in medio fundo ca[e]debat, licet non proclamavit: quia [in] e[o] loco nulli extraneo jus fuerat verſandi.

6 ¶ Præterea, ſi Medicus, qui ſervum tuu[m] ſecuit, dereliquerit curationem [ejus,] & o[b] id mortuus fuerit ſervus, culpæ reus erit.

7 ¶ Imperitia quoque culpæ adnumera[n]tur: veluti ſi Medicus [ideo] ſervum tuu[m] occiderit, quia male eum ſecuerit, aut per[pe]ram ei medicamentum dederit.

8 ¶ Impetu quoque mularum, quas mu[lio] propter imperitiam retinere non potuit[,] ſi ſervus tuus oppreſſus fuerit: culpæ reus e[st] mulio. Sed ſi & propter infirmitatem eas retinere non potuerit, cum alius firmior eas retinere potuiſſet: æque culpa tenetur. Eadem placuerunt de eo quoque qui cum equ[o] veheretur, impetum ejus aut propter infirmitatem, aut propter imperitiam ſuam retinere non potuerit.

9 ¶ His autem verbis legis, *quanti id e[a] in anno plurimi fuerit*, illa ſententia exprimitur: ut ſi quis hominem tuum, qui hodie claudus, aut mancus, aut luſcus erit, occiderit, qui in eo anno integer, aut pretioſus fuerit: non tanti teneatur, quanti hodie erit, ſed quanti in eo anno plurimi fuerit. Qua

ratio-

ratione creditum eſt pœnalem eſſe hujus le-
gis actionem: quia non ſolum tanti quiſque
obligatur, quantum damni dederit, ſed ali-
quando longe pluris. Ideoque conſtat in hæ-
redem eam actionem non tranſire: quæ tranſ-
itura fuiſſet, ſi ultra damnum nunquam lis
æſtimaretur.

10 ¶ Illud non ex verbis legis, ſed ex in-
terpretatione placuit: non ſolum perempti
corporis æſtimationem habendam eſſe, ſe-
cundum ea quæ diximus ſed eo amplius,
quicquid præterea, perempto eo corpore,
damni vobis illatum fuerit: veluti ſi ſervum
tuum hæredem ab aliquo inſtitutum, ante
quis occiderit, quam is juſſu tuo hæredita-
tem adierit. nam hæreditatis quoque amiſſæ
rationem eſſe habendam conſtat. Item ſi ex
pari mularum unam, vel ex quadrigis equo-
rum unum quis occiderit, vel ex comœdis u-
nus ſervus occiſus fuerit: non ſolum occiſi fit
æſtimatio, ſed eo amplius, id quoque compu-
tatur, quanti depretiati ſunt, qui ſuperſunt.

11 ¶ Liberum autem eſt ei, cujus ſervus
occiſus fuerit, & ex judicio privato legis A-
quiliæ damnum perſequi, & capitalis cri-
minis [eum] reum facere.

12 ¶ Caput ſecundum legis Aquiliæ in
uſu non eſt.

13 ¶ Capite tertio de omni cætero da-
mno cavetur. Itaque ſi quis ſervum vel eam
quadrupedem, quæ pecudum numero eſt,
vulneraverit, ſive eam quadrupedem, quæ
pecudum numero non eſt, veluti canem aut

Q fe-

feram beſtiam vulneraverit, aut occiderit hoc capite actio conſtituitur. In cæteris quoque omnibus animalibus, item in omnibus rebus, quæ anima carent, damnum per injuriam datum, hac parte vindicatur. Si quid enim uſtum, aut ruptum, aut fractum fuerit: actio ex hoc capite conſtituitur, quanquam poterat ſola rupti appellatio in omnes iſtas cauſas ſufficere: Ruptum enim intelligitur, quod quoquo modo corruptum eſt. Unde non ſolum fracta, aut uſta, ſed etiam ſciſſa, & colliſa, & effuſa, & quoquo modo perempta, atque deteriora facta, hoc verbo continentur. Denique reſponſum eſt, ſi quis in alienum vinum aut oleum, id miſcuerit, quo naturalis bonitas vini aut olei corrumperetur: ex hac parte legis [Aquiliæ] eum teneri.

14 ¶ Illud palam eſt, ſicut ex primo capite ita demum quiſque tenetur, ſi dolo aut culpa ejus homo aut quadrupes occiſus occiſave fuerit: ita ex hoc capite, de dolo aut culpa, [&] de cætero damno quemque teneri. [Ex] hoc tamen capite non quanti in eo anno, ſed quanti in diebus triginta proximis res fuerit, obligatur is, qui damnum dederit.

15 ¶ At nec *plurimi* quidem verbum adjicitur. Sed Sabino recte placuit, perinde habendam æſtimationem, ac ſi etiam hac parte *plurimi* verbum adjectum fuiſſet. nam plebem Romanam, quæ Aquilio tribuno interrogante hanc legem tulit, contentam fuiſſe, quod prima parte eo verbo uſa eſſet.

16 ¶ Cæterum placuit, ita demum direc-

ctam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ctam ex hac lege actionem eſſe, ſi quis præcipue corpore ſuo damnum dederit. Ideoque in eum, qui alio modo damnum dederit, utiles actiones dari ſolent. veluti ſi quis hominem alienum, aut pecus ita incluſerit, ut fame necaretur: aut jumentum ita vehementer egerit, ut rumperetur: aut pecus in tantum exagitaverit, ut præcipitaretur: aut ſi quis alieno ſervo perſuaſerit, ut in arborem aſcenderet, vel in puteum deſcenderet, & is adſcendendo, vel deſcendendo, aut mortuus, aut aliqua parte corporis læſus fuerit, utilis actio in eum datur. Sed ſi quis alienum ſervum [aut] de ponte aut de ripa in flumen dejecerit, & is ſuffocatus fuerit: eo, quod projecit, corpore ſuo damnum dediſſe, non difficulter intelligi poteſt: ideoque ipſa lege Aquilia tenetur. Sed ſi non corpore damnum fuerit datum, neque corpus læſum fuerit, ſed alio modo alicui damnum contigerit: quum non ſufficiat, neque directa, neque utilis legis Aquiliæ actio: placuit eum, qui obnoxius fuerit, in factum actione teneri: veluti ſi quis miſericordia ductus alienum ſervum compeditum ſolverit, ut fugeret.

DE INJURIIS.

TITULUS IV.

GEneraliter injuria dicitur omne, quod non jure fit. ſpecialiter, alias contumelia, quæ à contemnendo dicta eſt, quam Græci ὕβριν appellant: alias culpa, quam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Græci ἔγκλημα dicunt, ſicut in lege Aquili damnum injuria datum accipitur: alias in iquitas & injuſtitia, quam Græci [ἀνομί ϗ] ἀδικίαν vocant. cum enim prætor ve judex non jure contra quem pronuntiat: injuriam accepiſſe dicitur.

1 ¶ Injuria autem committitur non ſolum cum quis pugno pulſatus, aut fuſtibu cæſus, vel etiam verberatus erit: ſed & ſi cu convicium factum fuerit, ſive cujus bon quaſi debitoris, qui nihil deberet, poſſeſſ fuerint ab eo, qui intelligebat nihil eum ſib debere: vel ſi quis ad infamiam alicujus libellum, aut carmen, [aut hiſtoriam] ſcripſerit, compoſuerit, ediderit, dolove malo fecerit, quo quid eorum fieret: ſive quis matrem-familias, aut prætextatum, prætextatamve adſectatus fuerit: ſive cujus pudicitia attentata eſſe dicetur: & denique aliis plurimis modis admitti injuriam manifeſtum eſt.

2 ¶ Patitur autem quis injuriam non ſolum per ſemetipſum, ſed [etiam] per liberos ſuos, quos in poteſtate habet: itemque per uxorem ſuam, id enim magis prævaluit. Itaque ſi filiæ alicujus, quæ Titio nupta eſt, injuriam feceris: non ſolum filiæ nomine tecum injuriarum agi poteſt, ſed etiam patris quoque & mariti nomine. Contra autem, ſi viro injuria facta ſit: uxor injuriarum agere non poteſt. Defendi enim uxores à viris, non viros ab uxoribus, æquum eſt. Sed & ſocer nurus nomine, cujus vir in [ejus] poteſtate eſt, injuriarum agere poteſt.

3 ¶ Ser-

3 ¶ Servis autem ipſis quidem nulla injuria fieri intelligitur, ſed domino fieri per eos videtur, non tamen iiſdem modis, quibus etiam per liberos & uxores: ſed ita cum quid atrocius commiſſum fuerit, & quod aperte ad contumeliam domini reſpicit: veluti ſi quis alienum ſervum [atrociter] verberaverit, & in hunc caſum actio proponitur. At ſi quis ſervo convicium fecerit, vel pugno eum percuſſerit: nulla in eum actio domino competit.

4 ¶ Si communi ſervo injuria facta ſit: æquum eſt, non pro ea parte, qua dominus quiſque eſt, æſtimationem injuriæ fieri, ſed ex dominorum perſona, quia ipſis fit injuria.

5 ¶ Quod ſi uſusfructus in ſervo Titii eſt, proprietas Mævii: magis Mævio injuria fieri intelligitur.

6 ¶ Sed ſi libero [homini,] qui tibi bona fide ſervit, injuria facta ſit: nulla tibi actio dabitur, ſed ſuo nomine is experiri poterit, niſi in contumeliam tuam pulſatus ſit, tunc enim competit & tibi injuriarum actio. Idem ergo eſt & in ſervo alieno bona fide tibi ſerviente, ut totiens admittatur injuriarum actio, quotiens in tuam contumeliam injuria ei facta ſit.

7 ¶ Pœna autem injuriarum ex lege duodecim tabularum propter membrum quidem ruptum talio erat: propter os vero fractum nummariæ pœnæ erant conſtitutæ, quaſi in magna veterum paupertate. Sed poſtea prætores permittebant ipſis, qui injuriam paſſi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ſunt eam æſtimare, ut judex vel tanti [reum condemnet, quanti injuriam paſſus æſtima verit, vel minoris, prout ei viſum fuerit. Se pœna quidem injuriæ, quæ ex lege duodecim tabularum introducta eſt, in deſuetudinem abiit. quam autem prætores introduxerunt (quæ etiam honoraria appellatur) in judiciis frequentatur. Nam ſecundum gradum dignitatis, vitæque honeſtatem, creſcit aut minuitur æſtimatio injuriæ. qui gradus condemnationis, & in ſervili perſona non immerito ſervatur: ut aliud in ſervo actore, aliud in medii actus homine, aliud in viliſſimo vel compedito jus [æſtimationis] conſtituatur.

8 ¶ Sed & lex Cornelia de injuriis loquitur, & injuriarum actionem introduxit, quæ competit ob eam rem, quod ſe pulſatum quis, verberatumve, vel domum ſuam vi introitam eſſe dicat. Domum autem accipimus, ſive in propria domo quis habitet, ſive in conducta, ſive gratis, ſive hoſpitio receptus ſit.

9 ¶ Atrox injuria æſtimatur vel ex facto, veluti ſi quis ab alio vulneratus ſit, vel fuſtibus cæſus. vel ex loco: veluti ſi cui in theatro, vel in foro, vel conſpectu prætoris injuria facta ſit. vel ex perſona: veluti ſi magiſtratus injuriam paſſus fuerit. vel ſi ſenatori ab humili perſona injuria facta ſit, aut parenti patronove fiat à liberis vel libertis. Aliter enim Senatoris & parentis patronique, aliter extranei & humilis perſonæ injuria æſtimatur. Nonnunquam & locus vulneris atrocem injuriam facit, veluti ſi in oculo quis per-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

percuſſus fuerit. Parvi autem refert, utrum patriſamilias an filiofamilias talis injuria facta ſit: nam & hæc atrox injuria æſtimabitur.

10 ¶ In ſumma ſciendum eſt, de omni injuria eum, qui paſſus eſt, poſſe vel criminaliter agere vel civiliter. Et ſi quidem civiliter agitur, æſtimatione facta ſecundum quod dictum eſt, pœna reo imponitur. Sin autem criminaliter: officio judicis extraordinaria pœna reo irrogatur: hoc videlicet obſervando, quod Zenoniana conſtitutio introduxit, ut viri illuſtres, quique ſuper eos ſunt, & per procuratores poſſint actionem injuriarum criminaliter vel perſequi vel ſuſcipere, ſecundum ejus tenorem, qui ex ipſa manifeſtius apparet.

11 ¶ Non ſolum autem is injuriarum tenetur, qui fecit injuriam, id eſt, qui percuſſit: verum ille quoque tenetur, qui dolo fecit (injuriam,) vel qui procuravit, ut cui mala pugno percuteretur.

12 ¶ Hæc actio diſſimulatione aboletur. & ideo ſi quis injuriam dereliquerit, hoc eſt, ſtatim paſſus ad animum ſuum non revocaverit: poſtea ex pœnitentia remiſſam injuriam non poterit recolere.

DE OBLIGATIONIBUS, QUÆ quaſi ex delicto naſcuntur.

Titulus. V.

Si judex litem ſuam fecerit: non proprie ex maleficio obligatus videtur. ſed quia ne-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

neque ex maleficio, neque ex contractu o
ligatus eſt, & utique peccaſſe aliquid int
ligitur, licet per imprudentiam: ideo vid
tur quaſi ex maleficio teneri, & in quantu
de ea re æquum religioni judicantis videb
tur, pœnam ſuſtinebit.

1 ¶ Item is, ex cujus cœnaculo, vel pro
prio ipſius, vel conducto, vel in quo grat
habitat, dejectum effuſumve aliquid eſt, it
ut alicui noceret: quaſi ex maleficio obliga
tus intelligitur. Ideo autem non proprie e
maleficio obligatus intelligitur, quia ple
rumque ob alterius culpam tenetur, aut ſer
vi, aut liberi. Cui ſimilis eſt is, qui ea par
te, qua vulgo iter fieri ſolet, id poſitum au
ſuſpenſum habet, quod poteſt (ſi ceciderit)
alicui nocere: quo caſu pœna decem aureo-
rum conſtituta eſt. De eo vero, quod deje-
ctum effuſumve eſt, dupli, quantum damni
datum ſit, conſtituta eſt actio. Ob hominem
vero liberum occiſum, quinquaginta au-
reorum pœna conſtituitur. Si vero vivat,
nocitumque ei eſſe dicatur: quantum ob eam
rem æquum judici videtur, actio datur. Ju-
dex enim computare debet mercedes medicis
præſtitas, cæteraque impendia, quæ in cu-
ratione facta ſunt, præterea operas, quibus
caruit aut cariturus eſt ob id, quod inutilis
eſt factus.

2 ¶ Si filiusfamilias ſeorſum à patre ha-
bitaverit, & quid ex cœnaculo ejus deje-
ctum effuſumve fuerit, ſive quid poſitum
ſuſpenſumve habuerit, cujus caſus pericu-
loſus

loſus eſt: Juliano placuit in patrem nullam [eſſe] actionem, ſed cum ipſo filio agendum eſſe. Quod & in filiofamilias judice obſervandum eſt, qui litem ſuam fecerit.

3 ¶ Item exercitor navis aut cauponæ aut ſtabuli de dolo aut furto, quod in navi aut caupona aut ſtabulo factum erit, quaſi ex maleficio teneri videtur, ſi modo ipſius nullum eſt maleficium, ſed alicujus eorum, quorum opera navem aut cauponam aut ſtabulum exercet. Cum enim neque ex maleficio, neque ex contractu ſit adverſus eum conſtituta hic actio, & aliquatenus culpæ reus eſt, quod opera malorum hominum uteretur. ideo quaſi ex maleficio teneri videtur. In his autem caſibus in factum actio competit, quæ hæredi quidem datur, adverſus hæredem autem non competit.

DE ACTIONIBUS.

TITULUS VI.

SUpereſt, ut de actionibus loquamur. Actio autem nihil aliud eſt, quam jus perſequendi in judicio, quod ſibi debetur.

1 ¶ Omnium autem actionum, quibus inter aliquos apud judices arbitroſve de quacunque re quæritur, ſumma diviſio in duo genera deducitur, aut enim in rem ſunt, aut in perſonam. Namque agit unuſquiſque, aut cum eo qui ei obligatus eſt, vel ex contractu, vel ex maleficio: quo caſu proditæ ſunt actiones in perſonam, per quas intendit ad-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

verſarium ei dare aut facere oportere, &
liis quibuſdam modis. Aut cum eo agit, q
nullo jure ei obligatus eſt, movet tamen al
cui de aliqua re controverſiám. quo ca
proditæ actiones in rem ſunt: veluti ſi re
corporalem poſſideat quis quam Titius ſua
eſſe affirmet, poſſeſſor autem dominum eju
ſe eſſe dicat. nam ſi Titius ſuam eſſe inten
dat: in rem actio eſt.

2 ¶ Æque ſi agat[quis,]jus ſibi eſſe fund
forte vel ædibus utendi fruendi, vel per fun
dum vicini eundi agendi, vel ex fundo vicin
aquam ducendi: in rem actio eſt. Ejuſdem
generis eſt actio de jure prædiorum urbano-
rum: veluti ſi [quis] agat jus ſibi eſſe altius
ædes ſuas tollendi proſpiciendive, vel pro-
jiciendi aliquid, vel immittendi tignum in
vicini ædes. Contra quoque de uſufructu, &
de ſervitutibus prædiorum ruſticorum, item
prædiorum urbanorum, invicem quoque
proditæ ſunt actiones: ut ſi quis intendat jus
non eſſe adverſario utendi fruendi: eundi
agendi, aquamve ducendi: item altius tol-
lendi proſpiciendive, vel projiciendi immit-
tendive, iſtæ quoque actiones in rem ſunt,
ſed negativæ. Quod genus actionis in con-
troverſiis rerum corporalium proditum non
eſt. Nam in his is agit, qui non poſſidet: ei
vero, qui poſſidet, non eſt actio prodita,
per quam neget rem actoris eſſe. Sane uno
caſu, qui poſſidet, nihilominus [is] actoris
partes obtinet, ſicut in latioribus Digeſto-
rum libris opportunius apparebit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

3 ¶ Sed iſtæ quidem actiones, quarum [m]entionem habuimus, & ſi quæ ſunt ſimi[le]s, ex legitimis & civilibus cauſis de[p]endunt. Aliæ autem ſunt, quas prætor ex [su]a juriſdictone comparatas habet tam in [r]em, quam in perſonam, quas & ipſas ne[c]eſſarium eſt exemplis oſtendere. [ut] ec[c]e, plerumque ita permittit [prætor] in rem [a]gere, ut vel actor dicat ſe quaſi uſucepiſſe, [q]uod non uſuceperit: vel ex diverſo poſſeſſor [d]icat adverſarium ſuum non uſucepiſſe, [q]uod uſuceperit.

4 ¶ Namque ſi cui ex juſta cauſa res ali[q]ua tradita fuerit (veluti ex cauſa emptionis, [a]ut donationis, aut dotis, aut legatorum) [&] necdum ejus rei dominus effectus eſt: ſi [e]jus rei poſſeſſionem caſu amiſerit, nullam [h]abet in rem directam actionem ad eam per[ſ]equendam: quippe ita proditæ ſunt jure ci[v]ili actiones, ut quis dominium ſuum vindi[c]et. ſed quia ſane durum erat, eo caſu defi[c]ere actionem: inventa eſt à prætore actio, [i]n qua dicit is qui poſſeſſionem amiſit, eam [r]em ſe uſucepiſſe, quam uſu non cepit, & ita vindicat ſuam eſſe: quæ actio Publiciana appellatur, quoniam primum à Publicio prætore in edicto propoſita eſt.

5 ¶ Rurſus ex diverſo, ſi quis cum Reipublicæ cauſa abeſſet, vel in hoſtium poteſtate eſſet, rem ejus, qui in civitate eſſet, uſuceperit: permittitur domino, ſi poſſeſſor reipublicæ cauſa abeſſe deſierit, tunc intra annum, reſciſſa uſucapione, eam petere: id

id eſt, ita petere, ut dicat poſſeſſorem ſu
non cepiſſe, & ob id ſuam rem eſſe. Qd
genus actionis quibuſdam & aliis ſimil
quitate motus prætor adcommodat, ſicut
latiore Digeſtorum ſeu Pandectarum vo-
mine intelligere licet.

6 ¶ Item ſi quis in fraudem creditorn
rem ſuam alicui tradiderit: bonis ejus à c-
ditoribus poſſeſſis, ex ſententia præſidis p-
mittitur ipſis creditoribus, reſciſſa tradit-
ne, eam rem petere, id eſt, dicere eam re
traditam non eſſe, & ob id in bonis debi-
ris manſiſſe.

7 ¶ Item Serviana & quaſi Serviana (q
etiam hypothecaria vocatur) ex ipſius pr-
toris juriſdictione ſubſtantiam capiunt. S-
viana autem experitur quis de rebus colo
quæ pignoris jure pro mercedibus fundi
tenentur. Quaſi Serviana autem eſt, q
creditores pignora hypothecaſve perſequu
tur. Inter pignus autem & hypotheca
(quantum ad actionem hypothecariam att
net) nihil intereſt. nam de qua re inter cred
torem & debitorem convenerit, ut ſit pro d
bito obligata: utraque hac appellatione co
tinetur. ſed in aliis differentia eſt. Nam p
gnoris appellatione eam proprie rem conti
neri dicimus, quæ ſimul etiam traditur cre
ditori, maxime ſi mobilis ſit. At eam qu
ſine traditione, nuda conventione tenetur
proprie hypothecæ appellatione contine
dicimus.

8 ¶ In perſonam quoque actiones ex ſua

ju-

riſdictione propoſitas habet prætor: vel-
i de pecunia conſtituta. cui ſimilis videba-
r receptitia. Sed ex noſtra conſtitutione
um [&] ſi quid plenius habebat, hoc in a-
ionem pecuniæ conſtitutæ transfuſum eſt)
&] ea quaſi ſupervacua juſſa eſt cum ſua au-
oritate à noſtris legibus recedere. Item præ-
or propoſuit actionem de peculio ſervorum,
liorumque familiarum;& eam,ex qua quæ-
tur, an actor juraverit,& alias complures.

9 ¶ De conſtituta autem pecunia cum o-
nnibus agitur, quicunque pro ſe vel pro alio
ſoluturos ſe conſtituerint: nulla ſcilicet ſti-
ulatione interpoſita. Nam alioqui ſi ſtipu-
anti promiſerint, jure civili tenentur.

10 ¶ Actiones autem de peculio, ideo
dverſus patrem dominumve comparavit
rætor: quia licet ex contractu filiorum ſer-
orumve ipſo jure non teneantur: æquum
amen eſt peculio tenus (quod veluti patri-
nonium eſt filiorum filiarumque, item ſer-
vorum) condemnari eos.

11 ¶ Item ſi quis poſtulante adverſario
uraverit, deberi ſibi pecuniam, quam pete-
ret, neque ei ſolvatur: juſtiſſime commen-
dat ei talem actionem, per quam non illud
quæritur, an ei pecunia debeatur, ſed an ju-
raverit.

12 ¶ Pœnales quoque actiones prætor
multas ex ſua juriſdictione introduxit: vel-
uti adverſus eum qui quid ex albo ejus cor-
rupiſſet: & in eum, qui patronum vel pa-
rentem in jus vocaſſet, cum id non impe-
traſſet:

traſſet: item adverſus eum, qui vi exem-
rit eum, qui in jus vocaretur, cujuſve do
alius exemerit, & alias innumerabiles.

13 ¶ Præjudiciales actiones in rem e
videntur: quales ſunt per quas quæritur,
aliquis liber, an libertus ſit, vel de pa
agnoſcendo. Ex quibus fere una illa leg
mam cauſam habet, per quam quæritur,
aliquis liber ſit. cæteræ ex ipſius prætoris j
riſdictione ſubſtantiam capiunt.

14 ¶ Sic itaque diſcretis actionibus, c
tum eſt, non poſſe actorem ſuam rem ita
aliquo petere, *Si apparet eum dare oporte*
Nec enim quod actoris eſt, id ei dari opo
tet: ſcilicet quia dari cuiquam id intellig
tur, quod ita datur, ut ejus fiat. Nec res qu
[jam] actoris eſt, magis ejus fieri pote
Plane odio furum, quo magis pluribus acti
nibus teneantur, effectum eſt, ut extra po
nam dupli aut quadrupli, rei recipiendæ no
mine fures etiam hac actione teneantur,
appareat eos dare oportere: quamvis ſit adver
ſus eos etiam [hæc] in rem actio per quam
rem ſuam quis eſſe petit.

15 ¶ Appellamus autem in rem quidem
actiones, vindicationes: in perſonam vero
actiones, quibus dare aut facere oportere
intenditur, condictiones. Condicere enim
eſt denuntiare priſca lingua, nunc vero ab-
uſive dicimus condictionem actionem in
perſonam eſſe, qua actor intendit dari ſibi
oportere. Nulla enim hoc tempore eo no-
mine denunciatio fit.

16 ¶ Se-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

16 ¶ Sequens illa diviſio eſt, quod quæ-
am actiones rei perſequendæ gratia compa-
tæ ſunt, quædam pœnæ perſequendæ,
uædam miſtæ ſunt.

17 ¶ Rei perſequendæ cauſa comparatæ,
unt omnes in rem actiones. Earum vero a-
tionum, quæ in perſonam ſunt, eæ quidem,
uæ ex contractu naſcuntur, fere omnes
ei perſequendæ cauſa comparatæ videntur:
eluti quibus mutuam pecuniam, vel in ſti-
ulatum deductam petit actor, item com-
nodati, depoſiti, mandati, pro ſocio, ex
mpto, vendito, locato, conducto. Plane
i depoſiti agatur eo nomine, quod tumultus
ncendii, ruinæ, naufragii cauſa depoſitum
it: in duplum actionem prætor reddit: ſi
nodo cum ipſo, apud quem depoſitum ſit,
ut cum hærede ejus de dolo ipſius agitur,
uo caſu miſta eſt actio,

18 ¶ Ex maleficiis vero proditæ actio-
nes, aliæ tantum pœnæ perſequendæ cau-
a comparatæ ſunt: aliæ tam pœnæ, quam
rei perſequendæ, & ob id miſtæ ſunt. Pœ-
nam tantum perſequitur quis actione furti.
ſive enim manifeſti agatur quadrupli, ſi-
ve non manifeſti dupli: de ſola pœna agi-
tur. nam ipſam rem propria actione perſe-
quitur quis, i. e. ſuam eſſe petens: ſive fur
ipſe eam rem poſſideat, ſive alius quilibet.
Eo amplius adverſus furem etiam condictio
eſt [rei.]

19 ¶ Vi autem bonorum raptorum actio
miſta eſt; quia in quadruplo rei perſecutio
con-

continetur: pœna autem tripli eſt. Sed
legis Aquiliæ actio de damno injuria [dato
miſta eſt: non ſolum ſi adverſus inficiante
in duplum agatur, ſed interdum & ſi in ſir
plum quiſque agat: veluti ſi quis homine
claudum aut luſcum occiderit, qui in eo a
no integer & magni precii fuerit: tanti eni
damnatur, quanti is homo eo in anno plui
mi fuerit, ſecundum jam traditam diviſi
nem. Item miſta eſt actio contra eos, q
relicta ſacroſanctis Eccleſiis, vel aliis vener
bilibus locis, legati vel fideicommiſſi nom
ne, dare diſtulerint: uſque adeo, ut etiam i
judicium vocarentur. tunc enim & ipſar
rem vel pecuniam, quæ relicta eſt, dare con
pelluntur, & aliud tantum pro pœna: & ic
eo in duplum ejus fit condemnatio.

20 ¶ Quædam actiones miſtam cauſan
obtinere videntur, tam in rem, quam i
perſonam: qualis eſt familiæ erciſcunda
actio, quæ competit cohæredibus de divi
denda hæreditate. Item communi dividun
do, quæ inter eos redditur, inter quos ali
quid commune eſt, ut id dividatur. Item
finium regundorum actio, qua inter eo
agitur, qui confines agros habent. In qui
bus tribus judiciis permittitur judici rem
alicui ex litigatoribus ex bono & æquo ad-
judicare: & ſi unius pars prægravari vide-
bitur, eum invicem certa pecunia alteri con-
demnare.

21 ¶ Omnes autem actiones, vel in ſim-
plum conceptæ ſunt, vel in duplum, vel in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

riplum, vel in quadruplum. ulterius au-
em nulla actio extenditur.

22 ¶ In ſimplum agitur: veluti ex ſtipu-
atione, ex mutui datione, ex empto, ven-
lito, locato, conducto, mandato, & deni-
que ex aliis quam plurimis cauſis.

23 ¶ In duplum agimus: veluti furti nec
nanifeſti, damni injuriæ, ex lege Aquilia,
lepoſiti ex quibuſdam cauſis. Item ſervi
corrupti: quæ competit in eum, cujus hor-
atu conſiliove ſervus alienus fugerit, aut
contumax adverſus dominum factus eſt, aut
uxurioſe vivere cœperit, aut denique quo-
libet modo deterior factus ſit. In qua actio-
ne earum etiam rerum, quas fugiendo ſer-
vus abſtulerit, æſtimatio deducitur. Item ex
legato, quod venerabilibus locis relictum eſt,
ſecundum ea, quæ ſupra diximus.

24 ¶ Tripli vero [agimus,] cum quidam
majorem vera æſtimatione quantitatem in
libello conventionis inſerunt, ut ex hac cau-
ſa viatores, id eſt, executores litium, am-
pliorem ſummam ſportularum nomine ex-
igerent. tunc enim id, quod propter eorum
cauſam damnum paſſus fuerit reus, [in] tri-
plum ab actore conſequetur: ut in hoc tri-
plo etiam ſimplum, in quo damnum paſſus
eſt, connumeretur. Quod noſtra conſtitu-
tio introduxit, quæ in noſtro Codice ful-
get, quam proculdubio certum eſt ex lege
condictitia emanare.

25 ¶ Quadrupli autem agitur: veluti
furti manifeſti: item de eo, quod metus cau-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ſa factum ſit, deque ea pecunia, quæ i hoc data ſit, ut is cui datur calumniæ cau ſa, negotium alicui faceret, vel non face ret Item, ex lege condictitia noſtra conſt tutio oritur, in quadruplum condemnatio nem imponens iis executoribus litium, qu contra noſtræ conſtitutionis normam à re quicquam exegerint.

26 ¶ Sed furti quidem nec manifeſti a ctio, & ſervi corrupti, à cæteris, de quibu ſimul locuti ſumus, eo differunt, quod hæ actiones omnimodo dupli ſunt: at illæ, id eſt, damni injuriæ ex lege Aquilia, & inter dum depoſiti, inficiatione duplicantur, in confitentem autem in ſimplum dantur. Sed illa, quæ de his competit, quæ relicta venerabilibus locis ſunt, non ſolum inficiatione duplicatur, ſed etiam ſi diſtulerit relicti ſolutionem uſquequo juſſu magiſtratuum [noſtrorum] conveniatur. In confitentem vero, antequam juſſu magiſtratuum conveniatur, ſolventem ſimpli redditur.

27 ¶ Item, actio de eo quod metus cauſa factum ſit, à cæteris, de quibus ſimul locuti ſumus, eo differt, quod ejus natura tacite continetur. ut qui judicis juſſu ipſam rem actori reſtituat, abſolvatur: quod in cæteris caſibus non eſt ita: ſed omnimodo quiſque in quadruplum condemnatur, quod eſt & in furti manifeſti actione.

28 ¶ Actionum autem quædam bonæ fidei ſunt, quædam ſtricti juris. Bonæ fidei ſunt hæ: ex empto, vendito, locato, conducto,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

to, negotiorum geſtorum, mandati, depoſiti, pro ſocio, tutelæ, commodati, pignoratitia, familiæ erciſcundæ, communi dividundo, præſcriptis verbis, quæ de æſtimato proponitur, & ea quæ ex permutatione competit, & hæreditatis petitio. Quamvis enim uſque adhuc incertum erat, inter bonæ fidei judicia connumeranda hæreditatis petitio eſſet, an non: noſtra tamen conſtitutio aperte eam eſſe bonæ fidei diſpoſuit.

29 ¶ Fuerat antea & rei uxoriæ actio una ex bonæ fidei judiciis: ſed cum pleniorem eſſe ex ſtipulatu actionem invenientes, omne jus, quod res uxoria antea habebat, cum multis diviſionibus in actionem ex ſtipulatu, quæ de dotibus exigendis proponitur, transtulerimus, merito rei uxoriæ actione ſublata, ex ſtipulatu [actio,] quæ pro eo introducta eſt, naturam bonæ fidei judicii tantum in exactione dotis meruit, ut bonæ fidei ſit: [ſed] & tacitam ei dedimus hypothecam. Præferri autem aliis creditoribus in hypothecis tunc cenſuimus, cum ipſa mulier de dote ſua experiatur, cujus ſolius providentia hoc induximus.

30 ¶ In bonæ fidei judiciis libera poteſtas permitti videatur judici ex bono & æquo æſtimandi, quantum actori reſtitui debeat. In quo & illud continetur, ut ſi quid invicem præſtare actorem oporteat: eo compenſato, in reliquum is, cum quo actum eſt, debeat condemnari. Sed & in ſtricti juris judiciis ex reſcripto divi Marci oppoſita

poſita doli mali exceptione, compenſat
inducebatur. Sed noſtra conſtitutio eaſde
compenſationes, quæ jure aperto nituntur
latius introduxit, ut actiones ipſo jure m
nuant, ſive in rem, ſive in perſonam, ſiv
alias quaſcunque: excepta ſola depoſiti actio
ne, cui aliquid compenſationis nomine op
poni, ſane iniquum eſſe credimus: ne ſu
prætextu compenſationis, depoſitarum re
rum quis exactione defraudetur.

31 ¶ Præterea quaſdam actiones arbitra
rias, id eſt, ex arbitrio judicis pendente
appellamus, in quibus, niſi arbitrio judi
cis is, cum quo agitur, actori ſatisfaciat
veluti rem reſtituat, vel exhibeat, vel ſol
vat, vel ex noxali cauſa ſervum dedat: con
demnari debeat. Sed iſtæ actiones, tam in
rem, quam in perſonam inveniuntur. In
rem, veluti Publiciana, Serviana de rebus co
loni, quaſi Serviana, quæ etiam hypothe
caria vocatur. In perſonam, veluti quibus
de eo agitur, quod [vi] aut metus cauſa, aut
dolo malo factum eſt. Item cum id, quod
certo loco promiſſum eſt, petitur. Ad exhi-
bendum quoque actio ex arbitrio judicis
pendet. In his enim actionibus & cæteris ſi-
milibus, permittitur judici ex bono & æquo,
ſecundum cujuſque rei, de qua actum eſt,
naturam æſtimare, quemadmodum actori
ſatisfieri oporteat.

32 ¶ Curare autem debet judex, ut o-
mnino, quantum poſſibile ei ſit, certæ
pecuniæ vel rei ſententiam ferat: etiam ſi
de

de incerta quantitate apud eum actum eſt.

33 ¶ Si quis agens, [in] intentione ſua plus complexus fuerit, quam ad eum pertineat: à cauſà cadebat, id eſt, rem amittebat: nec facile in integrum reſtituebatur à prætore, niſi minor erat viginti quinque annis. Huic enim, ſicut in aliis cauſis, cauſa cognita ſuccurrebatur, ſi lapſus juventute fuerat: ita & in hac cauſa ſuccurri ſolitum erat. Sane ſi tam magna cauſa juſti erroris interveniebat, ut etiam conſtantiſſimus quiſque labi poſſet, etiam majori viginti quinque annis ſuccurrebatur. veluti ſi quis totum legatum petierit: poſt deinde prolati fuerint codicilli, quibus aut pars legati adempta ſit, aut quibuſdam aliis legata data ſint, quæ efficiebant, ut plus petiiſſe videretur petitor, quam dodrantem, atque ideo lege Falcidia legata minuebantur. Plus autem quatuor modis petitur: re, tempore, loco, [&] cauſa. Re, veluti ſi quis pro decem aureis, qui ei debebantur, viginti petierit: aut ſi is, cujus ex parte res eſt, totam eam, vel majorem partem ſuam eſſe intenderit. Tempore: veluti ſi quis ante diem, vel [ante] conditionem petierit. Qua enim ratione qui tardius ſolvit, quam ſolvere deberet, minus ſolvere intelligitur: eadem ratione, qui præmature petit, plus petere videtur. Loco plus petitur: veluti cum quis id, quod certo loco ſibi [dari] ſtipulatus eſt, alio loco petit, ſine commemoratione illius loci, in quo ſibi da-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ri ſtipulatus eſt: verbi gratia, ſi is, qui ita ſti-pulatus fuerit, *Epheſi dare ſpondes?* Romæ pure intendat ſibi dari oportere. Ideo autem plus petere intelligitur: quia utilitatem, quam haberet promiſſor, ſi Epheſi ſolveret, adimit ei pura intentione. Propter quam cauſam alio loco petenti arbitraria actio proponitur: in qua ſcilicet ratio habetur utilitatis, quæ promiſſori competitura fuiſſet, ſi illo loco ſolveret, (quo ſe ſoluturum ſpopondit.) Quæ utilitas plerumque in mercibus maxima invenitur: veluti vino, oleo, frumento: quæ per ſingulas regiones diverſa habent pretia. Sed & pecuniæ numeratæ non in omnibus regionibus ſub eiſdem uſuris fœnerantur. Si quis tamen Epheſi petat, id eſt, eo loco petat, quo ut ſibi detur ſtipulatus eſt: pura actione recte agit: idque etiam prætor monſtrat: ſcilicet quia utilitas ſolvendi ſalva eſt promiſſori. Huic autem, qui loco plus petere intelligitur, proximus eſt is, qui cauſa plus petit. ut ecce, ſi quis ita à te ſtipuletur, *Hominem Stichum, aut decem aureos dare ſpondes?* deinde alterum petat, veluti hominem tantum aut decem aureos tantum. Ideo autem plus petere intelligitur, quia in eo genere ſtipulationis promiſſoris eſt electio, utrum pecuniam, an hominem ſolvere malit. Qui igitur pecuniam tantum, vel hominem tantum ſibi dari oportere intendit, eripit electionem adverſario: & eo modo ſuam quidem conditionem meliorem facit, adverſarii vero [ſui] deteriorem. Qua de

cauſa

cauſa talis in ea re prodita eſt actio, *ut quis intendat hominem Stichum, aut aureos decem ſibi dare oportere*: id eſt, ut eodem modo peteret, quo ſtipulatus eſt. Præterea, ſi quis generaliter hominem ſtipulatus ſit, & ſpecialiter Stichum petat: aut generaliter vinum ſtipulatus ſit, & ſpecialiter Campanum petat: aut generaliter purpuram ſtipulatus ſit, deinde ſpecialiter Tyriam petat: plus petere intelligitur: quia electionem adverſario tollit, cui ſtipulationis jure liberum fuit, aliud ſolvere, quam quod peteretur. Quinetiam licet utiliſſimum ſit, quod quis petat, nihilominus plus petere intelligitur: quia ſæpe accidit, ut promiſſori facilius ſit illud ſolvere, quod majoris pretii eſt. Sed hæc quidem antea in uſu fuerant: poſtea vero lex Zenoniana & noſtra rem coarctavit. Et ſi quidem tempore plus fuerit petitum: quid ſtatui oporteat, Zenonis divæ memoriæ loquitur conſtitutio: ſin autem quantitate, vel alio modo plus fuerit petitum: [in] omne, ſi quod forte damnum ex hac cauſa acciderit ei, contra quem plus petitum fuerit, commiſſa tripli condemnatione (ſicuti ſupra diximus) puniatur.

34 ¶ Si minus in intentione ſua complexus fuerit actor, quam ad eum pertineat: veluti ſi cum ei decem [aurei] deberentur, quinque ſibi dari oportere intenderit: aut [ſi] cum totus fundus ejus eſſet, partem dimidiam ſuam eſſe petierit: ſine periculo agit, in reliquum enim nihilominus judex

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

adverſarium in eodem judicio [ei] cond
mnat, ex conſtitutione divæ memoriæ Z
nonis.

35 ¶ Si quis aliud pro alio intender
nihil eum periclitari placet, ſed in eodem j
dicio, cognita veritate, errorem ſuum co
rigere [ei] permittitur: veluti ſi is, qui hom
nem Stichum petere deberet, Erotem pe
erit: aut ſi quis ex teſtamento dari ſibi opo
tere intenderit, quod ex ſtipulatu debetur.

36 ¶ Sunt præterea quædam actione
quibus non [ſemper] ſolidum, quod nob
debetur, perſequimur: ſed modo ſolidu
perſequimur, modo minus: ut ecce, ſi i
peculium filii ſervive agamus. Nam ſi no
minus in peculio ſit, quam perſequimur
in ſolidum dominus paterve condemnatur
ſi vero minus inveniatur: eatenus cond
mnat judex, quatenus in peculio ſit. Quem
admodum autem peculium intelligi debea
ſuo ordine proponemus.

37 ¶ Item ſi de dote [in] judicio mulie
agat: placet eatenus maritum condemnar
debere, quatenus facere poſſit, id eſt, qua
tenus facultates ejus patiuntur. Itaque ſi do
tis quantitati concurrant facultates ejus, in
ſolidum damnatur: ſi minus, in tantum,
quantum facere poteſt. Propter retentionem
quoque dotis repetitio minuitur. Nam ob
impenſas in res dotales factas, marito [quaſi]
retentio conceſſa eſt: quia ipſo jure neceſſa-
riis ſumptibus dos minuitur, ſicut ex latiori-
bus Digeſtorum libris cognoſcere licet.

38 ¶ Sed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

38 ¶ Sed & ſi quis cum parente ſuo patronove agat: item ſi ſocius cum ſocio, judicio ſocietatis agat: non plus actor conſequitur, quam adverſarius ejus facere poteſt. Idem eſt ſi quis ex donatione ſua conveniatur.

39 ¶ Compenſationes quoque oppoſitæ, plerumque efficiunt, ut minus quiſque conſequatur, quam ei debeatur. Nam ex bono & æquo habita ratione ejus, quod invicem actorem ex eadem cauſa præſtare oportet, in reliquum eum, cum quo actum eſt [condemnat,] ſicut jam dictum eſt.

40 ¶ Cum eo quoque, qui creditoribus ſuis bonis ceſſit, ſi poſtea aliquid acquiſierit, quod idoneum emolumentum habeat: ex integro in id, quod facere poteſt, creditores experiuntur. inhumanum enim erat ſpoliatum fortunis ſuis, in ſolidum damnari.

QUOD CUM EO, QUI IN aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.

TITULUS VII.

QUia [tamen] ſuperius mentionem habuimus de actione qua in peculium filiorum familiarum ſervorumque agitur: opus eſt, ut de hac actione & de cæteris, quæ eorundem nomine in parentes dominoſvè dari ſolent, diligentius admoneamus. Et quia, ſive cum ſervis negotium geſtum ſit, ſive cum his, qui in poteſtate parentum ſunt, eadem fere jura ſervantur: ne verboſa fiat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

diſputatio, dirigamus ſermonem in perſonam ſervi dominique, idem intellecturi de liberis quoque & parentibus, quorum in poteſtate ſunt. Nam ſi quid in his proprie ſervetur, ſeparatim oſtendemus.

1 ¶ Si igitur juſſu domini cum ſervo negotium geſtum erit: in ſolidum prætor adverſus dominum actionem pollicetur: ſcilicet quia is, qui ita contrahit, fidem domini ſequi videtur.

2 ¶ Eadem ratione prætor duas alias in ſolidum actiones pollicetur: quarum altera exercitoria, altera inſtitoria appellatur. Exercitoria tunc habet locum, cum quis ſervum ſuum magiſtrum navi præpoſuerit, & quid cum eo ejus rei gratia, cui præpoſitus erit, contractum fuerit. ideo autem exercitoria vocatur, quia exercitor is appellatur, ad quem quotidianus navis quæſtus pertinet. Inſtitoria tunc locum habet, cum quis tabernæ forte, aut cuilibet negotiationi ſervum ſuum præpoſuerit, & quid cum eo ejus rei cauſa, cui præpoſitus erit, contractum fuerit. Ideo autem inſtitoria appellatur, quia qui negotiationibus præponuntur, inſtitores vocantur. Iſtas tamen duas actiones prætor reddit, & ſi liberum quis hominem, aut alienum ſervum navi, aut tabernæ, aut cuilibet negotiationi præpoſuerit: ſcilicet quia eadem æquitatis ratio etiam eo caſu interveniat.

3 ¶ Introduxit & aliam actionem prætor, quæ tributoria vocatur. Namque ſi ſervus

vus in peculiari merce ſciente domino negotietur, & quid cum eo ejus rei cauſa contractum erit: ita prætor jus dicit, ut quicquid in his mercibus erit, quodque inde receptum erit, id inter dominum, ſi quid ei debebitur, & cæteros creditores, pro rata portione diſtribuatur, & [ideo tributoria vocatur] quia ipſi domino diſtributionem prætor permittit. Nam ſi quis ex creditoribus queratur quaſi minus ei tributum ſit, quam oportuerit, hanc ei actionem adcommodat, quæ tributoria appellatur.

4 ¶ Præterea introducta eſt actio de peculio, deque eo, quod in rem domini verſum erit: ut quamvis ſine voluntate domini negotium geſtum erit, tamen ſive quid in rem ejus verſum fuerit, id totum præſtare debeat: ſive quid non ſit in rem ejus verſum, id eatenus præſtare debeat, quatenus peculium patitur. In rem autem domini verſum intelligitur, quicquid neceſſario in rem ejus impenderit ſervus: veluti ſi mutuatus pecuniam creditoribus ejus ſolverit, aut ædificia ruentia fulſerit, aut familiæ frumentum emerit, vel etiam fundum, aut quamlibet aliam rem neceſſariam mercatus erit. Itaque ſi ex decem puta aureis, quos ſervus tuus à Titio mutuo accepit, creditori tuo quinque aureos ſolverit, reliquos vero quinque quolibet modo conſumſerit: pro quinque [quidem] in ſolidum damnari debes: pro cæteris vero quinque eatenus, quatenus in peculio ſit. Ex quo ſcilicet apparet, ſi toti de-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

decem aurei in rem tuam verſi fuerint, to
decem aureos Titium conſequi poſſe. Li
enim una eſt actio, qua de peculio, deq
eo, quod in rem domini verſum ſit, agit
tamen duas habet condemnationes. Itaq
judex, apud quem de ea actione agitur, an
diſpicere ſolet, an in rem domini verſu
ſit: nec aliter ad peculii æſtimationem tra
it, quam aut nihil in rem domini verſu
intelligatur, aut non totum. Cum aute
quæritur, quantum in peculio ſit: ante d
ducitur, quicquid ſervus domino, eive, q
in poteſtate ejus ſit, debet: & quod ſupe
eſt, id ſolum peculium intelligitur. Al
quando tamen id, quod ei debet ſervus, q
in poteſtate domini ſit, non deducitur ex p
culio: veluti ſi is in ipſius peculio ſit. quo
eo pertinet, ut ſi quis vicario ſuo ſervus de
beat: id ex peculio ejus non deducatur.

5 ¶ Cæterum dubium non eſt, quin i
quoque qui juſſu domini contraxerit, cui
que inſtitoria vel exercitoria actio competit
de peculio, deque eo, quod in rem domin
verſum eſt, agere poſſit. Sed erit ſtultiſſi-
mus, ſi omiſſa actione, qua facillime ſoli-
dum ex contractu conſequi poſſit: ſe ad dif-
ficultatem perducat probandi in rem domini
verſum eſſe, vel habere ſervum peculium,
& tantum habere, ut ſolidum ſibi ſolvi poſ-
ſit. Is quoque, cui tributoria actio compe-
tit, æque de peculio, & de in rem verſo
agere poteſt. Sed ſane huic modo tributoria
expedit agere, modo de peculio, & de in rem
ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

verſo. Tributoria ideo expedit agere, quia in ea domini conditio præcipua non eſt, id eſt, quod domino debetur, non deducitur, ſed ejuſdem juris eſt dominus, cujus & cæteri creditores. At in actione de peculio ante deducitur, quod domino debetur: & in id, quod reliquum eſt, creditori dominus condemnatur. Rurſus de peculio ideo expedit agere, quod in hac actione totius peculii ratio habetur: at in tributoria, ejus tantum, quo negotiatur. Et poteſt quiſque tertia forte parte peculii, aut quarta, vel etiam minima negotiari, majorem autem partem in prædiis vel mancipiis, aut fœnebri pecunia habere. Prout ergo expedit, ita quiſque vel hanc actionem vel illam eligere debet. Certe qui poteſt probare in rem domini verſum eſſe: de in rem verſo agere debet.

6 ¶ Quæ diximus de ſervo & domino, eadem intelligimus & de filio & filia, & nepote & nepte, & patre avove, cujus in poteſtate ſunt.

7 ¶ Illud proprie ſervatur in eorum perſona, quod Senatuſconſultum Macedonianum prohibuit, mutuas pecunias dare eis, qui in poteſtate parentis ſunt: & ei qui crediderit, denegatur actio tam adverſus ipſum filium filiamve, nepotem neptemve (ſive adhuc in poteſtate ſint, ſive morte parentis, vel emancipatione ſuæ poteſtatis eſſe cœperint) quam adverſus patrem avumve: ſive eos habeat adhuc in poteſtate, ſive emancipaverit. Quæ ideo ſenatus proſpexit, quia ſæ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ſæpe onerati ære alieno creditarum pecuni rum, quas in luxuriam conſumebant, vit parentum inſidiabantur.

8 ¶ Illud in ſumma admonendi ſumus id, quod juſſu patris dominive contractur fuerit, quodque in rem ejus verſum erit: di recto quoque poſſe à patre dominove condi ci, tanquam ſi principaliter cum ipſo nego tium geſtum eſſet. Ei quoque, qui exercito ria vel inſtitoria actione tenetur, directo poſ ſe condici placet: quia hujus quoque juſſu contractum intelligitur.

DE NOXALIBUS actionibus.

TITULUS VIII.

EX maleficiis ſervorum: veluti ſi furtum fecerint, aut bona rapuerint, aut damnum dederint, aut injuriam commiſerint: noxales actiones proditæ ſunt, quibus domino damnato permittitur, aut litis æſtimationem ſufferre, aut ipſum hominem noxæ dedere.

1 ¶ Noxa autem, eſt [ipſum] corpus quod nocuit, id eſt, ſervus: noxia ipſum maleficium, veluti furtum, damnum, rapina, injuria.

2 ¶ Summa autem ratione permiſſum eſt noxæ deditione fungi. Namque erat iniquum, nequitiam eorum ultra ipſorum corpora dominis damnoſam eſſe.

3 ¶ Dominus noxali judicio ſervi ſui nomine

nine conventus, ſervum actori noxæ deden-
o liberatur: nec minus in perpetuum ejus
ervi dominium à domino transfertur. Sin
utem damnum ei, cui deditus eſt, [ſervus]
eſarcierit quæſita pecunia: auxilio prætoris
ivito domino manumittetur.

4 ¶ Sunt autem conſtitutæ noxales a-
tiones aut legibus, aut edicto prætoris. Le-
ibus: veluti furti ex lege duodecim tabula-
um, damni injuriæ ex lege Aquilia. Edicto
rætoris: veluti injuriarum, & vi bonorum
aptorum.

5 ¶ Omnis autem noxalis actio caput ſe-
uitur. Nam ſi ſervus tuus noxam commi-
rit: quamdiu in tua poteſtate ſit, tecum
t actio. Si autem in alterius poteſtatem
ervenerit: cum illo incipit actio eſſe. At
manumiſſus fuerit: directo ipſe tenetur,
extinguitur noxæ deditio. Ex diverſo
uoque directa actio noxalis eſſe incipit.
am ſi liber homo noxiam commiſerit, &
ſervus tuus eſſe cœperit (quod quibuſ-
am caſibus effici primo libro tradidimus)
cipit tecum eſſe noxalis actio, quæ ante di-
cta fuiſſet.

6 ¶ Si ſervus domino noxiam commiſe-
: actio nulla naſcitur. Namque inter do-
inum & eum, qui in poteſtate ejus eſt,
ulla obligatio naſci poteſt. Ideoque & ſi,
alienam poteſtatem ſervus pervenerit,
it manumiſſus fuerit: neque cum ipſo, ne-
ue cum eo, cujus nunc in poteſtate ſit, agi
oteſt. Unde ſi alienus ſervus noxiam tibi
come-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

commiſerit, & is poſtea in poteſtate tua eſſ coeperit, interdicitur actio: quia in eum caſum deducta ſit, in quo conſiſtere non potuit. Ideoque licet exierit de tua poteſtate, agere non potes: quemadmodum ſi dominus in ſervum ſuum aliquid commiſerit nec ſi manumiſſus aut alienatus fuerit, ſervus ullam actionem contra dominum habere poteſt.

7 ¶ Sed veteres quidem hoc in filiisfamiliarum maſculis & fœminis admiſere nova autem hominum converſatio hujuſmodi adſperitatem recte reſpuendam eſſe exiſtimavit, & ab uſu communi hoc penitus receſſit. Quis enim patiatur filium ſuum, & maxime filiam, in noxam alii dare: ut pene per [filii] corpus pater magis, quam filius periclitetur: cum in filiabus etiam pudicitia favor hoc bene excludat? Et ideo placuit in ſervos tantummodo noxales actiones eſſe proponendas: cum apud veteres legum commentatores invenerimus ſæpius dictum, ipſos filiosfamiliarum pro ſuis delictis poſſe conveniri.

SI QUADRUPES PAUPERIEM feciſſe dicatur.

TITULUS IX.

ANimalium nomine, quæ ratione carent, ſi, qua laſcivia, aut pavore, aut feritate pauperiem fecerint: noxalis actio lege duodecim tabularum prodita eſt. Quæ animalia

ſi no-

ſi noxæ dedantur, proficiunt reo ad liberationem: quia ita lex duodecim tabularum ſcripta eſt, ut puta, *Si equus calcitroſus calce percuſſerit, aut bos cornu petere ſolitus [cornu] petierit.* Hæc autem actio in iis, quæ contra naturam moventur, locum habet. Cæterum ſi genitalis ſit feritas: ceſſat actio. Denique ſi urſus fugerit à domino, & ſic nocuerit: non poteſt quondam dominus conveniri: quia deſiit dominus eſſe, ubi fera evaſit. Pauperies autem eſt damnum ſine injuria facientis datum. Nec enim poteſt animal injuriam feciſſe dici, quod ſenſu caret. Hæc quidem ad noxalem pertinet actionem.

1 ¶ Cæterum ſciendum eſt, ædilitio edicto prohiberi nos canem, verrem, aprum, urſum, leonem ibi habere, qua vulgo iter fit: & ſi adverſus ea factum erit, & nocitum libero homini eſſe dicatur: quod bonum & æquum judici videtur, tanti dominus condemnetur. cæterarum [vero] rerum, quanti damnum datum ſit, dupli. Præter has autem ædilitias actiones, & de pauperie locum habebit. Numquam enim actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit.

DE IIS, PER QUOS AGERE poſſumus.

TITULUS X.

NUnc admonendi ſumus, agere poſſe quemlibet hominem, aut ſuo nomine,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

aut alieno. Alieno: veluti procuratorio, [illegible] torio, curatorio: cum olim in uſu fuiſſ[illegible] alterius nomine agere non poſſe, niſi p[illegible] populo, pro libertate, pro tutela. Præt[illegible] ea lege Hoſtilia permiſſum erat furti ag[illegible] re eorum nomine, qui apud hoſtes eſſen[illegible] aut reipublicæ cauſa abeſſent, quive [illegible] eorum cujus tutela eſſent. Sed quia h[illegible] non minimam incommoditatem habeba[illegible] quod alieno nomine, neque agere, neq[illegible] excipere actionem licebat: cœperunt hom[illegible] nes per procuratores litigare. Nam & mo[illegible] bus, & ætas, & neceſſaria peregrinatio[illegible] itemque aliæ multæ cauſæ ſæpe hominibu[illegible] impedimento ſunt, quo minus rem ſua[illegible] ipſi exequi poſſint.

1 ¶ Procurator neque certis verbis, ne[illegible] que præſente [ſemper] adverſario, imo ple[illegible] rumque eo ignorante conſtituitur. Cuicun[illegible] que enim permiſeris rem tuam agere, au[illegible] defendere, is tuus procurator intelligitur.

2 ¶ Tutores & curatores quemadmodum conſtituantur, primo libro expoſitum eſt.

DE SATISDATIONIBUS.

TITULUS XI.

SAtiſdationum modus alius antiquitati placuit, alium novitas per uſum amplexa eſt. Olim enim ſi in rem agebatur, ſatiſdare poſſeſſor compellebatur. ut ſi victus [eſſet,] nec rem ipſam reſtitueret, nec litis æſtimationem: poteſtas eſſet petitori, aut

cum

cum eo agendi, aut cum fidejuſſoribus ejus. quæ ſatiſdatio appellatur *judicatum ſolvi*. Unde autem ſic appelletur, facile eſt intelligere. Namque ſtipulabatur quis, ut ſolveretur ſibi, quod fuiſſet judicatum. Multo magis is, qui in rem actione conveniebatur, ſatiſdare cogebatur, ſi alieno nomine judicium accipiebat. Ipſe autem, qui in rem agebat, ſi ſuo nomine petebat, ſatiſdare non cogebatur. Procurator vero ſi in rem agebat: ſatiſdare jubebatur, rem ratam dominum habiturum. Periculum enim erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur. Tutores [vero] & curatores eodem modo, quo & procuratores ſatiſdare debere, verba edicti faciebant: ſed aliquando his agentibus ſatiſdatio remittebatur. Hæc ita [erant,] ſi in rem agebatur.

1 ¶ Si vero in perſonam: ab actoris quidem parte eadem obtinebant, quæ diximus in actione, qua in rem agitur. ab ejus vero parte, cum quo agitur, ſiquidem alieno nomine aliquis interveniret: omnimodo ſatiſdaret, quia nemo defenſor in aliena re ſine ſatiſdatione idoneus eſſe creditur. Quod ſi proprio nomine aliquis judicium accipiebat in perſonam: *judicatum ſolvi* ſatiſdare non cogebatur.

2 ¶ Sed hodie hæc aliter obſervantur. Sive enim quis in rem actione convenitur, ſive perſonali ſuo nomine: nullam ſatiſdationem pro litis æſtimatione dare compellitur: ſed pro ſua tantum perſona, quod in judicio

permaneat uſque ad terminum litis, vel committitur ſuæ promiſſioni cum jurejurando (quam juratoriam cautionem vocant) vel nudam promiſſionem, vel ſatiſdationem pro qualitate perſonæ ſuæ dare compellitur.

3 ¶ Sin autem per procuratorem lis vel infertur, vel ſuſcipitur in actoris quidem perſona, ſi non mandatum actis inſinuatum eſt, vel præſens dominus litis in judicio procuratoris ſui perſonam confirmaverit: ratam rem dominum habiturum ſatiſdationem procurator dare compellitur. eodem obſervando, & ſi tutor, vel curator, vel aliæ tales perſonæ, quæ alienarum rerum gubernationem receperunt, litem quibuſdam per alium inferunt.

4 ¶ Si vero aliquis convenitur: ſi quidem præſens procuratorem dare paratus eſt: poteſt vel ipſe in judicium venire, & ſui procuratoris perſonam per *judicatum ſolvi* ſatiſdationem ſolenni ſtipulatione firmare, vel extra judicium ſatiſdationem exponere, per quam ipſe ſui procuratoris fidejuſſor exiſtat pro omnibus *judicatum ſolvi* ſatiſdationis clauſulis. ubi & de hypotheca ſuarum rerum convenire compellitur: ſive in judicio promiſerit, ſive extra judicium caverit: ut tam ipſe, quam hæredes ejus obligentur. Alia inſuper cautela, vel ſatiſdatione propter perſonam ipſius exponenda, quod tempore ſententiæ recitandæ in judicium veniet: vel ſi non venerit, omnia dabit fidejuſſor, quæ in condemnatione continentur, niſi fuerit provocatum.

5 ¶ Si

5 ¶ Si vero reus præſto ex quacunque cauſa non fuerit, & alius velit defenſionem ejus ſubire: nulla differentia inter actiones in rem vel perſonales introducenda, poteſt hoc facere: ita tamen, ut ſatiſdationem *judicatum ſolvi*, pro litis æſtimatione præſtet. Nemo enim ſecundum veterem regulam (ut jam dictum eſt) alienæ rei ſine ſatiſdatione defenſor idoneus intelligitur.

6 ¶ Quæ omnia apertius & perfectius à quotidiano judiciorum uſu in ipſis rerum documentis apparent.

7 ¶ Quam formam non ſolum in hac regia urbe, ſed [etiam] in omnibus noſtris provinciis (etſi propter imperitiam forte aliter celebratur) obtinere cenſemus: quum neceſſe ſit, omnes provincias, caput omnium noſtrarum civitatum, id eſt, hanc regiam urbem, ejuſque obſervantiam ſequi.

DE PERPETUIS ET TEMPORALIBUS ACTIONIBUS, & quæ ad hæredes & in hæredes tranſeunt.

TITULUS XII.

HOc loco admonendi ſumus, eas quidem actiones, quæ ex lege, ſenatuſve conſulto, ſive ex ſacris conſtitutionibus proficiſcuntur: perpetuò ſolere antiquitus competere, donec ſacræ conſtitutiones: tam in rem, quam in perſonam actionibus certos fines dederunt: eas vero, quæ ex propria prætoris juriſdictione pendent, plerumque

intra annum vivere. nam & ipſius prætoris intra annum erat imperium. Aliquando tamen & in perpetuum extenduntur: id eſt, uſque ad finem ex conſtitutionibus introductum: quales ſunt eæ, quas bonorum poſſeſſori, cæteriſque qui hæredis loco ſunt, accommodat. Furti quoque manifeſti actio, quamvis ex ipſius prætoris juriſdictione proficiſcatur: tamen perpetuo datur. abſurdum enim eſſe exiſtimavit anno eam terminari.

1 ¶ Non autem omnes actiones quæ in aliquem aut ipſo jure competunt, aut a prætore dantur: & in hæredem æque competunt, aut dari ſolent. Eſt enim certiſſima juris regula, ex maleficiis pœnales actiones in hæredem [rei] non competere, [veluti furti, vi bonorum raptorum, injuriarum, damni injuriæ. Sed hæredibus hujuſmodi actiones competunt, nec denegantur, excepta injuriarum actione, & ſi qua alia ſimilis inveniatur. Aliquando tamen etiam ex contractu actio contra hæredem non competit: veluti cum teſtator doloſe verſatus ſit, & ad hæredem ejus nihil ex eo dolo pervenit. Pœnales autem actiones, quas ſupra diximus, ſi ab ipſis principalibus perſonis fuerint conteſtatæ, & hæredibus dantur, & contra hæredes tranſeunt.

2 ¶ Supereſt, ut admoneamus, quod ſi ante rem judicatam is, cum quo actum eſt, ſatisfaciat actori: officio judicis convenit eum abſolvere, licet in ea cauſa fuiſſet judicii accipiendi tempore, ut damnari debe-

ret.

ret. & hoc eſt, quod antea vulgo dicebatur, omnia judicia abſolutoria eſſe.

DE EXCEPTIONIBUS.
TITULUS XIII.

SEquitur, ut de exceptionibus diſpiciamus. Comparatæ autem ſunt exceptiones defendendorum eorum gratia, cum quibus agitur. Sæpe enim accidit, ut licet ipſa perſecutio, qua actor experitur, juſta ſit: tamen iniqua ſit adverſus eum, cum quo agitur.

1 ¶ Verbi gratia, ſi metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapſus, ſtipulanti Titio promiſiſti, quod non debueras [promittere:] palam eſt, jure civili te obligatum eſſe: & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax eſt: ſed iniquum eſt te condemnari. Ideoque datur tibi exceptio, quod metus cauſa, aut doli mali, aut in factum compoſita ad impugnandam actionem.

2 ¶ Idem juris eſt, ſi quis [quaſi] credendi cauſa pecuniam à te ſtipulatus fuerit, neque numeraverit. Nam, eam pecuniam à te petere poſſe eum, certum eſt, dare enim te oportet: quum ex ſtipulatione tenearis. Sed quia iniquum eſt, eo nomine te condemnari: placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere. cujus tempora nos (ſecundum quod jam ſuperioribus libris ſcriptum eſt) conſtitutione noſtra coarctavimus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

3 ¶ Præterea debitor ſi pactus fuerit c
creditore, ne à ſe pecunia peteretur, nihil
minus obligatus manet: quia pacto co
vento obligationes non omnino diſſolvu
tur: qua de cauſa efficax eſt adverſus eu
actio, quam actor intendit, *Si apparet e*
dare oportere. ſed quia iniquum eſt, con
pactionem eum condemnari: defenditur p
exceptionem pacti conventi.

4 ¶ Æque ſi debitor creditore deferen
juraverit, nihil ſe dare oportere: adhuc ob
gatus permanet. ſed quia iniquum eſt de pe
jurio queri: defenditur per exceptionem j
risjurandi. In iis quoque actionibus, qu
bus in rem agitur, æque neceſſariæ ſunt e
ceptiones, veluti ſi petitore deferente po
ſeſſor juraverit eam rem ſuam eſſe, & nihil
minus petitor eandem rem vindicet. lic
enim verum ſit, quod intendit, id eſt, re
ejus eſſe: iniquum tamen eſt poſſeſſore
condemnari.

5 ¶ Item ſi in judicio tecum actum fue
rit, ſive in rem, ſive in perſonam: nihilomi
nus obligatio durat: & ideo ipſo jure de ea
dem re poſtea adverſus te agi poteſt, ſe
debes per exceptionem rei judicatæ adjuvari.

6 ¶ Hæc exempli cauſa retuliſſe ſuffi
ciat. Alioqui quam ex multis variiſque cau-
ſis exceptiones neceſſariæ ſint: ex latiori-
bus Digeſtorum ſeu Pandectarum libris in-
telligi poteſt.

7 ¶ Quarum quædam ex legibus, vel ex
iis, quæ legis vicem obtinent, vel ex ipſa

præ-

prætoris juriſdictione ſubſtantiam capiunt.

8 ¶ Appellantur autem exceptiones aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ.

9 ¶ Perpetuæ & peremptoriæ ſunt, quæ ſemper agentibus obſtant, & ſemper rem, de qua agitur, perimunt: qualis eſt exceptio doli mali, & quod metus cauſa factum eſt, & pacti conventi, cum ita convenerit, ne omnino pecunia peteretur.

10 ¶ Temporales atque dilatoriæ ſunt, quæ ad tempus nocent, & temporis dilationem tribuunt: qualis eſt pacti conventi, cum ita convenerit, ne intra certum tempus ageretur, veluti intra quinquennium. nam finito eo tempore non impeditur actor rem exequi. Ergo ii, quibus intra certum tempus agere volentibus objicitur exceptio aut pacti conventi, aut alia ſimilis: differre debent actionem, & poſt tempus agere. Ideo enim & dilatoriæ iſtæ exceptiones appellantur. Alioqui ſi intra tempus egerint, objectaque ſit exceptio: neque eo judicio quicquam conſequebantur, propter exceptionem, neque poſt tempus olim agere poterant: cum temere rem in judicium deducebant, & conſumebant. qua ratione rem amittebant. Hodie autem non ita ſtricte hoc procedere volumus, ſed eum, qui ante tempus pactionis vel obligationis litem inferre auſus ſit, Zenonianæ conſtitutioni ſubjacere cenſemus, quam ſacratiſſimus legiſlator de iis, qui tempore plus petierint, protulit:

ut & inducias, quas ipſe actor ſponte i
dulſerit, vel quas natura actionis contin
ſi contempſerit: in duplum habeant ii, q
talem injuriam paſſi ſunt: & poſt eas fin
tas non aliter litem ſuſcipiant, niſi omn
expenſas litis antea acceperint: ut actor
tali pœna perterriti, tempora litium doceai
tur obſervare.

11 ¶ Præterea etiam ex perſona ſunt di
latoriæ exceptiones, quales ſunt procurato
riæ: veluti ſi per militem aut per mulieren
agere quis velit. Nam militibus, nec pr
patre, vel matre, vel uxore, nec ex ſacro re
ſcripto procuratorio nomine experiri conce
ditur: ſuis vero negotiis ſupereſſe ſine offenſ
[militaris] diſciplinæ poſſunt. Eas vero ex-
ceptiones, quæ olim procuratoribus propter
infamiam vel dantis, vel ipſius procuratoris
opponebantur: cum in judiciis frequentari
nullo modo perſpeximus, conquieſcere ſan-
cimus: ne dum de iis altercatur, ipſius ne-
gotii diſceptatio proteletur.

DE REPLICATIONIBUS.

TITULUS XIV.

INterdum evenit, ut exceptio, quæ prima facie juſta videtur, [tamen] inique noceat. quod cum accidit: alia allegatione opus eſt, adjuvandi actoris gratia, quæ replicatio vocatur, quia per eam replicatur, atque reſolvitur jus exceptionis: veluti cum pactus eſt aliquis cum debitore ſuo, ne ab eo pecu-

niam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

niam petat, deinde poſtea in contrarium pacti ſunt, id eſt, ut creditori petere liceat: ſi creditor agat, & excipiat debitor, ut ita demum condemnetur, ſi non convenerit, ne eam pecuniam creditor petat: nocet ei exceptio. convenit enim ita. namque nihilominus hoc verum manet, licet poſtea in contrarium pacti ſunt. ſed quia iniquum eſt creditorem excludi, replicatio ei dabitur ex poſteriore pacto convento.

1 ¶ Rurſus interdum evenit, ut replicatio, quæ prima facie juſta eſt, inique noceat. quod cum accidit, alia allegatione opus eſt, adjuvandi rei gratia, quæ duplicatio vocatur.

2 ¶ Et ſi rurſus ea prima facie juſta videatur, ſed propter aliquam cauſam actori inique noceat: rurſus alia allegatione opus eſt, qua actor adjuvetur: quæ dicitur triplicatio.

3 ¶ Quarum omnium exceptionum uſum interdum ulterius, quam diximus, varietas negotiorum introducit, quas omnes apertius ex Digeſtorum latiore volumine eſt agnoſcere.

4 ¶ Exceptiones autem, quibus debitor defenditur, plerumque accommodari ſolent etiam fidejuſſoribus ejus, & recte: quia quod ab iis petitur, id ab ipſo debitore peti videtur: quia mandati judicio redditurus eſt eis, quod [ii] pro eo ſolverint. Qua ratione, & ſi de non petenda pecunia pactus quis cum reo fuerit, placuit perinde ſuc-

ſuccurrendum eſſe per exceptionem p
conventi illis quoque, qui pro eo obli
ſunt, ac ſi etiam cum ipſis pactus eſſet, e
ab eis ea pecunia peteretur. Sane quæda
exceptiones non ſolent his adcommoda
Ecce enim debitor, ſi bonis ſuis ceſſerit,
cum eo creditor experiatur: defenditur p
exceptionem, ſi bonis ceſſerit. Sed hæc e
ceptio fidejuſſoribus non datur: ideo ſci
cet, quia qui alios pro debitore obligat, h
maxime proſpicit, ut cum facultatibus l
pſus fuerit debitor, poſſit ab iis, quos pro
obligavit, ſuum conſequi.

DE INTERDICTIS.

TITULUS XV.

SEquitur, ut diſpiciamus de interdicti[s] ſeu actionibus, quæ pro his exercentu[r]. Erant autem interdicta formæ atque conceptiones verborum, quibus prætor aut jubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat, quod tunc maxime fiebat, cum de poſſeſſione, aut quaſi poſſeſſione inter aliquos contendebatur.

1 ¶ Summa autem diviſio interdictorum hæc eſt: quod aut prohibitoria ſunt, aut reſtitutoria, aut exhibitoria. Prohibitoria ſunt, quibus prætor vetat aliquid fieri, veluti vim ſine vitio poſſidenti, vel mortuum inferenti, quo ei jus erat inferendi: vel in ſacro loco ædificari, vel in flumine publico ripave ejus aliquid fieri, quo pejus na-

vige-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

igetur. Reſtitutoria ſunt, quibus reſtitui
liquid jubet, veluti bonorum poſſeſſori
oſſeſſionem eorum, quæ quis pro hærede,
ut pro poſſeſſore poſſidet [ex ea hæredita-
e:] aut cum jubet ei, qui vi de poſſeſſio-
e fundi dejectus ſit, reſtitui poſſeſſionem.
xhibitoria ſunt, per quæ jubet exhiberi:
eluti eum, cujus de libertate agitur: aut
bertum, cui patronus operas indicere ve-
t, aut parenti liberos, qui in poteſtate ejus
unt. Sunt tamen, qui putent, proprie in-
erdicta ea vocari, quæ prohibitoria ſunt,
uia interdicere ſit denuntiare & prohibe-
e: reſtitutoria autem & exhibitoria, pro-
rie decreta vocari. Sed tamen obtinuit o-
nnia interdicta appellari: quia inter duos
icuntur.

2 ¶ Sequens diviſio interdictorum hæc
ſt, quod quædam adipiſcendæ poſſeſſionis
auſa comparata ſunt, quædam retinendæ,
uædam recuperandæ.

3 ¶ Adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa in-
erdictum adcommodatur bonorum poſſeſ-
ori, quod appellatur, *quorum bonorum*, e-
uſque vis & poteſtas hæc eſt: in quod ex his
onis quiſque, quorum poſſeſſio alicui data
ſt, pro hærede aut pro poſſeſſore poſſideat,
d ei, cui bonorum poſſeſſio data eſt, reſtitue-
e debeat. Pro hærede autem poſſidere vide-
ur, qui putat ſe hæredem eſſe. Pro poſſeſ-
ore is poſſidet, qui nullo jure rem hæredi-
ariam, vel etiam totam hæreditatem, ſciens
d ſe non pertinere, poſſidet. Ideo autem
ad-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

adipiſcendæ poſſeſſionis vocatur interd
ctum: quia ei tantum utile eſt, qui nu
primum conatur adipiſci rei poſſeſſionen
Itaque ſi quis adeptus poſſeſſionem, amiſe
eam: hoc interdictum ei inutile eſt. Interd
ctum quoque, quod appellatur Salvianun
adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa comparatu
eſt: eoque utitur dominus fundi de reb
coloni, quas is pro mercedibus fundi pigno
futuras pepigiſſet.

4 ¶ Retinendæ poſſeſſionis cauſa compa
rata ſunt interdicta, *uti poſſidetis*, & *utru
bi*: cum ab utraque parte de proprietat
alicujus rei controverſia ſit: & ante quæratu
uter ex litigatoribus poſſidere, & uter peter
debeat. Namque niſi ante exploratum fue
rit, utrius eorum poſſeſſio ſit: non poteſt pe
titoria actio inſtitui: quia & civilis, & na
turalis ratio facit, ut alius poſſideat, & aliu
à poſſidente petat. Et quia longe commodiu
eſt [& potius] poſſidere, quam petere: ideo
plerumque & fere ſemper ingens exiſtit con-
tentio de ipſa poſſeſſione. Commodum au-
tem poſſidendi in eo eſt, quod etiam ſi ejus
res non ſit, qui poſſidet: ſi modo actor non
potuerit ſuam eſſe probare, remanet [in] ſuo
loco poſſeſſio: propter quam cauſam cum
obſcura ſunt utriuſque jura: contra petito-
rem judicari ſolet. Sed interdicto quidem
uti poſſidetis, de fundi vel ædium poſſeſſione
contenditur: *utrubi* vero interdicto, de re-
rum mobilium poſſeſſione. Quorum vis ac
poteſtas plurimam inter ſe differentiam apud
ve-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

veteres habebat. Nam *uti poſſidetis* interdi-
cto is vincebat, qui interdicti tempore poſſi-
debat: ſi modo nec vi, nec clam, nec pre-
cario nactus fuerat ab adverſario poſſeſſio-
nem: etiam ſi alium vi expulerat, aut clam
arripuerat alienam poſſeſſionem, aut preca-
rio rogaverat aliquem, ut ſibi poſſidere lice-
ret. *utrubi* vero interdicto is vincebat, qui
majore parte ejus anni, nec vi, nec clam, nec
precario ab adverſario poſſidebat. Hodie ta-
men aliter obſervatur. Nam utriuſque in-
terdicti poteſtas (quantum ad poſſeſſionem
pertinet) exæquata eſt: uti ille vincat, [&]
in re ſoli, & in re mobili, qui poſſeſſionem
nec vi, nec clam, nec precario ab adverſario
litis conteſtatæ tempore detinet.

5 ¶ Poſſidere autem videtur quiſque, non ſolum ſi ipſe poſſideat, ſed & ſi ejus nomine aliquis in poſſeſſione ſit, licet is ejus juri ſubjectus non ſit, qualis eſt colonus & inquilinus. Per eos quoque, apud quos depoſuerit quis, aut quibus commodaverit, ipſe poſſidere videtur. Et hoc eſt, quod dicitur, retinere poſſeſſionem poſſe aliquem per quemlibet, qui ejus nomine ſit in poſſeſſione. Quinetiam animo quoque ſolo retineri poſſeſſionem placet: id eſt, ut quamvis neque ipſe ſit in poſſeſſione, neque ejus nomine alius: tamen ſi non relinquendæ poſſeſſionis animo, ſed poſtea reverſurus inde diſceſſerit, retinere poſſeſſionem videatur. Adipiſci vero poſſeſſionem per quos aliquis poteſt, ſecundo libro expoſuimus.

Nec

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Nec ulla dubitatio eſt, quin animo ſolo ad
piſci poſſeſſionem nemo poſſit.

6 ¶ Recuperandæ poſſeſſionis cauſa ſol
interdici, ſi quis ex poſſeſſione fundi vel
dium vi dejectus fuerit: Nam ei proponit
interdictum *unde vi*, per quod is, qui dejeci
cogitur ei reſtituere poſſeſſionem: licet is a
eo, qui vi dejecit, vi vel clam vel precari
poſſideat. Sed ex conſtitutionibus ſacris (
ſupra diximus) ſi quis rem per vim occup
verit, ſi quidem in bonis ejus eſt, domini
ejus privatur. ſi aliena: poſt ejus reſtitutio
nem, etiam æſtimationem [rei] dare vim
paſſo compellitur. qui autem aliquem d
poſſeſſione per vim dejecerit: tenetur leg
Julia de vi privata aut de vi publica. ſed d
vi privata, ſi ſine armis vim fecerit. ſin au
tem cum armis eum de poſſeſſione vi expule
rit, de vi publica [tenetur.] Armorum au
tem appellatione non ſolum ſcuta, & gla
dios, & galeas, ſed & fuſtes, & lapides ſi
gnificari intelligimus.

7 ¶ Tertia diviſio interdictorum hæc
eſt, quod aut ſimplicia ſunt, aut duplicia.
Simplicia ſunt, veluti in quibus alter actor,
alter reus [eſt:] qualia ſunt omnia reſtituto-
ria aut exhibitoria: Nam actor is eſt, qui de-
ſiderat aut exhiberi, aut reſtitui: reus autem
is eſt, à quo deſideratur, ut reſtituat, aut ex-
hibeat. Prohibitoriorum autem interdicto-
rum alia ſimplicia ſunt, alia duplicia. Sim-
plicia ſunt, veluti cum prætor prohibet in
loco ſacro, vel in flumine publico ripave ejus

ali-

aliquid fieri. Nam actor eſt, qui deſiderat, ne quid fiat: reus eſt, qui aliquid facere conatur. Duplicia ſunt, veluti *uti poſſidetis* interdictum, & *utrubi*. Ideo autem duplicia vocantur, quia par utriuſque litigatoris in his conditio eſt, nec quiſquam præcipue reus vel actor intelligitur: ſed unuſquiſque tam rei, quam actoris partes ſuſtinet.

8 ¶ De ordine & vetere exitu interdictorum ſupervacuum eſt hodie dicere. Nam quotiens extra ordinem jus dicitur (qualia ſunt hodie omnia judicia) non eſt neceſſe reddi interdictum: ſed perinde judicatur ſine interdictis, ac ſi utilis actio ex cauſa interdicti reddita fuiſſet.

DE POENA TEMERE litigantium.

TITULUS XVI.

NUnc admonendi ſumus, magnam curam egiſſe eos, qui jura ſuſtinebant, ne facile homines ad litigandum procederent: quod & nobis ſtudio eſt. Idque eo maxime fieri poteſt, quod temeritas tam agentium, quam eorum, cum quibus agitur modo pecuniaria pœna, modo jurisjurandi religione, modo infamiæ metu coërcetur.

1 ¶ Ecce enim jusjurandum omnibus, qui conveniuntur, ex conſtitutione noſtra defertur. Nam reus non aliter ſuis allegationibus utitur, niſi prius juraverit, quod putans ſe bona inſtantia uti, ad contradicen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

dum pervenit. At adverſus inficiantes, ex quibuſdam cauſis dupli [vel tripli] actio co- ſtituitur, veluti ſi damni injuria, aut lega- rum locis venerabilibus relictorum nom agatur. Statim autem ab initio pluris, qua ſimpli eſt actio: veluti furti manifeſti, qu- drupli: nec manifeſti, dupli. Nam ex his aliis quibuſdam cauſis (ſive quis neget, ſi fateatur) pluris, quam ſimpli eſt actio. Ite actoris quoque calumnia coërcetur. Na etiam actor pro calumnia jurare cogitur noſtra conſtitutione. Utriuſque etiam part advocati jusjurandum ſubeunt: quod al noſtra conſtitutione comprehenſum eſt. Ha autem omnia pro veteris calumniæ action introducta ſunt, quæ in deſuetudinem abiit quia in partem decimam litis actores multa bat, quod nuſquam factum eſſe invenimus ſed pro his introductum eſt [&] præfatum jusjurandum, & ut improbus litigator [& damnum, & impenſas litis inferre adverſa rio ſuo cogatur.

2 ¶ Ex quibuſdam judiciis damnati, ignominioſi fiunt: veluti furti, vi bonorum raptorum, injuriarum, de dolo, item tutelæ, mandati, depoſiti, directis, non contrariis actionibus. Item pro ſocio, quæ ab utraque parte directa eſt: & ob id quilibet ex ſociis eo judicio damnatus, ignominia notatur. Sed furti quidem, aut vi bonorum raptorum, aut injuriarum, aut de dolo, non ſolum damnati notantur ignominia: ſed & pacti, & recte, plurimum inter-

eſt.

eſt, utrum ex delicto aliquis, an ex contractu debitor ſit.

3 ¶ Omnium autem actionum inſtituendarum principium, ab ea parte edicti proficiſcitur, qua prætor edicit de in jus vocando. Utique enim in primis adverſarius in jus vocandus eſt: id eſt, ad eum vocandus, qui jus dicturus ſit. Qua parte prætor parentibus & patronis, item parentibus liberiſque patronorum & patronarum hunc præſtat honorem: ut non aliter liceat liberis libertiſque eos in jus vocare, quam ſi ab ipſo prætore veniam poſtulaverint, & impetraverint. Et ſi quis aliter vocaverit: in eum pœnam ſolidorum quinquaginta conſtituit.

DE OFFICIO JUDICIS.

TITULUS XVII.

SUpereſt, ut de officio judicis diſpiciamus. Et quidem in primis illud obſervare debet judex, ne aliter judicet, quam legibus. aut conſtitutionibus, aut moribus proditum eſt.

1 ¶ Ideoque ſi noxali judicio aditus eſt, obſervare debet, ut ſi condemnandus videtur dominus, ita debeat condemnare, *Publium Mævium Lucio Titio in decem aureos condemno, aut noxam dedere.*

2 ¶ Et ſi in rem actum ſit [coram judice:] ſive contra petitorem judicaverit, abſolvere debet poſſeſſorem, ſive contra poſſeſſorem, jubere ei debet, ut rem ipſam re-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ſtituat cum fructibus. Sed ſi poſſeſſor ne
in præſenti ſe reſtituere poſſe, & ſine
ſtratione videbitur tempus reſtituendi c
ſa petere, indulgendum eſt ei : ut tam
de litis æſtimatione caveat cum fidejuſſo
ſi intra tempus quod ei datum eſt, non
ſtituerit. Et ſi hæreditas petita ſit, ead
circa fructus interveniunt, quæ diximus i
tervenire de ſingularum rerum petitione.
lorum autem fructuum, quos culpa ſua po
ſeſſor non perceperit: [ſive illorum,] qu
perceperit : in utraque actione eadem rat
pene habetur, ſi prædo fuerit. Si vero b
næ fidei poſſeſſor fuerit: non habetur rati
[neque] conſumptorum, neque non perc
ptorum. Poſt inchoatam autem petitionem
etiam illorum [fructuum] ratio habetur, qu
culpa poſſeſſoris percepti non ſunt, vel per
cepti conſumpti ſunt.

3 ¶ Si ad exhibendum actum fuerit: no
ſufficit, ſi exhibeat rem is, cum quo actun
eſt: ſed opus eſt, ut etiam rei cauſam de
beat exhibere, id eſt, ut eam cauſam ha
beat actor quam habiturus eſſet, ſi cum pri
mum ad exhibendum egiſſet, exhibita r
fuiſſet. Ideoque ſi inter moras [exhibendi
uſucapta ſit res à poſſeſſore : nihilominus
condemnabitur. Præterea fructum medii
temporis, id eſt, ejus quod acceptum ad ex-
hibendum judicium, ante rem judicatam
interceſſerit : rationem habere debet judex.
Quod ſi neget reus, cum quo ad exhiben-
dum actum eſt, in præſenti ſe exhibere poſſe,
& tem

& tempus exhibendi cauſa petat, idque ſine fruſtratione poſtulare videatur: dari ei debet, ut tamen caveat ſe reſtituturum. quod ſi neque ſtatim juſſu judicis rem exhibeat, neque poſtea exhibiturum ſe caveat: condemnandus ſit in id, quod actoris intererat, ſi ab initio res exhibita eſſet.

4 ¶ Si familiæ erciſcundæ [judicio] actum ſit: ſingulas res ſingulis hæredibus adjudicare debet. & ſi in alterius perſona prægravare videatur adjudicatio: debet hunc invicem cohæredi certa pecunia (ſicut jam dictum eſt) condemnare. Eo quoque nomine cohæredi quiſque ſuo condemnandus eſt, quod ſolus fructus hæreditarii fundi perceperit, aut rem hæreditariam corruperit, aut conſumpſerit. Quæ quidem ſimiliter inter plures quoque, quam duos cohæredes, ſubſequuntur.

5 ¶ Eadem interveniunt, & ſi communi dividundo de pluribus rebus actum ſit. Quod ſi de una re, veluti de fundo: ſi quidem iſte fundus commode regionibus diviſionem recipiat: partes ejus ſingulis adjudicare debet. & ſi unius pars prægravare videbitur: is invicem certa pecunia alteri condemnandus eſt. Quod ſi commode dividi non poſſit: veluti ſi homo forte, aut mulus erit, de quo actum ſit, tunc totus uni adjudicandus eſt, & is invicem alteri certa pecunia condemnandus eſt.

6 ¶ Si finium regundorum actum fuerit, diſpicere debet judex, an neceſſaria ſit ad-

judicatio. quæ ſane uno caſu neceſſaria e, ſi evidentioribus finibus diſtingui agros co- modius ſit, quam olim fuiſſent diſtincti. Na tunc neceſſe eſt ex alterius agro partem a- quam alterius agri domino adjudicari: q caſu conveniens eſt, ut is alteri certa pec nia debeat condemnari. Eo quoque nom ne condemnandus eſt quiſque hoc judici quod forte circa fines aliquid malitioſe com miſit: verbi gratia, quia lapides finales f ratus eſt, vel arbores finales excidit. Cont maciæ quoque nomine quiſque eo judici condemnatur: veluti ſi quis jubente judic metiri agros paſſus non fuerit.

7 ¶ Quod autem iſtis judiciis alicui ad judicatum fuerit: id ſtatim ejus fit, cui ad judicatum eſt.

DE PUBLICIS JUDICIIS

TITULUS XVIII.

PUblica judicia neque per actiones ordinantur, neque omnino quicquam ſimile habent [cum] cæteris judiciis, de quibus locuti ſumus: magnaque diverſitas eorum eſt & in inſtituendo, & in exercendo.

1 ¶ Publica autem dicta ſunt, quod cuivis ex populo executio eorum plerumque datur.

2 ¶ Publicorum judiciorum quædam capitalia ſunt, quædam non capitalia. Capitalia dicimus, quæ ultimo ſupplicio afficiunt [homines,] vel [etiam] aquæ & ignis in-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

interdictione, vel deportatione, vel metallo. Cætera, ſi quam infamiam irrogant, cum damno pecuniario: hæc publica quidem ſunt, non tamen capitalia.

3 ¶ Publica autem judicia hæc ſunt: lex Julia majeſtatis, quæ in eos, qui contra Imperatorem, vel rempublicam aliquid moliti ſunt, ſuum vigorem extendit. Cujus pœna animæ amiſſionem ſuſtinet, & memoria rei etiam poſt mortem damnatur.

4 ¶ Item lex Julia de adulteriis coërcendis, quæ non ſolum temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, ſed & eos, qui cum maſculis nefandam libidinem exercere audent. Sed eadem lege Julia etiam ſtupri flagitium punitur, cum quis ſine vi vel virginem, vel viduam honeſte viventem, ſtupraverit. Pœnam autem eadem lex irrogat ſtupratoribus: ſi honeſti ſunt, publicationem partis dimidiæ bonorum: ſi humiles, corporis coërcitionem cum relegatione.

5 ¶ Item lex Cornelia de ſicariis, quæ homicidas ultore ferro perſequitur, vel eos, qui hominis occidendi cauſa cum telo ambulant. Telum autem (ut Caius noſter ex interpretatione legum duodecim tabularum ſcriptum reliquit) vulgo quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur. ſed & omne ſignificat, quod manu cujuſque jacitur. ſequitur ergo, ut lignum, & lapis, & ferrum hoc nomine contineatur: dictum ab eo, quod in longinquum mittitur, [à] Græca voce τηλȣ̃ figuratum. Et [ſic] hanc ſignifi-

cationem invenire poſſumus & in Gr
nomine. nam quod nos telum appellam
illi βέλος appellant. Admonent nos epigra
mata in Xerolopho urbis fauſtiſſimæ ſcrip
καὶ τὰ βέλη ὁμῶς ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύμα
σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. id eſt, *Et hujuſ*
di tela ſimul ab eis ferebantur, lanceæ, ſpicu
fundæ, plurimi autem & lapides. Sicarii aute
appellantur à ſica, quod ſignificat ferreu
cultrum. Eadem lege & venefici capite d
mnantur. qui artibus odioſis, tam veneni
quam ſuſurris magicis homines occiderin
vel mala medicamenta publice vendiderint.

6 ¶ Alia deinde lex aſperrimum crime
nova pœna perſequitur, quæ Pompeja d
parricidiis vocatur: qua cavetur, ut ſi qui
parentis, aut filii, aut omnino adfinitati
ejus, quæ nuncupatione parentum contine
tur, fata præparaverit (ſive clam, ſive pa
lam id auſus fuerit) [nec non is, cujus do-
lo malo id factum eſt, vel conſcius crimi-
nis exiſtit, licet extraneus ſit,] pœna par-
ricidii puniatur, & neque gladio, neque
ignibus, neque ulli alii ſolemni pœnæ ſub-
jiciatur, ſed inſutus culleo cum Cane, &
Gallo gallinaceo, & Vipera, & Simia, &
inter eas ferales anguſtias comprehenſus,
(ſecundum quod regionis qualitas tulerit)
vel in vicinum mare, vel in amnem proji-
ciatur, ut omnium elementorum uſu vivus
carere incipiat, & ei cœlum ſuperſtiti, [&]
terra mortuo auferatur. Si quis autem alias
cognatione vel adfinitate perſonas conjun-

ctas

ſtas necaverit: pœnam legis Corneliæ de ſicariis ſuſtinebit.

7 ¶ Item lex Cornelia de falſis, quæ etiam teſtamentaria vocatur, pœnam irrogat ei, qui teſtamentum, vel aliud inſtrumentum falſum ſcripſerit, ſignaverit, recitaverit, ſubjecerit, vel ſignum adulterinum fecerit, ſculpſerit, expreſſerit ſciens dolo malo. Ejuſque legis pœna in ſervos, ultimum ſupplicium eſt (quod etiam in lege de ſicariis & veneficis, ſervatur) in liberos vero deportatio.

8 ¶ Item lex Julia de vi publica ſeu privata, adverſus eos exoritur, qui vim vel armatam, vel ſine armis commiſerint. Sed ſi quidem armata vis arguatur: deportatio ei ex lege Julia de vi publica irrogatur. ſi vero ſine armis: in tertiam partem bonorum [ſuorum] publcatio imponitur: Sin autem per vim raptus virginis, vel viduæ, vel ſanctimonialis, vel alterius fuerit perpetratus: tunc & raptores, & ii, qui opem [huic] flagitio dederunt, capite puniuntur, ſecundum noſtræ conſtitutionis definitionem, ex qua hoc apertius poſſibile eſt ſcire.

9 ¶ Item lex Julia peculatus eos punit, qui publicam pecuniam, vel rem ſacram, vel religioſam furati fuerint. Sed ſi quidem ipſi judices tempore adminiſtrationis publicas pecunias ſubtraxerint: capitali animadverſione puniuntur: & non ſolum hi, ſed etiam qui miniſterium eis ad hoc exhibuerint, vel qui ſubtractas ab his ſcientes ſuſceperint.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Alii vero qui in hanc legem inciderint : p-
næ deportationis ſubjungentur.

10 ¶ Eſt & inter publica judicia lex F-
via de plagiariis, quæ interdum capitis p-
nam ex ſacris conſtitutionibus irrogat, -
terdum leviorem.

11 ¶ Sunt præterea publica judicia, l-
Julia de ambitu, lex Julia repetundaru-
& lex Julia de annona, & lex Julia de re-
duis, quæ de certis capitulis loquuntur,
animæ quidem amiſſionem non irrogan-
aliis autem pœnis eos ſubjiciunt qui præcep-
earum neglexerint. Sed de publicis judici-
hæc expoſuimus, ut vobis poſſibile ſit ſum-
mo digito, & quaſi per indicem ea tetigiſſe
alioqui diligentior eorum ſcientia vobis e-
latioribus Digeſtorum ſeu Pandectarum libr-
Deo propitio adventura eſt.

INSTITUTIONUM
FINIS.

Lib.

Lib. L. Digeſtorum Tit. XVI.

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE.

1. *Paulus* libro primo ad Edictum.

VErbum hoc, *ſi quis*, tam maſculos quam fœminas complectitur.

2. *Paulus* libro primo ad Edictum.

URbis appellatio muris: Romæ autem continentibus ædificiis finitur, quod latius patet.

1 ¶ Cujuſque diei major pars eſt horarum ſeptem primarum diei, non ſupremarum.

3. *Ulpianus* libro ſecundo ad Edictum.

ITinere faciendo viginti millia paſſuum in dies ſingulos peragenda, ſic ſunt accipienda: ut, ſi poſt hanc dinumerationem minus quam viginti millia ſuperſint, integrum diem occupent. veluti viginti unum millia ſunt paſſus: biduum eis attribuetur, quæ dinumeratio ita demum facienda erit, ſi de die non conveniat.

1 ¶ Ejus, qui apud hoſtes deceſſit, dici hæreditas non poteſt, qui ſervus deceſſit.

4. *Paulus* libro 2 ad Edictum.

NOminis appellatione rem ſignificari, Proculus ait.

5. *Idem* libro 1 ad Edictum.

REi appellatio latior eſt, quam pecuniæ, quæ etiam ea, quæ extra computationem patrimonii noſtri ſunt, continet: cum pe-

pecuniæ ſignificatio ad ea referatur, quæ in patrimonio ſunt.

1 ¶ Opere locato, conducto: his vocis Labeo ſignificari ait id opus, quod Græci ἀποτέλεσμα vocant, [non ἔργον] id eſt, ex opere facto corpus aliquod perfectum.

6. *Ulpianus* libro 3 ad Edictum.

NOminis & rei appellatio ad omnem contractum & obligationem pertinet.

1 ¶ Verbum *Ex legibus* ſic accipiendum eſt: tam ex legum ſententia, quam ex verbis.

7. *Paulus* libro 2 ad Edictum.

SPonſio appellatur, non ſolum quæ per ſponſus interrogationem fit, ſed omnis ſtipulatio promiſſioque.

8. *Idem* libro 3 ad Edictum.

VErbum *Oportebit* tam præſens, quam futurum tempus ſignificat.

1 ¶ Actionis verbo non continetur exceptio.

9. *Ulpianus* libro 5 ad Edictum.

MArcellus apud Julianum notat, verbo *Periſſe* & ſciſſum & fractum contineri & vi raptum.

10. *Idem* libro 5 ad Edictum.

CReditores accipiendos eſſe conſtat eos, quibus debetur ex quacumque actione, vel perſecutione, vel jure civili ſine ulla exceptionis perpetuæ remotione, vel honorario, vel extraordinario, ſive pure, ſive in diem, vel ſub conditione. Quod ſi natura debeatur, non ſunt loco creditorum. Sed ſi non ſit mutua pecunia, ſed contractus: creditores accipiuntur.

11. *Ga-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

11. *Gajus* libro primo ad Edictum Provinciale.

CReditorum appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniam crediderunt: ſed omnes, quibus ex qualibet cauſa debetur.

12. *Ulpianus* libro ſexto ad Edictum.

UT] ſi cui ex empto, vel ex locato, vel ex alio ullo debetur. Sed etſi ex delicto debeatur, mihi videtur poſſe creditoris loco accipi. Quod ſi ex populari cauſa, ante litis conteſtationem recte dicetur creditoris loco non eſſe, poſtea eſſe.

1 ¶ Minus ſolvit, qui tardius ſolvit: nam & tempore minus ſolvitur.

13. *Idem* libro 7 ad Edictum.

MUlieris appellatione etiam virgo viri potens continetur.

1 ¶ Res abeſſe videntur (ut Sabinus ait, & Pedius probat) etiam hæ, quarum corpus manet, forma mutata eſt. & ideo ſi corruptæ redditæ ſint, vel transfiguratæ, videri abeſſe, quoniam plerumque plus eſt in manus pretio quam in re.

2 ¶ Deſinere autem abeſſe res tunc videtur, cum ſic redit in poteſtatem, ne amittere [ejus] poſſeſſionem poſſimus.

3 ¶ Ob hoc, quod furto pridem ſubtracta eſt, abeſt & ea res quæ in rebus humanis non eſt.

14. *Paulus* libro ſeptimo ad Edictum.

LAbeo & Sabinus exiſtimant, ſi veſtimentum ſciſſum reddatur, vel res corrupta reddita ſit, veluti ſcyphi colliſi, aut tabula raſa pictura, videri rem abeſſe: quoniam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

niam earum rerum pretium non in ſubſtan-
tia, ſed in arte ſit poſitum. Item ſi domi-
nus rem, quæ furto ſibi aberat, ignorans
emerit: recte dicitur res abeſſe, etiamſi
poſtea id ita eſſe ſcierit: quia videtur rei
abeſſe, cui pretium abeſt.

1 ¶ Rem amiſiſſe videtur, qui adverſus
nullum ejus perſequendæ actionem habet.

15. *Ulpianus* libro 10 ad Edictum.

BOna civitatis abuſive publica dicta ſu[nt]:
ſola enim ea publica ſunt, quæ popu[li]
Romani ſunt.

16. *Gajus* libro tertio ad Edictum [Provinciale]

EUm, qui vectigal populi Romani condu-
ctum habet, publicanum appellamus. na[m]
publica appellatio in compluribus cauſis [ad]
populum Romanum reſpicit; civitates eni[m]
privatorum loco habentur.

17. *Ulpianus* libro decimo ad Edictum.

INter publica habemus non ſacra, nec reli-
gioſa: nec quæ publicis uſibus deſtinata
ſunt: ſed ſi qua ſunt civitatium velut bona:
ſed peculia ſervorum civitatium proculdu-
bio publica habentur.

1 ¶ Publica vectigalia intelligere debe-
mus, ex quibus vectigal fiſcus capit: qua-
le eſt vectigal portus, vel venalium re-
rum, item ſalinarum, & metallorum, &
picariarum.

18. *Paulus* libro 9 ad Edictum.

MUnus tribus modis dicitur. uno donum:
& inde munera dici, dari, mittive. al-
tero onus; quod cum remittatur, vacatio-
nem

tem militiæ muneriſque præſtat : inde im-
nunitatem appellari. tertio officium : unde
nunera militaria, & quoſdam milites muni-
cos vocari. Igitur municipes dici, quod mu-
era civilia capiant.

19. *Ulpianus* libro 11 [ad Edictum.]

LAbeo libro primo prætoris urbani defi-
nit, quod quædam agantur, quædam ge-
antur, quædam contrahantur. Et actum
uidem generale verbum eſſe, ſive verbis,
ve re quid agatur: ut in ſtipulatione, vel nu-
neratione. Contractum autem ultro citro-
ue obligationem, quod Græci συνάλλαγμα
ocant, veluti emptionem, venditionem, lo-
ationem, conductionem, ſocietatem. Geſtum
em ſignificare ſine verbis factam.

20. *Idem* libro duodecimo [ad Edictum.]

VErba *Contraxerunt*, *geſſerunt*, non perti-
nent ad teſtandi jus.

21. *Paulus* [libro undecimo ad Edictum.]

PRinceps bona concedendo videtur etiam
obligationes concedere.

22. *Gajus* [libro quarto ad Edictum
Provinciale.]

PLus eſt in reſtitutione quam in exhibitio-
ne. nam exhibere eſt, præſentiam corpo-
s præbere. reſtituere eſt, etiam poſſeſſorem
acere, fructuſque reddere. pleraque præter-
a reſtitutionis verbo continentur.

23. *Ulpianus* libro quartodecimo
[ad Edictum.]

REi appellatione & cauſæ & jura conti-
nentur.

24. *Gajus* libro ſexto ad Edictum Provinciale

NIhil eſt aliud hæreditas, quam ſucceſſio in univerſum jus, quod defunctus habuit.

25. *Paulus* libro viceſimo primo [ad Edictum.]

REcte dicimus eum fundum totum noſtrum eſſe, etiam cum uſusfructus alienus eſt: quia uſusfructus non dominii pars, ſed ſervitutis ſit: ut via, & iter. nec falſo dici, [totum] meum eſſe, cujus non poteſt ulla pars dici alterius eſſe. hoc & Julianus, & eſt verius.

1 ¶ Quintus Mucius ait, partis appellatione rem pro indiviſo ſignificari. nam quod pro diviſo noſtrum ſit, id non partem, ſed totum eſſe. Servius non ineleganter partis appellatione utrumque ſignificari.

26. *Ulpianus* [libro 16] ad Edictum.

PArtum non eſſe partem rei furtivæ, Scævola libro undecimo quæſtionum ſcribit.

27. *Idem* libro ſeptimodecimo [ad Edictum.]

AGer eſt locus, qui ſine villa eſt.

1 ¶ Stipendium à ſtipe appellatum eſt, quod per ſtipes, id eſt modica æra, colligatur. Idem hoc etiam tributum appellari Pomponius ait. Et ſane appellatur à tributione tributum: vel ex eo, quod militibus tribuatur.

28. *Paulus* libro viceſimo primo [ad Edictum]

ALienationis verbum etiam uſucapionem continet. vix eſt enim, ut non videatur alie-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

lienare, qui patitur uſucapi. Eum quoque lienare dicitur, qui non utendo amiſit ſervitutes. Qui occaſione acquirendi non utiur, non intelligitur alienare: veluti qui hæreditatem omittit, aut optionem intra certum tempus datam non amplectitur.

1 ¶ Oratio, quæ neque conjunctionem, neque disjunctionem habet, ex mente pronuntiantis, vel disjuncta vel conjuncta accipitur.

29. *Idem* libro ſexageſimoſexto [ad Edictum.]

Conjunctionem enim nonnunquam pro disjunctione accipi, Labeo ait: ut in illa ſtipulatione, *Mihi hæredique meo, te hæredemque tuum.*

30. *Gajus* libro ſeptimo ad Edictum [Provinciale.]

Silva cædua eſt, (ut quidam putant) quæ in hoc habetur, ut cæderetur. Servius eam eſſe quæ ſucciſa rurſus ex ſtirpibus aut radicibus renaſcitur.

1 ¶ Stipula illecta eſt ſpicæ in meſſe dejectæ, necdum lectæ, quæ ruſtici, cum vacaverint, colligunt.

2 ¶ Novalis eſt terra præciſa, quæ anno ceſſavit, quam Græci *νέακιν* vocant.

3 ¶ Integra autem eſt, in quam nondum dominus paſcendi gratia pecus immiſit.

4 ¶ Glans caduca eſt, quæ ex arbore cecidit.

5 ¶ Paſcua ſilva eſt, quæ paſtui pecudum deſtinata eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

31. *Ulpianus* libro octavodecimo ad Edictum.

PRatum eſt, in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus eſt, ex dictum, quod paratum ſit ad fructum percipiendum.

32. *Paulus* libro viceſimoquarto [ad Edictum.]

MInus ſolutum intelligitur, etiam ſi nihil eſſet ſolutum.

33. *Ulpianus* libro viceſimoprimo ad Edictum.

PAlam eſt, coram pluribus.

34. *Paulus* libro 24 [ad Edictum.]

ACtionis verbo etiam perſecutio continetur.

35. *Idem* [libro ſeptimodecimo ad Edictum.]

REſtituere autem is intelligitur, qui ſimul & cauſam actori reddit, quam is habiturus eſſet, ſi ſtatim judicii accepti tempore res ei reddita fuiſſet. id eſt, & uſucapionis cauſam, & fructuum.

36. *Ulpianus* [libro viceſimotertio ad Edictum.]

LItis nomen [omnem] actionem ſignificat, ſive in rem ſive in perſonam ſit.

37. *Paulus* [libro 26 ad Edictum.]

VErbum *Oportere* non ad facultatem judicis pertinet, qui poteſt vel pluris vel minoris condemnare, ſed ad veritatem refertur.

38. *Ulpianus* [libro 25 ad Edictum.]

OStentum Labeo definit, omne contra naturam cujuſque rei genitum, factumque, duo genera [autem] ſunt oſtentorum,

unum

unum quotiens quid contra naturam naſcitur, tribus manibus forte aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quæ naturæ contraria eſt. alrerum cum quid prodigioſum videtur, quæ Græci φαντάσματα, id eſt, *viſiones* vocant.

39. *Paulus* libro 53 [ad Edictum.]

SUbſignatum dicitur, quod ab aliquo ſubſcriptum eſt. nam veteres ſubſignationis verbo pro adſcriptione uti ſolebant.

1 ¶ Bona intelliguntur cujuſque, quæ deducto ære alieno ſuperſunt.

2 ¶ Deteſtari eſt, abſenti denunciare.

3 ¶ Incertus poſſeſſor eſt, quem ignoramus.

40. *Ulpianus* libro 56.

DEteſtatio eſt denuntiatio facta cum teſtatione.

1 ¶ Servi appellatio etiam ad ancillam refertur.

2 ¶ Familiæ appellatione liberi quoque continentur.

3 ¶ Unicus ſervus familiæ appellatione non continetur. Ne duo quidem familiam faciunt.

41. *Gajus* libro 21 ad Edictum Provinciale.

ARmorum appellatio non utique ſcuta, & gladios, & galeas ſignificat: ſed & fuſtes, & lapides.

42. *Ulpianus* [libro 57] ad Edictum.]

PRobrum & opprobrium, id eſt probra quædam natura turpia ſunt, quædam civiliter, & quaſi more civitatis. utputa

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

furtum, adulterium, natura turpe eſt. eni
vero tutelæ damnari, hoc non natura p
brum eſt, ſed more civitatis. nec enim na
ra probrum eſt, quod poteſt etiam in hom
nem idoneum incidere.

43. *Idem* [libro quinquageſimo octavo ad Edictum.]

VErbo *Victus* continentur, quæ eſui, p
tuique, cultuique corporis, quæque
vivendum homini neceſſaria ſunt, veſte
quoque victus habere vicem, Labeo ait.

44. *Gajus* libro vigeſimo ſecundo [ad Edictum Provinciale.]

ET cætera, quibus tuendi, curandive co
poris noſtri gratia utimur, ea appellation
ſignificantur.

45. *Ulpianus* [libro quinquageſimo octavo ad Edictum.]

INſtratum omne veſtimentum contineri
quod injiciatur. Labeo ait. neque enir
dubium eſt, quin ſtragula veſtis ſit omn
pallium περίστρωμα. In victum ergo veſten
accipiemus, non ſtragula, inſtratum omnen
ſtragulam veſtem.

46. *Idem* libro 59 [ad Edictum.]

PRonuntiatum & ſtatutum idem poteſt
promiſcue enim & pronuntiaſſe & ſta-
tuiſſe ſolemus dicere eos qui jus habent co-
gnoſcendi.

1 ¶ Matremfamilias accipere debemus
eam, quæ non inhoneſte vixit. Matrem e-
nim familias à cæteris fœminis mores diſcer-
nunt, atque ſeparant. proinde nihil intererit,

nupta

nupta ſit, an vidua, ingenua ſit, an libertina. nam neque nuptiæ, neque natales faciunt matremfamilias: ſed boni mores.

47. *Paulus* libro quinquageſimo ſexto ad Edictum.

LIberationis verbum eandem vim habet, quam ſolutionis.

48. *Gajus* libro ad Edictum prætoris urbani titulo.

QUi neque ſequantur neque ducantur.

SOlutum non intelligimus eum, qui licet vinculis levatus ſit, manibus tamen tenetur. ac ne eum quidem intelligimus ſolutum, qui in publico ſine vinculis ſervatur.

49. *Ulpianus* libro quinquageſimo nono ad Edictum.

BOnorum appellatio aut naturalis, aut civilis eſt: Naturaliter bona ex eo dicuntur quod beant, hoc eſt, beatos faciunt. beare eſt prodeſſe. In bonis autem noſtris computari ſciendum eſt, non ſolum quæ dominii noſtri ſunt, ſed & ſi bona fide à nobis poſſideantur, vel ſuperficiaria ſint. Æque bonis adnumerabitur, etiam ſi quid eſt in actionibus, petitionibus, perſecutionibus. nam hæc omnia in bonis eſſe videntur.

50. *Idem* libro ſexageſimo primo ad Edictum.

NUrus appellatio etiam ad pronurum, & ultra porrigenda eſt.

51. *Gajus* libro viceſimo tertio ad Edictum Provinciale.

APpellatione parentis non tantum pater, ſed etiam avus, & proavus, & deinceps

 omnes

omnes ſuperiores continentur: ſed & mat, & avia, & proavia.

52. *Ulpianus* libro ſexageſimoprimo [ad Edictum.]

PAtroni appellatione & patrona conti[illegible]tur.

53. *Paulus* libro quinquageſimo [nono] ad Edictum.

SÆpe ita comparatum eſt, ut conjun[illegible] pro disjunctis accipiantur, & disjun[illegible] pro conjunctis, interdum ſoluta pro ſepa[illegible]tis. Nam cum dicitur apud veteres, *Adgr[illegible]torum gentiliumque*, pro ſeparatione ac[illegible]pitur. At cum dicitur, *Super pecunia tu[illegible]lave ſua*, tutor ſeparatim ſine pecunia d[illegible] non poteſt. Et cum dicimus, *Quod dedi a[illegible] donavi*: utraque continemus. Cum vero d[illegible]cimus, *Quod eum dare facere oportet*: quo[illegible]vis eorum ſufficit probare. Cum vero dic[illegible] prætor, *Si donum, munus, operas redemeri[illegible]* ſi omnia impoſita ſunt, certum eſt, omni[illegible] redimenda eſſe. ex re ergo pro conjunctis ha[illegible]bentur. ſi quædam impoſita ſunt, cætera no[illegible] deſiderabuntur.

1 ¶ Item dubitatum, illa verba, *Ope conſilio*, quemadmodum accipienda ſunt ſententiæ conjungentium aut ſeparantium: ſed verius eſt, quod & Labeo ait, ſeparatim accipienda: quia aliud factum eſt ejus, qui ope, aliud ejus, qui conſilio furtum facit. ſic enim alii condici poteſt, alii non poteſt. & ſane poſt veterum auctoritatem eo perventum eſt, ut nemo ope videatur feciſ-

ſe,

e, niſi & conſilium malignum habuerit: nec conſilium habuiſſe noceat, niſi & factum ecutum fuerit.

54. *Ulpianus* libro ſexageſimoſecundo [ad Edictum.]

CONditionales creditores dicuntur & hi, quibus nondum competit actio, eſt autem competitura: vel qui ſpem habent, ut competat.

55. *Paulus* libro decimoſexto brevis Edicti.

CReditor autem is eſt, qui exceptione perpetua ſummoveri non poteſt. qui autem temporalem exceptionem timet, ſimilis eſt conditionali creditori.

56. *Ulpianus* libro ſexageſimo [ſecundo ad Edictum.]

COgnoſcere inſtrumenta, eſt relegere & recognoſcere. diſpungere eſt conferre accepta & data.

1 ¶ Liberorum appellatione continentur non tantum qui ſunt in poteſtate, ſed omnes, qui ſui juris ſunt: ſive virilis, ſive fœminini ſexus ſunt, exve fœminini ſexus deſcendentes.

57. *Paulus* libro quinquageſimonono [ad Edictum.]

CUi præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quam cæteri diligentiam, & ſollicitudinem rebus, quibus præſunt, debent: hi magiſtri appellantur. Quinetiam ipſi magiſtratus per derivationem à magiſtris cognominantur. unde etiam cujuſlibet diſci-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

diſciplinæ præceptores, magiſtros appe
à monendo, vel monſtrando.

1 ¶ Perſequi videtur, & qui ſatis
cepit.

58. *Gajus* libro viceſimo quarto ad Edictum Provinciale.

LIcet inter geſta & facta videtur quæda
eſſe ſubtilis differentia: attamen καταχ-
ϛικῶς, id eſt, *abuſive*, nihil inter factum
geſtum intereſt.

1 ¶ Paternos libertos recte videmur
cere noſtros libertos. liberorum libertos n
recte noſtros libertos dicimus.

59. *Ulpianus* libro ſexageſimo octavo [ad Edictum.]

POrtus appellatus eſt concluſus locus, qu
importantur merces, & inde exportantu
eaque nihilominus ſtatio eſt concluſa, atqu
munita. inde angiportum dictum eſt.

60. *Idem* libro 69 [ad Edictum.]

LOcus eſt non fundus, ſed portio aliqua
fundi: fundus autem integrum aliquic
eſt. & plerumque ſine villa locum accipimus
Cæterum adeo opinio noſtra & conſtitutio
locum à fundo ſeparat, ut & modicus locus
poſſit fundus dici, ſi fundi animo eum habuimus. Non etiam magnitudo locum à fundo
ſeparat, ſed noſtra affectio. & quælibet portio fundi poterit fundus dici, ſi jam hoc conſtituerimus: nec non & fundus, locus conſtitui poteſt. nam, ſi eum alii adjunxerimus
fundo, locus fundi efficietur.

1 ¶ Loci appellationem non ſolum ad ru-

ſtica,

ſtica, verum ad urbana quoque prædia pertinere, Labeo ſcribit.

2 ¶ Sed fundus quidem ſuos habet fines: locus vero latere poteſt, quatenus determinetur, & definiatur.

61. *Paulus* libro ſexageſimo quinto [ad Edictum.]

SAtiſdationis appellatione interdum etiam repromiſſi continebitur: qua contentus fuit is cui ſatiſdatio debebatur.

62. *Gajus* libro viceſimo ſexto ad Edictum Provinciale.

TIgni appellatione in lege duodecim tabularum omne genus materiæ, ex qua ædificia conſtant, ſignificatur.

63. *Ulpianus* [libro ſeptuageſimo primo ad Edictum.]

P*Enes te* amplius eſt, quam *apud te*, nam apud te eſt, quod qualiter qualiter à te teneatur: penes te eſt, quod quodammodo poſſidetur.

64. *Paulus* libro ſexageſimo ſeptimo ad Edictum.

INteſtatus eſt, non tantum qui teſtamentum non fecit, ſed etiam cujus ex teſtamento hæreditas adita non eſt.

65. *Ulpianus* libro ſeptuageſimo ſecundo ad Edictum.

HÆredis appellatio non ſolum ad proximum hæredem, ſed & ad ulteriores refertur. nam & hæredis hæres, & deinceps, hæredis appellatione continetur.

66. *Idem* libro ſeptuageſimoquarto ad Edictum.

MErcis appellatio ad res mobiles tantum pertinet.

67. *Idem* [libro ſeptuageſimoſexto ad Edictum.]

ALienatum non proprie dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet. venditum tamen recte dicetur.

1 ¶ Donationis verbum ſimpliciter loquendo, omnem donationem comprehendiſſe videtur: ſive mortis cauſa, ſive non mortis cauſa fuerit.

68. *Idem* libro ſeptuageſimoſeptimo ad Edictum.

ILla verba, *arbitratu Lucii Titii fieri*, ju[...] ſignificant, & in ſervum non cadunt.

69. *Idem* libro ſeptuageſimooctavo ad Edictum.

HÆc verba, *Cui rei dolus malus aberit* [...] *afuerit*, generaliter comprehendunt omnem dolum, quicunque in hanc rem adhibitus eſt, de qua ſtipulatio eſt interpoſita.

70. *Paulus* libro ſeptuageſimotertio [ad Edictum.]

SCiendum eſt, hæredem etiam per multas ſucceſſiones accipi. nam paucis ſpeciebus hæredis appellatio proximum continet. Veluti in ſubſtitutione impuberis, *Quiſquis mihi hæres erit, idem filio hæres eſto*: ubi hæredis hæres non continetur, quia incertus eſt. Item in lege Ælia Sentia filius hæres proximus poteſt libertum paternum ut ingratum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

accuſare, non etiam ſi hæredi hæres exſtiterit. Idem dicitur in operarum exactione, ut filius hæres exigere poſſit, non ex ſucceſſione effectus.

1 ¶ Verba hæc, *Is ad quem ea res pertinet*, ſic intelliguntur, ut qui in univerſum dominium vel jure civili vel jure prætorio ſuccedit, contineatur.

71. *Ulpianus* libro ſeptuageſimo ad Edictum.

ALiud eſt capere, aliud accipere. Capere, cum effectu accipitur. Accipere eſt, ſi quis non accepit, ut habeat. ideoque non videtur quis capere, quod erit reſtituturus. ſicut perveniſſe proprie illud dicitur quod eſt remanſurum.

1 ¶ Hæc verba, *His rebus recte præſtari*, hoc ſignificant, ne quod periculum vel damnum ex ea re ſtipulator ſentiret.

72. *Paulus* libro 76 [ad Edictum.]

APpellatione rei, pars etiam continetur.

73. *Ulpianus* libro 80 [ad Edictum.]

HÆc verba in ſtipulatione poſita, *Eam rem recte reſtitui*, fructus continent. *Recte* enim verbum pro viri boni arbitrio eſt.

74. *Paulus* libro 2 ad Edictum ædilium curulium.

SIgnatorius anulus ornamenti appellatione non continetur.

75. *Idem* libro 50 ad Edictum.

REſtituere is videtur, qui id reſtituit, quod habiturus eſſet actor, ſi controverſia ei facta non eſſet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

76. *Idem* libro quinquageſimo primo ad Edictum.

DEdiſſe intelligendus eſt etiam is, qui r- mutavit, vel compenſavit.

77. *Idem* [libro 49 ad Edictum.]

FRugem pro reditu appellari, non ſo quod frumentis, aut leguminibus: e- rum & quod ex vino, ſilvis cæduis, cretif- nis, lapidicinis capitur. Julianus ſcribit ges omnes eſſe, quibus homo veſcatur, ſum eſſe: non enim carnem, aut aves, feſ- ve, aut poma fruges dici. Frumentum tem id eſſe, quod ariſta ſe teneat, recte G- lum definiſſe. lupinum vero & fabam fru potius dici: quia non ariſta, ſed ſiliqua co- tinentur, quæ Servius apud Alfenum in fr- mento contineri putat.

78. *Paulus* libro 3 ad Plautium.

INterdum proprietatem quoque verbu poſſeſſionis ſignificat: ſicut in eo, qui p ſeſſiones ſuas legaſſet, reſponſum eſt.

79. *Idem* libro 6 ad Plautium.

IMpenſæ neceſſariæ ſunt, quæ ſi factæ no ſint, res aut peritura, aut deterior fut ra ſit.

1 ¶ Utiles impenſas eſſe Fulcinius ait quæ meliorem dotem faciant, [non] deterio rem eſſe non ſinant: ex quibus reditus mulie ri acquiratur: ſicut arbuſti paſtinatione ult quam neceſſe fuerat: item doctrinam puero rum, quorum nomine onerari mulierem ignorantem vel invitam, non oportet: ne co gatur fundo, aut mancipiis carere. In his

im-

mpenſis & piſtrinum, & horreum inſulæ
otali adjectum, plerumque dicemus.

2 ¶ Voluptariæ ſunt, quæ ſpeciem dun-
ıxat ornant, non etiam fructum augent:
t ſunt viridia, & aquæ ſalientes, incruſtatio-
es, loricationes, picturæ.

80. *Idem* libro 9 ad Plautium.

N generali repetitione legatorum etiam
datæ libertates continentur ex mente legis
uodecim tabularum.

81. *Idem* libro 10 ad Plautium.

CUm prætor dicat, ut opus factum reſti-
tuatur, etiam damnum datum actor con-
ſequi debet: nam verbo reſtitutionis omnis
ıtilitas actoris continetur.

82. *Idem* libro 14 ad Plautium.

VErbum *Amplius* ad eum quoque perti-
net, cui nihil debetur: ſicuti ex con-
rario minus ſolutum videtur, etiam ſi nihil
eſſet exactum.

83. *Javolenus* libro 5 ex Plautio.

PRoprie bona dici non poſſunt, quæ plus
incommodi, quam commodi habent.

84. *Paulus* [libro 2 ad Vitellium.]

FIlii appellatione omnes liberos intelligi-
mus.

85. *Marcellus* libro 1 Digeſtorum.

NEratius Priſcus tres facere exiſtimat col-
legium. & hoc magis ſequendum eſt.

86. *Celſus* libro 5 Digeſtorum.

QUid aliud ſunt jura prædiorum, quam
prædia qualiter ſe habentia? ut bonitas,
ſalubritas, amplitudo?

87. *Mar-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

87. *Marcellus* libro duodecimo Digeſtorum.

UT Alfenus ait, urbs eſt Roma, quæ m cingeretur. Roma eſt etiam, qua con nenti ædificia eſſent. nam Romam non mu tenus exiſtimari, ex conſuetudine cotidia poſſe intelligi, cum diceremus Romam i ire, etiam ſi extra urbem habitaremus.

88. *Celſus* libro decimooctavo Digeſtorum.

TAntum quiſque pecuniæ relinquit, qua tum ex bonis ejus refici poteſt. ſic dic mus, centies aureorum habere, qui tantu in prædiis, cæteriſque ſimilibus rebus h beat. Non idem eſt in fundo alieno legato quanquam is hæreditaria pecunia para poteſt: neque quiſquam eum, qui pecuniam numeratam habet, habere dicit, quicquid e ea parari poteſt.

89. *Pomponius* libro ſexto ad Sabinum.

BOves magis armentorum, quam jumen torum generis appellantur.

1 ¶ Hoc ſermone, *Dum nupta erit*, pri mæ nuptiæ ſignificantur.

2 ¶ Inter edere & reddi rationes, multum intereſt. nec is, qui edere juſſus ſit, reliquum reddere debet. nam & argentarius edere rationem videtur, etiam ſi quod reliquum ſit apud eum non ſolvat.

90. *Ulpianus* libro viceſimoſeptimo ad Sabinum.

QUi uti optimæ maximæque ſunt, ædes tradit: non hoc dicit, ſervitutem illis deberi: ſed illud ſolum, ipſas ædes liberas eſſe, hoc eſt, nulli ſervire.

91. Pau-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

91. *Paulus* libro ſecundo Fideicommiſſorum.

MEorum & tuorum appellatione actiones quoque contineri dicendum eſt.

92. *Idem* libro ſeptimo [Quæſtionum.]

PRoximus eſt, cui nemo antecedit. ſupremus eſt, quem nemo ſequitur.

93. *Celſus* [libro decimonono Digeſtorum.]

MOventium, item mobilium appellatione idem ſignificamus, ſi tamen appa-et defunctum animalia duntaxat, quia ſe pſa moverent, moventia vocaſſe. quod ve-um eſt.

94. *Idem* libro 20 Digeſtorum.

VErbum reddendi quanquam ſignificatum habet retro dandi, recipit tamen & per e dandi ſignificationem.

95. *Marcellus* libro 14 Digeſtorum.

POteſt reliquorum appellatio & univerſos ſignificare.

96. *Celſus* libro 25 Digeſtorum.

LItus eſt, quouſque maximus Fluctus à mari pervenit. idque Marcum Tullium ıjunt, cum arbiter eſſet, primum conſti-uiſſe.

1 ¶ Prædia dicimus aliquorum eſſe, non utique communiter habentium ea, ſed [vel] alio aliud habente.

97. *Idem* libro 32 Digeſtorum.

CUm ſtipulamur, *Quanta pecunia ex hæreditate Titii ad te pervenerit*: res ipſas, quæ pervenerunt, non pretia earum ſpectare videmur.

98. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

98. *Idem* libro 39 Digeſtorum.

CUm biſſextum Kalendis eſt: nihil re [utrum] priore an poſteriore die quis tus ſit, & deinceps ſextum Kalendas ejus talis dies eſt. nam id biduum pro uno die betur: ſed poſterior dies intercalatur, n prior, ideo quo anno intercalatum non e ſexto Kalendas natus, cum biſſextum Cale dis eſt, priorem diem natalem habet.

1 ¶ Cato putat, menſem intercalar addititium eſſe, omneſque ejus dies pro m mento temporis obſervat, extremoque di menſis Februarii attribuit Quintus Muci

2 ¶ Menſis autem intercalaris conſtat diebus viginti octo.

99. *Ulpianus* libro tertio de officio Conſulis.

NOtionem accipere poſſumus & cogn tionem & juriſdictionem.

1 ¶ Continentes provincias accipere d bemus eas quæ Italiæ junctæ ſunt: utput Galliam. ſed & provinciam Siciliam mag inter continentes accipere nos oportet, qu modico freto Italia dividitur.

2 ¶ Inſtrumentorum appellatione qu comprehendantur, perquam difficile eri ſeparare. quæ enim proprie ſint inſtrumen ta, propter quæ dilatio danda ſit, inde di gnoſcemus, ſi in præſentiam perſonæ, qu inſtruere poſſit, dilatio petatur. puta qui a ctum geſſit, licet in ſervitute, vel qui actor fuit conſtitutus: putem videri inſtrumentorum cauſa peti dilationem.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

100. *Idem* libro 2 de officio conſulis.

Pecioſas perſonas accipere debemus, clariſſimas perſonas utriuſque ſexus. item eoum, quæ ornamentis ſenatoriis utuntur.

101. *Modeſtinus* libro 9 Differentiarum.

Nter ſtuprum & adulterium, hoc intereſſe quidam putant: quod adulterium in nutam, ſtuprum in viduam committitur, ſed ex Julia de adulteriis hoc verbo indifferener utitur.

1 ¶ Divortium inter virum & uxorem ieri dicitur, repudium vero ſponſæ remitti idetur. quod & in uxoris perſonam non aburde cadit.

2 ¶ Verum eſt, morbum eſſe temporalem orporis imbecillitatem, vitium vero perpeuum corporis impedimentum. veluti ſi taum excuſſit. Nam & luſcus itaq; vitioſus eſt.

3 ¶ Servis legatis etiam ancillas deberi, quidam putant: quaſi commune nomen urumque ſexum contineat.

102. *Idem* libro 7 Regularum.

DErogatur legi, aut abrogatur: derogatur legi, cum pars detrahitur; abrogatur legi, cum prorſus tollitur.

103. *Idem* libro 8 Regularum.

LIcet capitalis Latine loquentibus omnis cauſa exiſtimationis videatur: tamen appellatio capitalis, mortis, vel amiſſionis civitatis, intelligenda eſt.

104. *Idem* libro ſecundo Excuſationum.

Ἡ] τῶν τέκνων προσηγορία ϗ ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεται.

NAtorum appellatio & ad nepotes exte- ditur.

105. *Idem* [libro undecimo Reſponſorum.]

MOdeſtinus reſpondit, his verbis, *Li tis libertabuſque meis*, libertum libe teſtatoris non contineri.

106. *Idem* libro ſingulari de Præſcriptionibus

DImiſſoriæ litteræ dicuntur, quæ vulgo- poſtoli dicuntur. dimiſſoriæ autem ctæ, quod cauſa ad eum, qui appellatus e dimittitur.

107. *Idem* libro tertio Pandectarum.

ADſignare libertum hoc eſt, teſtificari, c jus ex liberis libertum eum eſſe voluit.

108. *Idem* libro 4 Pandectarum.

DEbitor intelligitur is, à quo invito exi pecunia poteſt.

109. *Idem* libro 5 Pandectarum.

BOnæ fidei emptor eſſe videtur, qui ign ravit eam rem alienam eſſe: aut putav eum, qui vendidit, jus vendendi habere, pu ta procuratorem, aut tutorem eſſe.

110. *Idem* libro 6 Pandectarum.

SEqueſter dicitur, apud quem plures ean dem rem, de qua controverſia eſt, depo ſuerunt: dictus ab eo, quod occurrenti, au quaſi ſequenti eos, qui contendunt, com mittitur.

111. *Javolenus* libro 6 ex Caſſio.

CEnſeri eſt conſtituere, & præcipere: un de etiam dicere ſolemus, Cenſeo hoc fa cias: & ſemet aliquid cenſuiſſe. Inde cenſo ris nomen videtur eſſe tractum.

112. *Idem* libro 11 ex Caſſio.

Ittus publicum eſt eatenus, qua maxime fluctus exæſtuat. Idemque juris eſt in lau, niſi is totus privatus eſt.

113. *Idem* libro 14 ex Caſſio.

MOrbus ſonticus eſt, qui cuique rei nocet.

114. *Idem* libro 15 ex Caſſio.

SOlvendo eſſe nemo intelligitur, niſi qui ſolidum poteſt ſolvere.

115. *Idem* libro 4 Epitomarum.

QUæſtio eſt, fundus à poſſeſſione vel agro vel prædio quid diſtet. Fundus eſt omne, quidquid ſolo tenetur. Ager eſt, [ſi] ſpecies fundi ad uſum hominis comparatur. Poſſeſſio ab agro juris proprietate diſtat. quicquid enim apprehendimus, cujus proprietas ad nos non pertinet, aut nec poteſt pertinere: hoc poſſeſſionem appellamus. Poſſeſſio ergo uſus, ager proprietas loci eſt. Prædium utriuſque ſupraſcriptæ generale nomen eſt: nam & ager & poſſeſſio hujus appellationis ſpecies ſunt.

116. *Idem* libro 7 Epiſtolarum.

Q*Viſquis mihi alius filii filiuſve hæres ſit*, Labeo non videri filiam contineri: Proculus contra. mihi Labeo videtur verborum figuram ſequi, Proculus mentem teſtantis. reſpondit: Non dubito, quin Labeonis ſententia vera non ſit.

117. *Idem* libro 9 Epiſtolarum.

NOn poteſt videri minus ſolviſſe is, in quem amplioris ſummæ actio non competit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

118. *Pomponius* libro 2 ad Quintum Muciu

HOſtes hi ſunt, qui nobis aut quibus publice bellum decrevimus, cæteri trones, aut prædones ſunt.

119. *Idem* libro tertio [ad Quintum Mucium

HÆreditatis appellatio ſine dubio co net etiam damnoſam hæreditatem. ju enim nomen eſt, ſicuti bonorum poſſeſſi

120. *Idem* libro quinto [ad Quintum Mucium

VErbis legis duodecim tabularum his, *legaſſit ſuæ rei, ita jus eſto*, latiſſima p teſtas tributa videtur & hæredis inſtituen & legata, & libertates dandi, tutelas qu que conſtituendi, ſed id interpretatione c anguſtatum eſt vel legum, vel auctoritate j ra conſtituentium.

121. *Idem* libro ſexto [ad Quintum Mucium]

USura pecuniæ, quam percipimus, in fr ctu non eſt: quia non ex ipſo corpore ſed ex alia cauſa eſt, id eſt, nova obliga tione.

122. *Idem* libro octavo ad Quintum Mucium.

SErvius ait: ſi ita ſcriptum ſit, *Filio filii que meis hoſce tutores do*: maſculis dun taxat, tutores datos: quoniam ſingulari caſu hoc, *filio*, ad pluralem videtur tranſiſſe continentem eundem ſexum, quem ſingularis prior poſitus habuiſſet. ſed hoc facti, non juris habet quæſtionem. poteſt enim fieri, ut ſingulari caſu de filio ſenſerit, deinde plenius omnibus liberis proſpexiſſe in tutore dando voluerit. quod magis rationabile eſſe videtur.

123. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

123. *Idem* libro viceſimo ſexto ad
Quintum Mucium.

VErbum *erit* interdum etiam præteritum,
nec ſolum futurum tempus demonſtrat.
uod eſt nobis neceſſarium ſcire, & cum co-
icilli ita confirmati teſtamento fuerint,
Quod in codicillis ſcriptum erit, utrumne fu-
uri temporis demonſtratio fiat, an etiam
ræteriti, ſi ante ſcriptos codicillos quis re-
inquat. quod quidem ex voluntate ſcriben-
is interpretandum eſt. Quemadmodum au-
em hoc verbum *eſt*, non ſolum præſens,
ed & præteritum tempus ſignificat: ita &
oc verbum *erit*, non ſolum futurum, ſed
nterdum etiam præteritum tempus demon-
trat. nam cum dicimus, *Lucius Titius ſo-
utus eſt* [*ab*] *obligatione*: & præteritum &
ræſens ſignificamus: ſicut hoc, *Lucius Ti-
ius alligatus eſt*. & idem fit, cum ita loqui-
nur, *Troja capta eſt*. non enim ad præſentis
acti demonſtrationem refertur is ſermo, ſed
d præteritum.

124. *Proculus* libro ſecundo Epiſtolarum.

HÆc verba, *ille aut ille*, non ſolum diſ-
junctivæ, ſed etiam ſubdisjunctivæ ora-
ionis ſunt. Disjunctivum eſt: veluti cum
licimus, *aut dies aut nox eſt*. quorum poſito
ltero, neceſſe eſt tolli alterum: item ſubla-
o altero, poni alterum. ita ſimili figuratio-
ie verbum poteſt eſſe ſubdisjunctivum. Sub-
lisjunctivi autem genera ſunt duo. Unum,
cum ex propoſitis finibus ita non poteſt u-
erque eſſe, ut poſſit neuter eſſe. veluti cum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

dicimus, *aut ſedet, aut ambulat.* nam nemo poteſt utrumque ſimul facere: ita li- quis poteſt neutrum, veluti is, qui accu- bit. Alterius generis eſt, cum ex propo- finibus ita non poteſt neuter eſſe, ut p utrumque eſſe, veluti cum dicimus, *o animal aut facit, aut patitur.* nullum eſt- nim, quod nec faciat, nec patiatur: at teſt ſimul & facere: & pati.

125. *Idem* libro 5 Epiſtolarum.

NEpos Proculo ſuo ſalutem. Ab eo, ita dotem promiſit, *Cum commodum e dotis filiæ meæ tibi erunt aurei centum,* p- taſne protinus nuptiis factis dotem peti p ſe? quid, ſi ita promiſiſſet, *Cum potuero, ti erunt*? quodſi aliquam vim habeat poſ- rior obligatio, *poſſit* verbum quo modo terpretaris? utrum ære alieno deducto, extante? Proculus: Cum dotem quis [it promiſit, *Cum potuero, doti tibi erunt centu* exiſtimo ad id, quod actum eſt, interpre tionem redigendam eſſe. Nam qui ambig loquitur: id loquitur, quod ex his, quæ gnificantur, ſenſit: propius eſt tamen, ut h eum ſenſiſſe exiſtimem, deducto ære alien potero. poteſt etiam illa accipi ſignificati cum ſalva dignitate mea potero. quæ inte pretatio eo magis accipienda eſt, ſi ita pro miſſum eſt, *cum commodum erit*; hoc eſt, cu ſine incommodo meo potero.

126. *Idem* libro 6 Epiſtolarum.

SI, cum fundum tibi darem, legem ita di xi, *Uti optimus maximuſque eſſet,* & ad

jeci

eci, jus fundi deterius factum non eſſe per
lominum præſtabitur, amplius eo præſtabi-
ur nihil: etiam ſi prior pars, qua ſcriptum
ſt, *uti optimus maximuſque ſit*, liberum eſ-
e ſignificat. eoque, ſi poſterior pars adjecta
non eſſet, liberum præſtare deberem. tamen
nferiore parte ſatis me liberatum puto, quod
d jura attinet, ne quid aliud præſtare de-
beam, quam jus fundi per dominum dete-
ius factum non eſſe.

127. *Calliſtratus* libro quarto de Cognitionibus.

VEſtis appellatione tam virilis, quam muliebris, & ſcenica, etiam ſi in tragica, ut citharœdica ſit, continetur.

128. *Ulpianus* [libro primo] ad legem Juliam & Papiam.

SPadonum generalis appellatio eſt. quo nomine tam hi, qui natura ſpadones ſunt: tem thlibiæ, thlaſiæ, ſed & ſi quod aliud genus ſpadonum eſt, continentur.

129. *Paulus* libro primo ad legem Juliam & Papiam.

QUi mortui naſcuntur, neque nati, neque procreati videntur; quia nunquam liberi appellari potuerunt.

130. *Ulpianus* libro ſecundo ad legem Juliam & Papiam.

LEge obvenire hæreditatem non improprie quis dixerit & eam, quæ ex teſtamento defertur: quia lege duodecim tabularum teſtamentariæ hæreditates confirmantur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

131. *Idem* libro tertio ad legem Ju-
liam & Papiam.

ALiud fraus eſt, aliud pœna. fraus enim ſi-
ne pœna eſſe poteſt: pœna ſine fraude
eſſe non poteſt. pœna eſt noxæ vindicta;
fraus & ipſa noxa dicitur, & quaſi pœnæ
quædam præparatio.

1 ¶ Inter multam autem & pœnam mul-
tum intereſt: cum pœna generale ſit nomen
omnium delictorum coërcitio: multa ſpe-
cialis peccati, cujus animadverſio hodie pe-
cuniaria eſt, pœna autem non tantum pecu-
niaria, verum capitis & exiſtimationis ir-
rogari ſolet. & multa quidem ex arbitrio e-
jus venit, qui multam dicit: pœna non irro-
gatur, niſi quæ quaque lege, vel quo alio ju-
re ſpecialiter huic delicto impoſita eſt. quin
imo multa ibi dicitur, ubi ſpecialis pœna
non eſt impoſita. Item multam is dicere po-
teſt, cui judicatio data eſt: magiſtratus ſolos
& præſides provinciarum poſſe multam di-
cere, mandatis permiſſum eſt. pœnam autem
unuſquiſque irrogare poteſt, cui hujus cri-
minis ſive delicti exſecutio competit.

132. *Paulus* libro tertio ad legem Ju-
liam & Papiam.

ANniculus amittitur, qui extrema anni
die moritur. & conſuetudo loquendi id
ita eſſe declarat, *Ante diem decimum Kalenda-
rum, poſt diem decimum Kalendarum*. neq; utro
enim ſermone undecim dies ſignificantur.

1 ¶ Falſum eſt eam peperiſſe, cui mortuæ
filius exſectus eſt.

133. *Ulpianus* libro quarto ad legem Juliam & Papiam.

SI quis ſic dixerit, ut intra diem mortis ejus aliquid fiat: ipſe quoque dies, quo quis mortuus eſt numeratur.

134. *Paulus* libro ſecundo ad legem Juliam & Papiam.

ANniculus non ſtatim ut natus eſt, ſed trecenteſimo ſexageſimo quinto die dicitur, incipiente plane, non exacto die: quia annum civiliter, non ad momenta temporum, ſed ad dies numeramus.

135. *Ulpianus* libro quarto ad legem Juliam & Papiam.

QUæret aliquis: ſi portentoſum, vel monſtroſum, vel debile mulier ediderit, vel qualem viſu vel vagitu novum, non humanæ figuræ, ſed alterius magis animalis, quam hominis partum: an, quia enixa eſt, prodeſſe ei debeat? & magis eſt, ut hæc quoque parentibus proſint. nec enim eſt, quod eis imputetur, quæ, qualiter potuerunt, ſtatutis obtemperaverunt: neque id, quod fataliter acceſſit, matri damnum injungere debet.

136. *Idem* libro quinto ad legem Juliam & Papiam.

GEneri appellatione & neptis, & proneptis, tam ex filio, quam ex filia editorum, cæterarumque maritos contineri, manifeſtum eſt.

137. *Paulus* libro ſecundo ad legem Juliam & Papiam.

TEt enixa videtur, etiam quæ trigeminos peperit.

138. *Idem* libro quarto ad legem Juliam & Papiam.

HÆreditatis appellatione bonorum qu[illegible] que poſſeſſio continetur.

139. *Ulpianus* libro ſeptimo ad legem Juliam & Papiam.

ÆDificia Romæ fieri etiam ea videntu[illegible] quæ in continentibus Romæ ædific[illegible] fiant.

1 ¶ Perfeciſſe ædificium is videtur, qu[illegible] ita conſummavit, ut jam in uſu eſſe poſſi[illegible]

140. *Paulus* libro ſexto ad legem Juliam & Papiam.

CEpiſſe quis intelligitur, quamvis alii ac[illegible] quiſiit.

141. *Ulpianus* libro octavo ad legem Juliam & Papiam.

ETiam ea mulier, cum moreretur, creditu[illegible] filium habere, quæ exciſo utero edere poſ[illegible] ſit. nec non etiam alio caſu mulier poteſt habere filium, quem mortis tempore non habuit: utputa eum, qui ab hoſtibus remeavit.

142. *Paulus* libro ſexto ad legem Juliam & Papiam.

TRiplici modo conjunctio intelligitur. aut enim re per ſe conjunctio contingit, aut re & verbis, aut verbis tantum. Nec dubium eſt quin conjuncti ſint, quos & nominum & rei complexus jungit. veluti *Titius & Mævius ex parte dimidia hæredes ſunto.* Vel [ita] *Titius Mæviuſque hæredes ſunto.* Vel, *Titius cum Mævio ex parte dimidia hæredes ſunto.* videamus autem: ne, etiam ſi hos articulos de-

detrahas *&*, *quæ*, *cum*, interdum tamen conjunctos accipi oporteat. veluti *Lucius Titius*, *Publius Mævius ex parte dimidia hæredes ſunto.* vel ita, *Publius Mævius*, *Lucius Titius hæredes ſunto. Sempronius ex parte dimidia hæres eſto.* ut Titius & Mævius veniant in partem dimidiam, & re & verbis conjuncti videantur. *Lucius Titius ex parte dimidia hæres eſto. Sejus ex parte, qua Lucium Titium hæredem inſtitui, hæres eſto. Sempronius ex parte dimidia hæres eſto.* Julianus dubitari poſſe, tres ſemiſſes facti ſint, an Titius in eundem ſemiſſem cum Gajo & Sejo inſtitutus ſit, ſed eo quod Sempronius quoque ex parte dimidia ſcriptus eſt veriſimilius eſſe, in eundem ſemiſſem duos coactos, & conjunctim hæredes ſcriptos eſſe.

143. *Ulpianus* libro nono [ad legem Juliam & Papiam.]

ID apud ſe quis habere videtur, de quo habet actionem, habetur enim, quod peti poteſt.

144. *Paulus* libro decimo ad legem Juliam & Papiam.

LIbro memorialium.

MAſſurius ſcribit pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cum uxor non eſſet, cum aliquo tamen vivebat: quam nunc vero nomine amicam, paulo honeſtiore concubinam appellari. Granius Flaccus in libro de jure Papiriano ſcribit, pellicem nunc vulgo vocari, quæ cum eo, cui uxor ſit, corpus miſceat. quoſdam eam, quæ uxoris loco ſine

nuptiis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

nuptiis in domo ſit, quam παλλακὴν Græ
vocant.

145. *Ulpianus* libro decimo [ad legem Juliam & Papiam.]

VIrilis appellatione interdum etiam tota hæreditatem contineri dicendum eſt.

146. *Terentius Clemens* libro 2 [ad legem Juliam & Papiam.]

SOceri, ſocrus appellatione avum quoqu & aviam uxoris vel mariti contineri, r ſpondetur.

147. *Idem* libro tertio ad legem Juliam & Papiam.

QUi in continentibus urbis nati ſunt, Romæ nati intelligantur.

148. *Gajus* libro octavo ad legem Juliam & Papiam.

NOn eſt ſine liberis, cui vel unus filius unave filia eſt. hæc enim enuntiatio, *habet liberos*, [*non habet liberos*] ſemper plurativo numero profertur: ſicut & pugillares & codicilli.

149. *Idem* libro decimo ad legem Juliam & Papiam.

NAm quem ſine liberis eſſe, dicere non poſſumus: hunc neceſſe eſt dicamus liberos habere.

150. *Idem* libro nono ad legem Juliam & Papiam.

SI ita à te ſtipulatus fuero, *Quanto minus à Titio conſecutus fuero, tantum dare ſpondes?* non ſolet dubitari, quin ſi nihil à Titio fuero conſecutus, totum debeas, quod Titius debuerit.

151. Te-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

151. *Terentius Clemens* libro 5 ad legem Juliam & Papiam.

DElata hæreditas intelligitur, quam quis poſſit adeundo conſequi.

152. *Gajus* libro decimo ad legem Juliam & Papiam.

HOminis appellatione tam fœminam, quam maſculum contineri, non dubitatur.

153. *Terentius Clemens* libro 11 ad legem Juliam & Papiam.

INtelligendus eſt mortis tempore fuiſſe, qui in utero relictus eſt.

154. *Macer* [libro primo ad legem viceſimam.]

MIlle paſſus non à miliario urbis, ſed continentibus ædificiis numerandi ſunt.

155. *Licinius Rufinus* libro ſeptimo Regularum.

PRoximi appellatione etiam ille continetur qui ſolus eſt.

156. *Idem* libro 10 Regularum.

MAjore parte anni poſſediſſe quis intelligitur, etiam ſi duobus menſibus poſſederit: ſi modo adverſarius ejus aut paucioribus diebus, aut nullis poſſederit.

157. *Ælius Gallus* libro 1 de verborum, quæ ad jus pertinent, ſignificatione.

PAries eſt, ſive murus, ſive maceria eſt.

1 ¶ Item via eſt, ſive ſemita, ſive iter eſt.

158. *Celſus* libro viceſimo quinto Digeſtorum.

IN uſu juris frequenter uti nos Caſcellius ait ſingulari appellatione, cum plura generis ejuſdem ſignificare velimus. nam & multum

tum hominem veniſſe Romam, & piſc[illegible] vilem eſſe dicimus. Item in ſtipulando ſa[illegible] habemus de hærede cavere, *Si ea res ſec[illegible] dum me heredemve meum judicata erit.* [illegible] rurſus, *Quod ob eam rem te heredemve tuu[illegible]* nempe æque, ſi plures hæredes ſint, con[illegible] nentur ſtipulatione.

159. *Ulpianus* libro primo ad Sabinum.

ETiam aureos nummos æs dicimus.

160. *Idem* [libro ſecundo ad Sabinum.]

CÆterorum & reliquorum appellatio[illegible] etiam omnes continentur, ut Marcell[illegible] dixit, circa eum cui optio ſervi legata eſt, c[illegible] teri Sempronio: nam tentat, ſi non opte[illegible] omnes ad Sempronium pertinere.

161. *Idem* libro 7 ad Sabinum.

NON eſt pupillus, qui in utero eſt.

162. *Pomponius* libro ſecundo ad Sabinum.

IN vulgari ſubſtitutione, qua ei, qui ſupre[illegible] mus morietur, hæres ſubſtituitur, recte ſubſtitutus etiam unico intelligitur: exemplo duodecim tabularum, ex quibus proximi[illegible] adgnatus & ſolus habetur.

1 ¶ Si quis ita in teſtamento ſcripſerit, *Si quid filio meo acciderit, Damas ſervus meus liber eſto*: mortuo filio, Damas liber erit. licet enim accidant & vivis, ſed vulgi ſermone etiam mors ſignificatur.

163. *Paulus* libro 2 ad Sabinum.

ILla verba, *Optimus, maximuſque*, vel in eum cadere poſſunt, qui ſolus eſt. Sic &

circa

circa edictum prætoris ſupremæ tabulæ habentur & ſolæ.

1 ¶ Pueri appellatione etiam puella ſignificatur, nam & fœminas puerperas appellant recentes ex partu, & Græce παιδίον communiter appellatur.

164. *Ulpianus* libro decimoquinto ad Sabinum.

NOmen filiarum & in poſthumam cadere, quæſtionis non eſt, quamvis poſthumæ non cadere in eam, quæ in rebus humanis ſit, certum ſit.

1 ¶ Partitionis nomen non ſemper dimidium ſignificat: ſed prout eſt adjectum. poteſt enim juberi aliquis & maximam partiri poſſe, & viceſimam, & tertiam, & prout libuerit. ſed ſi non fuerit portio adjecta, dimidia pars debetur.

2 ¶ Habere, ſicut pervenire, cum effectu accipiendum eſt.

165. *Pomponius* libro 5 [ad Sabinum.]

VEniſſe ad hæredem nihil intelligitur, niſi deducto ære alieno.

166. *Idem* libro ſexto ad Sabinum.

URbana familia, & ruſtica, non loco, ſed genere diſtinguitur. poteſt enim aliquis diſpenſator non eſſe ſervorum urbanorum numero: veluti is, qui ruſticarum rerum rationes diſpenſet, ibique habitet, non multum abeſt à villico: inſularius autem urbanorum numero eſt. Videndum tamen eſt, ipſe dominus, quorum loco quemque habuerit: quod ex numero familiæ, & vicariis apparebit.

1 ¶ Per-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

1 ¶ Pernoctare extra urbem intellig
dus eſt, qui nulla parte noctis in urbe e
Per enim totam noctem ſignificat.

167. *Ulpianus* libro viceſimo quinto
ad Sabinum.

CArbonum appellatione materiam n
contineri. ſed an lignorum? & fortaſ
quis dicet, nec lignorum: non enim lign
rum gratia habuit. Sed & titiones, & alia
gna cocta, ne fumum faciant, utrum lign
an carboni, an ſuo generi adnumerabimu
& magis eſt, ut proprium genus habeatu
Sulphurata quoque de ligno æque eande
habebunt definitionem. Ad faces quoque p
rata non erunt lignorum appellatione com
prehenſa niſi hæc fuit voluntas. Idem & d
nucleis olivarum, ſed & de balanis eſt, vel
qui alii nuclei. De pinu autem integri ſtrob
li, ligni appellatione continebuntur.

168. *Paulus* libro quarto [ad Sabinum.]

PAli & perticæ in numerum materiæ redi
gendi ſunt, & ideo lignorum appellatio
ne non continentur.

169. *Idem* libro 5 ad Sabinum.

NOn tantum in traditionibus, ſed & in
emptionibus, & ſtipulationibus, & te
ſtamentis adjectio hæc, *Uti optimus maxi-
muſque eſt*, hoc ſignificat, ut liberum præſte-
tur prædium, non ut etiam ſervitutes ei
debeantur.

170. *Ulpianus* libro trigeſimo tertio ad Sabinum.

HÆredis appellatione omnes ſignificari
ſucceſſores credendum eſt, etſi verbis
non ſint expreſſi.

171. *Pom-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

171. *Pomponius* libro ſextodecimo ad Sabinum.

PErveniſſe ad te recte dicitur, quod per te ad alium pervenerit: ut in hæreditate à liberto per patronum filiumfamilias patri ejus adoptivo acquiſita reſponſum eſt.

172. *Ulpianus* libro trigeſimooctavo ad Sabinum.

LIberti appellatione etiam libertam contineri placuit.

173. *Idem* libro trigeſimonono ad Sabinum.

COllegarum appellatione hi continentur, qui ſunt ejuſdem poteſtatis.

1 ¶ Qui extra continentia urbis eſt, abeſt: cæterum uſque ad continentia, non abeſſe videbitur.

174. *Idem* libro quadrageſimo [ſecundo ad Sabinum.]

ALiud eſt promittere furem non eſſe, aliud furto noxaque ſolutum. qui enim dicit furem non eſſe, de hominis propoſito loquitur qui furtis noxaque ſolutum, nemini eſſe furti obligatum promittit.

175. *Pomponius* libro viceſimo ſecundo [ad Sabinum.]

FAciendi verbo, reddendi etiam cauſa continetur.

176. *Ulpianus* libro quadrageſimoquinto ad Sabinum.

SOlutionis verbo, ſatisfactionem quoque omnem accipiendam placet. ſolvere dicimus eum qui fecit, quod facere promiſit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

177. *Idem* libro quadrageſimoſeptimo ad Sabinum.

NAtura cavillationis, quam Græci σωρείτης (id eſt, *acervalem ſyllogiſmum*) appellaverunt, hæc eſt, ut ab evidenter veris per breviſſimas mutationes diſputatio ad ea, quæ evidenter falſa ſunt, perducatur.

178. *Idem* libro quadrageſimonono ad Sabinum.

PEcuniæ verbum, non ſolum numeratam pecuniam complectitur: verum omnem omnino pecuniam, hoc eſt, omnia corpora: nam corpora quoque pecuniæ appellatione contineri, nemo eſt qui ambiget.

1 ¶ Hæreditas juris nomen eſt, quod & acceſſionem & deceſſionem in ſe recipit: hæreditas autem vel maxime fructibus augetur.

2 ¶ Actionis verbum, & ſpeciale eſt, & generale. nam omnis actio dicitur, ſive in perſonam, ſive in rem ſit petitio. ſed plerumque actiones perſonales ſolemus dicere. petitionis autem verbo, in rem actiones ſignificari videntur. Perſecutionis verbo extraordinarias perſecutiones puto contineri, utputa fideicommiſſorum, & ſi quæ alia ſunt, quæ non habent juris ordinarii executionem.

3 ¶ Hoc verbum *debuit*, omnem omnino actionem comprehendere intelligitur, ſive civilis, ſive honoraria, ſive fideicommiſſi fuit perſecutio.

179. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

179. *Idem* libro quinquageſimoprimo ad Sabinum.

INter hæc verba, *Quanti ea res erit*, vel, *Quanti eam rem eſſe paret*, nihil intereſt: in utraque nempe clauſula placet veram rei æſtimationem fieri.

180. *Pomponius* libro trigeſimo ad Sabinum.

TUgurii appellatione omne ædificium, quod ruſticæ magis cuſtodiæ convenit, quam urbanis ædibus, ſignificatur.

1 ¶ Ofilius ait, tugurium à tecto, tanquam tegularium, eſſe dictum: ut toga, quod eo tegamur.

181. *Idem* [libro 35 ad Sabinum.]

VErbum illud *pertinere*, latiſſime patet. nam & eis rebus petendis aptum eſt, quæ dominii noſtri ſunt: & eis, quas jure aliquo poſſideamus, quamvis non ſint noſtri dominii. pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum cauſa ſint, ſed eſſe poſſint.

182. *Ulpianus* libro vigeſimoſeptimo ad Edictum.

[PAterfamilias] liber peculium non poteſt habere, quemadmodum nec ſervus bona.

183. *Idem* libro vigeſimooctavo ad Edictum.

TAbernæ appellatio declarat omne utile ad habitandum ædificium, non ex eo quod tabulis cluditur.

184. *Paulus* libro trigeſimo [ad Edictum.]

INde tabernacula, & contubernales dicti ſunt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

185. *Ulpianus* libro viceſimooctavo ad Edictum.

INſtructam autem tabernam ſic accipiemu[s], quæ & rebus & hominibus ad negotiatio[n]nem paratis conſtat.

186. *Idem* [libro trigeſimo ad Edictum.]

COmmendare nihil aliud eſt, quam de[-]ponere.

187. *Idem* libro trigeſimo [ſecundo ad Edictum.]

VErbum *Exactæ pecuniæ*, non ſolum ad ſolutionem referendum eſt: verum etiam ad delegationem.

188. *Paulus* libro trigeſimotertio ad Edictum.

HAbere duobus modis dicitur: altero, jure dominii, altero, obtinere ſine interpellatione id, quod quis emerit.

1 ¶ Cautum intelligitur: ſive perſonis, ſive rebus cautum ſit.

189. *Idem* libro trigeſimoquarto [ad Edictum.]

FAcere oportere & hanc ſignificationem habet, ut abſtineat quis ab eo facto, quod contra conventionem fieret, & curaret, ne fiat.

190 *Ulpianus* libro trigeſimoquarto ad Edictum.

PRovinciales eos accipere debemus, qui in provincia domicilium habent: non eos, qui ex provincia oriundi ſunt.

191. *Paulus* libro trigeſimoquinto [ad Edictum.]

INter divortium & repudium, hoc intereſt, quod repudiari etiam futurum matrimo-

nium

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

nium poteſt: non recte autem ſponſa divortiſſe dicitur: quod divortium ex eo dictum eſt, quod in diverſas partes eunt, qui diſcedunt.

192. *Ulpianus* libro trigeſimoſeptimo ad Edictum.

HÆc adjectio *pluriſve*, non infinitam pecuniam continet, ſed modicam: ut taxatio hæc, *Solidos decem pluriſve*, ad minutulam ſummam referatur.

193. *Idem* libro trigeſimooctavo ad Edictum.

HÆc verba, *Quanti eam rem paret eſſe*, non ad quod intereſt, ſed ad rei æſtimationem referuntur.

194. *Ulpianus* [libro quadrageſimotertio ad Edictum.]

INter donum & munus, hoc intereſt, quod inter genus & ſpeciem. nam genus eſſe donum Labeo à donando dictum, munus ſpeciem. nam munus eſſe donum cum cauſa, utputa natalicium, nuptalicium.

195. *Idem* libro quadrageſimoſexto ad Edictum.

PRonuntiatio ſermonis in ſexu maſculino ad utrumque ſexum plerumq; porrigitur.

1 ¶ *Familiæ* appellatio qualiter accipiatur, videamus. & quidem varie accepta eſt. nam & in res, & in perſonas deducitur. In res, utputa in lege duodecim tabularum his verbis, *adgnatus proximus familiam habeto.* Ad perſonas autem refertur familiæ ſignificatio ita, cum de patrono & liberto loquitur lex: *ex ea familia*, inquit, *in eam familiam,*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

liam. & hic de ſingularibus perſonis lege loqui conſtat.

2 ¶ Familiæ appellatio refertur & ad corporis cujuſdam ſignificationem, quod aut jure proprio ipſorum, aut communi univerſæ cognationis continetur. Jure proprio familiam dicimus, plures perſonas, quæ ſunt ſub unius poteſtate, aut natura, aut jure ſubjectæ: utputa patremfamilias, matremfamilias, filiumfamilias, filiamfamilias, quique deinceps vicem eorum ſequuntur, utputa nepotes, & neptes, & deinceps. Pater autem familias appellatur, qui in domo dominium habet. recteque hoc nomine appellatur, quamvis filium non habeat. non enim ſolam perſonam ejus, ſed & jus demonſtramus. denique & pupillum patremfamilias appellamus, & cum paterfamilias moritur, quotquot capita ei ſubjecta fuerint, ſingulas familias incipiunt habere. ſinguli enim patrum familiarum nomen ſubeunt. idemque eveniet & in eo, qui emancipatus eſt: nam & hic ſui juris effectus propriam familiam habet. Communi jure familiam dicimus omnium adgnatorum. nam etſi patrefamilias mortuo ſinguli ſingulas familias habent; tamen omnes, qui ſub unius poteſtate fuerunt, recte ejuſdem familiæ appellabuntur, qui ex eadem domo & gente proditi ſunt.

3 ¶ Servitium quoque ſolemus appellare familias, ut in edicto prætoris oſtendimus ſub titulo de furtis, ubi prætor lo-

quitur

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

quitur de familiâ publicanorum. ſed ibi non omnes ſervi, ſed corpus quoddam ſervorum demonſtratur hujus rei cauſa paratum, hoc eſt, vectigalis cauſa: alia autem parte edicti omnes ſervi continentur, ut de hominibus coactis, & vi bonorum raptorum: item redhibitoria, ſi deterior res reddatur emptoris opera, aut familiæ ejus, & interdicto unde vi, familiæ appellatio omnes ſervos comprehendit: ſed & filii continentur.

4 ¶ Item appellatur familia plurium perſonarum, quæ ab ejuſdem ultimi genitoris ſanguine proficiſcuntur, ſicuti dicimus familiam Juliam, quaſi à fonte quodam memoriæ.

5 ¶ Mulier autem familiæ ſuæ & caput, & finis eſt.

196. *Gajus* libro ſextodecimo ad Edictum Provinciale.

FAmiliæ appellatione & ipſe princeps familiæ continetur.

1 ¶ Fœminarum liberos in familia earum non eſſe, palam eſt: quia qui naſcuntur, patris, non matris, familiam ſequuntur.

197. *Ulpianus* libro quinquageſimo ad Edictum.

INdicaſſe eſt detuliſſe, arguiſſe, accuſaſſe, & conviciſſe.

198. *Idem* libro 2 de omnibus tribunalibus.

URbana prædia, omnia ædificia accipimus, non ſolum ea, quæ ſunt in oppidis: ſed & ſi forte ſtabula ſunt, vel alia merito-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

xia in villis, & in vicis: vel ſi prætoriæ v-
luptati tantum deſervientia: quia urbanu-
prædium non locus facit, ſed materia. P-
inde horti quoque, ſi qui ſunt in ædific-
conſtituti, dicendum ſit urbanorum app-
latione contineri. Plane ſi plurimum ho-
in reditu ſunt, vinearii forte, vel etiam o-
torii, magis hæc non ſunt urbana.

199. *Idem* libro octavo de omnibus tribunalibus.

ABſentem accipere debemus eum, qui no- eſt eo loco, in quo loco petitur: non e- nim trans mare abſentem deſideramus. & - forte extra continentia urbis ſit, abeſt. cæte- rum uſque ad continentia, non abeſſe vide- bitur, ſi non latitet.

1 ¶ Abeſſe non videbitur qui ab hoſtibus captus eſt, ſed qui à latronibus detinetur.

200. *Julianus* libro ſecundo Digeſtorum.

HÆc ſtipulatio *Noxis ſolutum præſtare?* non exiſtimatur ad eas noxas pertinere, quæ publicam exercitionem, & coërcitio- nem capitalem habent.

201. *Idem* libro octuageſimoprimo Digeſtorum.

JUſta interpretatione recipiendum eſt, ut appellatione filii, ſicuti filiam familias contineri ſæpe reſpondebimus, ita, & nepos videatur comprehendi. & patris nomine avus quoque demonſtrari intelligatur.

202. *Alfenus Varus* [libro ſecundo Digeſtorum.]

CUm in teſtamento ſcriptum eſſet, ut hæ- res in funere, aut in monumento dun-

taxat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

taxat aureos centum conſumeret, non li-
cet minus conſumere. ſi amplius vellet, li-
cet: neque ob eam rem contra teſtamen-
tum facere videtur.

203. *Idem* libro ſeptimo Digeſtorum.

IN lege cenſoria portus Siciliæ ita ſcri-
ptum erat: *Servos quos domo quis ducet ſuo
uſu, pro his portorium ne dato.* quærebatur, ſi
quis à Sicilia ſervos Romam mitteret fundi
inſtruendi cauſa, utrum pro his hominis
portorium dare deberet, necne. reſpondit,
duas eſſe in hac ſcriptura quæſtiones; pri-
mam, quid eſſet *domum* ducere: alteram,
quid eſſet *ſuo uſu* ducere. Igitur quæri ſo-
leret, utrum ubi quiſque habitaret, ſive in
provincia, ſive in Italia, an duntaxat in ſua
cuiuſque patria domus eſſe recte dicetur:
ſed de ea re conſtitutum eſſe, eam domum
unicuique noſtrum debere exiſtimari, ubi
quiſque ſedes & tabulas haberet, ſuarumque
rerum conſtitutionem feciſſet. Quid autem
eſſet *uſu ſuo*, magnam habuiſſe dubitatio-
nem. & magis placet, quod victus ſui cauſa
paratum eſt, tantum contineri. Itemque de
ſervis eadem ratione quæri, qui eorum uſus
ſui cauſa parati eſſent: utrum diſpenſatores,
inſularii, villici, atrienſes, textores, ope-
rarii quoque ruſtici, qui agrorum colendo-
rum cauſa haberentur, ex quibus [agris] pa-
terfamilias fructus caperet, quibus ſe tole-
raret: omnes denique ſervos, quos quiſque
emiſſet, ut ipſe haberet, atque eis ad ali-
quam rem uteretur, neque ideo emiſſet, ut

 ven-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

venderet. Et ſibi videri eos demum uſu
cauſa patremfamilias habere, qui ad
corpus tuendum, atque ipſius cultum p
poſiti, deſtinatique eſſent. quo in gen
junctores, cubicularii, coci, miniſtrator
atque alii, qui ad ejuſmodi uſum parati
ſent, numerarentur.

204. *Paulus* libro 2 epitomarum [Alfeni.]

PUeri appellatio tres ſignificationes hab
unam, cum omnes ſervos pueros appel
remus: alteram, cum puerum contrario n
mine puellæ diceremus: tertiam, cum æ
tem puerilem demonſtraremus.

205. *Idem* libro quarto Epitomarum Alfeni.

QUi fundum vendidit, pomum recep
nuces, & ficos, & uvas duntaxat dura
nas, & purpureas, & quæ ejus generis e
ſent, quas non vini cauſa haberemus, qu
Græci τρωξίμȣς, id eſt, *comeſtibiles*, appe
larent, recepta videri.

206. *Julianus* libro 6 ex Minicio.

VInaria vaſa proprie vaſa torcularia eſ
placet: dolia autem & ſerias tamdiu i
ea cauſa eſſe, quamdiu vinum haberent. cu
ſine vino eſſe deſinerent, in eo numero no
eſſe: quoniam ad alium uſum transferri poſ
ſent. veluti ſi frumentum in his addatur
eandem cauſam amphorarum eſſe: ut cum
vinum habeant, tum in vaſis vinariis: cum
inanes ſint, tum extra numerum vinario-
rum ſint: quia aliud in his addi poſſit.

207. *Africanus* libro tertio Quæſtionum.

M Ercis appellatione homines non conti-
neri, Mela ait, & ob eam rem mango-
es non mercatores, ſed venaliciarios appel-
ri ait, & recte.

208. *Idem* libro 4 Quæſtionum.

B Onorum appellatio, ſicut hæreditatis,
univerſitatem quandam ac jus ſucceſſio-
is, & non ſingulares res demonſtrat.

209. *Florentinus* libro decimo Inſtitutionum.

C Oram Titio aliquid facere juſſus, non
videtur præſente eo feciſſe, niſi is intelli-
it. itaque ſi furioſus, aut infans ſit, aut dor-
iat: non videtur coram eo feciſſe. Scire au-
em, non etiam velle is debet: nam & invito
o recte fit, quod juſſum eſt.

210. *Marcianus* libro 7 Inſtitutionum.

S, qui natus eſt ex mancipiis urbanis, &
miſſus eſt in villam nutriendus, in urbanis
ervis conſtituetur.

211. *Florentinus* libro 8 Inſtitutionum.

F Undi appellatione omne ædificium, & o-
mnis ager continetur: ſed in uſu urbana
dificia, ædes ruſtica, villæ dicuntur. Lo-
us vero ſine ædificio, in urbe area, rure au-
em ager appellatur. Idemque ager cum
dificio, fundus dicitur.

212. *Ulpianus* libro 1 de Adulteriis.

P Rævaricatores eos appellamus, qui cau-
ſam adverſariis ſuis donant, & ex parte
ctoris in partem rei concedunt. à varicando
enim prævaricatores dicti ſunt.

213. *Idem*

213. *Idem* libro primo Regularum.

CEdere diem ſignificat incipere debe-
cuniam. *Venire* diem ſignificat eum di
veniſſe, quo pecunia peti poſſit. Ubi
quis ſtipulatus fuerit: & ceſſit, & venit
ubi in diem: ceſſit dies, ſed nondum ve
ubi ſub conditione: neque ceſſit, neque
nit dies pendente adhuc conditione.

1 ¶ Æs alienum eſt, quod nos aliis de
mus. æs ſuum eſt, quod alii nobis deb
2 ¶ Lata culpa eſt nimia negligentia
eſt, non intelligere, quod omnes intelligu

214. *Marcianus* libro primo Publicorum judiciorum.

MUnus proprie eſt, quod neceſſario
imus, lege, more, imperiove ejus, q
jubendi habet poteſtatem. Dona autem p
prie ſunt, quæ nulla neceſſitate juris, offic
ſed ſponte præſtantur; quæ ſi non præſte
tur, nulla reprehenſio eſt. &, ſi præſtentu
plerumque laus ineſt. ſed in ſumma in h
ventum eſt: ut non quodcunque munus,
& donum accipiatur: at quod donum fu
rit, id munus recte dicatur.

215. *Paulus* libro ſingulari ad legem Fuſiam Caniniam.

POteſtatis verbo plura ſignificantur. in per
ſona magiſtratuum, imperium. in perſo
na liberorum patria poteſtas. in perſona ſer
vi, dominium. At cum agimus de noxæ de
ditione cum eo, qui ſervum non defendit:
præſentis corporis copiam facultatemque ſi-
gnificamus. In lege Atinia in poteſtatem do-
mini

ini rem furtivam veniſſe videri, & ſi ejus ndicandæ poteſtatem habuerit, Sabinus & aſſius ajunt.

216. *Ulpianus* libro primo ad legem Æliam Sentiam.

VErum eſt, eum, qui in carcere cluſus eſt, non videri neque vinctum, neque vinculis eſſe, niſi corpori ejus vincula ſint hibita.

217. *Javolenus* libro primo ex Poſterioribus Labeonis.

INter illam conditionem, *Cum fari potuerit*, & *poſtquam fari potuerit*, multum intreſt. nam poſteriorem ſcripturam, uberiorm eſſe conſtat. at *cum fari potuerit*, arctiom: & id tantummodo tempus ſignificari, uo primum fari poſſit.

1 ¶ Item ita data conditione, *Illud facto in diebus*, ſi nihil præterea fuiſſet adjeum, in biduo conditionem impleri oport.

218. *Papinianus* libro 27 Quæſtionum.

VErbum *Facere* omnem omnino faciendi cauſam complectitur: dandi, ſolvendi, umerandi, judicandi, ambulandi.

219. *Idem* libro ſecundo Reſponſorum.

IN conventionibus contrahentium voluntatem potius, quam verba, ſpectari placuit. um igitur ea lege fundum vectigalem muicipes locaverint, ut ad hæredem ejus, qui ſcepit, pertineret: jus hæredum ad legataum quoque transferri potuerit.

220. *Cal-*

220. *Calliſtratus* libro ſecundo Quæſtionum

Liberorum appellatione nepotes, & pronepotes, cæterique, qui ex his deſce-dunt, continentur. hos enim omnes ſuorum appellatione lex duodecim tabularum com-prehendit. totiens enim leges neceſſari-ducunt in cognatione ſingulorum nomi-bus uti, veluti *filii*, *nepotis*, *pronepotis*, cæ-terorumve, qui ex his deſcendunt: q-tiens non omnibus, qui poſt eos ſunt, p-ſtitum voluerint: ſed ſolis his ſuccurre, quos nominatim enumerent. At ubi n-perſonis certis, non quibuſdam gradib-præſtatur, ſed omnibus, qui ex eodem g-nere orti ſunt: liberorum appellatione co-prehenduntur.

1 ¶ Sed & Papirius Fronto libro ter-reſponſorum ait, prædio cum villico & co-tubernali ejus & filiis legato, nepotes qu-que ex filiis contineri: niſi voluntas teſta-ris aliter habeat. filii enim appellatione ſ-pe & nepotes accipi multifariam placere.

2 ¶ Divus quoque Marcus reſcripſit, n-videri ſine liberis defunctum, qui nepote-ſuum hæredem reliquit.

3 ¶ Præter hæc omnia natura nos qu-que docet, parentes pios, qui liberorum pr-creandorum animo & voto uxores ducunt filiorum appellatione omnes, qui ex nob-deſcendunt, continere: nec enim dulcior-nomine poſſumus nepotes noſtros, quam fi-lii appellare: etenim idcirco filios filiaſv-concipimus, atque edimus, ut ex prole eo-

rum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

um earumve diuturnitatis nobis memoriam n ævum relinquamus.

221. *Paulus* libro decimo Reſponſorum.

PAulus reſpondit, falſum tutorem eum vere dici, qui tutor non eſt, ſive habenti utor datus eſt, ſive non. ſicut falſum teſtamentum, quod teſtamentum non eſt. & modius iniquus, qui modius non eſt.

222. *Hermogenianus* libro ſecundo Juris epitomarum.

PEcuniæ nomine non ſolum numerata pecunia: ſed omnes res, tam ſoli, quam mobiles, & tam corpora, quam jura continentur.

223. *Paulus* libro ſecundo Sententiarum.

LAtæ culpæ finis eſt, non intelligere id, quod omnes intelligunt.

1 ¶ Amicos appellare debemus, non levi notitia conjunctos: ſed quibus fuerint jura cum patrefamilias, honeſtis familiaritatis quæſita rationibus.

224. *Venulejus* libro ſeptimo Stipulationum.

VInculorum appellatione, vel privata, vel publica vincula ſignificant. cuſtodiæ vero, tantum publicam cuſtodiam.

225. *Tryphoninus* libro primo Disputationum.

FUgitivus eſt, non is, qui ſolum conſilium fugiendi à domo ſuſcepit, licet id ſe facturum jactaverit: ſed qui ipſo facto fugæ initium mente deduxerit. nam & furem, adulterum, aleatorem, quanquam aliqua ſignificatione ex animi propoſitione

cu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

cujuſque ſola quis dicere poſſet: ut etiam is, qui nunquam alienam rem invito domino ſubtraxerit, nunquam alienam matremfamilias corruperit, ſi modo ejus mens ſit, ut occaſione data id commiſſurus ſit: tamen oportere eadem hæc crimina aſſumpto actu intelligi, & ideo fugitivum quoque & erronem non ſecundum propoſitionem ſuam, ſed cum aliquo actu intelligi conſtat.

226. *Paulus* libro 1 Manualium.

MAgna negligentia, culpa eſt. magna culpa, dolus eſt.

227. *Idem* libro 2 Manualium.

EX illa parte edicti, *Tum quem ei hæredem eſſe oportet*, hæredis hæredibus bonorum poſſeſſio non defertur.

1 ¶ Item in ſubſtitutione his verbis, *Quiſquis mihi hæres erit*, proximus hæres tantum ſignificatur. imo non tantum proximus hæres, ſed etiam ſcriptus.

228. *Idem* libro ſingulari de Cognitionibus.

MUnicipes intelligendi ſunt, & qui in eodem municipio nati ſunt.

229. *Idem* libro ſingulari de Tacitis fideicommiſſis.

TRanſacta finitave intelligere debemus, non ſolum quibus controverſia fuit, ſed etiam quæ ſine controverſia ſint poſſeſſa.

230. *Idem* libro ſingulari ad Senatuſconſultum Orficianum.

UT ſunt judicio terminata, tranſactione compoſita, longioris temporis ſilentio finita.

231 *Idem* libro ſingulari ad Senatuſconſultum Tertyllianum.

QUod dicimus eum, qui naſci ſperatur, pro ſuperſtite eſſe. tunc verum eſt, cum e ipſius jure quæritur. aliis autem non pro- eſt, niſi natus.

232. *Gajus* libro primo de Verborum obligationibus.

HÆc enuntiatio, *Quæ ſunt pluris aureorum triginta*; ſimul & quantitatis & æſtimationis ſignificativa eſt.

233. *Idem* libro primo ad legem duodecim tabularum.

SI *calvitur & moretur, & fruſtretur.* Inde & calumniatores appellati ſunt, quia per raudem & fruſtrationem alios vexarent liti- us. Inde & cavillatio dicta eſt.

1 ¶ Poſt Kalendas Januarias die tertio pro alute principis vota ſuſcipiuntur.

2 ¶ Telum vulgo quidem id appellatur, uod ab arcu mittitur. ſed nunc omne ſigni- catur, quod mittitur manu. Ita ſequitur, t & lapis, & lignum, & ferrum hoc nomi- e contineatur. Dictumque ab eo, quod in onginquum mittitur, [Græca voce] figura- um ἀπὸ τοῦ τηλοῦ, id eſt, *ab eo, quod eſt longe.* t hanc ſignificationem invenire poſſumus & n Græco nomine: nam, quod nos telum ap- ellamus, illi βέλος appellant, eoq; nomine ulgo quidem id ſignificatur, quod ab arcu nittitur: ſed non minus omne ſignificatur, uod [cum] mittitur manu, [ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι, d eſt, *à jaciendo*: Admonet nos Ξενοφῶν, id eſt,

Xenophon : nam ita ſcribit : Καὶ τὰ βέλη ὁμ
ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλε
δ' καὶ λίθοι. id eſt, *Et tela ſimul ferebantur, ha*
ſagittæ, fundæ, plurimi item lapides.] Et
quod ab arcu mittitur, apud Græcos quid
proprio nomine τόξευμα, (id eſt, *ſagit*
vocatur : apud nos autem communi nor
ne telum appellatur.

234. *Idem* libro ſecundo ad legem duodecim tabularum.

QUos nos hoſtes appellamus, eos vete
perduelles appellabant, per eam adj
ctionem indicantes, cum quibus bellum eſſ

1 ¶ Locuples eſt, qui ſatis idonee hab
pro magnitudine rei : quam actor reſtitue
dam eſſe petit.

2 ¶ Verbum *Vivere* quidam putant ad c
bum pertinere. ſed Ofilius ad Atticum ait
his verbis & veſtimenta & ſtramenta cont
neri. ſine his enim vivere neminem poſſe.

235. *Idem* libro tertio ad legem duodecim tabularum.

FErri proprie dicimus, quæ quis ſuo cor
pore bajulat : portari ea, quæ quis jumen
to ſecum ducit : agi ea, quæ animalia ſunt

1 ¶ Fabros tignarios dicimus non eo
duntaxat, qui tigna dolarent : ſed omnes qui
ædificarent.

236. *Idem* libro quarto ad legem duodecim tabularum.

QUi venenum dicit, adjicere debet, u-
trum malum, an bonum. nam & me-
dicamenta venena ſunt : quia eo nomine
omne

omne continetur, quod adhibitum naturam ejus, cui adhibitum eſſet, mutat. cum id, quod nos venenum appellamus, Græci φάρμακον dicunt. apud illos quoque tam medicamenta, quam quæ nocent, hoc nomine continentur. unde adjectione alterius, nomine diſtinctio fit. admonet nos ſummus apud eos poëtarum Homerus. nam ſic ait:

Φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά. id eſt,

Venena multa quidem bona mixta, multa autem mala.

1 ¶ Glandis appellatione omnis fructus continetur, ut Javolenus ait, exemplo Græci ſermonis, apud quos omnes arborum ſpecies ἀκρόδρυα (id eſt, *extremitates arborum*) appellantur.

237. *Idem* libro quinto ad legem duodecim tabularum.

DUobus negativis verbis quaſi permittit lex, magis quam prohibuit. idque etiam Servius animadverit.

238. *Idem* libro ſexto ad legem duodecim tabularum.

PLebs eſt cæteri cives ſine Senatoribus.

1 ¶. Deteſtatum eſt teſtatione denunciatum.

2 ¶ Pignus appellatum à pugno: quia res, quæ pignori dantur, manu traduntur. unde etiam videri poteſt verum eſſe, quod quidam putant pignus proprie rei mobilis conſtitui.

3 ¶ Noxiæ appellatione omne delictum continetur.

239. *Pomponius* libro ſingulari Enchiridii.

PUpillus eſt, qui, cum impubes eſt, deſi[it] in patris poteſtate eſſe aut morte, aut [e]mancipatione.

1 ¶ Servorum appellatio ex eo fluxi[t], quod Imperatores [noſtri] captivos vender[e] ac per hoc ſervare, nec occidere ſolent.

2 ¶ Incola eſt, qui aliqua regione do[-]micilium ſuum contulit, quem Græci πάρ[-]οικον (id eſt, *juxta habitantem*) appellant. Ne[c] tantum hi, qui in oppido morantur, incol[æ] ſunt: ſed etiam qui alicujus oppidi finibu[s] ita agrum habent, ut in eum ſe quaſi in ali[-]quam ſedem recipiant.

3 ¶ Munus publicum eſt officium privat[i] hominis, ex quo commodum ad ſingulos, univerſoſque cives, remque eorum imperio magiſtratus extraordinarium pervenit.

4 ¶ Advena eſt, quem Græci ἄποικον, (id eſt, *domo profugum*, *colonum advenien-tem*) appellant.

5 ¶ Decuriones quidam dictos ajunt ex eo, quod initio, cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum, qui deducerentur, con-ſilii publici gratia conſcribi ſolita ſit.

6 ¶ Urbs ab urbo appellata eſt; urbare eſt aratro definire. & Varus ait, urbum ap-pellari curvaturam aratri, quod in urbe con-denda adhiberi ſolet.

7 ¶ Oppidum ab ope dicitur, quod ejus rei cauſa mœnia ſunt conſtituta.

8 ¶ Territorium eſt univerſitas agrorum intra fines cujuſque civitatis. quod ab eo di-

ctum

ctum quidam ajunt, quod magiſtratus ejus loci intra eos fines terrendi, id eſt, ſummovendi, jus habet.

9 ¶ Verbum *Suum* ambiguum eſt, utrum de toto, an de parte ſignificet, & ideo qui jurat ſuum non eſſe, adjicere debet, neque ſibi communem eſſe.

240. *Paulus* ex libris ſex, libro primo Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarum.

CUm quærebatur, an verbum *Soluto matrimonio dotem reddi*, non tantum divortium, ſed & mortem contineret, hoc eſt, an de hoc quoque caſu contrahentes ſentiant? & multi putabant hoc ſenſiſſe, & quibuſdam aliis contra videbatur: ſecundum hoc motus Imperator pronuntiavit, id actum eo pacto, ut nullo caſu remaneret dos apud maritum.

241. *Quintus Mucius Scævola* libro ſingulari ὅρων.

IN rutis cæſis ea ſunt, quæ terra non tenentur, quæque opere ſtructili, tectoriove non continentur.

242. *Javolenus* libro 2 ex Poſterioribus Labeonis.

MAlum navis eſſe partem, artemonem autem non eſſe, Labeo ait: quia pleræque naves ſine malo inutiles eſſent, ideoque pars navis habetur. artemo autem magis adjectamento, quam pars navis eſt.

1 ¶ Inter projectum & immiſſum, hoc intereſſe ait Labeo: quod projectum eſſet id, quod ita proveheretur, ut nuſquam requie-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ſceret, qualia mœniana, & ſuggrunda e-
ſent: immiſſum autem, quod ita fieret, t
aliquo loco requieſceret, veluti tigna, t-
bes, quæ immitterentur.

2 ¶ Plumbum, quod tegulis poneretu
ædificii eſſe ait Labeo: ſed id, quod hypætl
tegendi cauſa poneretur, contra eſſe.

3 ¶ Viduam non ſolum eam; quæ aliqua
do nupta fuiſſet, ſed eam quoque mulierer
quæ virum non habuiſſet, appellari ait L
beo: quia vidua ſic dicta eſt, quaſi vecor
veſanus, qui ſine corde, aut ſanitate eſſet. ſ
militer viduam dictam eſſe, ſine duitate.

4 ¶ Straturam loci alicujus ex tabul
factis, quæ æſtate tollerentur, & hyeme p
nerentur, ædium eſſe, ait Labeo: quoniar
perpetui uſus paratæ eſſent. neque ad re
pertinere, quod interim tollerentur.

243. *Scævola* libro 18 Digeſtorum.

SCævola reſpondit: Semper acceptum eſt
ut libertorum appellatione etiam hi conti
neri intelligantur, qui eodem teſtamento ve
poſteriore loco manumitterentur: niſi ſi ma
nifeſte is, à quo peterentur, contra defunct
voluntatem doceret peti.

244 *Labeo* libro 4 Pithanon à Paulo
epitomatorum.

SI qua pœna eſt, multa eſt. ſi qua multa eſt,
pœna eſt. *Paulus*: Utrumque eorum falſum
eſt, namque harum rerum diſſimilitudo ex
hoc quoque apparet: quod de pœna provo-
catio non eſt: ſimulatque enim victus quis
eſt ejus maleficii, cujus pœna eſt ſtatuta, ſta-
tim

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

im ea debetur: at multæ provocatio eſt, nec
nte debetur, quam aut non eſt provocatum,
ut provocator victus eſt, nec aliter, quam
i is dixit, cui dicere licet. Ex hoc quoque
arum rerum diſſimilitudo apparere poterit,
quia pœnæ certæ ſingulorum peccatorum
unt: multæ contra. quia ejus judicis poteſtas
eſt, quantam dicat, niſi cum lege eſt
conſtitutum, quantam dicat.

245. *Pomponius* libro 10 Epiſtolarum.

STatuæ affixæ baſibus ſtructilibus, aut tabulæ
religatæ catenis, aut erga parietem
adfixæ, aut ſi ſimiliter cohærent lychni, non
ſunt ædium: ornatus enim ædium cauſa parantur,
non quo ædes perficiantur.

1 ¶ Idem Labeo ait: Prothyrum, quod in
ædibus [interim qui] fieri ſolet, ædium eſt.

246. *Idem* libro 16. Epiſtolarum.

APud Labeonem Pithanon ita ſcriptum eſt:
Exhibet, qui præſtat ejus, de quo agitur,
præſentiam. nam etiam qui ſiſtit, præſtat ejus,
de quo agitur, præſentiam, nec tamen
[eum] exhibet. [&] qui mutum aut furioſum
aut infantem exhibet, non poteſt videri
ejus præſtare præſentiam: nemo enim ex eo
genere præſens ſatis apte appellari poteſt.

1 ¶ Reſtituit, non tantum qui ſolum corpus,
ſed etiam qui omnem rem conditionemque
reddita cauſa præſtet. & tota reſtitutio
juris eſt interpretatio.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Lib. L. Digeſtorum Tit. XVII.

DE [DIVERSIS] REGUL[IS] JURIS ANTIQUI.

1. *Paulus* [libro 16 ad Plautium.]

Regula eſt, quæ rem, quæ eſt, brevi[ter] enarrat. non ex regula jus ſumatur: [ſed] ex jure, quod eſt, regula fiat. Per reg[u]lam igitur brevis rerum narratio traditur, [&] (ut ait Sabinus) quaſi cauſæ conjectio eſt, q[uæ] ſimul cum in aliquo vitiata eſt, perdit of[fi]cium ſuum.

2. *Ulpianus* [libro 1 ad Sabinum.]

FOeminæ ab omnibus officiis civilibus v[el] publicis remotæ ſunt: & ideo nec judic[es] eſſe poſſunt, nec magiſtratum gerere, n[ec] poſtulare, nec pro alio intervenire, nec pro[cu]ratores exiſtere.

1 ¶ Item impubes omnibus officiis civi[li]bus debet abſtinere.

3. *Idem* libro 3 ad Sabinum.

EJus eſt non nolle, qui poteſt velle.

4. *Idem* [libro 6 ad Sabinum.]

VElle non creditur, qui obſequitur impe[rio] patris, vel domini.

5. *Paulus* [libro 2 ad Sabinum.]

IN negotiis contrahendis alia cauſa habit[a] eſt furioſorum, alia eorum, qui fari poſ[ſ]unt, quamvis actum rei non intelligerent; nam furioſus nullum negotium contrahere poteſt: pupillus omnia tutore auctore agere poteſt.

6. *Ulpianus* [libro 7 ad Sabinum.]

NOn vult hæres eſſe, qui ad alium tranſferre voluit hæreditatem.

7. *Pomponius* [libro 3 ad Sabinum.]

JUs noſtrum non patitur eundem in paganis, & teſtato & inteſtato deceſſiſſe. earumque rerum naturaliter inter ſe pugna eſt, [teſtatus, & inteſtatus.]

8. *Idem* [libro 4 ad Sabinum.]

JUra ſanguinis nullo jure civili dirimi poſſunt.

9. *Ulpianus* [libro decimoquinto ad Sabinum.]

SEmper in obſcuris, quod minimum eſt, ſequimur.

10. *Paulus* [libro tertio ad Sabinum.]

SEcundum naturam eſt, commoda cujuſque rei eum ſequi, quem ſequuntur incommoda.

11. *Pomponius* [libro 5 ad Sabinum.]

ID, quod noſtrum eſt, ſine facto noſtro ad alium transferri non poteſt.

12. *Paulus* [libro 3 ad Sabinum.]

IN teſtamentis plenius voluntates teſtantium interpretantur.

13. *Ulpianus* [libro 10 ad Sabinum.]

NOn videtur cepiſſe, qui per exceptionem [à petitione] removetur.

14. *Pomponius* [libro 5 ad Sabinum.]

IN omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præſenti die debetur.

15. *Paulus* [libro 4 ad Sabinum.]

[IS,] qui actionem habet ad rem recuperandam, ipſam rem habere videtur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

16. *Ulpianus* [libro 21 ad Sabinum.]

IMaginaria venditio non eſt pretio ac- dente,

17. *Idem* [libro 23 ad Sabinum.]

CUm tempus in teſtamento adjicitur, c- dendum eſt, pro hærede adjectum, n- alia mens fuerit teſtatoris: ſicuti in - pulationibus promiſſoris gratia tempus a- jicitur.

18. *Pomponius* [libro 6 ad Sabinum.]

QUæ legata mortuis nobis ad hæredo- noſtrum tranſeunt, eorum commodu- per nos his, quorum in poteſtate ſumus, e- dem caſu acquirimus. aliter atque quod ſ- pulati ſumus. nam & ſub conditione ſtip- lantes, omnimodo eis acquirimus, etiam- liberatis nobis poteſtate domini conditio e- ſiſtat.

PAULUS.

SI filiusfamilias ſub conditione ſtipulatus, - *mancipatus fuerit: deinde exſtiterit conditio-* *patri actio competit: quia in ſtipulationibus* - *tempus ſpectatur, quo contrahimus.*

19. *Ulpianus* [libro 24 ad Sabinum.]

QUi cum alio contrahit, vel eſt, vel debe- eſſe non ignarus conditionis ejus: hære- di autem hoc imputari non poteſt, cum no- ſponte cum legatariis contrahit.

1 ¶ Non ſolet exceptio doli nocere his quibus voluntas teſtatoris non refragatur.

20. *Pomponius* [libro 7 ad Sabinum.]

QUotiens dubia interpretatio libertatis eſt, ſecundum libertatem reſpondendum erit.

21. *Ul-*

21. *Ulpianus* [libro 27 ad Sabinum.]

NOn debet, cui plus licet, quod minus eſt, non licere.

22. *Idem* [libro 28 ad Sabinum.]

IN perſonam ſervilem nulla cadit obligatio.

1 ¶ Generaliter probandum eſt, ubicunque in bonæ fidei judiciis confertur in arbitrium domini vel procuratoris ejus conditio, pro boni viri arbitrio hoc habendum eſſe.

23. *Idem* [libro 29 ad Sabinum.]

COntractus quidam dolum malum duntaxat recipiunt: quidam & dolum, & culpam. dolum tantum, depoſitum, & precarium. dolum, & culpam, mandatum, commodatum, venditum, pignori acceptum, locatum, item dotis datio, tutelæ, negotia geſta. in his quidem & diligentiam. ſocietas & rerum communio & dolum, & culpam recipit. ſed hæc ita, niſi ſi quid nominatim convenit, vel plus, vel minus, in ſingulis contractibus. nam hoc ſervabitur, quod initio convenit. legem enim contractus dedit. excepto eo, quod Celſus putat, non valere, ſi convenerit, ne dolus præſtetur. hoc enim bonæ fidei judicio contrarium eſt: & ita utimur. Animalium vero caſus, mortes, quæque ſine culpa accidunt, fugæ ſervorum, qui cuſtodiri non ſolent, rapinæ, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, impetus prædonum à nullo præſtantur.

24. *Paulus* [libro 5 ad Sabinum.]

QUatenus cujus interſit, in facto, non in jure conſiſtit.

25. *Pom-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

25. *Pomponius* [libro 11 ad Sabinum.]

PLus cautionis in re eſt, quam in per-
ſona.

26. *Ulpianus* [libro 30 ad Sabinum.]

QUi poteſt invitis alienare, multo m
& ignorantibus & abſentibus poteſt.

27. *Pomponius* [libro decimoſexto ad Sabinum.]

NEc ex prætorio nec ex ſolemni jure pr
vatorum conventione quicquam imm
tandum eſt, quamvis obligationum ca
pactione poſſint immutari & ipſo jure,
per pacti conventi exceptionem; quia act
num modus vel lege, vel per prætorem in
troductus, privatorum pactionibus non i
firmatur: niſi tunc, cum inchoatur acti
inter eos convenit.

28. *Ulpianus* [libro 36 ad Sabinum.]

DIvus Pius reſcripſit, eos, qui ex libera
tate conveniuntur, in id, quod face
poſſunt, condemnandos.

29. *Paulus* [libro 8 ad Sabinum.]

QUod initio vitioſum eſt, non poteſt tr
ctu temporis convaleſcere.

30. *Ulpianus* [libro 36 ad Sabinum.]

NUptias non concubitus, ſed conſenſu
facit.

31. *Idem* [libro 42 ad Sabinum.]

VErum eſt, neque pacta, neque ſtipula-
tiones factum poſſe tollere: quod enim
impoſſibile eſt, neque pacto, neque ſtipula-
tione poteſt comprehendi, ut utilem actio-
nem, aut factum efficere poſſit.

32. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

32. *Idem* [libro 43 ad Sabinum.]

QUod attinet ad jus civile, ſervi pro nullis habentur, non tamen & jure natura- quia, quod ad jus naturale attinet, omnes omines æquales ſunt.

33. *Pomponius* [libro 22 ad Sabinum.]

N eo, quod vel is, qui petit, vel is, à quo petitur, lucro facturus eſt, durior cauſa eſt etitoris.

34. *Ulpianus* [libro quadrageſimoquinto ad Sabinum.]

SEmper in ſtipulationibus & in cæteris contractibus id ſequimur, quod actum ſt. aut, ſi non appareat, quid actum eſt, erit onſequens, ut id ſequamur, quod in regio- e, in qua actum eſt, frequentatur. Quid rgo, ſi neque regionis mos appareat, quia arius fuit? ad id, quod minimum eſt, redienda ſumma eſt.

35. *Idem* [libro 48 ad Sabinum.]

NIhil tam naturale eſt, quam eo genere quidque diſſolvere, quo colligatum eſt; leo verborum obligatio verbis tollitur: nu- i conſenſus obligatio contrario conſenſu iſſolvitur.

36. *Pomponius* [libro 27 ad Sabinum.]

CUlpa eſt, immiſcere ſe rei ad ſe non pertinenti.

37. *Ulpianus* [libro 51 ad Sabinum.]

NEmo, qui condemnare poteſt, abſolvere non poteſt.

38. *Pom-*

38. *Pomponius* [libro 29 ad Sabinum.]

SIcuti pœna ex delicto defuncti hæres te- ri non debeat: ita nec lucrum facere ſi quid ex ea re ad eum perveniſſet.

39. *Idem* libro 32 ad Sabinum.

IN omnibus cauſis pro facto accipitur id quo per alium moræ ſit, quo minus fiat

40. *Idem* [libro 34 ad Sabinum.]

FUrioſi, vel ejus, cui bonis interdictu ſit, nulla voluntas eſt.

41. *Ulpianus* [libro 26 ad Edictum.]

NOn debet actori licere, quod reo n permittitur.

1 ¶ In re obſcura melius eſt favere re- titioni, quam adventitio lucro.

42. *Gajus* [libro 9 ad Edictum Provinciale.]

QUi in alterius locum ſuccedunt, juſta habent cauſam ignorantiæ, an id, qu peteretur, deberetur. Fidejuſſores quoq non minus, quam hæredes, juſtam ignora tiam poſſunt allegare. Hæc ita de hære dicta ſunt: ſi cum eo agetur: non etiam agat. nam plane, qui agit, certus eſſe deb cum ſit in poteſtate ejus, quando velit, e periri: & ante debet rem diligenter explor re, & tunc ad agendum procedere.

43. *Ulpianus* [libro 28 ad Edictum.]

NEmo ex his, qui negant ſe debere, pro hibetur etiam alia defenſione uti, ni lex impedit.

1 ¶ Quotiens concurrunt plures actio nes ejuſdem rei nomine, una quis experi debet.

44. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

44. *Idem* [libro 29 ad Edictum.]

TOtiens in hæredem damus de eo, quod ad eum pervenit, quotiens ex dolo de-functi convenitur, non quotiens ex ſuo.

45. *Idem* [libro 30 ad Edictum.]

NEque pignus, neque depoſitum, neque precarium, neque emptio, neque loca-tio rei ſuæ conſiſtere poteſt.

1 ¶ Privatorum conventio juri publico non derogat.

46. *Gajus* libro 10 ad Edictum Provinciale.

QUod à quoquo pœnæ nomine exactum eſt, id eidem reſtituere nemo cogitur.

47. *Ulpianus* libro 30 ad Edictum.

COnſilii non fraudulenti nulla obligatio eſt. cæterum ſi dolus & calliditas interceſſit, de dolo actio competit.

1 ¶ Socii mei ſocius, meus ſocius non eſt.

48. *Paulus* [libro 35 ad Edictum.]

QUidquid [in] calore iracundiæ vel fit, vel dicitur: non prius ratum eſt, quam perſeverantia apparuit judicium animi fuiſſe. ideoque brevi reverſa uxor, nec diver-tiſſe videtur.

49. *Ulpianus* [libro trigeſimoquinto ad Edictum.]

ALterius circumventio alii non præbet actionem.

50. *Paulus* [libro trigeſimonono ad Edictum.]

CUlpa caret, qui ſcit, ſed prohibere non poteſt.

51. *Ga-*

51. *Gajus* [libro decimoquinto ad Edictum Provinciale.]

NOn videtur quiſquam id capere, qu ei neceſſe eſt alii reſtituere.

52. *Ulpianus* [libro 44 ad Edictum.]

NOn defendere videtur, non tantum latitat, ſed & is qui præſens nega defendere, aut non vult ſuſcipere actione

53. *Paulus* [libro 42 ad Edictum.]

CUjus per errorem dati repetitio eſt, e conſulto dati donatio eſt.

54. *Ulpianus* [libro 46 ad Edictum.]

NEmo plus juris ad alium transferre p teſt quam ipſe haberet.

55. *Gajus* libro ſecundo de teſtamentis ad Edictum urbicum.

NUllus videtur dolo facere, qui ſuo ju utitur.

56. *Idem* libro tertio de legatis ad Edictum urbicum.

SEmper in dubiis benigniora præferen ſunt.

57. *Idem* [libro 18 ad Edictum Provinciale.]

BOna fides non patitur, ut bis idem ex gatur.

58. *Ulpianus* [libro 2 Diſputationum.]

EX pœnalibus cauſis non ſolet in patre de peculio actio dari.

59. *Idem* [libro 3 Diſputationum.]

HÆredem ejuſdem poteſtatis juriſque e ſe, cujus fuit defunctus, conſtat.

60. *Iden*

60. *Idem* [libro 10 Diſputationum.]

Emper qui non prohibet pro ſe interveni-re, mandare creditur. Sed & ſi quis ra-im habuerit, quod geſtum eſt: obſtringitur nandati actione.

61. *Idem* [libro 3 Opinionum.]

DOmum ſuam reficere unicuique licet, dum non officiat invito alteri, in quod us non habet.

62. *Julianus* [libro 6 Digeſtorum.]

HÆreditas nihil aliud eſt, quam ſucceſſio in univerſum jus quod defunctus ha-buerit.

63. *Idem* [libro 17 Digeſtorum.]

QUi ſine dolo malo ad judicium provocat, non videtur moram facere.

64. *Idem* [libro 29 Digeſtorum.]

EA quæ raro accidunt, non temere [in] a-gendis negotiis computantur.

65. *Idem* libro 54 Digeſtorum.

EA eſt natura cavillationis, quam Græci *σωρείτην* (id eſt, *acervalem ſyllogiſmum*) ppellant, ut ab evidenter veris per breviſſi-mas mutationes diſputatio ad ea, quæ evi-denter falſa ſunt, perducatur.

66 *Idem* [libro 60. Digeſtorum.]

M*Arcellus*: Deſinit debitor eſſe is, qui nactus eſt exceptionem juſtam, nec ab æquitate naturali abhorrentem.

67. *Idem* [libro 87 Digeſtorum.]

QUotiens idem ſermo duas ſententias ex-primit: ea potiſſimum excipiatur, quæ rei gerendæ aptior eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

68. *Paulus* libro ſingulari de dotis repetitione.

IN omnibus cauſis id obſervatur, ubi p ſonæ conditio locum facit beneficio, deficiente ea beneficium quoque deficiat. bi vero genus actionis id deſiderat: ibi, quemvis perſecutio ejus devenerit, non ficiat ratio auxilii.

69. *Idem* [libro ſingulari de adſignatione libertorum.]

INvito beneficium non datur.

70. *Ulpianus* [libro 1 de officio Proconſulis.]

NEmo poteſt gladii poteſtatem ſibi d tam, vel cujus alterius coërcitionis, alium transferre.

71. *Idem* libro 2 de officio proconſulis.

OMnia, quæcunque cauſæ cognitionem deſiderant, per libellum expediri no poſſunt.

72. *Javolenus* [libro tertio ex poſterioribus Labeonis.]

FRuctus rei eſt vel pignori dare licere.

73. *Quintus Mucius Scævola* libro ſingulari ὅρων.

QUo tutela rediit, eo hæreditas pervenit nisi cum fœminæ hæredes intercedunt

1 ¶ Nemo poteſt tutorem dare cuiquam niſi ei quem in ſuis hæredibus, cum moritu habuit, habituruſve eſſet, ſi vixiſſet.

2 ¶ Vi factum id videtur eſſe, qua de re quis, cum prohibetur, fecit. clam, quod quiſque; cum controverſiam haberet, habiturumve ſe putaret, fecit.

3 ¶ Quæ in teſtamento ita ſunt ſcripta, ut intelligi non poſſint: perinde ſunt, ac ſi ſcripta non eſſent.

4 ¶ Nec paciſcendo, nec legem dicendo, nec ſtipulando quiſquam alteri cavere poteſt.

74. *Papinianus* [libro 1 Quæſtionum.]

NOn debet alteri per alterum iniqua conditio inferri.

75. *Idem* [libro 3 Quæſtionum.]

NEmo poteſt mutare conſilium ſuum in alterius injuriam.

76. *Idem* [libro 24 Quæſtionum.]

IN totum omnia, quæ animi deſtinatione agenda ſunt, non niſi vera & certa ſcientia perfici poſſunt.

77. *Idem* [libro viceſimooctavo Quæſtionum.]

ACtus legitimi, qui recipiunt diem, vel conditionem, veluti mancipatio, acceptilatio, hæreditatis aditio, ſervi optio, datio tutoris, in totum vitiantur per temporis vel conditionis adjectionem. nonnunquam tamen actus ſupra ſcripti tacite recipiunt, quæ aperte comprehenſa vitium adferunt. nam ſi acceptum feratur ei, qui ſub conditione promiſit, ita demum egiſſe aliquid acceptilatio intelligitur, ſi obligationis conditio exſtiterit, quæ ſi verbis nominatim acceptilationis comprehendatur, nullius momenti faciet actum.

78. *Idem* [libro 31 Quæſtionum.]

GEneraliter, cum de fraude diſputatur, non quid habeat actor, ſed quid per ad-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

adverſarium habere non potuerit, conſid[e]randum eſt.

79. *Idem* [libro 32 Quæſtionum.]

FRaudis interpretatio ſemper in jure civili non ex eventu duntaxat, ſed ex conſili[o] quoque deſideratur.

80. *Idem* [libro 33 Quæſtionum.]

IN toto jure, generi per ſpeciem derogatur: & illud potiſſimum habetur, quod a[d] ſpeciem directum eſt.

81. *Idem* [libro 3 Reſponſorum.]

QUæ dubitationis tollendæ cauſa contra[c]tibus inſeruntur, jus commune non lædunt.

82. *Idem* [libro 9 Reſponſorum.]

DOnari videtur, quod nullo jure cogente conceditur.

83. *Idem* [libro 2 Definitionum.]

NOn videntur rem amittere, quibus propria non fuit.

84. *Paulus* [libro 3 Quæſtionum.]

CUm amplius ſolutum eſt, quam debebatur, cujus pars non invenitur, quæ repeti poſſit: totum eſſe indebitum intelligitur, manente priſtina obligatione.

1 ¶ Is natura debet, quem jure gentium dare oportet, cujus fidem ſecuti ſumus.

85. *Idem* [libro 6 Quæſtionum.]

IN ambiguis pro dotibus reſpondere melius eſt.

1 ¶ Non eſt novum, ut, quæ ſemel utiliter conſtituta ſunt, durent, licet ille caſus extiterit, à quo initium capere non potuerunt.

2 ¶ Quo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

2 ¶ Quotiens æquitas deſiderii, naturalis ratio aut dubitatio juris moratur: juſtis decretis res temperanda eſt.

86. *Idem* [libro 7 Quæſtionum.]

NOn ſolet deterior conditio fieri eorum, qui litem conteſtati ſunt, quam ſi non: ſed plerunque melior.

87. *Idem* [libro 13 Quæſtionum.]

NEmo enim in perſequendo deteriorem cauſam, ſed meliorem facit. Denique poſt litem conteſtatam hæredi quoque proſpiceretur, & hæres tenetur ex omnibus cauſis.

88. *Scævola* [libro 5 Quæſtionum.]

NUlla intelligitur mora ibi fieri, ubi nulla petitio eſt.

89. *Paulus* [libro 10 Quæſtionum.]

QUamdiu poſſit valere teſtamentum, tamdiu legitimus non admittitur.

90. *Idem* [libro 15 Quæſtionum.]

IN omnibus quidem, maxime tamen in jure, æquitas ſpectanda ſit.

91. *Idem* [libro decimoſeptimo Quæſtionum.]

QUotiens duplici jure defertur alicui ſucceſſio: repudiato novo jure, quod ante deferrur, ſupererit vetus.

92. *Scævola* [libro 5 Reſponſorum.]

SI librarius in transſcribendis ſtipulationis verbis erraſſet: nihil nocere, quo minus & reus, & fidejuſſor teneatur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

93. *Mæcianus* [libro 1 Fideicommiſſorum.]

FIliusfamilias neque retinere, neque re- perare, neque adipiſci poſſeſſionem rei- culiaris videtur.

94 *Ulpianus* [libro 2 Fideicommiſſorum.]

NOn ſolent, quæ abundant, vitiare ſcripturas.

95. *Idem* [libro 6 Fideicommiſſorum.]

NEmo dubitat, ſolvendo videri eum, q defenditur.

96. *Mæcianus* [libro 12 Fideicommiſſorum.]

IN ambiguis orationibus maxime ſenten ſpectanda [eſt] ejus, qui eas protuliſſet.

97. *Hermogenianus* [libro 3 Juris Epitomarum.]

EA ſola deportationis ſententia aufert, q ad fiſcum perveniunt.

98. *Idem* [libro 4 juris Epitomarum.]

QUotiens utriuſque cauſa lucri ratio ver tur, is præferendus eſt, cujus in lucru cauſa tempore præcedit.

99. *Venulejus* [libro 12 Stipulationum.]

NOn poteſt improbus videri, qui ignora quantum ſolvere debeat.

100. *Gajus* [libro 1 Regularum.]

OMnia, quæ jure contrahuntur, contr rio jure pereunt.

101. *Paulus* [libro ſingulari de Cognition.]

UBi lex duorum menſium fecit menti nem, & qui ſexageſimo & primo d

vo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

enerit, audiendus eſt. ita enim & Impe-
ator Antoninus cum Divo patre ſuo re-
cripſit.

102. *Ulpianus* [libro 1 ad Edictum.]

QUi vetante prætore fecit, hic adverſus edictum feciſſe proprie dicitur.

1 ¶ Ejus eſt actionem denegare, qui poſ-
t & dare.

103. *Paulus* [libro 1 ad Edictum.]

NEmo de domo ſua extrahi debet.

104. *Ulpianus* [libro 2 ad Edictum.]

SI in duabus actionibus alibi ſumma major, alibi infamia eſt, præponenda eſt auſa exiſtimationis. Ubi autem æquiparant amoſa judicia, & ſi ſummam imparem habent, pro paribus accipienda ſunt.

105. *Paulus* [libro 1 ad Edictum.]

UBicunque cauſæ cognitio eſt, ibi prætor deſideratur.

106. *Idem* [libro 2 ad Edictum.]

LIbertas inæſtimabilis res eſt.

107. *Gajus* [libro 1 ad Edictum Provinciale.]

CUm ſervo nulla actio eſt.

108. *Paulus* [libro 4 ad Edictum.]

FEre in omnibus pœnalibus judiciis, & ætati, & imprudentiæ ſuccurritur.

109. *Idem* [libro 5 ad Edictum.]

NUllum crimen patitur is, qui non prohibet, cum prohibere (non) poteſt.

110. *Idem* [libro 6 ad Edictum.]

IN eo, quod plus ſit, ſemper ineſt & minus.

 1 ¶ Ne-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

1 ¶ Nemo alienæ rei expromiſſor ido-
neus videtur, niſi ſi cum ſatiſdatione.

2 ¶ Pupillus pati poſſe non intelligitur.

3 ¶ Ubi verba conjuncta non ſunt: ſuf-
cit alterutrum eſſe factum.

4 ¶ Mulieribus tunc ſuccurrendum eſt,
cum defendantur, non ut facilius ca-
lumnientur.

111. *Gajus* [libro 2 ad Edictum Provinciale.]

PUpillum, qui proximus pubertati ſit, ca-
pacem eſſe & furandi, & injuriæ facien-

1 ¶ In hæredem non ſolent actiones tra-
ire, quæ pœnales ſunt ex maleficio: vel
furti, damni, injuriæ, vi bonorum rap-
rum, injuriarum.

112. *Paulus* [libro 8 ad Edictum.]

NIhil intereſt, ipſo jure quis actionem
non habeat, an per exceptionem inf-
metur.

113. *Gajus* [libro 3 ad Edictum
Provinciale.]

IN toto & pars continetur.

114. *Paulus* [libro 9 ad Edictum.]

IN obſcuris inſpici ſolet, quod veriſimili-
eſt, aut quod plerumque fieri ſolet.

115. *Idem* [libro 10 ad Edictum.]

SI quis obligatione liberatus ſit, poteſt v-
deri cepiſſe.

1 ¶ Non poteſt videri accepiſſe, qui ſti-
pulatus poteſt exceptione ſummoveri.

116. *Ulpianus* [libro 11 ad Edictum.]

NIhil conſenſui tam contrarium eſt, qu-
& bonæ fidei judicia ſuſtinet, quam vi-

atqu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

atque metus: quem comprobare, contra bonos mores eſt.

1 ¶ Non capitur, qui jus publicum ſequitur.

2 ¶ Non videntur, qui errant conſentire.

117. *Paulus* [libro 11 ad Edictum.]

PRætor bonorum poſſeſſorem hæredis loco in omni cauſa habet.

118. *Ulpianus* [libro 12 ad Edictum.]

QUi in ſervitute eſt, uſucapere non poteſt. nam cum poſſideatur, poſſidere non videtur.

119. *Idem* [libro 13 ad Edictum.]

NOn alienat, qui duntaxat omittit poſſeſſionem.

120. *Paulus* libro 12 ad Edictum.

NEmo plus commodi hæredi ſuo relinquit, quam ipſe habuit.

121. *Idem* [libro 13 ad Edictum.]

QUi non facit, quod facere debet: videtur facere adverſus ea, quia non facit. Et qui facit, quod facere non debet: non videtur facere id, quod facere juſſus eſt.

122. *Gajus* [libro 5 ad Edictum Provinciale.]

LIbertas omnibus rebus favorabilior eſt.

123. *Ulpianus* [libro 14 ad Edictum.]

NEmo alieno nomine lege agere poteſt.

1 ¶ Temporaria permutatio jus provinciæ non innovat.

124. *Paulus* [libro 16 ad Edictum.]

UBi non voce, ſed præſentia opus eſt: mutus, ſi intellectum habet, poteſt videri

deri reſpondere. Idem in ſurdo: hic quidem [&] reſpondere poteſt.

1 ¶ Furioſus abſentis loco eſt. & i Pomponius libro primo Epiſtolarum ſcribit.

125. *Gajus* [libro 5 ad Edictum Provinciale.]

FAvorabiliores rei potius, quam actores habentur.

126. *Ulpianus* [libro 15 ad Edictum.]

NEmo prædo eſt, qui pretium numeravit.

1 ¶ Locupletior non eſt factus, qui libertum acquiſierit.

2 ¶ Cum de lucro duorum quæratur melior eſt cauſa poſſidentis.

127. *Paulus* [libro 20 ad Edictum.]

CUm prætor in hæredem dat actionem quatenus ad eum pervenit, ſufficit, ſi vel momento ad eum pervenit ex dolo defuncti.

128. *Idem* [libro 19 ad Edictum.]

IN pari cauſa poſſeſſor potior haberi debet.

1 ¶ Hi, qui in univerſum jus ſuccedunt, hæredis loco habentur.

129. *Idem* [libro 21 ad Edictum.]

NIhil dolo creditor facit, qui ſuum recipit.

1 ¶ Cum principalis cauſa non conſiſtit: ne ea quidem, quæ ſequuntur, locum habent.

130. *Ulpianus* [libro 18 ad Edictum.]

NUnquam actiones, præſertim pœnales de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit.

131. *Paulus* [libro 22 ad Edictum.]

QUi dolo deſierit poſſidere, pro poſſidente damnatur: quia pro poſſeſſione dolus eſt.

132. *Gajus* [libro 7 ad Edictum Provinciale.]

IMperitia culpæ adnumeratur.

133. *Idem* [libro 8 ad Edictum Provinciale.]

MElior conditio noſtra per ſervos fieri poteſt: deterior fieri non poteſt.

134. *Ulpianus* [libro 21 ad Edictum.]

NOn fraudantur creditores, cum quid non acquiritur à debitore: ſed cum quid de bonis diminuitur.

1 ¶ Nemo ex ſuo delicto meliorem ſuam conditionem facere poteſt.

135. *Idem* [libro 23 ad Edictum.]

EA, quæ dari impoſſibilia ſunt, vel quæ in rerum natura non ſunt, pro non adjectis habentur.

136. *Paulus* [libro 18 ad Edictum.]

BOna fides tantundem poſſidenti præſtat, quantum veritas, quotiens lex impedimento non eſt.

137. *Ulpianus* libro 25 ad Edictum.

QUi auctore judice comparavit, bonæ fidei poſſeſſor eſt.

138. *Paulus* [libro 27 ad Edictum.]

OMnis hæreditas, quamvis poſtea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur.

1 ¶ Nunquam creſcit ex poſtfacto præteriti delicti æſtimatio.

139. *Ga-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

139. *Gajus* [libro ad Edictum prætoris urbani.]

OMnes actiones, quæ morte, aut tempore pereunt, ſemel incluſæ judicio, ſalvæ permanent.

1 ¶ Non videtur perfecte cujuſque id eſſe, quod ex caſu auferri poteſt.

140. *Ulpianus* [libro 56 ad Edictum.]

ABſentia ejus, qui reipublicæ cauſa abeſt, neque ei, neque alii damnoſa eſſe debet.

141. *Paulus* [libro quinquageſimoquarto ad Edictum.]

QUod contra rationem juris receptum eſt, non eſt producendum ad conſequentia.

1 ¶ Uni duo pro ſolido hæredes eſſe non poſſunt.

142. *Idem* [libro 56 ad Edictum.]

QUi tacet, non utique fatetur: ſed tamen verum eſt, eum non negare.

143 *Ulpianus* [libro 62 ad Edictum.]

QUod ipſis, qui contraxerunt, obſtat: & ſucceſſoribus eorum obſtabit.

144. *Paulus* [libro 62 ad Edictum.]

NOn omne, quod licet, honeſtum eſt.

1 ¶ In ſtipulationibus id tempus ſpectatur, quo contrahimus.

145 *Ulpianus* [libro 66 ad Edictum.]

NEmo videtur fraudare eos, qui ſciunt, & conſentiunt.

146. *Paulus* [libro 62 ad Edictum.]

QUod quis, dum ſervus eſt, egit: proficere libero facto non poteſt.

147. *Ga-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

147. *Gajus* [libro viceſimoquarto ad Edictum Provinciale.]

Emper ſpecialia generalibus inſunt.

148. *Paulus* [libro 16 brevis Edicti.]

Ujus effectus omnibus prodeſt, ejus & partes ad omnes pertinent.

149. *Ulpianus* [libro 67 ad Edictum.]

X qua perſona quis lucrum capit, ejus factum præſtare debet.

150. *Idem* [libro 68 ad Edictum.]

Arem eſſe conditionem oportet ejus, qui quid poſſideat, vel habeat, atque ejus, ijus dolo malo factum ſit, quo minus poſ-ſideret, vel haberet.

151. *Paulus* [libro 64 ad Edictum.]

N Emo damnum facit, niſi qui id fecit, quod facere jus non habet.

152. *Ulpianus* [libro 69 ad Edictum.]

H Oc jure utimur: ut, quidquid omnino per vim fiat, aut in vis publicæ, aut [in s] privatæ crimen incidat.

1 ¶ Dejicit, & qui mandat.

2 ¶ In maleficio ratihabitio mandato mparatur.

3 ¶ In contractibus, quibus doli præſta- vel bona fides ineſt, hæres in ſolidum te-tur.

153. *Paulus* [libro ſexageſimoquinto ad Edictum.]

Ere quibuſcunque modis obligamur, iiſ-dem in contrarium actis liberamur: cum ibus modis acquirimus iiſdem in contra-um actis amittimus. Ut igitur nulla poſ-

ſeſſio

ſeſſio acquiri niſi animo & corpore pote
ita nulla amittitur, niſi in qua utrumque
contrarium actum ſit.

154. *Ulpianus* [libro ſeptuageſimo ad Edictum.]

CUm par delictum eſt duorum, ſem
oneratur petitor, & melior habetur p
ſeſſoris cauſa, ſicuti fit, cum de dolo exci
tur petitoris. neque enim datur talis re
catio petitori, *Aut ſi rei quoque in ea re*
actum ſit.

1 ¶ Illi debet permitti pœnam pete
qui in ipſam non incidit.

155. *Paulus* [libro ſexageſimoquinto ad Edictum.]

FActum cuique ſuum, non adverſario n
cere debet.

1 ¶ Non videtur vim facere, qui jure ſ
utitur, & ordinaria actione experitur.

2 ¶ In pœnalibus cauſis benignius int
pretandum eſt.

156. *Ulpianus* libro ſeptuageſimo ad Edictum.

INvitus nemo [rem] cogitur defendere.

1 ¶ Cui damus actiones, eidem & e
ceptionem competere multo magis quis
xerit.

2 ¶ Cum quis in alius locum ſucceſſeri
non eſt æquum ei nocere hoc, quod adverſ
eum nocuit, in cujus locum ſucceſſit.

3 ¶ Plerumque emptoris eadem cau
eſſe debet circa petendum ac defendendum
quæ fuit auctoris.

4 ¶ Quo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

4 ¶ Quod cuique [pro eo] præſtatur, invito non tribuitur.

157. *Idem* [libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.]

AD ea, quæ non habent atrocitatem facinoris vel ſceleris, ignoſcitur ſervis, ſi vel dominis, vel his, qui vice dominorum ſunt, (veluti tutoribus, & curatoribus) obtemperaverint.

1 ¶ Semper, qui dolo fecit, quominus haberet, pro eo habendus eſt, ac ſi haberet.

2 ¶ In contractibus ſucceſſores ex dolo eorum, (quibus) ſucceſſerunt, non tantum in id quod pervenit, verum etiam in ſolidum tenentur: hoc eſt, unuſquiſque pro ea parte, qua hæres eſt.

158. *Gajus* libro viceſimoſexto ad Edictum Provinciale.

CReditor, qui permittit rem venire, pignus dimittit.

159. *Paulus* [libro ſeptuageſimo ad Edictum.]

NOn ut ex pluribus cauſis deberi nobis idem poteſt, ita ex pluribus cauſis idem poſſit noſtrum eſſe.

160. *Ulpianus* [libro ſeptuageſimoſexto ad Edictum.]

ALiud eſt vendere, aliud vendenti conſentire.

1 ¶ Refertur ad univerſos, quod publice ſit per majorem partem.

2 ¶ Abſurdum eſt, plus juris habere [eum,] cui legatus ſit fundus, quam hæredem, aut ipſum teſtatorem, ſi viveret.

161. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

161. *Idem* [libro ſeptuageſimoſeptimo ad Edictum.]

IN jure civili receptum eſt, quotiens p
eum, cujus intereſt conditionem non im
pleri, fiat, quo minus impleatur, perinc
haberi, ac ſi impleta conditio fuiſſet. quc
ad libertatem, & legata, & ad hæredum in
ſtitutiones perducitur. quibus exemplis ſt
pulationes quoque committuntur, cum p
promiſſorem factum eſſet, quo minus ſtipu
lator conditioni pareret.

162. *Paulus* [libro ſeptuageſimo ad Edictum.]

QUæ propter neceſſitatem recepta ſunt
non debent in argumentum trahi.

163. *Ulpianus* [libro quinquageſimo-quinto ad Edictum.]

CUjus eſt donandi: eidem & vendendi, &
concedendi jus eſt.

164. *Paulus* [libro quinquageſimo-primo ad Edictum.]

POenalia judicia ſemel accepta, in hære
des tranſmitti poſſunt.

165. *Ulpianus* [libro quinquageſimoter-tio ad Edictum.]

CUm quis poſſit alienare, poterit & con
ſentire alienationi. Cui autem donare
non conceditur, probandum erit, nec ſi do-
nationis cauſa conſenſerit, ratam ejus volun-
tatem habendam.

166. *Paulus* [libro quadrageſimo octavo ad Edictum.]

QUi rem alienam defendit, nunquam lo-
cuples habetur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

167. *Idem* [libro quadrageſimonono ad Edictum.]

NOn videntur data, quæ eo tempore, quo dantur, accipientis non fiunt.

1 ¶ Qui juſſu judicis aliquid facit, non idetur dolo malo facere, qui parere neceſſe abet.

168 *Idem* [libro primo ad Plautium.]

RApienda occaſio eſt, quæ præbet benignius reſponſum.

1 ¶ Quod factum eſt, cum in obſcuro it, ex affectione cujuſque capit interpretaonem.

169. *Idem* libro ſecundo ad Plautium.

'S damnum dat, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa eſt, cui parere neceſſe ſit.

1 ¶ Quod pendet, non eſt pro eo quaſi ſit.

170. *Idem* libro 4 ad Plautium.

Actum à judice, quod ad officium ejus non pertinet, ratum non eſt.

171. *Idem* libro quarto ad Plautium.

NEmo ideo obligatur, quia recepturus eſt ab alio, quod præſtiterit.

172. *Idem* [libro quinto ad Plautium.]

N contrahenda venditione ambiguum pactum contra venditorem interpretandum ſt.

1 ¶ Ambigua autem intentio ita accienda eſt, ut res ſalva actori ſit.

173. *Idem* libro ſexto ad Plautium.

N condemnatione perſonarum, quæ in id, quod facere poſſunt, damnantur, ion totum quod habent, extorquendum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

eſt: ſed & ipſarum ratio habenda eſt ne egeant.

1 ¶ Cum & verbum *Reſtituas* lege in- venitur, etſi non ſpecialiter de fructibus ditum eſt: tamen etiam fructus ſunt re- tuendi.

2 ¶ Unicuique ſua mora nocet, quod & in duobus reis promittendi obſervatur.

3 ¶ Dolo facit, qui petit, quod reddi- rus eſt.

174. *Idem* [libro octavo ad Plautium.]

QUi poteſt facere, ut poſſit conditioni pa- rere: jam poſſe videtur.

1 ¶ Quod quis, ſi velit, habere non po- teſt: id repudiare non poteſt.

175. *Idem* [libro undecimo ad Plautium.]

IN his, quæ officium per liberas fieri per- ſonas leges deſiderant, ſervus interveni- non poteſt.

1 ¶ Non debeo melioris conditionis e- quam auctor meus, à quo jus in me tranſi-

176. *Idem* [libro 13 ad Plautium.]

NOn eſt ſingulis concedendum, quod p- magiſtratum publice poſſit fieri: ne o- caſio ſit majoris tumultus faciendi.

1 ¶ Infinita æſtimatio eſt libertatis, ne- neceſſitudinis.

177. *Idem* [libro 14 ad Plautium.]

QUi in jus vel dominium alterius ſucce- dit: jure ejus uti debet.

1 ¶ Nemo videtur dolo exequi, q- ignorat cauſam, cur non debeat petere.

178. *Ide-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

178. *Idem* [libro quintodecimo ad Plautium.]

CUm principalis cauſa non conſiſtat, plerumque ne ea quidem, quæ ſequuntur, locum habent.

179. *Idem* [libro ſextodecimo ad Plautium.]

IN obſcura voluntate manumittentis favendum eſt libertati.

180. *Idem* [libro ſeptimodecimo ad Plautium.]

QUod juſſu alterius ſolvitur: pro eo eſt, quaſi ipſi ſolutum eſſet.

181. *Idem* [libro 1 ad Vitellium.]

SI nemo ſubiit hæreditatem, omnis vis teſtamenti ſolvitur.

182. *Idem* [libro tertio ad Vitellium.]

QUod nullius eſſe poteſt, id ut alicujus fieret, nulla obligatio valet efficere.

183. *Marcellus* [libro tertio Digeſtorum.]

ETſi nihil facile mutandum eſt ex ſolennibus: tamen, ubi æquitas evidens poſcit, ſubveniendum eſt.

184. *Celſus* [libro ſeptimo Digeſtorum.]

VAni timoris juſta excuſatio non eſt.

185. *Idem* [libro octavo Digeſtorum.]

IMpoſſibilium nulla obligatio eſt.

186. *Idem* [libro 12 Digeſtorum.]

NIhil peti poteſt ante id tempus, quo per rerum naturam perſolvi poſſit. Et cum ſolvendi tempus obligationi additur: niſi eo præterito peti non poteſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

187. *Idem* [libro 16 Digeſtorum.]

SI quis prægnantem uxorem reliquit, non videtur ſine liberis deceſſiſſe.

188. *Idem* [libro decimoſeptimo Digeſtorum.]

UBi pugnantia inter ſe in teſtamento jubentur, neutrum ratum eſt.

1 ¶ Quæ rerum natura prohibentur, nulla lege confirmata ſunt.

189. *Idem* [libro decimotertio Digeſtorum.]

PUpillus nec velle, nec nolle in ea ætate, niſi appoſita tutoris auctoritate, creditur: nam quod animi judicio fit, in eo tutoris auctoritas neceſſaria eſt.

190. *Idem* [libro viceſimoquarto Digeſtorum.]

QUod evincitur, in bonis non eſt.

191. *Idem* [libro trigeſimotertio Digeſtorum.]

NEratius conſultus, an quod beneficium dare ſe quaſi viventi Cæſar reſcripſerat, jam defuncto dediſſe exiſtimaretur: reſpondit, non videri ſibi principem, quod ei, quem vivere exiſtimabat, conceſſiſſet, defuncto conceſſiſſe. quem tamen modum eſſe beneficii ſui vellet, ipſius æſtimationem eſſe.

192. *Marcellus* [libro viceſimonono Digeſtorum.]

EA, quæ in partes dividi non poſſunt, ſolida à ſingulis hæredibus debentur.

1 ¶ In re dubia benigniorem interpretatio-

onem ſequi, non minus juſtius eſt, quam
utius.

193. *Celſus* [libro trigeſimooctavo Digeſtorum.]

Omnia fere jura hæredum perinde habentur, ac ſi continuo ſub tempus mortis hæredes exſtitiſſent.

194. *Modeſtinus* [libro ſexto Differentiarum.]

Qui per ſucceſſionem quamvis longiſſimam defuncto hæredes conſtiterunt, non minus hæredes intelliguntur, quam qui principaliter hæredes exiſtunt.

195. *Idem* [libro ſeptimo Differentiarum.]

Expreſſa nocent, non expreſſa non nocent.

196. *Idem* [libro octavo Regularum.]

Privilegia quædam cauſæ ſunt, quædam perſonæ. & ideo quædam ad hæredem tranſmittuntur, quæ cauſæ ſunt. quæ perſonæ ſunt, ad hæredem non tranſeunt.

197. *Idem* [libro ſingulari de ritu nuptiarum.

Semper in conjunctionibus non ſolum quid liceat, conſiderandum eſt: ſed & quid honeſtum ſit.

198. *Javolenus* [libro decimotertio ex Caſſio.

Neque in interdicto, neque in cæteris cauſis pupillo nocere oportet dolum tutoris: ſive ſolvendo eſt, ſive non eſt.

199. *Idem* libro ſexto Epiſtolarum.

Non poteſt dolo carere, qui imperio magiſtratus non paruit.

200 *Idem* libro ſeptimo Epiſtolarum.

QUotiens nihil ſine captione inveſti[ri] poteſt: eligendum eſt, quod minim[um] habeat iniquitatis.

201. *Idem* [libro decimo Epiſtolarum.]

OMnia, quæ ex teſtamento proficiſc[un]tur, ita ſtatum eventus capiunt, ſi i[ni]tium quoque ſine vitio ceperint.

202. *Idem* [libro undecimo Epiſtolarum.]

OMnis definitio in jure civili pericul[oſa] eſt, parum eſt enim, ut non ſubv[erti] poſſit.

203. *Pomponius* [libro 8 ad Quintum Mucium.]

QUod quis ex culpa ſua damnum ſen[tit,] non intelligitur damnum ſentire.

204. *Idem* [libro 28 ad Quintum Mucium.]

MInus eſt actionem habere, quam rem

205. *Idem* [libro 39 ad Quintum Mucium.]

PLerumque fit, ut etiam ea, quæ nob[is] abire poſſint, proinde in eo ſtatu ſint, a[t]que ſi non eſſent ejus conditionis, ut abi[re] poſſent, & ideo, quod fiſco obligamus, vindicare interdum, & alienare, & ſerv[i]tutem [in] prædio imponere poſſumus.

206. *Idem* [libro nono ex variis lectionibus.]

JUre naturæ æquum eſt, neminem cum a[l]terius detrimento & injuria fieri locupl[e]tiorem.

207. *Ulpianus* [libro 1 ad legem Juliam & Papiam.]

REs judicata pro veritate accipitur.

208. *Pa[...]*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

208. *Paulus* [libro 3 ad legem Juliam & Papiam.]

NOn poteſt videri deſiiſſe habere, qui nunquam habuit.

209. *Ulpianus* [libro 4 ad legem Juliam & Papiam.]

SErvitutem mortalitati fere comparamus.

210. *Lucinius Rufinus* libro ſecundo Regularum.

QUæ ab initio inutilis fuit inſtitutio, ex poſtfacto convaleſcere non poteſt.

211. *Paulus* libro quinquageſimonono ad Edictum.

SErvus reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt.

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

INDEX

TITULORU[M]

SEU

Rubricarum quatuor librorum

INSTITUTIONUM

JUSTINIANI.

In quo numerus prior librum, alter Titulu[m], poſtremus vero paginam hujus editionis demonſtrat.

A

de Acquiſitione per adrogationem 3. 11. 1
Actionibus 4. 6. 2
Ademptione legatorum & tranſlatione eorum 21. 13
Adoptionibus 1. 11.
Adſignatione libertorum 3. 9. 17
Attiliano tutore & eo qui ex lege Julia & Tit dabatur 1. 20. 3
Auctoritate tutorum & curatorum 1. 21. 4

B

de *Bonorum poſſeſſionibus* 3. 10. 17

C

de *Capitis deminutione* 1. 16. 3
Codicillis 2. 25. 14
Curatoribus 1. 23. 44

D

de *Diviſione ſtipulationum* 3. 19. 197
Donationibus 2. 7. 79
Duobus reis ſtipulandi & promittendi 3. 17. 195

E de

E

de Emptione & venditione 3.24.208
Eo, cui libertatis cauſa bona addicuntur 3.12. 186
Exceptionibus 4.13.281
Excuſationibus tutorum vel curatorum 1.25. 47
Exhæredatione liberorum 2.13.99

F

de Fideicommiſſariis hæreditatibus & ad S. C. Trebellianum 2.23.138
Fidejuſſoribus 3.21.205
Fiduciaria 1.19.39

G

de Gradibus cognationum 3.6.169

H

de Hæredibus inſtituendis 2.14.104
Hæreditatibus quæ ab inteſtato deferuntur 3.1. 149
Hæredum qualitate & differentia 2.19.117
His, qui ſui vel alieni juris ſunt 1.8.18

I

de Ingenuis 1.4.12
Injuriis 4.4.245
Inofficioſo teſtamento 2.18.115
Interdictis 4.15.286
Inutilibus ſtipulationibus 3.20.198
Iis per quos agere poſſumus 4.10.275
Jure naturali, gentium & civili 1.2.7
Jure perſonarum 1.3.11
Juſtitia & jure 1.1.6

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

L

de Legatis 2. 20. 122
Lege Aquilia 4. 3. 240
Lege Falcidia 2. 22. 135
Lege Fuſia Caninia tollenda 1. 7. 18
Legitima adgnatorum ſucceſſione 3. 2. 158
Legitima adgnatorum tutela 1. 15. 35
Legitima parentum tutela 1. 18. 38
Legitima patronorum tutela 1. 17. 38
Libertinis 1. 5. 13
Literarum obligationibus 3. 22. 207
Locatione & conductione 3. 25. 212

M

de Mandato 3. 27. 218
Militari teſtamento 2. 11. 94

N

de Noxalibus actionibus 4. 8. 272
Nuptiis 1. 10. 20

O

de Obligationibus 3. 14. 189
Obligationibus ex conſenſu 3. 23. 207
Obligationibus quæ quaſi ex contractu naſcuntur 3. 28. 222
Obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur 4. 1. 230
Obligationibus quaſi ex delicto 4. 5. 249
Officio judicis 4. 17. 293

P

de Patria poteſtate 1. 9. 20
Perpetuis & temporalibus actionibus. 4. 12. 279
Per quas perſonas cuique acquiritur 2. 9. 86

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Per quas Perſonas nobis obligatio acquiritur 3. 29. 225
Pœna temere litigantium 4. 16. 291
Publicis judiciis 4. 18. 296
Pupillari ſubſtitutione 2. 16. 109

Q

Quibus alienare licet, vel non 2. 8. 83
Quibus ex cauſis manumittere non licet 1. 6. 15
Quibus modis jus patriæ poteſtatis ſolvitur 1. 12. 28
Quibus modis re contrahitur obligatio 3. 15. 190
Quibus modis teſtamenta infirmentur 2. 17. 112
Quibus modis tollitur obligatio 3. 30. 226
Quibus modis tutela finitur 1. 22. 42
Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum 2. 12. 97
Qui teſtamento tutores dari poſſunt 1. 14. 34
Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur 4. 7. 268

R

de Rebus corporalibus & incorporalibus 2. 2. 69
Replicationibus 4. 14. 284
Rerum diviſione, & acquirendo ipſarum dominio 2. 1. 54

S

de Satiſdatione tutorum vel curatorum 1. 24. 45
Satiſdationibus 4. 11. 276
Senatuſconſulto Orphitiano 3. 4. 166.
Senatuſconſulto Tertulliano 3. 3. 163

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Servili cognatione 3.7.172
Servitutibus prædiorum 2.3.70
Singulis rebus per fideicommiſſum relictis 2.24.145
Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur 4.9.274
Societate 3.26.215
Stipulatione ſervorum 3.18.196
Succeſſione Cognatorum 3.5.167
Succeſſione libertorum. 3.8.174
Succeſſionibus ſublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex Senatuſconſulto Claudiano 3.13.188
Suſpectis tutoribus, vel curatoribus 1.26.51

T

de teſtamentis ordinandis 2.10.90
Teſtamento militari 2.11.94
Tutelis 3.13.132

V

de Verborum obligationibus 3.16.192
Vi bonorum raptorum 4.2.238
Vſucapionibus, & longi temporis præſcriptionibus 2.6.75
Vſu & habitatione 2.5.73
Vſufructu 2.4.71
Vulgari ſubſtitutione 2.15.108

De verborum ſignificatione 301
De regulis juris 362

FINIS.

ARNOLDI CORVINI
à BELDEREN, J.C.
Titulus XVI. Libri L. Digeſtorum

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE,

Contractus, & ſecundum ordinem Alphabeticum digeſtus.

A.

Abeſſe.

A*Beſſe* res videntur, quarum corpus manet, forma mutata eſt. *l. mulieris* 13. ¶. 1. Quoniam plerumque plus eſt in manus pretio, quam in re. *d. l.* 13. ¶. 1.

Abeſt & ea res, quæ in rebus humanis non eſt. *d. l.* ¶. *fin.*

Abeſſe res videtur quæ corrupta redditur, ſi ejus pretium in arte poſitum. *l. Labeo.* 14.

Abeſſe ei res videtur, cui pretium abeſt. *d. l.* 14.

Abeſſe deſinere videtur res tunc, cum ſic redit in poteſtatem, ne amittere ejus poſſeſſionem poſſimus. *d. l. mulieris.* 17. ¶. *pen.*

Abeſt qui extra continentia Urbis eſt; non qui intra. *l. Collegarum.* 173. ¶. 1. *l. abſentem.* 199.

Abſens

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Abſens eſt, qui non eſt eo in loco, in quo petitur. *d. l. abſentem.* 199. *in princ.*

Abeſſe non videtur, qui ab hoſtibus captus ſed qui à latronibus detinetur. *d. l. abſentem.* ¶. *fin.*

Abrogare.

Abrogatur legi, cum prorſus tollitur. *Derogatur*, cum pars detrahitur. *l. derogatur.* 102.

Accidere.

Accidere verbo, etiam vulgi ſermone mors ſignificatur. *l. in vulgari.* 162. *in fin.*

Accipere.

Accipere, eſt ſi quis non accepit ut habeat. *Capere*, cum effectu accipitur: ideoque non videtur quis capere, quod erat reſtituturus. *l. aliud eſt.* 71.

Ἀκρόδρυα.

Ἀκρόδρυα omnes arborum ſpecies, (*id eſt*, *extremitates*;) appellantur. *l. qui venenum.* 236. ¶. *fin.*

Actio.

Actionis verbo, non continetur exceptio. *l. verbum oportebit.* 8. ¶. 1. Continetur perſecutio. *l. actionis verbo.* 34.

Actio omnis dicitur, ſive in perſonam, ſive in rem ſit petitio, ſed plerumque perſonales ſolemus dicere. *Petitionis* verbo in rem Actiones ſignificari videntur. *Perſecutionis* verbo extraordinariæ perſecutiones continentur. *l. pecuniæ.* 178. ¶. 2.

Adulter, Aleator.

Adulterum, *Aleatorem*, *Furem*, quanquam aliqua ſignificatione ex animi propoſitione cujuſque ſola quis dicere poſſet; tamen

opor-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

oportet hæc crimina aſſumpto actu intelligi. *l. fugitivus.* 225. *verſ. nam &c.*

Adulterium, in nuptam: *Stuprum*, in viduam committitur: ſed lex Julia de adulteriis hoc verbo indifferenter utitur. *l. inter ſtuprum.* 101. *in princip.*

Advena.

Advena eſt, quem Græc. ἄποικον (*id eſt, domo profugum, colonum advenientem*) appellant. *l. pupillus.* 239. ¶. 4.

Ædes: Ædificia.

Ædes optimæ maximæ ſunt, quæ liberæ & nulli ſerviunt. *l. qui uti optimæ.* 90.

Ædificia.

Ædificia urbana, ædes; *ruſtica*, villæ in uſu dicuntur. *l. fundi.* 211.

Ædificii eſt plumbum, quod tegulis ponitur: non quod hypæthri tegendi cauſâ ponitur. *l. malum.* 242. ¶. 2.

Ædium non ſunt, tabulæ affixæ baſibus ſtructilibus, aut tabulæ religatæ catenis, aut ſi ſimiliter cohæreant lychni. *l. ſtatuæ.* 245. Eſt prothyrum. *d. l.* 245. ¶. *fin.*

Æs.

Æs, etiam aureos nummos dicimus. *l. etiam.* 159.

Æs alienum, eſt quod nos aliis debemus. *Æs ſuum* eſt, quod alii nobis debent. *l. cedere.* 213. ¶. 1.

Ager.

Ager, eſt locus ſine villa. *l. ager.* 27. *in pr.*

Ager, eſt ſi ſpecies fundi ad uſum hominis comparatur. *l. quæſtio eſt.* 215. ¶. 1.

Ager,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Ager, eſt locus ſine ædificio, rure: qui in Urbe *area* dicitur. *l. fundi.* 211.

Agere.

Actum (ſeu *Agere*) generale verbum eſt, ſive verbis, ſive re quid agatur. *Geſtum* rem ſignificat ſine verbis factam. *l. Labeo.* 19.

Agi.

Agi, dicimus propriè quæ animalia ſunt. *Ferri* quæ quis ſuo corpore bajulat. *Portari*, ea quæ quis jumento ſecum ducit. *l. ferri.* 235.

Aleator, vide Adulter.

Alienare.

Alienationis verbum etiam uſucapionem continet. vix enim eſt ut non videatur *alienare* qui patitur uſucapi. *l. alienationis.* 28. *in princ.*

Alienare etiam dicitur, qui non utendo amiſit ſervitutes. *d. l.* 28. *verſ. eum.*

Alienare non intelligitur, qui non utitur occaſione acquirendi. *d. l.* 28. *verſ. qui occaſione.*

Alienatum non proprie dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet. *l. alienatum.* 67. *in princ.*

Aliquorum eſſe.

Aliquorum eſſe prædia dicimus ut, non utique communiter habentium, ſed vel alio aliud habente. *l. littus eſt.* 96. ¶. 1.

Ambigue loquens.

Ambiguè qui loquitur; id loquitur, quod ex his quæ ſignificantur ſenſit. *l. Nepos.* 125. *verſ. nam qui.*

Amici.

Amici

Amicos appellare debemus, non levi notitia conjunctos, ſed quibus fuerunt jura cum patrefamilias, honeſtis familiaritatis quæſita rationibus. *l. latæ culpæ.* 223. *verſ. amicos.*

Amittere.

Amiſiſſe rem videtur, qui adverſus nullum ejus perſequendæ actionem habet. *l. Labeo.* 14. ¶. *fin.*

Amphoræ.

Amphoræ, cum vinum habent, in vaſis vinariis ſunt; non cum ſunt inanes; quia aliud in his addi poſſit. *l. vinaria vaſa.* 206. *in fin.*

Amplius, minus, ſolutum.

Amplius (verbum) ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur: ſicut ex contrario *Minus ſolutum* videtur, etiamſi nihil exactum. *l. verbum.* 82.

Angiportum, vide Portus.

Anniculus.

Anniculus amittitur, qui extremo anni die moritur. *l. anniculus.* 132. *in princ.*

Anniculus non ſtatim ut natus eſt, ſed treceteſimo ſexageſimo quinto die dicitur, incipiente plane non exacto die. *l. anniculus.* 134.

Annus.

Annum civiliter, non ad momenta temporum, ſed ad dies numeramus. *d. l.* 134. *in fin.*

Ante, Poſt.

Ante diem decimum Kalendarum, *Poſt diem*

 decimum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

decimum Kalendarum; neutro ſermone u... decim dies ſignificantur. *d. l. anniculus.* 13...

Ἄποικος, vide Advena.

Apoſtoli.

Apoſtoli vulgo dicuntur, literæ dimiſſori... ſic dictæ quod cauſa, ad eum qui appell... tus eſt, dimittitur. *l. dimiſſoriæ.* 106.

Ἀποτέλεσμα.

Ἀποτέλεσμα eſt, ex opere facto, corpus pe... fectum. *l. rei.* 5. ¶. 1.

Apud te. Penes te.

Apud te eſt, quod qualiter qualiter à te ten... tur. *Penes* te eſt, quod quodammodo poſſ... detur. *Penes* te amplius eſt, quam *Ap...* *te. l. penes te.* 63.

Arbitratu alicujus fieri.

Arbitratu Lucii Titii fieri, (verba illa) jus ſ... gnificant & in ſervum non cadunt. *l. il...* *verba.* 68.

Area, vide Ager.

Arma.

Armorum appellatio, non utique ſcuta &... gladios & galeas ſignificat, ſed & fuſte... & lapides. *l. armorum.* 41.

Armenta

Armentorum magis generis boves, quam ju... mentorum appellantur. *l. boves.* 89, *i...* *princ.*

Artemon.

Artemon, non eſt navis pars, ſed adjectamen-to, *Malum* eſt: quia pleræque naves ſine eo eſſent inutiles. *l. malum.* 242. *in princ.*

Adſignare

Adſignare libertum.

dſignare libertum, eſt teſtificari cujus ex liberis libertum eum eſſe voluit.

Aut.

ut, & disjunctivæ & ſubjunctivæ orationis eſt. e. g. *Ille, aut Ille.* Disjunctivum eſt, quorum uno poſito alterum tolli neceſſe eſt; ut *aut dies, aut nox eſt.* Subjunctivi duo ſunt genera; Unum cum ex propoſitis finibus, ita non poteſt uterque eſſe, ut poſſit neuter eſſe: *e. g. aut ſedet, aut ambulat.* Alterum, cum ex propoſitis finibus, ita non poteſt neuter eſſe, ut poſſit utrumque eſſe: e. g. *omne animal aut facit, aut patitur.*

B

Βέλος Græci dicunt, quod nos *Telum* dicimus. *l. ſi calvitur.* 233. ¶. *telum.*

Biſſextum Kalendis.

ſextum Kalendis, cum, eſt, nihil refert utrum priore, an poſteriore die quis natus ſit; & deinde ſextum Kalendis ejus natalis dies eſt. Nam id biduum pro uno die habetur, ſed poſterior dies intercalatur, non prior. Ideo quo anno intercalatum non eſt, ſexto Kalendis natus, cum Biſſextum Kalendis eſt, priorem diem natalem habet. *l. cum biſſextum.* 98. *in princ.*

Bona.

na intelliguntur cujuſque quæ deducto ære alieno ſuperſunt. *l. ſubſignatum.* 39. ¶. 1.

na concedendo, Princeps videtur etiam obligationes concedere. *l. Princeps.* 21.

Bona proprie dici non poſſunt, quæ plus i- commodi, quam commodi habent. *l. prop- bona.* 83.

Bonorum appellatio aut naturalis eſt, aut ci- lis. Naturaliter *bona* dicuntur quæ bea- *l. bonorum.* 49. *in princ.*

In *bonis* noſtris ſunt, non ſolum quæ domi- noſtri ſunt, ſed & quæ bona fide poſſide- tur. *d. l. bonorum.* 49. *verſ. in bonis.*

Bona ſervus habere non poteſt, quemadm- dum nec paterfamilias peculium. *l. pate- familias.* 182.

Bona civitatis abuſive publica dicta ſunt: S- la enim ea publica ſunt quæ Populi R- mani ſunt. *l. bona Civitatis.* 15.

In *bonis* ſunt, & quæ ſuperficialia ſunt; Ite- ſi quid eſt in actionibus, petitionibus, pe- ſecutionibus. *l. bonorum.* 49.

Bonorum appellatio univerſitatem quanda- & jus ſucceſſionis demonſtrat. *l. bon- rum.* 208.

Boves, vide Armentorum nomina.

C.

Capere.

CEpiſſe quis intelligitur, quamvis alii ac- quiſivit. *l. cepiſſe.* 140.

Capere aliud eſt, aliud accipere. *l. aliud eſt ca- pere.* 71. Vide Accipere.

Cæterorum & reliquorum.

Cæterorum & reliquorum appellatione, etiam *omnes* continentur. *l. cæterorum.* 160.

Calumniator.

Calumniatores appellati ſunt, quia per fraudem & fruſtra-

& fruſtrationem alios vexarent litibus. Unde & *Cavillatio* dicta eſt. *l.* 233. *in princ.*

Capitalis.

pitalis, licet Latine loquentibus, omnis cauſa exiſtimationis videatur: tamen appellatio capitalis mortis aut amiſſionis civitatis intelligenda eſt. *l. licet capitalis.* 103.

Carbones.

rbonum appellatione materia non continetur, *Titiones & alia ligna cocta* ne fumum faciant, non ligno, nec carboni adnumerabimus; ſed magis eſt ut proprium genus faciant. *Sulphurata de ligno* eandem habent definitionem. *Ad faces comparata* non erunt quoque lignorum appellatione comprehenſa, niſi hæc ſit voluntas. Idem & de *nucleis olivarum*, & de *balanis*, vel ſi qui alii nuclei. De pinu integri ſtrobili ligni appellatione continentur. *l. Carbonum.* 167.

Cavillatio.

villationis (Græce *σωρείτης* id eſt acervalis ſyllogiſmus.) natura eſt, ut ab evidenter veris per breviſſimas mutationes diſputatio ad ea quæ evidenter falſa ſunt perducatur. *l. natura cavillationis.* 177. *l. ſi calvitur.* 233.

Cautum

utum intelligitur, ſive perſonis, ſive rebus cautum ſit. *l. habere.* 188. *verſ. cautum.*

Cedere diem, venire.

dere diem, ſignificat incipere deberi pecuniam: *Venire diem*, eum diem veniſſe,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

quo peti poſſit: Ubi *pure* quis ſtipulatus
eſt, & ceſſit & venit dies: Ubi *in diem*,
ceſſit, nondum venit: Ubi *ſub conditione*,
nec ceſſit, nec venit, pendente conditione.
l. cedere diem. 213. *in princ*.

Cenſere.

Cenſere, eſt conſtituere & percipere. *l. cenſere*. 111.

Centum in funus conſtitutis.

Centum aureos in funus aut monumentum
ut hæres conſumeret, cum in teſtamento
ſcriptum, non licet minus conſumere,
licet amplius. *l. cum in teſtamento*. 202.

Civitas.

Civitates, privatorum loco habentur. Publici
appellatio in compluribus cauſis ad Populum
Romanum reſpicit. *l. eum qui*. 16.

Cognoſcere.

Cognoſcere inſtrumenta, eſt relegere & recognoſcere.
Diſpungere, conferre accepta & data.
l. cognoſcere. 56. *in princ*.

Collega, Collegium.

Collegarum appellatione continentur, qui
ſunt ejuſdem poteſtatis. *l. Collegarum*. 17
in princ.

Collegium tres faciunt. *l. Neratius Priſcus*. 8

Commendare.

Commendare, eſt deponere. *l. commendare*. 18

Cum commodum erit; Cum potero.

Cum commodum erit; hoc eſt, cum ſine incommodo
meo potero; vel cum ſalva dignitate
mea potero; vel cum deducto ære alieno
potero. *l. Nepos Proculo*. 125.

Com

Commune, vide Suum.

Conditio.

Conditionis melioris quam author meus eſſe, non debeo. *l.* 175. ¶. 1.

Conjunctio.

Conjunctio nonnunquam pro *Disjunctione* accipitur; *l. conjunctionem.* 29. & vice verſa : ut & interdum *Soluta* pro *Separatis*: *l. ſæpe ita.* 53. *in princ.* Nam cum apud veteres dicitur *Adgnatorum Gentiliumque* pro ſeparatione accipitur: Cum *Super pecunia tutelave ſua* ; tutor ſeparatim ſine pecunia dari non poteſt. Cum *Quod dedi aut donavi* , utraque continemus: Cum *Quod eum dare aut facere oportet* quodvis eorum probare ſufficit: Cum dicit Prætor , *Si donum , munus, operas redemerit* ; ſi omnia impoſita ſunt , omnia redimenda; ſi quædam, cætera non deſiderabuntur. *d. l. ſæpe. in princ.*

Conjunctio triplici modo intelligitur; aut enim re per ſe contingit ; aut re & verbis . aut verbis tantum. *l. triplici modo.* 142.

Continentes Provinciæ.

Continentes Provinciæ , ſunt quæ Italiæ ſunt junctæ; ut Gallia; imo & Sicilia; cum modico freto Italia dividatur. *l. notionem.* 99. ¶. 1.

Contractus.

Contractus, eſt ultro citroque obligatio; Græcè συνάλλαγμα. *l. Labeo.* 19.

Verba *Contraxerunt* , *Geſſerunt* , non pertinent ad teſtandi jus. *l. verba.* 20.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Coram.

Coram Titio aliquid facere juſſus, non videtur præſente eo feciſſe, niſi is intelligat. Sciat autem, non etiam velle is debet. Nam et eo invito recte fit quod juſſum eſt. *l. coram Titio.* 209.

Creditor.

Creditores ſunt omnes qui debent ex quacunque actione, vel perſecutione, vel Jure Civili ſine ulla exceptionis perpetuæ remotione, vel honorario vel extraordinarie, ſive pure, ſive in diem, ſive ſub conditione. Quod ſi natura debeatur, non ſunt loco Creditorum. Si non ſit mutua pecunia, ſed contractus, Creditores accipiuntur. *l. creditores.* 10.

Creditorum appellatione, accipiuntur omnes quibus ex qualibet cauſa debetur. *l. creditorum.* 11.

Creditoris loco accipi poteſt, etſi ex delicto debeatur. *l. ut ſi cui ex empto.* 12. Si ex populari cauſa, ante litis conteſtationem recte dicitur creditoris loco non eſſe, poſtea eſſe. *d. l.* 12.

Creditor eſt, qui exceptione perpetua ſummoveri non poteſt. Qui temporalem exceptionem timet, ſimilis eſt conditionali creditori. *l. creditor autem eſt.* 55.

Creditores conditionales dicuntur & hi quibus nondum competit actio, eſt autem competitura; vel ſpem habent ut competat. *l. conditionales.* 54.

Culpa.

ulpa, eſt magna negligentia; *magna culpæ* eſt dolus. *l. magna.* 226.

ulpa lata, eſt nimia negligentia; id eſt, non intelligere quod omnes intelligunt: *l. cedere diem.* 213. ¶. *fin.* ut & ejus eſt finis. *l. latæ culpæ.* 223. *in princ.*

Cum & Poſtquam fari potuerit.

nter conditionem; *Cum fari potuerit*, & Poſtquam fari potuerit, multum intereſt. Nam poſterior ſcriptura, uberior eſt, arctior prior; quæ id tantummodo tempus ſignificat, quo primum fari poſſit. *l. inter illam.* 217.

Cuſtodia, Vincula.

uſtodiæ appellatione publica tantum cuſtodia: *Vinculorum* vero, vel privata, vel publica vincula continentur. *l. vinculorum.* 224.

D.

Debitor.

D*Ebitor* is eſt, à quo invito exigi pecunia poteſt. *l. debitor.* 108.

Verbum *debuit*, omnem omnino actionem comprehendit, ſive civilis, ſive honoraria, ſive fideicommiſſi fuit perſecutio. *l. pecuniæ.* 178. ¶. *fin.*

Decurio.

Decuriones, dicti ex eo quod cum Coloniæ deducerentur, decima pars eorum, conſilii publici gratia conſcribebatur. *l. pupillus.* 239. ¶. *decuriones.* 5.

Dediſſe.

Dediſſe, etiam intelligitur is, qui permutav vel compenſavit. *l. dediſſe.* 76.

Delata Hæreditas.

Delata Hæreditas intelligitur, quam quis adeundo poſſit conſequi: *l. delata.* 151.

Derogare; vide Abrogare.

Deterius jus fundi non eſſe: vide Optimus maximus eſſet.

Deteſtari.

Deteſtari, eſt abſenti denunciare. *l. ſubſignatum.* 39. ¶. 2.

Deteſtatio, eſt denuntiatio facta cum teſtatione. *l. deteſtatio.* 40.

Deteſtatum, eſt teſtatione denuntiatum *l. plebs.* 238. ¶. 1.

Dimiſſoriæ literæ: vide Apoſtoli.

Disjunctum: vide Conjuncta. Item Aut.

Diſpungere: vide Cognoſcere.

Divortium.

Divortium dicitur fieri inter virum & uxorem *Repudium* vero ſponſæ remitti videtur Quod & in uxoris perſonam non abſurde cadit. *l. inter ſtuprum.* 101. ¶. 1.

Divortium inter & *Repudium* hoc intereſt; quod repudiari etiam futurum matrimonium poteſt; non recte autem ſponſa divertiſſe dicitur. quod divortium ex eo dictum quod in diverſas partes eunt qui diſcedunt. *d. l. inter divortium.* 101.

Dolia & Seriæ.

Dolia & Seriæ tamdiu vinaria vaſa ſunt, quamdiu

quamdiu vinum habent. *l. vinaria vaſa.* 206.

Dolus: vide Culpa.

Dolus malus.

Dolus malus cui rei (*aberit,*) *affuerit*, hæc verba generaliter comprehendunt omnem dolum, quicunque in hanc rem admiſſus eſt, de qua ſtipulatio eſt interpoſita. *l. hac verba.* 69.

Domus.

Domus unicuique noſtrum exiſtimanda, ubi quiſque ſedes & tabulas habet, ſuarumque rerum conſtitutionem fecit. *l. in Lege Cenſoria.* 203. *verſ. Itaque.*

Donatio.

Donationis verbum ſimpliciter loquendo, omnem donationem comprehendere videtur. ſive mortis cauſa ſive non mortis cauſa fuerit. *l. alienatum.* 67. ¶. 1.

Donum. Munus.

Inter *Donum* & *Munus* hoc intereſt, quod inter genus & ſpeciem; *Donum* genus eſt, *Munus* ſpecies. Munus eſt donum cum cauſa. *l. inter donum.* 194.

Dona proprie ſunt, quæ nulla neceſſitate juris, officii, ſed ſponte præſtantur. *Munus* proprie quod neceſſario obimus lege, more, imperiove ejus qui jubendi habet poteſtatem. *l. munus.* 214. Summa in hoc ventum eſt, ut non quodcunque *Munus*, idem *Donum* accipiatur: at quod *Donum* fuerit, id *Munus* recte dicitur. *d. l.* 214.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

E.

Edere rationes.

EDere rationes & *Reddere* differunt, nec i[s] qui edere juſſus eſt, reliquum reddere debet. Nam & Argentarius edere rationes videtur, etiamſi quod reliquum ſit apud eum non ſolvat. *l. boves.* 89. ¶. 2.

Emptor bonæ fidei.

Emptor bonæ fidei eſt, qui ignoravit eam rem eſſe alienam, aut putavit, eum qui vendidit, jus vendendi habere. *l. bonæ fidei.* 109.

Erro.

Erronem & *Fugitivum*, non ſecundum propoſitionem ſolam, ſed cum aliquo actu intelligi conſtat. *l. fugitivus* 225.

Erit. Eſt.

Erit, interdum etiam præteritum, nec ſolum futurum tempus demonſtrat. Item *Eſt*, utrumque tempus ſignificat. *l. verbum Erit.* 123.

Exigere.

Exactæ pecuniæ verbum, & ad ſolutionem, & ad delegationem referendum. *l. verbum exactæ.* 187.

Exhibere.

Exhibere, eſt præſentiam corporis præbere. *Reſtituere*, eſt etiam poſſeſſorem facere, fructuſque reddere: aliaque præterea reſtitutionis verbo continentur. *l. plus in reſtitutione.* 22.

Exhibet, qui præſtat ejus de quo agitur præſentiam. Qui *ſiſtit*, præſtat ejus de quo agitur præſentiam, nec tamen eum *exhibet*.

Reſtituit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Reſtituit non tantum, qui ſolum corpus, ſed etiam omnem rem conditionemque redditâ cauſa præſtat: & tota *Reſtitutio* eſt Juris interpretatio. *l. ult.*

Ex Legibus.

Ex Legibus (verbum) ſic accipiendum eſt, tam ex Legum ſententia, quam ex verbis *l. nominis.* 6. ¶. 1.

F.

Fabri.

F*Abri lignarii* ſunt, non tantum qui tignum dolant; ſed omnes qui ædificant. *l. ferri.* 235. ¶. 1.

Facere.

Facere, omnem faciendi cauſam complectitur, dandi, ſolvendi, numerandi, judicandi, ambulandi. *l. verbum facere.* 218.

Faciendi verbo reddendi etiam cauſa continetur. *l. faciendi.* 175.

Ad Faces parata: vide Carbones.

Familia.

Familiæ appellatio, & in res deducitur; ut in Leg. XII. Tabul. his verbis Agnatus proximus familiam *habeto.* & in perſonas, ut cum de patrono & liberto loquitur lex, *ex ea familia* inquit, & *in eam familiam*, & hic de ſingularibus perſonis loqui conſtat. *l. pronuntiatio.* 195. ¶. 1.

Familiæ appellatione liberi quoque continentur. *l. deteſtatio.* 40. ¶. 1.

Familiæ appellatione unicus ſervus non continetur. *d. l.* 40. ¶. 2. Nec duo quidem familiam faciunt. *d. l.* 40. ¶. 3.

Familiæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Familiæ appellatio refertur ad corporis cujuſdam ſignificationem, quod aut, *Iure propr*ipſorum; ſic familiam dicimus plures perſonas quæ ſunt ſub unius poteſtate, natura aut jure ſubjectæ: aut *communi*; ſic familiam dicimus omnium cognatorum *d. l. pronuntiatio.* 195. ¶. 2.

Familias quoque ſervitutem ſolemus appellare. *d. l. pronuntiatio.* ¶. *ſervitutem.* 7.

Familiæ appellatio, omnes ſervos comprehendit; ſed & filii continentur. *d. l.* 195. ¶. 3 *in fin.*

Familia item appellatur, plurium perſonarum quæ ab ejuſdem ultimi genitoris ſanguine proficiſcuntur: ſicut dicimus familiam Juliam, quaſi à fonte quodam memoriæ. *d. l.* 195. ¶. *fin.*

Familiæ nomine & ipſe Princeps Familiæ continetur. *l. familiæ.* 196. *in princ.*

Mulier *familiæ* ſuæ caput & finis eſt. *d. l. pronuntiatio.* 195. ¶. *fin. in fin.*

Fœminarum liberi in *Familia* earum non ſunt; quia qui naſcuntur patris, non matris, familiam ſequuntur. *d. l. familiæ.* 196. ¶. 1.

Paterfamilias appellatur, qui in domo dominium habet, quamvis filium non habet: Nec enim ſolam perſonam ejus, ſed & jus demonſtramus. *d. l. pronuntiatio.* 195. ¶. 2.

Patremfamilias & pupillum appellamus. *d. l. pronuntiatio.* ¶. 2.

Paterfamilias cum moritur, quotquot capita ei ſub-

ei ſubjecta fuerunt ſingula familias habere incipiunt, & ſinguli patrumfamiliarum nomen ſubeunt. *d. l. pronuntiatio.* ¶. 2.

miliam propriam habet, & emancipatus ſui juris effectus. *d. l. pronuntiatio.* ¶. 2.

milia urbana & ruſtica, non loco, ſed genere diſtinguitur. *l. urbana familia.* 166. *princ.*

Falſum.

lſus tutor vere dicitur qui tutor non eſt, ſive habenti tutor datus eſt, ſive non. *l. Paulus reſpondit.* 221.

lſum teſtamentum, quod teſtamentum non eſt. *d. l.* 221.

Ferri: vide Agi.

Filius.

liæ nomen, & in poſthumam cadit. *l. nomen.* 164. *in princ.*

lium & ea mulier cum moreretur habere creditur, quæ exciſo utero edere poſſit: Sic & cum habet eo tempore filium, qui ab hoſtibus remeavit. *l. etiam ea mulier.* 141.

lii appellatione, omnes liberos intelligimus. *l. filii.* 84.

lii appellatione, ſicut filiafamilias ſæpe continetur, ita & nepos videtur comprehendi. *l. juſta.* 201.

liorum appellatione omnes qui ex nobis deſcendunt continentur. *l. liberorum.* 220. ¶. *fin.*

ilii appellatione ſæpe & nepotes accipi multifariam placet. *d. l. liberorum.* 220. ¶. 1.

Quiſquis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Quiſquis mihi Filii Filiuſve hæres ſit, & ſi[illegible] ſignificatur. *l. quiſquis*. 116.

Filio Filiiſque meis hoſce tutores do, ſi ſcript[illegible] eſt; rationabile videtur omnibus libi[illegible] in tutore dando teſtatorem proſpicere [illegible] luiſſe, non maſculis tantum. *l. Ser*[illegible] *ait*. 122.

Finita. Tranſacta.

Finita, *tranſacta* intelligere debemus, non [illegible] lum quibus controverſia fuit; ſed eti[illegible] quæ ſine controverſia ſint poſſeſſa. *l. tra*[illegible] *acta*. 229. Ut ſunt judicia terminata, tra[illegible] actione compoſita, longioris temp[illegible] ſilentio finita. *l. ut ſunt*. 230.

Fraus. Pœna.

Fraus aliud, aliud pœna. *Fraus* etiam ſi[illegible] pœna eſſe poteſt; non *Pœna* ſine *Frau*[illegible] *Pœna* eſt noxæ vindicta; *Fraus* & ipſa no[illegible] dicitur & quaſi quædam *pœnæ* præparatio[illegible] *l. aliud fraus*. 131. *in princ*.

Fruges. Frumentum.

Fruges pro reditu appellantur, non ſolu[illegible] (quod) frumentis, aut leguminibus; v[illegible] rum & quod ex vinea, ſylvis cæduis, cret[illegible] fodinis, lapidicinis capitur. Julianus ſcrib[illegible] *Fruges* omnes eſſe quibus homo veſcatu[illegible] falſum eſſe: non enim carnem, aut av[illegible] feraſve, aut poma, fruges dici.

Frumentum autem id eſſe quod ariſta ſe te[illegible] neat, recte Gallum definiviſſe: lupinu[illegible] vero, & fabam *fruges* potius dici, qui[illegible] ſiliqua continentur; quæ Servius in fru[illegible] mento contineri putat. *l. frugem*. 77.

Fugiti[illegible]

Fugitivus: vide & Erro.

Fugitivus eſt, non is qui ſolum conſilium fugiendi à Domino ſuſcepit, licet id ſe facturum jactaverit; ſed qui ipſo facto fugæ initium mente deduxerit. *fugitivus.* 225.

Fundus. Locus. Ager. Poſſeſſio. Prædium.

Fundus, integrum aliquid eſt; & plerunque ſine villa *Locum* accipimus. *Locus* non eſt *Fundus*, ſed portio aliqua fundi. *Modicus locus fundus* dici poteſt; ſi fundi animo eum habemus, & quælibet portio fundi, fundus dici poteſt, ſi hoc conſtituerimus, nec non & fundus Locus conſtitui poteſt; puta ſi alii eum adjunxerimus fundo. *l. locus eſt.* 60. *princ.*

Fundus ſuos habet fines; locus latere poteſt, quatenus determinetur & finiatur. *d. l. locus eſt.* 60. ¶. *fin.*

Fundus, eſt omne quicquid ſolo continetur. *Ager*, ſi ſpecies fundi ad uſum hominis comparatur. *Poſſeſſio* eſt, quicquid apprehendimus, cujus proprietas ad nos non pertinet. *Poſſeſſio* ergo uſus, Ager proprietas loci eſt. *Prædium*, utriuſque generale nomen eſt. Nam & *Ager* & *Poſſeſſio* hujus appellationis ſpecies ſunt. *l. quæſtio eſt.* 115.

Fundi appellatione, omne ædificium, & omnis ager, continetur. Sed in uſu urbana ædificia, ædes; ruſtica, villæ dicuntur. Ager cum ædificio, fundus dicitur. *l. fund.* 211.

Fur: vide & Adulter.

Furem non eſſe qui dicit, de hominis propoſito loquitur.

Furtis noxaque ſolutus eſt, qui nemini eſt o
ligatus. *l. aliud eſt.* 174.

G.

Gener.

G*Eneri* appellatione, & neptis & pronept
tam ex filio, quam ex filia editaru
cæterarumque mariti continentur. *l. g
neri.* 136.

Gerere, Geſtum : vide & Agere.

Geſta inter & *facta* licet videatur quæda
ſubtilis differentia : attamen παραχρηστικ
id eſt, abuſive; nihil inter factum & g
ſtum intereſt. *l. licet.* 58. *in princ.*

Glans.

Glandis appellatione omnis fructus contin
tur. *l. qui venenum.* 236. ¶. 1.

Glans caduca, eſt quæ ex arbore cecidi
l. ſilva cadua. 30. ¶. *penult.*

H.

Habere.

H*Abere* apud ſe, quis id dicitur, de quo h
bet actionem. Habetur enim quo
peti poteſt. *l. id apud ſe.* 143.

Habere, ſicut *Pervenire*, cum effectu accipien
dum. *l. nomen.* 164. ¶. *fin.*

Habere duobus modis dicitur: altero jur
dominii, altero obtinere ſine interpella
tione id, quod quis emerit. *l. habere.* 188

Hæres.

Ex illa parte Edicti, *Tum quem ei hæredem eſſ
oportet*; hæredis hæredibus bonorum poſſeſ-
ſio non defertur. *l. ex illa.* 227. *in princ.*

Hæredi

æredis appellatione omnes ſignificari ſucceſſores credendum eſt, etſi verbis non ſunt expreſſi. *l. hæredis.* 170.

æres per multas ſucceſſiones accipitur. Nam paucis ſpeciebus hæredis appellatio proximum continet. *l. ſciendum eſt.* 70. *in princ.*

æredis appellatio, non ſolum ad proximum hæredem ſed & ad ulteriores refertur: Nam & hæredis hæres, & deinceps, hæredis appellatione continetur. *l. hæredis.* 65.

Hæreditas.

æreditas, nihil aliud eſt quam ſucceſſio in univerſum jus quod defunctus habuit. *l. nihil eſt aliud hæreditas.* 24.

æreditas, dici ejus non poteſt, qui apud hoſtes deceſſit; quia ſervus deceſſit. *l. itinere.* 3. ¶. *fin.*

æreditatis appellatio etiam damnoſam hæreditatem continet; juris enim nomen eſt; ſicut & bonorum poſſeſſio. *l. hæreditatis.* 119.

æreditatis appellatione, bonorum quoque poſſeſſio continetur. *l. hæreditatis.* 138.

æreditas nomen juris eſt, quod & acceſſionem & deceſſionem in ſe recipit. *l. pecuniæ.* 178. ¶. 1.

æreditas autem vel maxime & fructibus augetur. *l. pecuniæ.* 178. ¶. 1.

æreditatem quæ ex teſtamento defertur, etiam non male quis dixerit lege obvenire; quia Leg. XII. Tabul. teſtamentariæ hæreditates confirmantur. *l. lege obvenire.* 130.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Hæreditas delata intelligitur, quam quis a
eundo poteſt conſequi. *l. delata.* 151.

Homo.

Hominis appellatione, tam fœmina, qua
maſculus continetur. *l. hominis.* 152.

Hoſtes.

Hoſtes ſunt, qui nobis, aut quibus nos, p
blice bellum decrevimus. *l. hoſtes.* 118.

Hoſtes, quos nos appellamus, veteres p
duelles appellarunt; per eam adjectione
indicantes cum quibus bellum eſſet. *l. q*
nos hoſtes. 234. *in princ.*

I.

Ille, aut Ille.

I*Lle aut Ille*, non ſolum disjunctivæ, ſed e
iam ſubdisjunctivæ orationis eſt. *l. h*
verba. 124. *in princ.*

Impenſæ.

Impenſæ neceſſariæ ſunt, quæ ſi factæ non ſi
res peritura aut deterior futura ſit. *Uti*
quæ meliorem dotem faciant, deteriore
eſſe non ſinant; ex quibus reditus mulie
acquiratur. *Voluptuariæ*, quæ ſpeciem du
taxat ornant, non etiam fructum augen
l. impenſæ. 79.

Immiſſum. Projectum.

Immiſſum & *Projectum* differunt. *Immiſſum*
eſt, quod ita fieret, ut aliquo loco quieſce
ret; veluti, *tigna, trabes. Projectum*, quo
ita proveheretur, ut nuſquam requieſce
ret; ut mœniana, ſuggrunda eſſent. *l. ma*
tum. 242. §. 1.

Incertu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Incertus poſſeſſor.

ncertus poſſeſſor, eſt quem ignoramus. *l. ſubſignatum.* 36. ¶. *fin.*

Incola.

ncola eſt, qui in aliqua regione domicilium ſuum contulit. Græci πάροικον appellant. Nec tantum, qui in oppido morantur, incolæ ſunt; ſed etiam qui alicujus oppidi finibus ita agrum habent, ut in eum ſe quaſi in aliquam ſedem recipiant. *l. pupillus.* 239. ¶. 1.

Inſtrumenta.

ndicaſſe, eſt detuliſſe, arguiſſe, accuſaſſe: & conviciſſe, *l. indicaſſe.* 197.

In diebus, &c.

diebus illud facito; ita data conditione, ſi nihil præterea fuiſſet adjectum, in biduo conditionem impleri oportet. *l. inter illam.* 217. ¶. 1.

Inſtrumenta.

ſtrumentorum appellatione quæ comprehendantur, difficile erit ſeparare. Quæ proprie ſint propter quæ danda dilatio, dignoſcimus inde ſi in præſentiam perſonæ quæ inſtruere poſſit, dilatio petatur; puta qui actum geſſit, licet in ſervitute, vel qui actor fuit conſtitutus: putem inſtrumentorum cauſa peti dilationem. *l. nationem.* 99. ¶. 2.

Inteſtatus.

teſtatus, eſt non tantum qui teſtamentum non fecit, ſed etiam cujus ex teſtamento hæreditas adita non eſt. *l. inteſtatus.* 64.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Intra diem mortis &c.

Intra diem mortis ejus ut aliquid fiat, ſi quis dixerit, ipſe quoque dies quo quis mortuus eſt numeratur. *l. ſi quis ſic.* 132.

In utero relictus.

In utero qui relictus eſt, intelligendus eſt mortis tempore fuiſſe. *l. intelligendus.* 153.

Is qui naſci ſperatur.

Is qui naſci ſperatur pro ſuperſtite eſt, cum de ipſius jure quæritur; aliis autem non prodeſt, niſi natus. *l. quod dicimus.* 23

Iter diei.

Itinere faciundo 20000 paſſuum in dies ſingulos peragenda, ſic ſunt accipienda; ut ſi poſt hanc dinumerationem minus quam integrum diem occupent; veluti viginti unum millia, biduum eis attribuatis; cæ dinumeratio ita demum facienda erit ſi de die non conveniat. *l.* 3.

Jumenta; vide armenta.

Inſtratum; vide Stragula.

K.

KAlendis biſſextis; vide Biſſextum.

Kalendas.

Kalendarum ante, poſt, diem; vide ante & poſt.

L.

LAtrones: vide Prædones.

Legare.

Verbis Leg. XII. Tab. his; *Ut legaſſet ſuæ, ita jus eſto*; latiſſima poteſtas tributa videtur, & hæredis inſtituendi, & lega-

& libe-

& libertates dandi, tutelas quoque conſtituendi; ſed id interpretatione coangustatum eſt, vel legum, vel auctoritate jura conſtituentium. *l. verbis legis.* 120.

Legatorum in generali repetitione, etiam datæ libertates, ex legis XII. Tabul. mente continentur. *l. in generali.* 80.

Liberi.

Liberorum appellatione, continentur non tantum qui ſunt in poteſtate, ſed omnes qui ſui juris ſunt, ſive virilis ſive fœminini ſexus ſint, exve fœminini ſexus deſcendentes. *l. cognoſcere.* 56. ¶. 1.

Liberorum appellatione, continentur nepotes & pronepotes cæterique qui ex his deſcendunt: hos enim omnes ſuorum appellatione Lex XII. Tabul. comprehendit. Totiens Leges neceſſarium ducunt in cognationibus ſingulorum nominibus uti; veluti; *filii, nepotis, pronepotis, cæterorumve qui ex his deſcendunt*: quoties non omnibus qui poſt eos veniunt præſtitum voluerint, ſed his ſolis ſuccurrent quos nominatim enumerent. Aſt ubi non perſonis certis, non quibuſdam gradibus præſtatur, ſed omnibus, qui ex eodem genere orti ſunt: *Liberorum* appellatione continentur. *l. liberorum.* 220. *in princ.*

Sine Liberis non videtur defunctus, qui nepotem ſuum hæredem reliquit. *d. l. liberorum.* 220. ¶. 2.

Sine Liberis non eſt, cui vel unus filius unave filia eſt. *l. non eſt ſine.* 148.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Quem ſine liberis eſſe dicere non poſſum, neceſſe eſt hunc dicamus *Liberos hab*. *l. nam quem.* 149.

Liberatio.

Liberationis verbum eandem vim hab quam ſolutionis. *l. liberationis.* 47.

Libertus.

Liberti appellatione etiam Liberta conti tur. *l. liberti.* 172.

Libertorum appellatione & hi contineri telliguntur, qui eodem teſtamento, poſteriori loco manumitterentur; niſi n nifeſte is, à quo peterentur, contra functi voluntatem doceret peti: *l. Scæ reſpondit.* 243.

His verbis, *Liberis Libertabuſque meis*, lib tus libertæ teſtatoris non continet *l. Modeſtinus.* 105.

Libertos paternos, recte videmur dicere ſtros: Liberorum libertos, non rec *l. licet.* 58. ¶. 1.

Ligna.

Lignorum appellatione non continentur p & perticæ; ſed in numerum materiæ ſ redigendi. *l. pali.* 168.

Lignorum appellatione, materia non con netur. Non enim lignorum gratia habu *l. carbonum.* 167. *in princ.*

Ligna cocta: Ad faces parata: vide Carbon

Lis.

Litis nomen omnem actionem ſignifica ſive in rem, ſive in perſonam ſit. *l. litis.* 3

Lite

Literæ dimiſſoriæ: vide Apoſtoli.

Littus. Lacus.

Littus, eſt quouſque maximus fluctus à mari pervenit. *l. littus. 96. in princ.*

Littus publicum eatenus eſt, qua maximus fluctus exæſtuat. Idemque Juris eſt in *Lacu*, niſi is totus privatus ſit. *l. littus publicum.* 112.

Locuples.

Locuples eſt, qui ſatis idoneè habet pro magnitudine rei, quam actor reſtituendam eſſe petit. *l. quos nos.* 234. ¶. 1.

Locus: vide & Fundus.

Loci appellatio non ſolum ad ruſtica ſed & urbana prædia pertinet. *l. locus.* 60. ¶. 1.

Luſcus.

Luſcus etiam vitioſus eſt. *l. inter ſtuprum.* 101. ¶. 2.

M.

Magiſter.

M*Agiſtri* appellantur, quibus præcipua cura incumbit, & qui magis quam cæteri diligentiam & ſolicitudinem rebus quibus præſunt debent. *l. cui præcipua.* 57.

Magiſtri etiam appellantur cujuslibet diſciplinæ Præceptores, à monendo & monſtrando. *d. l.* 57.

Magiſtratus.

Magiſtratus per derivationem à Magiſtris dicuntur. *d. l. cui præcipua.* 57.

Mango.

Mangones, non mercatores, ſed venalitiarii dicuntur. *l. mercis.* 207.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Majore parte anni, &c.

Majore parte anni poſſediſſe quis intelligitu etiamſi duobus menſibus poſſederit : modo adverſarius ejus aut paucioribu diebus, aut nullis poſſederit. *l. majore pa te.* 156.

Malum : vide Artemon.

Maſculinus ſexus.

Maſculino in ſexu pronuntiatio, ad utrumqu ſexum plerunque porrigitur. *l. pronun tiatio.* 195. *in princ.*

Materfamilias.

Matremfamilias accipere debemus eam, qua non inhoneſte vixit.

Matremfamilias enim à cæteris fœminis mores diſcernunt.

Matremfamilias, neque nuptiæ, neque natales faciunt, ſed boni mores. *l. pronuntiatum.* 46. ¶. 1.

Medicamentum.

Medicamenti, ſive *Veneni* nomine omne continetur, quod adhibitum naturam ejus cui adhibitum eſt, mutat. *l. qui venenum.* 236.

Menſis intercalaris.

Menſis intercalaris, conſtat ex diebus viginti octo. *l. cum biſſextum.* 98. ¶. *fin.*

Meum. Tuum.

Meorum & *Tuorum* appellatione actiones quoque continentur. *l. meorum.* 91.

Merx.

Mercis appellatio ad res mobiles tantum pertinet. *l. mercis.* 66.

Mercis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Mercis appellatione homines non continentur. *l. mercis appellatione.* 207.

Meum totum.

Meum totum non falſo dicitur, cujus non poteſt ulla pars dici eſſe alterius. *l. recte dicimus.* 25. *in princ.*

Mille paſſus.

Mille paſſus, non à milliario Urbis, ſed continentibus ædificiis numerandi ſunt. *l. mille paſſus.* 154.

Minus ſolvere.

Minus ſolvit, qui tardius ſolvit. Nam & tempore minus ſolvitur. *l. ut ſi cui.* 12. *in fin.*

Minus ſolutum intelligitur etſi nihil ſolutum ſit. *l. minus.* 32.

Minus ſolutum videtur, etſi nihil exactum. *l. verbum amplius.* 82.

Minus ſolviſſe videri non poteſt, in quem amplioris ſummæ actio non competit. *l. non poteſt.* 117.

Moventia: Mobilia.

Moventium & *Mobilium* appellatione idem ſignificamus. Si tamen apparet, defunctum animalia duntaxat; quia ſe ipſa moverent, moventia vocaſſe: quod verum eſt. *l. moventium.* 93.

Modius.

Modius iniquus, eſt qui modius non eſt. *l. Paulus.* 221.

Morbus. vitium.

Morbus, eſt temporalis corporis imbecillitas: *Vitium* vero, perpetuum corporis impedimentum. *l. inter ſtuprum.* 101. ¶. 2.

Morbus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Morbus ſonticus, eſt qui cuique rei noc[illegible] *l. morbus.* 113.

Mors. Mortui.

Mortis tempore eſt, qui in utero relictus e[illegible] *l. intelligendus.* 153.

Mortui apud hoſtes: vide *Hæreditas.*

Mortui qui naſcuntur, neque nati, nequ[illegible] procreati videntur; quia nunquam libe[illegible] appellari potuerunt. *l. qui mortui.* 129.

Mulcta. Pœna.

Mulctam inter & *Pœnam* multum intereſt *Pœna* generale nomen eſt omnium delictorum coercitio. *Mulcta* ſpecialis peccati; cujus animadverſio hodie pecuniaria eſt. *Pœna* non tantum pecuniaria, verum capitis & exiſtimationis: Et *Mulcta* ex arbitrio ejus venit qui eam dicit: *Pœna* non irrogatur niſi quæ lege, aut quo alio Jure ſpecialiter huic delicto impoſita eſt: Quinimo *Mulcta* ibi dicitur, ubi ſpecialis *pœna* non eſt impoſita. Item *Mulctam* is dicere poteſt, cui judicatio data eſt. Magiſtratus ſolos & Præſides Provinciarum poſſe *Mulctam* dicere mandatis permiſſum eſt. *Pœnam* autem unuſquiſque irrogare poteſt, cui hujus criminis ſive delicti coercitio competit. *l. aliud fraus.* 131. ¶. *inter mulctam.* 1.

Mulcta provocatio eſt, nec ante dicitur quam aut non eſt provocatum, aut provocator victus eſt, nec aliter quam ſi is dicit cui dicere licet. De *Pœna* provocatio non eſt. Simulatque enim victus quis eſt ejus maleficii

leficii cujus pœna eſt ſtatuta, ſtatim ea debetur. *l. ſi quæ pœna.* 244.

Pœnæ certæ ſingulorum peccatorum ſunt: *Mulctæ* contra, quia ejus judicis poteſtas eſt quantam dicat; niſi lege eſt conſtitutum quantam dicat. *d. l. aliud fraus.* 131. *verſ. ex hoc.*

Mulier.

Mulier familiæ ſuæ & caput & finis eſt. *l. pronuntiatio.* 195. *in fin.*

Mulieris appellatione etiam virgo viripotens continetur. *l. mulieris.* 12. *in princ.*

Municeps.

Municipes dicuntur, quod munera civilia capiant. *l. munus.* 18. *in fin.*

Municipes intelligendi ſunt, qui & in eodem municipio nati ſunt. *l. municipes.* 228.

Munus, vide & Donum.

Munus tribus modis dicitur; uno donum, altero onus; unde immunitas; tertio officium; unde munera militaria. *l. munus.* 18.

Munus publicum, eſt officium privati hominis, ex quo commodum ad ſingulos univerſoſque Cives remque eorum, imperio Magiſtratus, extraordinarium pervenit. *l. pupillus.* 239. ¶. 3.

N.

Qui naſci ſperatur: vide in Utero.

Nati.

NAtorum appellatio & ad nepotes extenditur. *l. natorum.* 104.

Negativa

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Negativa duo.

Duobus negativis verbis quaſi permittit lex magis, quam prohibet. *l. duobus.* 237.

Nomen.

Nominis appellatione res ſignificatur. *l. nominis.* 4.

Nominis & rei appellatio ad omnem contractum & obligationem pertinet. *l. nominis.* 6. *in princ.*

Noſtri Liberti : vide Liberti paterni.

Noſtrum totum.

Noſtrum totum eſſe fundum rectè dicimus etiam cum fructus alienus eſt. Quia uſusfructus non dominii pars, ſed ſervitutis ſit. *l. rectè dicimus.* 25. *in princ.*

Notio.

Notionem accipere poſſumus, & cognitionem, & Juriſdictionem. *l. notionem.* 99. *in princ.*

Noxa.

Noxæ appellatione omne delictum continetur. *l. plebs.* 238. *in princ.*

Hæc ſtipulatio ; *Noxis ſolutum præſtari*, non exiſtimatur ad eas noxas pertinere, quæ publicam exercitionem, & coërcitionem capitalem habent. *l. hæc ſtipulatio.* 200.

Nupta.

Nupta dum erit, hoc ſermone & primæ nuptiæ ſignificantur. *l. boves.* 89. §. 1.

Nurus.

Nurus appellatio, etiam ad pronurum, & ultra porrigenda eſt. *l. nurus.* 50.

O.

Ope Conſilio.

O*Pe conſilio*, ſeparatim accipienda; quia aliud

liud factum eſt ejus qui ope, aliud ejus qui conſilio furtum facit: ſic enim alii condici poteſt, alii non poteſt. Nemo ope videtur feciſſe niſi & conſilium malignum habuerit; nec conſilium habuiſſe nocet, niſi & factum ſecutum fuerit. *l. ſæpe.* 53. ¶. *Item.* 1.

Opus.

pere locato, conducto; his verbis non ἔργον ſed ἀποτέλεσμα id eſt, ex opere facto corpus aliquod perfectum ſignificatur. *l. rei.* 5. ¶. 1.

Oportere.

portere, non ad facultatem judicis pertinet qui poteſt, vel pluris, vel minoris, condemnare; ſed ad veritatem refertur. *l. verbum.* 37.

portebit, tam præſens, quam futurum tempus ſignificat. *l. verbum oportebit.* 8.

Oppidum.

pidum ab ope dicitur, quod ejus rei cauſa mœnia ſint conſtituta. *l. pupillus.* 239. ¶. 4.

Opprobrium: vide Probrum.

Optimus maximus.

timus maximus uti eſſet, ſi legem dixi tibi cum fundum tibi darem, & adjeci jus fundi deterius factum non eſſe per dominum, præſtabitur. amplius eo præſtabitur nihil: etiamſi prior pars qua ſcriptum eſt, *Uti optimus maximuſque eſſet* liberum eſſe ſignificat, ideoque ſi poſterior pars adjecta non eſſet, liberum præſtare deberem: tamen inferiore parte ſatis me libe-

ratum

ratum puto, quod ad jura attinet, ne qu
aliud præſtare debeam, quam jus fun
per dominum deterius factum non eſt
l. ſi eum fundum. 126.

Optimus maximuſque: illa verba vel in eu
cadere poſſunt qui ſolus eſt. Sic circa
dictum Prætoris ſupremæ tabulæ habent
& ſolæ. *l. illa verba.* 163. *in princ.*

Optimus maximus uti eſt: adjectio hæc nc
tantum in traditionibus, ſed & in empti
nibus, & ſtipulationibus, & teſtamenti
hoc ſignificat, ut liberum præſtetur pr
dium, non ut etiam ſervitutes ei debear
tur. *l. non tantum.* 169.

Oratio.

Oratio, quæ neque conjunctionem, nequ
disjunctionem habet ex mente pronur
tiantis vel conjuncta vel disjuncta accip
tur. *l. alienationis.* 28. ¶. *fin.*

Ornamentum.

Ornamenti appellatione ſignatorius annulu
non continetur. *l. ſignatorius.* 74.

Oſtentum.

Oſtentum, eſt omne contra naturam cujuſqu
rei genitum factumque. Duo autem ſur
Oſtentorum genera: unum quotiens qui
contra naturam naſcitur: *tribus manib*
forte, &c. alterum cum quid prodigioſum
videtur: quæ Græci *φαντάσματα id eſt*
viſiones, appellant. *l. oſtentum.* 38.

P.

Παιδίον vide Puella.

Palam.

P*Alam*, eſt coram pluribus. *l. palam.* 33.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Pali : vide Ligna.

Παλλακὴ : vide Pellex.

Πάροικος : vide Incola.

Parens.

rentis, appellatione, non tantum pater, ſed & avus, & proavus, & deinceps omnes ſuperiores continentur. *l. appellatione.* 51.

Paries.

aries, eſt ſive murus, ſive maceria eſt. *l. paries.* 157. *in princ.*

Paterfamilias : vide Familia.

Pars.

rtis appellatione, res pro indiviſo ſignificatur, ut ait Mutius. Nam quod pro diviſo noſtrum eſt, id non pars, ſed totum eſt. Servius non ineleganter partis appellatione utrumque ſignificari. *l. recte dicimus.* 25. ¶. 1.

Partitio.

rtitionis nomen non ſemper dimidium ſignificat, ſed prout eſt adjectum. Poteſt enim juberi aliquis & maximam partiri poſſe, & viceſimam & tertiam, & prout libuerit. Sed portione non adjectâ, dimidia debetur. *l. nomen filiarum.* 164. *in princ.*

Partus.

rtus, non eſt pars rei furtivæ. *l. partum.* 26.

rtus, licet monſtroſus, portentoſus, debilis, etiam non humanæ figuræ, matri prodeſt. Quia id quod fataliter accidit, matri

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

damnum injungere non debet. *l. quære aliquis*. 135.

Pater.

Patris appellatione, etiam avus demonſtratur. *l. juſta*. 201. *in fin.*

Patronus.

Patroni appellatione, & patrona continetur. *l. patroni*. 52.

Peculium: vide Bona.

Pecunia.

Pecuniæ appellatio, refertur ad ea quæ in patrimonio ſunt. *l. rei*. 5. *in princ.*

Pecuniæ tantum quiſque relinquit, quantum ex bonis ejus refici poteſt. *l. tantum quiſque*. 88. *in princ.*

Pecuniam numeratam qui habet, non habet quicquid ex ea parari poteſt. *d. l. tantum quiſque*. 88. *in fin.*.

Quanta pecunia ex hæreditate Titii ad te pervenit, cum ſtipulor; res ipſas quæ pervenerunt, non pretia earum, ſpectare videor. *l. cum ſtipulamur*. 97.

Pecuniæ verbum, non ſolum pecuniam numeratam, complectitur; verum omnem omnino pecuniam, hoc eſt corpora omnia. *l. pecuniæ verbum*. 178.

Pecuniæ nomine, non ſolum numerata pecunia; ſed omnes res, tam ſoli, quam mobiles, & tam corpora, quam jura continentur. *l. pecuniæ nomine*. 222.

Pellex

Pellex, apud antiquos habita, quæ, cum uxor non eſſet, cum aliquo tamen vivebat: quam

quam nunc *concubinam* vocamus, Græce *παλλακήν*. Nunc vulgo *pellex* vocatur, quæ cum eo cui uxor eſt, corpus miſcet. *l. libro* 144.

Penes te: vide Apud te.

Peperiſſe.

Peperiſſe eam, cui mortuæ filius exſectus eſt, falſum eſt. *l. anniculus*. 132. ¶. 1.

Perduelles: vide Hoſtes.

Perfeciſſe.

Perfeciſſe ædificium is videtur, qui ita conſummavit, ut jam in uſu eſſe poſſit. *l. ædificia*. 139. ¶. 1.

Periſſe.

Periſſe verbo & ſciſſum & fractum continetur, & vi raptum. *l. periſſe*. 9.

περιστρώματα: vide Stragula.

Pernoctare.

Pernoctare extra urbem intelligendus eſt, qui nulla parte noctis in urbe eſt. *Per* enim totam noctem ſignificat. *l. urbana*. 166. ¶. 1.

Perſequi.

Perſequi videtur, & qui ſatis accepit. *l. cui præcipua*. 57. ¶. 1.

Perſecutio: vide Actio.

Perſona ſpecioſa.

Perſonas ſpecioſas, accipere debemus Clariſſimas perſonas, utriuſque ſexus. Item eorum qui ornamentis ſenatoriis utuntur. *l. ſpecioſas*. 100.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Perticæ : vide Ligna.

Pertinet.

Is ad quem ea res pertinet : verba hæc ſic intelliguntur, ut qui in univerſum dominium, vel jure civili vel prætorio ſuccedit, continentur. *l. ſciendum eſt.* 70. ¶. 1.

Verbum illud *pertinere* latiſſime patet, nam aptum etiam iis rebus petendis, quæ dominii noſtri ſunt, & quæ aliquo jure poſſidemus. *Pertinere* ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum cauſa ſint, ſed eſſe poſſint. *l. verbum illud.* 181.

Perveniſſe.

Perveniſſe ad Te recte dicitur, quod per te ad alium pervenit. *l. perveniſſe.* 171.

Pervenire : vide Habere.

Petitio : vide Actio.

φαντάσματα : vide Oſtentum.

φάρμακον : vide Venenum.

Pignus.

Pignus, à pugno appellatum : quia res quæ pignori dantur, manu traduntur : Unde etiam poteſt eſſe verum, quod quidam dicunt, pignus proprie rei mobilis conſtitui. *l. plebs.* 138. ¶. *pignus.* 2.

Plebs.

Plebs, eſt cæteri cives ſine Senatoribus. *d. l. plebs.* 138. *in princ.*

Plumbum. vide Ædificia.

Pluris aureorum triginta.

Hæc enuntiatio : *Pluris aureorum triginta* ; ſimul & quantitatis, & æſtimationis ſignificativa eſt. *l. hæc enuntiatio.* 232.

Pluriſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Pluriſve.

Pluriſve adjectio, non infinitam pecuniam continet, ſed modicam: ut taxatio hæc: *Solidos decem pluriſve*, ad minutulam ſummam redigatur. *l. hæc adjectio.* 192.

Pœna: vide Mulcta.

Pomum.

Pomum qui recepit, fundum vendidit; nuces, & ficos & uvas duntaxat duracinas, & purpureas & quæ ejus generis eſſent, quas non vini cauſa haberemus; quas Græci τρωξίμους, id eſt, comeſtibiles, appellarent, recepta videri. *l. qui fundum.* 205.

Portari: vide Agi.

Portus.

Portus, eſt concluſus locus, quo importantur merces, & inde exportantur. Eſt & ſtatio concluſa ac munita. Unde angiportum dictum. *l. portus.* 59.

Poſſeſſio.

Poſſeſſionis verbum, interdum proprietatem quoque ſignificat: ſicut in eo qui poſſeſſiones legaſſet reſponſum eſt. *l. interdum.* 78

Poſſeſſio ab agro juris proprietate diſtat. *l. quæſtio eſt.* 115. Vide Fundus.

Poſſe cum potuero: vide Commodum cum erit.

Poſthuma.

Poſthumæ nomen non cadit in eam quæ in rebus humanis ſit. *l. nomen.* 164. *in princ.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Poſtquam fari potuerit : vide Cum fa potuerit.

Poteſtas.

Poteſtatis verbo plura ſignificantur. In perſo na Magiſtratuum *imperium* : in perſon liberorum, *patria poteſtas* : in perſona ſervi *dominium* ; Ac cum agimus de noxæ de ditione cum eo qui ſervum non defendit præſentis corporis copiam facultatemqu ſignificamus. *l. poteſtatis*. 215.

In *Poteſtatem* domini res furtiva venit ſi eju vindicandæ poteſtatem habuerit. *d. l. poteſtatis*. 215. *in fin.*

Prædia.

Prædia dicimus aliquorum eſſe, non communiter ea habentium, ſed aliud alio habente. *l. litus &* 96. ¶. 1.

Prædiorum jura, ſunt prædia qualiter ſe habentia: ut bonitas, ſalubritas, amplitudo. *l. quid aliud*. 86.

Prædium : vide Fundus.

Prædones.

Prædones, aut *Latrones* ſunt, qui nec nobis, nec nos illis, publice bellum decrevimus. *l. hoſtes*. 118.

Præſens : vide Abeſſe.

Præſtari recte.

Hæc verba: *His rebus rectè præſtari*; Hoc ſignificant, ne quid periculum aut damnum ſtipulator ex ea re ſentiret. *l. aliud eſt capere*. 71. ¶. 1.

Prævaricatores.

Prævaricatores, ſunt qui cauſam adverſariis ſuis

ſuis donant, & ex parte actoris in partes rei concedunt. *l. prævaricatores.* 212.

Pratum.

Pratum, eſt in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus eſt: quaſi paratum. *l. pratum.* 31.

Probrum.

Probrum & *Opprobrium*; id eſt, probra quædam natura turpia ſunt, quædam civiliter & quaſi more Civitatis: ut puta furtum, adulterium, natura turpe eſt. Enim vero tutelæ damnari, hoc non natura probrum eſt, ſed more Civitatis. Nec enim natura probrum eſt, quod poteſt etiam in hominem idoneum incidere. *l. probrum.* 42.

Projectum: vide Immiſſum.

Pronuntiatum. Statutum.

Pronuntiatum & *Statutum* idem poteſt. Promiſcue enim pronuntiaſſe & ſtatuiſſe ſolemus dicere eos qui habent jus cognoſcendi. *l. pronuntiatum.* 46. ¶. 1.

Provinciales.

Provinciales accipere debemus eos, qui in provincia domicilium habent: non eos qui ex provincia oriundi ſunt. *l. provinciales.* 190.

Proximus.

Proximus, eſt cui nemo antecedit: *Supremus* quem nemo ſequitur. *l. proximus.* 92.

Proximi appellatione, etiam ille continetur qui ſolus eſt. *l. proximi.* 155.

Proximus agnatus & ſolus habetur ex Lege XII. Tabul. *l. in vulgari.* 162. *in princ.*

Prothyrum: vide Ædium.

Publica: vide & Bona Civitatis.

Publica appellatio, in quamplurimis cauſis ad Populum Romanum reſpicit. *l. cum qui.* 16.

Publica inter habemus, non ſacra nec religioſa, nec quæ publicis uſibus deſtinata ſunt; ſed ſi qua ſunt civitatium quaſi bona. Sed peculia ſervorum Civitatium publica habentur. *l. inter publica.* 17. *in princ.*

Publica vectigalia ſunt, ex quibus vectigal fiſcus capit; quale eſt vectigal portus venalium rerum, item ſalinarum, & metallorum, & picariarum. *d. l. inter publica.* ¶. 1.

Publicanus.

Publicanum, appellamus eum, qui vectigal Populi Romani conductum habet. *d. l. cum qui.* 16.

Puer.

Pueri appellatione & puella ſignificatur; Græce παιδίον communiter. *l. illa verba.* 163. ¶. 1.

Pueri appellatio, tres habet ſignificationes: unam, cum omnes ſervos pueros appellamus: alteram, cum puerum contrario nomine puellæ dicimus: tertiam, cum ætatem puerilem demonſtramus. *l. pueri.* 204.

Pupillus.

Pupillus, non eſt, qui in utero eſt. *l. non eſt pupillus.* 161.

Pupillus, eſt qui, cum impubes eſt, deſiit in poteſta-

poteſtate patris eſſe, aut morte, aut emancipatione. *l. pupillus eſt.* 239. *in princ.*

Q.

Quanta pecunia: vide Pecunia.

Quanti ea res erit.

Inter hæc verba, *Quanti ea res erit*; & *quanti eam rem eſſe paret*; nihil intereſt: in utraque enim clauſula placet veram rei æſtimationem fieri. *l. inter hac verba.* 179. & *l. hæc verba.* 193.

Quanto minus.

Quanto minus à Titio conſecutus fuero tantum dare ſpondes? non ſolet dubitari, quin ſi nihil à Titio conſecutus fuero, totum debeas quod Titius debuerit. *l. ſi ita à te.* 150.

Quiſquis mihi hæres erit.

Verbis *Quiſquis mihi hæres erit* in ſubſtitutione proximus hæres tantum ſignificatur. Imo non tantum proximus hæres, ſed & ſcriptus. *l. ex illa parte.* 237. ¶. 1.

Quiſquis mihi filius &c: vide Filius.

R.

Recte præſtari.

Verba, *His rebus recte præſtari*, hoc ſignificant, ne quid periculum aut damnum ex ea re ſtipulator ſentiret. *l. aliud eſt capere.* 71. ¶. 1.

Reddere rationes: vide Edere.

Res.

Rei appellatio latior eſt quam pecuniæ; quia etiam ea quæ extra computationem patrimonii noſtri ſunt, continet. *l. rei.* 5. *in princ.*

Rei appellatio, ad omnem contractum &

 obli-

obligationem pertinet. *l. nominis.* 6. *princ.*

Rei appellatione, & cauſæ & jura contine-tur. *l. rei appellatione.* 23.

Rei appellatione pars etiam continetur. *l. ap-pellatione.* 72.

Reliquorum: vide & Cæterorum.

Reliquorum appellatio, & univerſos ſigni-cat. *l. poteſt reliquorum.* 95.

Repudium: vide Divortium.

Reſtituere: vide Exhibere.

Reſtituere is intelligitur, qui ſimul & cauſa actori reddit, quam is habiturus eſſet, ſtatim judicii accepti tempore res ei red-ta fuiſſet: id eſt, & uſucapionis cauſam fructuum. *l. reſtituere.* 35.

Reſtituere videtur, qui id reſtituit quod ha-biturus eſſet actor, ſi controverſia ei fac-non fuiſſet. *l. reſtituere* 75.

Cum Prætor dicat; *Ut opus factum reſtituatu-* etiam damnum datum actor conſequi de-bet: nam reſtitutionis verbo omnis ut-litas actoris continetur. *l. cum Prætor.* 81.

Roma. Urbs.

Romæ appellatio, continentibus ædificiis f-nitur. *Urbis muris. l.* 2.

Urbs eſt, *Roma* quæ muris cingeretur. *Rom-* eſt etiam qua continenti ædificia eſſen-*l. ut Alfenus.* 87.

Roma non muris tenus exiſtimatur. *d. l,* 87.

Romæ etiam ea ædificia fieri dicuntur, quæ in continentibus Romæ ædificiis fiunt. *l. æ-dificia.* 139. *in princ.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

mæ nati intelliguntur, qui in continentibus Urbis nati ſunt. *l. qui in.* 147.

Ruta cæſa.

rutis cæſis ſunt, ea quæ terra non tenentur, quæque ope ſtructili, tectoriove non continentur. *l. in rutis cæſis. l.* 241.

S.

Satiſdatio.

Atiſdationis appellatione interdum etiam *Repromiſſio* continetur, qua conventus fuit cui ſatiſdatio debebatur. *l. ſatiſdationis.* 61.

Sequeſter.

queſter, dicitur apud quem plures eandem rem deponunt de qua eſt controverſia. *l. ſequeſter.* 110.

Seriæ: vide dolia.

Servus.

rvi appellatio, etiam ad ancillam refertur. *l. deteſtatio.* 40. ¶. 1.

rvis legatis, etiam ancillas deberi quidam putant: quaſi commune nomen utrumque ſexum contineat. *l. inter ſtuprum.* 101. ¶. *fin.*

ervorum appellatio ex eo fluit, quod Imperatores noſtri captivos vendere & per hoc ſervare, nec occidere ſolent. *l. pupillus.* 239. ¶. 1.

ervis in urbanis conſtituitur, & is qui natus eſt ex municipiis urbanis & miſſus eſt in villam nutriendus. *l. is qui natus.* 210.

Sylva cædua.

ylva cædua, eſt quibuſdam, quæ in hoc habetur

betur ut cæderetur. Servio, quæ ſucſ
rurſus ex ſtirpibus & radicibus renaſcit.
l. ſylva cædua. 30. *in princ.*

Sylva paſcua eſt, quæ paſtui pecudum deſti-
nata eſt. *d. l. ſylva cædua.* 30. ¶. *fin.*

Συνάλλαγμα : vide Contractus.

Singularis appellatio.

Singulari appellatione in uſu juris frequen-
ter utimur, cum plura generis ejuſdem
ſignificare vellemus : ſic multum homi-
nem, vilem piſcem dicimus. Item in ſti-
pulatione, *Si res ea ſecundum me hæredem
meum erit judicata*; & plures continent
hæredes. *l. in uſu juris.* 158.

Si quis.

Si quis (verbum hoc) tam maſculos, quam
fœminas complectitur. *l.* 1.

Socer. Socrus.

Soceri & *Socrus* appellatione, avus quoque
avia uxoris & mariti continetur. *l. ſoce*
146.

Soluta pro ſeparatis : vide Conjuncti
Servitus : vide Familia.

Solutio. Solvere.

Solutionis verbo Satisfactionem omnem quo-
que accipiendam placet. *Solvere* dicimus
eum, qui fecit, quod facere promiſit. *l. ſo-
lutionis.* 176.

Solvendo eſſe nemo intelligitur, niſi qui ſol-
dum poteſt ſolvere.

Solutus.

Solutum non intelligimus eum, qui licet vin-
culis levatus; manibus tenetur; ut ne

eum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

...um qui in publico ſine vinculis ſervatur. ... *ſolutum*. 48.

...*to* matrimonio dotem reddi; Imperator ...ronuntiavit, id actum eo pacto, ut nullo ...aſu remaneret dos apud maritum. *l. cum ...uarebatur*. 240.

Spado.

...*donum* generalis appellatio eſt. Quo nomine tam hi qui natura ſpadones ſunt, ...tem thlibiæ thlaſiæ; ſed & ſi quod aliud ...genus ſpadonum eſt, continentur. *l. ſpadonum*. 128.

Sponſio.

...*nſio*, dicitur omnis ſtipulatio promiſſio...que. *l.* 7.

Statutum: vide Pronuntiatum.

Stipendium. Tributum.

...*endium* à ſtipe appellatum eſt, quod per ...tipes, id eſt, modica æra, colligatur. Idem *Tributum* appellatur, ab intributione; vel ...x eo quod militibus tribuatur. *l. ager*. 27. ¶. 1.

Stragula, Inſtratum, Veſtis.

...*ratum*, omne veſtimentum continere ...quod injiciatur, Labeo ait. Neque enim ...dubium eſt, quin *Stragula* veſtis ſit omne ...pallium περίστρωμα. In *victum* ergo veſtem accipiemus non *Stragula*. In *ſtratum* omnem ſtragulam veſtem. *l. inſtratum*. 45.

Stratura.

...*aturam* loci alicujus ex tabulis factis, quæ ...æſtate tollerentur, & hyeme ponerentur,

ædium

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ædium eſſe ait Labeo. *l.* 242. ¶. *ult.* quoniam perpetui uſus cauſa paratæ. *d. l.*

Stuprum : vide Adulterium.

Subjunctivum : vide Aut.

Subſignatum.

Subſignatum dicitur, quod ab aliquo ſi- ſcriptum eſt. Nam veteres ſubſignatio verbo pro adſcriptione uti ſolebant. *l. ſubſignatum.* 39.

Subſtitutio.

In *Subſtitutione* vulgari, qua ei qui ſuprem morietur, hæres ſubſtituitur, recte ſubſtitutus etiam unico intelligitur. *l. in vulgari.* 162.

Sulphurata de ligno : vide Carbones

Sumptus.

Sumptibus in teſtamento conſtitutis; non licet minus conſumere; amplius lic. *l. cum in.* 202.

Supremus: vide Proximus. Item Subſtitutio. Item Optimus maximus.

Suum.

Suum ambiguum eſt, utrum, de toto an parte ſignificet : & ideo qui juret ſuum non eſſe, adjicere debet, neque ſibi communem eſſe. *l. pupillus.* 239. ¶. *fin.*

Σωρείτης: vide Cavillatio.

T.

Taberna.

TAbernæ appellatio, declarat omne utile a habitandum ædificium, non ex e quod tabulis cluditur. *l. tabernæ.* 183. Ut de

de & Tabernacula & Contubernales dicti ſunt. *l. inde tabernacula.* 184.

bernam inſtructam ſic accipimus, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem paratis conſtat. *l. inſtructum.* 185.

Τέκνα.

τῶν τέκνων προσηγορία καὶ ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεται.

Telum.

lum vulgo appellatur, quod ab arcu, nunc omne ſignificatur quod mittitur manu. Itaque & lapis, & lignum, & ferrum hoc nomine continetur: quaſi quod non longum mittitur; ἀπὸ τοῦ τηλοῦ id eſt, ab eo quod eſt longe, Græce βέλος. quod ab arcu mittitur. Proprio nomine Græce τόξευμα commune *telum* dicitur. *l. ſi calvitur.* 233. ¶. 2. *per tot.*

Terra.

rra novalis, eſt terra præciſa, quæ anno ceſſavit, Græce νέακιν. Integra eſt, in quam nondum dominus paſcendi gratia pecus immiſit. *l. ſylva cædua.* 30. ¶. 2. 3.

Territorium.

erritorium, eſt univerſitas agrorum intra fines cujuſque Civitatis: dictum quod Magiſtratus loci intra eos fines terrendi, id eſt, ſummovendi jus habet. *l. pupillus.* 239. ¶. *territorium. pen.*

Ter enixa.

er enixa videtur, quæ trigeminos peperit. *l. ter enixa.* 137.

Teſtamentum falſum. vide Falſus tutor.

Ti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Tignum.

Tigni appellatione in Leg. XII. Tabul. om
genus materiæ ex qua ædificia conſtan
ſignificatur. *l. tigni.* 62.

Titio : vide Carbones.

Totum meum : vide Meum totum.

Totum noſtrum : vide Noſtrum totu

Tuum : vide Meum.

τόξευμα : vide Telum.

Tranſacta : vide Finita.

Tributum : vide Stipendium.

Tutor Falſus : vide Falſus tutor.

Tugurium.

Tugurii appellatione omne ædificium, quo
ruſticæ magis cuſtodiæ convenit, quar
urbanis ædibus, ſignificatur. *l. tugurii.* 18
princ.

Tugurium à tecto, tanquam tegularium, e
dictum. *d. l. tugurii.* 180. §. 1.

V.

Vaſa vinaria.

V*Aſa vinaria*, proprie vaſa torcularia eſ
placet. *l. vaſa.* 206.

Vectigalia publica : vide Publica vectigalia

Venenum.

Venenum qui dicit, adjicere debet utrum
malum an bonum. Nam & medicamen-
ta venena ſunt, quia eo nomine omne
continetur quod adhibitum naturam ejus
cui adhibitum, mutat: Græce φάρμακον
Quo nomine tam medicamenta, quam
quæ nocent continentur. *l. qui vene-
num.* 236.

Veniſſe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Veniſſe ad hæredem : vide Bona.

Venire diem : vide Cedere diem.

Veſtis.

ſtis appellatione, virilis, muliebris, & ſcenica, etſi tragica, aut citharœdica ſit, continetur. *l veſtis.* 127.

Via.

ia eſt, ſive ſemita, ſive iter eſt. *l. paries.* 157. ¶. 1.

Vivere.

ivere quidam putant ad cibum pertinere. Sed his verbis & veſtimenta, & ſtramenta continentur: ſine his enim vivere nemo poteſt. *l. quos nos.* 234. ¶. *fin.*

Victus.

ictus verbo continentur, quæ eſui, potuique, cultuique corporis, quæque ad vivendum homini neceſſaria ſunt & veſtis; *l. verbo victus.* 43. & cætera, quibus tuendi, curandive corporis noſtri gratia utimur, ea appellatione ſignificantur. *l. & cætera.* 44.

Vidua.

idua, etiam ea appellatur, quæ virum non habuit, quia vidua ſic dicta eſt quaſi vecors, veſanus, qui ſine corde & ſanitate eſſet: ſimiliter Vidua dum eſt ſine duitate. *l. malum.* 242. ¶. *viduam.* 3.

Villa: vide Fundus.

Vinctus.

inctus neque *in vinculis* eſſe videtur, qui in carcere cluſus, niſi corpori ejus vincula ſint adhibita. *l. verum eſt.* 216.

Vincula: vide Vinctus. Cuſtodia.

Virilis.

Virilis appellatione, interdum etiam tota hæreditas continetur. *l. virilis.* 145.

Vitium: vide Morbus.

Votum.

Vota pro ſalute Principis ſuſcipiuntur die tertio poſt Kalendas Januarias. *l. ſi calvitu.* 233. ¶. 1.

Urbana prædia.

Urbana prædia omnia ædificia accipimus, non ſolum ea quæ in oppidis; ſed & ſi forte ſtabula ſint, vel alia meritoria in villis & in vicis, vel ſi prætoria voluptati tantum deſervientia: quia urbanum prædium non locus facit, ſed materia. Proinde Horti quoque ſi qui ſunt in ædificiis conſtituti, dicendum urbanorum appellatione contineri. Plane ſi plurimum horti in reditu ſunt, vinearii forte, vel olitorii, magis hæc non ſunt urbana. *l. urbana prædia.* 198.

Urbanum mancipium: vide Servus.

Urbs: vide & Roma.

Urbs ab urbo appellata, Urbare eſt aratro definire & Varus ait urbum appellari curvaturam aratri, quod in urbe condenda adhiberi ſolet. *l. pupillus.* 239. ¶. *urbs.* 6.

Uſu ſuo ducere.

Uſu ſuo ducere cum dicitur, quod victus cauſa paratum eſt tantum continetur. *Uſus ſui* gratia eos demum ſervos paterfamilias videtur habere, qui ad ejus corpus tuendum,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

dum, atque ad ejus cultum præpoſiti deſtinatique eſſent: quo in genere junctores, cubicularii, coci, miniſtratores, atque alii qui ad ejuſmodi uſum parati eſſent, numerarentur. *l. in lege Cenſoria.* 203.

Uſura.

Uſura pecuniæ quam accipimus, in fructu non eſt, quia non ex ipſo corpore, ſed ex alia cauſa eſt, id eſt, nova obligatione. *l. uſura.* 121.

Παραλιπόμενα.

Regulæ. Conventio.

In conventionibus contrahentium voluntatem potius quam verba ſpectari placuit. Cum igitur ea lege fundum vectigalem municipes locaverint, ut ad hæredem ejus qui ſuſcepit pertineret: Jus hæredum ad Legatarium quoque transferri potuit. *l. in conventionibus.* 219.

Menſis intercalaris.

Cato putat *menſem intercalarem* addititium eſſe, omneſque ejus dies pro momento temporis obſervat, extremoque diei menſis Februarii attribuit Quintus Mucius. *Menſis* autem *intercalaris* conſtat ex diebus viginti octo. *l. cum biſſextum.* 98. §. 1

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

ARNOLDI CORVINI à BELDEREN, J.C.

Titulus XVI. Libri L. Digeſtorum,

DE DIVERSIS REGULIS JURIS ANTIQUI,

Contractus, & ſecundum ordinem Alphabeticum Digeſtus.

A.

Abeſſe. Abſentia.

A*Beſſe* Reipublicæ cauſa ſervus non poteſt. *l. ult.*

Abſentia ejus qui Reipublicæ cauſa abeſt, neque ei neque alii damnoſa eſſe debet. *l. abſentia.* 240.

Abundari.

Quæ *abundant* non ſolent vitiare ſcripturas. *l. non ſolent.* 94.

Actio.

Actio de peculio in patrem ex cauſis pœnalibus dari non ſolet. *l. ex pœnalibus.* 58.

Actiones ejuſdem rei nomine quoties plures concurrunt, una quis experiri debet. *l. nemo.* 43. ¶. 1.

Actio nulla cum ſervo. *l. cum ſervo.* 107.

Actionem ipſo jure quis non habeat, an per exceptionem infirmetur, nihil intereſt. *l. nihil intereſt.*

Actio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Actionem ad rem recuperandam habens, ipſam rem habere videtur. *l. is qui actionem.* 15.

Actiones cui dantur eidem multo magis competunt exceptiones. *l. invitus.* 156. ¶. 1.

Actionem habere, minus eſt quam rem. *l. minus eſt.* 204.

Actiones omnes quæ morte aut tempore pereunt, ſemel incluſæ judicio, ſalvæ manent. *l. omnes actiones.* 239.

Actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam nunquam conſumit. *l. nunquam actiones.* 230.

Actionibus in duabus, ſi alibi major ſumma, alibi infamia eſt: præponenda eſt cauſa exiſtimationis. *l. ſi in duabus.* 104.

Actionum modus, vel Lege vel per Prætorem introductus, privatorum pactionibus non infirmatur, niſi tunc, cum inchoatur actio, inter eos convenit. *l. nec ex prætorio.* 27. *in fin.*

Actionem denegare eſt ejus, qui poteſt dare. *l. qui vetante.* 102. ¶. 1.

Actor.

Actor certus eſſe debet, & ante debet rem diligenter explorare, & tum ad agendum procedere. *l. qui in alterius.* 42.

Actori licere non debet, quod reo non permittitur. *l. non debet.* 41. *in princ.*

Æſtimatio.

Æſtimatio delicti præteriti ex poſtfacto non creſcit. *l. omnis.* 138. ¶. 1.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Acceptum ferre.

Acceptum ſi feratur, ei qui ſub conditione promiſit, ita demum egiſſe aliquid acceptilatio intelligitur ſi obligationis conditio extiterit, quæ ſi verbis acceptilationis nominatim comprehendatur, nullius momenti eſt actus. *l. actis.* 71.

Actus.

Actus legitimus nec diem, nec conditionem recipit. *d. l. actus.* 71.

Agere.

Agere alieno nomine nemo lege poteſt. *l. nemo.* 123. *in princ.*

Æquitas.

Æquitas in omnibus, maxime in Jure ſpectanda. *l. in omnibus.* 90.

Æquitatem deſiderii quoties naturalis ratio, aut dubitatio Juris moratur, juſtis decretis res temperanda eſt. *l. in ambiguis.* 85. ¶. *fin.*

Æquitas ubi evidens poſcit, ſubveniendum eſt. *l. etſi nihil.* 183. *in fin.*

Ætas.

Ætati in omnibus fere pœnalibus Judiciis ſuccurritur. *l. fere in omnibus.* 108.

Alienare.

Alienare qui invitis poteſt multo magis & ignorantibus & abſentibus poteſt. *l. qui poteſt.* 26.

Amittere.

Amittere rem non videntur, quibus propria non fuit. *l. non videntur.* 83.

Amittimus iiſdem modis, quibus acquirimus. *l. fere quibuſcunque.* 153.

Alte-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Alterutrum.

Alterutrum factum eſſe ſufficit, ubi verba conjuncta non ſunt. *l. in eo.* 110. ¶. 3.

Ambigua.

In *Ambiguis* pro dotibus reſpondendum eſt. *l. in ambiguis.* 85. *in princ.*

Quotiens *idem ſermo duas ſententias* exprimit, ea potiſſimum excipiatur, quæ rei gerendæ eſt aptior. *l. quotiens.* 67.

In *Ambiguis* orationibus maxime ſpectanda eſt ſententia ejus qui protulit. *l. in ambiguis.* 96.

Ambiguum pactum in contrahenda venditione, contra venditorem eſt interpretandum. *l. in contrahenda.* 172.

Arbitrium.

Arbitrium in domini vel procuratoris ejus conditio, in bonæ fidei judiciis ubicunque confertur, pro viri boni arbitrio hoc habendum eſt. *l. in perſonam.* 22. ¶. 1.

Animi deſtinatio.

Animi deſtinatione quæ agenda ſunt, non niſi vera & certa ſcientia perfici poſſunt. *l. in totum.* 76.

B.

Beneficium.

B*Eneficio*, ubicunque perſonæ conditio locum facit, ibi deficiente ea, beneficium quoque deficit; Ubi vero genus actionis id deſiderat, ibi ad quemvis perſecutio ejus devenerit, non deficit ratio auxilii. *l. in omnibus.* 68.

Beneficium invito non datur. *l. invito.* 69.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Invito non tribuitur, quod cuique pro e[...]
præſtatur. *l. invitus.* 156. ¶. *fin.*
Beneficium quod viventi conceſſit Princeps non videtur defuncto conceſſiſſe: quem tamen modum beneficii ſui eſſe velit, [...]pſius æſtimationis eſt. *l. Neratius.* 191.

Bona fides.

Bona fides non patitur, ut idem bis exigatur. *l. bona fides.* 57.
Bona fides tantundem poſſidenti præſtat quantum veritas, quotiens lex impedimento non eſt. *l. bona fides.* 136.
Bonæ fidei judicia conſenſus ſuſtinet. *l. nihil conſenſui.* 116. *in princ.*
Bonæ fidei poſſeſſor eſt, qui authore judice comparavit. *l. qui auctore.* 137.

Bona.

In *bonis* non eſt quod evincitur. *l. quod evincitur.* 190.
Bonis cui interdictum eſt, ejus nulla voluntas eſt. *l. furioſi.* 40.
Bonorum poſſeſſorem Prætor Hæredis loco in omni cauſa habet. *l. Prætor.* 117.

C.

Capere.

C*Apere* id quiſquam non videtur quod ei neceſſe eſt aliis reſtituere. *l. non videtur.* 51.
Cepiſſe non videtur qui per exceptionem à petitione removetur. *l. non videtur.* 13.
Captio, quæ minimum habet iniquitatis, eligenda eſt, quoties nihil ſine captione inveſtigari poteſt. *l. quotiens nihil.* 200.

Clam :

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Clam : vide Vis.

Caſus.

Caſus, quæque ſine culpa accidunt, à nullo præſtantur. *l. contractus.* 23. ¶. *in fin.*

Caſu auferri quod poteſt, non videtur perfecte cujuſque eſſe. *l. omnes actiones.* 139. ¶. 1.

Cauſa.

Cauſa principalis cum non conſiſtit, plerumque ne ea quidem quæ ſequuntur, locum habent. *l. cum principalis.* 178.

Cavillatio.

Cavillationis ea natura eſt, ut ab evidenter veris, per breviſſimas mutationes, diſputatio ad ea quæ evidenter falſa ſunt, perducatur. *l. ea eſt natura.* 65.

Cavere. Cautio.

Cavere alteri; nec paciſcendo, nec legem dicendo, nec ſtipulando, quiſquam poteſt. *l. quo tutela.* 73. ¶. *fin.*

Cautionis in re plus eſt, quam in perſona. *l. plus cautionis.* 25.

Circumventio.

Circumventio alterius alii non præbet actionem. *l. alterius.* 49.

Cognitio.

Cognitio cauſæ ubicunque eſt, ibi Prætor deſideratur, *l. ubicunque.* 105.

Cognitionem cauſæ quæcunque deſiderant, per libellum expediri non poſſunt. *l. omnia quæ.* 71.

Commoda.

Commoda cujuſque rei eum ſequi quem ſe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

quuntur incommoda ſecundum naturam
eſt. *l. ſecundum.* 10.
Commodi plus quam ipſe habuit, nemo hære-
di relinquit. *l. nemo plus.* 120.

Condemnare.

Condemnare nemo poteſt, qui abſolvere non
poteſt. *l. nemo qui.* 37.

Conditio.

Conditioni parere ut poſſit, qui facere poteſt
jam poſſe videtur. *l. in Jure Civili.* 165.
Conditio iniqua alteri per alterum inferri non
debet. *l. non debet.* 74.
Conditionem ſuam nemo ex ſuo delicto me-
liorem facere poteſt. *l. non fraudantur.* 134.
¶. 1.
Conditionem non impleri quoties fit per eum
cujus intereſt non impleri, perinde habe-
tur ac ſi impleta fuiſſet. *l. in jure Civil.* 161.

Conjunctio.

In *Conjunctionibus* ſemper non ſolum quod li-
cet conſiderandum eſt, ſed & quod ho-
neſtum ſit. *l. ſemper.* 197.

Conjuncta.

Conjuncta ubi verba non ſunt ſufficit alteru-
trum factum eſſe. *l. in eo quod plus.* 110.
¶. 3.

Conſentire. Conſenſus.

Conſentire non videntur, qui errant. *l. nihil
conſenſui.* 116. ¶. *fin.*
Conſenſui nihil tam contrarium, quam vis
ac metus. *d. l. nihil conſenſui. in princ.*
Conſenſus, non concubitus, nuptias facit.
l. nuptias. 30.

Con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Conſenſus nudi obligatio, contrario conſenſu diſſolvitur. *l. nihil tam.* 35.

Conſilium.

Conſilium ſuum nemo in alterius injuriam mutare poteſt. *l. nemo poteſt.* 75.

Conſilii non fraudulenti nulla obligatio eſt; ſi dolus & calliditas interceſſit de dolo actio competit. *l. conſilii.* 47.

Conſulto datum.

Conſulto dati donatio eſt, cujus per errorem dati eſt repetitio. *l. cujus per errorem.* 53.

Conſtituta.

Conſtituta ſemel utiliter, durant, licet ille caſus exſtiterit, à quo initium capere non potuerunt. *l. in ambiguis.* 85.

Contractus.

Contracta Jure, contrario jure pereunt. *l. omnia quæ.* 100.

Contractus legem dat. *l. contractus.* 23. *in med.*

Contractus, quidam dolum malum duntaxat recipiunt, quidam dolum & culpam. Dolum tantum Depoſitum & Precarium. Dolum & culpam Mandatum, Commodatum, Venditum, Pignori acceptum, Locatum, item Dotis datio, Tutelæ, Negotia geſta. In his quidem & diligentiam. Societas & Rerum communio & dolum & culpam recipit. Sed hæc ita, niſi ſi quid nominatim convenerit, vel plus vel minus in ſingulis contractibus: Nam hoc ſervabitur quod initio convenit. *d. l. contractus.* 23.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Contrahentes.

Contrahentibus quod obſtat & ſucceſſoribus eorum obſtat. *l. quod ipſis.* 143.

Conventio.

Conventio Privatorum Juri Publico non derogat. *l. neque pignus.* 43. ¶. 1.

Conventio legem dat contractui: *d. l. contractus.* 23. *in med.* Servabitur ergo de quo initio convenit. *ibid.*

Conventione privatorum nec ex prætorio, nec ex ſolemni jure quicquam immutandum eſt, quamvis cauſæ obligationum poſſint pactione immutari, & ipſo jure & per pacti conventi exceptionem. *l. nec ex prætorio.* 27.

Creditor.

Creditor nihil facit dolo qui ſuum recipit. *l. nihil dolo.* 129. *in princ.*

Creditor, qui permittit rem venire, pignus dimittit. *l. creditor, qui.* 158.

Creditores non fraudantur, cum quid non acquiritur à debitore, ſed cum quid de bonis diminuitur. *l. non fraudantur.* 134.

Crimen.

In *Crimen* vis publicæ aut privatæ incidit, quicquid omnino per vim fit. *l. hoc jure utimur.* 152.

Crimen nullum patitur is, qui non prohibet, cum prohibere non poteſt. *l. nullum.* 109.

Culpa.

Culpa eſt, ſe immiſcere rei ad ſe non pertinenti. *l. culpa eſt.* 36.

Culpa

Culpa caret qui ſcit, ſed prohibere non poteſt. *l. culpa caret.* 50.

Culpa ſua damnum ſentiens, non intelligitur damnum ſentire. *l. quod quis ex.* 203.

Culpa nulla eſt ejus cui parere neceſſe ſit. *l. is damnum dat.* 169. *in princ.*

Culpæ annumeratur imperitia. *l. imperitia.* 132.

D.

Damnum.

D*Amnum* is dat, qui jubet dare. *l. is damnum.* 169. *in princ.*

Damnum nemo facit, niſi qui id fecit, quod facere jus non habet. *l. nemo damnum.* 151.

Damnum quod quis ex ſua culpa ſentit, ſentire non intelligitur. *l. quod quis ex.* 103.

Dare. Datum.

Dati per errorem cujus repetitio eſt, ejus conſulto dati donatio eſt. *l. cujus per.* 53.

Debere.

Debere ſe negantes, non prohibentur alia defenſione uti, niſi lex impedit. *l. nemo qui.* 49.

Deberi ex pluribus cauſis idem nobis poteſt. *l. non ut ex pluribus.* 159.

Debet natura is, quem jure Gentium dare oportet, cujus fidem ſecuti ſumus. *l. cum amplius.* 84.

Debitor.

Debitor eſſe deſinit, qui nactus eſt exceptionem juſtam, nec ab æquitate naturali abhorrentem. *l. Marcellus.* 66.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Defendere.

Qui *defendit* rem alienam, nunquam locu-ples habetur. *l. qui rem alienam.* 166.

Defendere rem alienam invitus nemo cogi-tur. *l. invitus.* 156. *in princ.*

Defendere non videtur, non tantum qui la-titat, ſed & is qui præſens negat ſe defen-dere, aut non vult ſuſcipere actionem. *l. non defendere.* 52.

Definitio.

Definitio omnis in jure Civili periculoſa eſt. *l. omnis definitio.* 203.

Delictum.

Delicto ex ſuo meliorem ſuam conditionem nemo facit. *l. non fraudantur.* 144. ¶. 1.

Delictum duorum cum par eſt, ſemper one-ratur petitor, & melior habetur poſſeſſoris cauſa. *l. cum par.* 154. *in princ.*

Delicti præteriti æſtimatio nunquam ex poſt facto creſcit. *l. omnis hæreditas.* 134. ¶. 1.

Denegare.

Denegare ejus eſt actionem, qui poſſit & dare. *l. qui vetante.* 102. ¶. 1.

Deportatio.

Deportationis ſententia ea ſola aufert, quæ ad Fiſcum perveniunt. *l. ea ſola.* 97.

Deſtinatio animi.

Deſtinatione animi quæ agenda ſunt, non ni-ſi vera & certa ſcientia perfici poſſunt. *l. in totum.* 76.

Dies.

Dies in obligationibus ſi non ponitur, præ-ſenti die debetur. *l. in omnibus.* 14.

Diſ-

Diſſolvere.

Diſſolvitur quidque eo genere quo colligatum eſt. *l. nihil tam.* 35.

Dividere.

Dividi quæ in partes non poſſunt, ſolida à ſingulis hæredibus debentur. *l. ea quæ.* 192. *in princ.*

Dolus.

Dolo facit, qui petit quod redditurus eſt. *l. in condemnatione.* 173. ¶. *fin.*

Dolus ne præſtetur ſi convenerit, hoc bonæ fidei judiciis contrarium non ſervatur. *l. contractus.* 23. *verſ. penult.*

Doli exceptio non ſolet nocere his, quibus voluntas teſtatoris non refragatur. *l. qui cum alio.* 19. ¶. 1.

Dolo facere nullus videtur qui ſuo jure utitur. *l. nullus.* 55.

Dolo carere non poteſt, qui imperio Magiſtratus non paruit. *l. non poteſt.* 299.

Dolo non videtur exſequi, qui ignorat cauſam cur non debeat petere. *l. qui in jus.* 177. ¶. 1.

De *dolo* cum excipitur petitoris, non datur talis replicatio petitori. *l. cum par delictum.* 156.

Dolo qui deſierit poſſidere, pro poſſidente damnatur: quia pro poſſeſſione *dolus* eſt. *l. qui dolo.* 131.

Dolo malo facere non videtur, qui juſſu judicis aliquid facit, quia parere neceſſe habet. *l. non videntur.* 167. ¶. 1.

Dolo cujus *malo* factum eſt, quominus poſſideret

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

deret vel haberet, ejus parem oportet eſſ
conditionem cum eo qui quid poſſideat
vel habeat. *l. parem eſſe.* 150.

Dolum tutoris, neque in interdicto, neque i
cæteris cauſis, pupillo nocere oportet; ſi
ve ſolvendo eſt, ſive non eſt. *l. neque i
interdicto.* 198.

Dolo nihil facit Creditor qui ſuum recipit
l. nihil facit. 129. *princ.*

Dolo qui fecit quominus haberet, pro eo ſem
per habendus eſt, ac ſi haberet. *l. ad ea qua*
157. ¶. 1.

Domus

Domo ſua nemo extrahi debet. *l. nemo de.* 103

Domum ſuam reficere cuique licet, dummo-
do alteri non officiat, in quo jus non ha-
bet. *l. domum ſuam.* 61.

Donare.

Donandi cui eſt jus, eidem & vendendi &
concedendi eſt. *l. cui jus eſt.* 163.

Donari videtur, quod nullo jure cogente con-
ceditur. *l. donari.* 82.

Donare cui non conceditur, probandum erit
nec ſi donationis cauſa conſenſerit, ratam
ejus voluntatem habendam. *l. cum quis.*
165. ¶. 1.

Dos.

Pro *Dotibus* reſpondendum in ambiguis eſt.
l. in ambiguis. 85. *in princ.*

Dubia. Dubitatio.

Dubia quoties interpretatio libertatis eſt ſe-
cundum libertatem reſpondendum erit.
l. quotiens dubia. Vide & *l. in obſcura.* 179.

In

In *dubiis* benigniora ſemper ſunt præferenda. *l. ſemper in dubiis.* 56.

In *re dubia* benigniorem interpretationem ſequi, non minus juſtius eſt, quam tutius. *l. ea quæ in.* 192. ¶. 1.

Dubitationis tollendæ gratia quæ contractibus inſeruntur jus civile non lædunt. *l. quæ dubitationis.* 81.

E.

Effectus.

E*Ffectus* cujus rei omnibus prodeſt, ejus & partes ad omnes pertinent. *l. cujus effectus.* 148.

Eligere.

Eligendum eſt, quod minimum habet iniquitatis, quoties nihil ſine captione inveſtigari poteſt. *l. quotiens nihil.* 200.

Emptor.

Emptoris plerumque eadem cauſa eſſe debet circa petendum ac defendendum, quæ fuit auctoris. *l. invitus nemo.* 156. ¶. 3.

Errare. Error.

Errans conſentire non videtur. *l. nihil conſenſui.* 116. ¶. *fin.*

Error Librarii, in tranſcribendis ſtipulationis verbis, nihil nocet quo minus & reus & fidejuſſor teneatur. *l. ſi librarius.* 92.

Evictio.

Quod *evincitur* in bonis non eſt. *l. quod evincitur.* 190.

Exiſtimatio.

Exiſtimationis cauſa præponenda eſt ſi in dua-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

bus actionibus alibi major ſumma, alibi infamia eſt. *l. ſi in duabus.* 104.

Expreſſa.

Expreſſa nocent, non expreſſa non nocent. *l. expreſſa.* 195.

Expromiſſor.

Expromiſſor alienæ rei nemo idoneus videtur ſine ſatiſdatione. *l. in eo quod plus.* 110. ¶. 1

Extrahere.

Extrahi de domo ſua nemo debet. *l. nemo de.* 103.

Exceptio.

Exceptiones multo magis competunt eis quibus dantur actiones. *l. invitus.* 156. ¶. 1.

Exceptio doli non ſolet nocere his quibus voluntas teſtatoris non refragatur. *l. qui cum alio.* 19. ¶. 1.

Per *Exceptionem pacti conventi*, cauſæ obligationum mutari poſſunt. *l. nec ex prætorio.* 27.

F.

Facere.

F*Acere* qui debet, non faciens, videtur facere adverſus ea, quia non facit. & qui facit quod facere non debet, non videtur facere quod juſſus eſt. *l. qui non facit.* 121.

Feciſſe adverſus Edictum proprie dicitur, qui vetante Prætore fecit. *l. qui vetante.* 102.

Factum cuique ſuum, non adverſario, nocet. *l. factum.* 155. *in princ.*

Pro *facto* in omnibus cauſis accipitur id, in quo per alium moræ ſit, quominus fiat. *l. in omnibus.* 39.

Factum

tum neque pacta, neque ſtipulationes poſ-
ſunt tollere. *l. verum eſt.* 31.

tum Judicis, quod ad officium ejus non pertinet, ratum non eſt. *l. factum.* 170.

tum quod eſt cum in obſcuro eſt, ex affectione cujuſque capit interpretationem. *l. rapienda.* 168. ¶. 1.

Famoſa judicia.

moſa judicia ubi æquiparantur, etſi ſummam imparem habent, pro paribus accipiuntur. *l. ſi in duabus.* 104.

Fidejuſſor.

dejuſſores poſſunt allegare juſtam ignorantiam. *l. qui in alterius.* 42.

Filiusfamilias.

liusfamilias neque retinere, neque recuperare, neque adipiſci poſſeſſionem rei peculiaris videtur. *l. filiusfamilias.* 93.

Fiſcus.

ſco quod obligamus, & vindicare interdum & alienare, & ſervitutem prædio imponere poſſumus. *l. plerumque fit.* 205. *verſ. & ideo.*

Fœminæ.

æminæ ab omnibus officiis civilibus, vel publicis ſunt remotæ. *l.* 2.

Fraus. Fraudare.

raudare eos qui ſciunt, & conſentiunt, nemo videtur. *l. nemo videtur.* 145.

e *fraude* cum diſputatur generaliter: non quid habeat actor, ſed quid per adverſarium habere non potuerit, conſiderandum eſt. *l. generaliter.* 78.

Frau-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Fraudis interpretatio ſemper in jure Ci non ex eventu duntaxat, ſed ex conſi quoque deſideratur. *l. fraudis.* 79.

Fructus.

Fructus rei eſt, vel pignori dare licere. *l. fru-ctus.* 72.

Furioſus.

Furioſi, vel ejus cui bonis interdictum ſ nulla voluntas eſt. *l. furioſi.* 40.

Furioſus, nullum negotium contrahere pote *l. in negotiis.* 5. *in fin.*

Furioſus abſentis loco eſt. *l. ubi non voce.* 12 ¶. 1.

Furioſorum in negotiis contrahendis alia ca ſa habita eſt, alia eorum qui fari poſſun quamvis actum rei non intelligeren *l. in negotiis.* 5. *in princ.*

Nam *furioſus* nullum negotium contrahe poteſt; pupillus omnia auctore tutore ag re poteſt. *d. l. in fin.*

G.

Gladii poteſtas.

G*Ladii* poteſtatem ſibi datam, vel cuju alterius coërcitionis, ad alium trans ferre nemo poteſt. *l. nemo poteſt.* 70.

Genus.

Generi per ſpeciem in toto jure derogatur, & illud potiſſimum habetur, quod ad ſpe-ciem directum eſt. *l. in toto jure.* 80.

Generalia.

Generalibus inſunt ſpecialia. *l. ſemper.* 147.

H. Ha-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

H.

Habere.

HAbere deſiiſſe videri non poteſt, qui nunquam habuit. *l. non poteſt.* 208.

Hæreditas.

Hæreditas, nihil aliud eſt, quam ſucceſſio in univerſum jus quod defunctus habuerit. *l. hæreditas.* 62.

Hæreditas eo pervenit quo tutela rediit, niſi cum fœminæ hæredes intercedunt. *l. quo tutela.* 73. *in princ.*

Hæreditas omnis, quamvis poſtea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur. *l. omnis hæreditas.* 138. *in princ.*

Hæreditatem ſi nemo ſubit, omnis vis teſtamenti ſolvitur. *l. ſi nemo.* 181.

Hæres.

Hæres eſſe non vult qui ad alium transferre voluit hæreditatem. *l. non vult.* 6.

Hæredi ſuo nemo plus commodi relinquit, quam ipſe habet. *l. nemo plus.* 120.

Hæredis loco habentur hi qui in univerſum jus ſuccedunt. *l. in pari cauſa.* 128. ¶. 1.

Hæredem totiens damus (actionem) de eo quod ad eum pervenit, quotiens ex dolo defuncti convenitur, non quotiens ex ſuo. *l. totiens.* 44.

Hæredem cum Prætor dat actionem quatenus ad eum pervenit, ſufficit, ſi vel momento ad eum pervenit ex dolo defuncti. *l. cum Prætor.* 127.

Hæres ejuſdem poteſtatis juriſque eſt, cujus fuit defunctus. *l. hæredem.* 59.

Hæres

Hæres ſicut ex delicto defuncti teneri non d
bet ; ita nec lucrum facere , ſi quid ex
re ad eum pervenit. *l. ſicuti.* 38.

Hæres in ſolidum tenetur in contractib
quibus doli præſtatio vel bona fides in
l. hoc jure. 152. ¶. *fin.*

Hæredes duo pro ſolido uni eſſe non poſſu
l. quod contra. 141. ¶. *fin.*

Hæredum jura fere omnia perinde habentu
ac ſi continuo ſub tempus mortis hære
extitiſſent. *l. omnia fere.* 193.

Hæredes , ſi agatur cum iis , non ſi agant, j
ſtam ignorantiam allegare poſſunt. *l. qui*
alterius. 42.

Homines.

Homines omnes, quoad Jus Naturale, æqua
ſunt. *l. quod attinet.* 32.

Honeſtum.

Honeſtum non eſt, omne quod licet. *l. Non*
mne. 44. *in princ.*

I.

Ignorans.

I*Gnorans* quantum ſolvere debeat , non p
teſt improbus videri. *l. non poteſt.* 99.

Ignorantia.

Ignorantiam juſtam fidejuſſores non min
quam hæredes allegare poſſunt. *l. qui in a*
terius. 42.

Imperitia.

Imperitia culpæ adnumeratur. *l. imperitia.* 13

Impletum : vide Conditio.

Impoſſibile.

Impoſſibile quod eſt , neque pacto , neque ſt
pula

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

pulatione poteſt comprehendi, ut utilem actionem aut factum efficere poſſit. *l. verum eſt.* 31.

Impoſſibilium nulla eſt obligatio. *l. impoſſibilium.* 184.

Quæ *rerum natura prohibentur*, nulla lege confirmari poſſunt. *l. ubi pugnantia.* 188. ¶. 1.

Impoſſibilia quæ dari ſunt, vel quæ in rerum natura non ſunt, pro non adjectis habentur. *l. ea, quæ.* 135.

Imprudentia.

Imprudentiæ & ætati fere in omnibus pœnalibus judiciis ſuccurritur. *l. fere in omnibus.* 108.

Impubes.

Impubes, ab omnibus officiis debet abſtinere. *l.* 2. ¶. 1.

Improbus. vide Ignorans.

Inſtitutio.

Inſtitutio quæ ab initio fuit inutilis, ex poſt facto non convaleſcit. *l. quæ ab initio.* 210.

Intentio.

Intentio ambigua, ita accipienda eſt ut res ſalva actori ſit. *l. in contrahenda.* 172. ¶. 1.

Intereſſe.

Interſit quatenus alicujus, in facto, non in jure conſiſtit. *l. quatenus.* 24.

Interpretatio.

Interpretandum eſt benignius in pœnalibus cauſis. *l. factum cuique.* 155. ¶. 1.

Intervenire.

Intervenire pro ſe qui non prohibet, ſemper mandare creditur. *l. ſemper qui.* 60.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Invitus.

Invitus rem nemo cogitur defendere. *l. invitus.* 156. *in princ.*

Invito non tribuitur quodcunque pro eo præſtatur. *d. l. invitus.* 156. ¶. *fin.*

Invitis alienare qui poteſt, multo magis & abſentibus & ignorantibus poteſt. *l. qui poteſt.* 26.

Iracundia.

Iracundiæ calore quod fit vel dicitur, non prius ratum eſt, quam ſi perſeverantia apparuerit judicium animi fuiſſe. *l. quicquid.* 46.

Judicatum.

Judicata res, pro veritate accipitur. *l. res judicata.* 207.

Judicia.

Judiciis in bonæ fidei ubicunque in arbitrium domini vel procuratoris ejus confertur conditio, pro boni viri arbitrio hoc eſt habendum. *l. in perſonam.* 22. ¶. 1.

Factum *à Judice*, quod ad officium ejus non pertinet, ratum non eſt. *l. factum.* 270.

Judex.

Judice auctore qui comparavit, bonæ fidei poſſeſſor eſt. *l. qui auctore.* 137.

Jura.

Jura ſanguinis nullo jure civili dirimi poſſunt. *l. jura.* 8.

Jus.

Jure contracta, contrario jure pereunt. *l. omnia quæ.* 100.

Jus Commune non lædunt, quæ dubitationis tollen-

tollendæ gratia in contractibus inſeruntur. *l. quæ dubitationis.* 81.

Jus Publicum qui ſequitur, non capitur. *l. nihil conſenſui.* 116. ¶. 1.

Juris plus eum habere, cui fundus eſt legatus, quam hæredem aut ipſum teſtatorem ſi viveret, abſurdum eſt. *l. aliud eſt.* 160. ¶ 2.

Jus noſtrum non patitur eundem in paganis & teſtato & inteſtato deceſſiſſe, *l. jus noſtrum.* 7.

Jus in univerſum qui ſuccedunt, hæredis loco habentur. *l. in pari.* 128. ¶. 1.

Jure ſuo qui utitur, & ordinaria actione experitur, non videtur vim facere. *l. factum cuique.* 155. ¶. 1.

Juris plus nemo ad alium transferre poteſt, quam ipſe habet. *l. nemo plus.* 54.

Juſſus.

Juſſu judicis qui aliquid facit, non videtur dolo malo facere, quia parere neceſſe habet. *l. Non videntur.* 167. ¶. 1.

Juſſu alterius quod ſolvitur pro eo eſt, quaſi ipſi ſolutum eſſet. *l. quod juſſu.* 180.

L.

Legatarius. vide Jus. in regula, Juris plus.

Legatum.

L*Egata* quæ mortuis nobis ad hæredem noſtrum tranſeunt, eorum commodum per nos, his quorum in poteſtate ſumus, eodem caſu acquirimus: aliter atque quod ſtipulati ſumus. Nam & ſub conditione ſtipulantes, omnimodo eis acquirimus, et-

iamſi liberatis nobis poteſtate domini conditio exiſtat. *l. quæ legata.* 18.

Legitimus actus.

Legitimi actus in totum vitiantur per temporis vel conditionis adjectionem expreſſam: non tacitam. *l. actus.* 71.

Lege agere : vide Agere.

Liberalitas.

Ex *liberalitate* qui conveniuntur in id quod facere poſſunt condemnantur. *l. Divus Pius.* 28.

Libertas.

Libertati favendum in obſcura manumittentis voluntate. *l. in obſcura.* 179.

Libertas inæſtimabilis res eſt. *l. libertas.* 10[illegible]

Libertas omnibus rebus favorabilior eſt. *l. libertas.* 122.

Libertatis atque neceſſitudinis infinita æſtimatio eſt. *l. non eſt ſingulis.* 176. ¶. 1.

Libertatis quoties dubia eſt interpretatio ſecundum libertatem reſpondendum eſt. *l. quotiens.* 20.

Liber.

Libero facto proficere non poteſt, quod quis dum ſervus eſt, egit. *l. quod quis.* 146.

Libertus.

Libertum qui acquiſierit, non eſt factus locupletior. *l. nemo prædo* 126. ¶. 1.

Libellus.

Per *Libellum* expediri non poſſunt, quæcunque cauſæ cognitionem deſiderant. *l. omnia quæ.* 71.

Liberi.

Liberis ſine deceſſiſſe non videtur, qui uxorem

rem prægnantem reliquit. *l. ſi quis.* 187.

Liberari.

Liberamur fere iiſdem modis quibus obligamur. *l. fere quibuſcunque.* 153.

Liberatus ſi quis ſit obligatione, poteſt videri cepiſſe. *l. ſi quis.* 115.

Licet: vide Honeſtum.

Lis.

Litem qui conteſtati ſunt, eorum conditio non ſolet deterior fieri, quam ſi non, ſed plerumque melior. *l. non ſolet.* 86.

Litem poſt *conteſtatam* hæredi quoque proſpicitur, & hæres tenetur ex omnibus cauſis. *l. nemo enim.* 87.

Locuples.

Locupletiorem neminem fieri cum alterius detrimento & injuria jure naturæ æquum eſt. *l. jure naturæ.* 206.

Locuples nunquam habetur, qui rem alienam defendit. *l. qui rem.* 166.

Lucrum.

Lucrum facere hæres ſi quid ex delicto defuncti ad eum pervenit, non debet. *l. ſicuti pœna.* 38.

Lucri utriuſque cauſa quotiens ratio vertitur, is præferendus eſt, cujus in lucrum cauſa tempore præcedit. *l. quotiens utriuſque.* 98.

Lucri quod facturus eſt, vel is qui petit, vel is à quo petitur, in eo durior cauſa petitoris. *l. in eo quod.* 33.

Lucro adventitio favere, non eſt melius in re obſcura, ſed repetitioni. *l. non debet.* 41. §. 1.

Lucrum ex qua perſona quis capit, ejus fa-
ctum præſtare debet. *l. ex qua perſona.* 149
Lucro de duorum cum quæritur, melior e[ſt]
cauſa poſſidentis. *l. nemo prædo.* 126. ¶. 2

M.

Magiſtratus.

Per *Magiſtratum* quod publice fieri poſſit, no[n]
eſt ſingulis concedendum, ne occaſio ſi[t]
majoris tumultus faciendi. *l. non eſt ſingu-
lis.* 176.

Magiſtratus Imperio qui non paruit, dol[o]
carere non poteſt. *l. non poteſt dolo.* 199.

Major.

Majorem per partem quod publice fit, ad u-
niverſos refertur. *l. aliud eſt.* 160. ¶. 1.

Mandare.

Mandare ſemper creditur, qui non prohibe[t]
pro ſe intervenire. *l. ſemper qui non.* 60.

Mandati actione obſtringitur, & ſi quis ratum
habuerit. *d. l. ſemper qui.*

Qui *mandat*, & dejicit. *l. hoc jure utimur*
152. ¶. 1.

Mandato in maleficiis ratihabitio compara-
tur. *d. l. hoc jure utimur.* 152. ¶. 2.

Menſes.

Menſium duorum, ubi lex fecit mentionem
& qui ſexageſimo primo die venerit au-
diendus eſt. *l. ubi lex.* 101.

Metus.

Metus & *Vis*: nihil tam conſenſui contrarium
l. nihil conſenſui. 116. *in princ.*

Metum comprobare contra bonos mores eſt
d. loco.

Minus

Minus. vide Plus.

Minus ſemper ineſt in eo quod plus eſt. *l. in eo quod.* 110. *in princ.*

Minus eſt actionem habere, quam rem. *l. minus eſt.* 204.

Minimum.

Minimum quod eſt, ſemper in obſcuris ſequimur. *l.* 9.

Mora.

Moram facere non videtur, qui ſine dolo malo ad judicem provocat. *l. qui ſine dolo.* 63.

Mora ſua unicuique nocet, quod & in duobus reis promittendi obſervatur. *l. in condemnatione.* 173. ¶. *penult.*

Mora nulla intelligitur ibi fieri, ubi nulla petitio eſt. *l. nulla.* 88.

Mora, quominus fiat, in quo per alium fit, id in omnibus cauſis pro facto accipitur. *l. in omnibus.* 39.

Mulier.

Mulieribus tunc ſuccurrendum eſt cum defenduntur, non ut facilius calumnientur. *l. in eo quod.* 110. ¶. *fin.*

Mutare.

Mutare conſilium nemo poteſt, in alterius injuriam. *l. nemo poteſt.* 75.

Mutatio temporaria, jus provinciæ non innovat. *l. nemo.* 123. ¶. 1.

Mutandum nihil facile ex ſollemnibus; tamen ubi æquitas evidens eſſe poſſit, ſubveniendum eſt. *l. etſi nihil.* 183.

Mutus.

Mutus, ſi intellectum habet, poteſt videri reſpon-

ſpondere ubi non voce, ſed præſentia opus eſt. Idem de ſurdo; hic quidem & reſpondere poteſt. *l. ubi non voce.* 124. *in princ.*

N.

Natura.

NAtura rerum quæ prohibentur, nulla lege confirmata ſunt. *l. ubi pugnantia.* 188.

Neceſſitas.

Propter *neceſſitatem* quæ recepta ſunt, non debent in argumentum trahi. *l. quæ propter.* 162.

Negantes.

Negantes ſe debere, non prohibentur alia defenſione uti; niſi lex impedit. *l. nemo ex his.* 43. *in princ.*

Neceſſitudo.

Neceſſitudinis & libertatis infinita eſt æſtimatio. *l. non eſt.* 176. ¶. 1.

Nemo.

Nemo plus juris in alium transferre poteſt, quam ipſe habet. *l. nemo plus.* 54.

Nolle. Non nolle.

Nolle ejus eſt, qui poteſt velle. *l.* 3.

Non nolle ejus eſt, qui poteſt velle. *d. l.* 3.

Noſtrum.

Noſtrum, ex pluribus cauſis idem eſſe non poteſt. *l. non ut ex.* 159.

Noſtrum quod eſt, ſine facto noſtro ad alium transferri non poteſt. *l. id quod noſtrum.* 11.

Nuptiæ.

Nuptias non concubitus, ſed conſenſus facit. *l. nuptias.* 30.

O. Obli-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

O.

Obligatio. Obligare.

OBligatio Verborum, verbis tollitur, nudi conſenſus obligatio, contrario diſſenſu diſſolvitur. *l. nihil tam naturale.* 35.

Obligatio nulla valet efficere ut id alicujus fieret, quod nullius eſſe poteſt. *l. quod nullius.* 182.

Obligatione ſi quis liberatus ſit, poteſt videri cepiſſe. *l. ſi quis.* 115. *princ.*

Obligationibus in omnibus, in quibus dies non ponitur, præſenti die debetur. *l. in omnibus.* 14.

Obligatio nulla cadit in perſonam ſervilem. *l. in perſonam.* 22. *in princ.*

Obligatio nulla eſt impoſſibilium. *l. impoſſibilium.* 185.

Obligationum cauſa pactione poſſunt immutari & ipſo jure, & per pacti conventi exceptionem. *l. nec ex prætorio.* 27.

Nemo obligatur ideo, quia recepturus eſt ab alio quod præſtiterit. *l. nemo ideo.* 171.

P.

Pactio. Pactum.

PActione obligationum cauſa: vide *obligationum cauſa.*

Pactionibus privatorum, actionum modus, vel lege, vel per Prætorem introductus, non informatur, niſi tum cum inchoatur actio, inter eos convenit. *l. nec ex prætorio.* 27. *in fin.*

Nec pacta, nec ſtipulationes, factum poſſunt tollere. *l. verum eſt.* 31.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Pacto enim quod impoſſibile eſt, comprehendi non poteſt, ut utilem actionem aut factum efficere poſſit. *d. l. verum eſt.* 31.

Parere.

Parere cui neceſſe eſt, ejus nulla culpa eſt. *l. is damnum dat.* 169. *in princ.*

Pars: vide & Major pars.

Partes ejus ad omnes pertinent, cujus effectus omnibus prodeſt. *l. cujus effectus.* 148.

Peculiaris res.

Peculiaris reï poſſeſſionem filiusfamilias neque retinere, neque recuperare, neque adipiſci videtur. *l. filiusfamilias.* 93.

Pendere.

Quod *pendet*, non eſt pro eo quaſi ſit. *l. is damnum.* 169. ¶. 1.

Perſequi.

Perſequendo nemo deteriorem cauſam ſuam facit, ſed meliorem. *l. nemo enim.* 87.

Perſonale beneficium: vide Beneficium.

Perſonæ.

Perſonæ, quæ in id quod facere poſſunt, damnantur, in totum quod habent excuti non debent, ſed earum ratio habenda, ne egeant. *l. in condemnatione.* 173. *in princ.*

Petere. Petitio Petitor.

Peti nihil poteſt ante id tempus, quo per rerum naturam perſolvi poſſit. *l. nihil peti.* 186. *in princ.*

Peti non poteſt, niſi ſolvendi tempore, obligationi adjecto, præterito. *d. l. nihil peti.* 186. *in fin.*

A *petitione* per exceptionem qui removetur,

tur, cepiſſe non videtur. *l. non videtur.* 13.

Petitoris cauſa durior eſt, in eo quod vel is qui petit, vel is à quo petitur, lucri facturus eſt. *l. in eo.* 33.

Pignus.

Pignori dare licere fructus rei eſt. *l. fructus rei.* 72.

Plerunque.

Plerunque fit ut etiam ea quæ nobis abire poſſunt, perinde in eo ſtatu ſint atque ſi abire non poſſent. *l. plerunque.* 205.

Plus.

Plus cui licet, quod minus eſt, non debet non licere. *l. non debet.* 21.

Plus juris ad alium transferre nemo poteſt, quam ipſe habet. *l. nemo plus.* 54.

Plus quod ſit, in eo ſemper ineſt & minus. *l. in eo quod.* 110. *in princ.*

Pœna.

Pœnæ nomine quod à quoquo exactum eſt, id eidem reſtituere nemo cogitur. *l. quod à quoquo.* 46.

Pœnam petere permitti illi debet, qui in ipſam non incidit. *l. cum par delictum.* 154. ¶. 1.

Pœnalis actio.

Pœnales actiones de eadem re concurrentes nunquam alia aliam conſumit. *l. nunquam.* 130.

Pœnalibus ex cauſis non ſolet in patrem de peculio actio dari. *l. ex pœnalibus.* 58.

Pœnalia judicia.

Pœnalia judicia ſemel accepta, in hæredes tranſmitti poſſunt. *l. pœnalia judicia.* 164.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Poſſidere. Poſſeſſor.

Poſſidere qui dolo deſierit, pro poſſeſſore damnatur; quia pro poſſeſſione dolus eſt. *l. qui dolo.* 131.

Poſſidentis quid vel habentis parem oportet eſſe conditionem, atque ejus cujus dolo malo factum ſit, quominus poſſideret vel haberet. *l. parem eſſe.* 150.

Poſſeſſor in pari cauſa, potior haberi debet. *l. in pari cauſa.* 128.

Poſſidentis cauſa melior eſt, cum de duorum lucro quæritur. *l. nemo prædo.* 120. ¶. *fin.*

Poſſidere non videtur, qui poſſidetur. *l. qui in ſervitute.*

Ut *poſſeſſio* nulla niſi animo & corpore acquiri poteſt, ita nec amitti. *l. fere quibuſcunque.* 153.

Poſſe.

Qui *poteſt* facere ut poſſit conditioni parere, jam *poſſe* videtur. *l. qui poteſt.* 174. ¶. 1. *in princ.*

Poteſtas.

Poteſtatem gladii ſibi datam, vel cujus alterius coërcitionis, nemo poteſt ad alium transferre. *l. nemo poteſt.* 70.

Prædo.

Prædo nemo eſt, qui pretium numeravit. *l. nemo prædo.* 126. *in princ.*

Prætor.

Prætor ibi deſideratur ubicunque cauſæ cognitio eſt. *l. ubicunque.* 105.

Prætore vetante qui fecit, hic adverſus Edictum feciſſe proprie dicitur. *l. qui vetante.* 102. *in princ.*

Prætor,

Prætor, bonorum poſſeſſorem hæredis loco in omni cauſa habet. *l. Prætor bonorum.* 117.

Principalis.

Principalis cauſa cum non conſiſtat, plerunque ne ea quidem quæ ſequuntur locum habent. *l. cum principalis.* 178. *& l. nihil dolo.* 129. ¶. 1.

Privati.

Privatorum conventione, nec ex prætorio, nec ex ſolemni jure, quicquam immutandum eſt. *l. nec ex prætorio. in princ.*

Privatorum pactionibus actionum modus, vel lege, vel per Prætorem introductus, non infirmatur, niſi tunc cum inchoatur actio inter eos convenit. *d. l. nec ex prætorio.*

Privatorum conventio juri publico non derogat. *l. neque pignus.* 45. ¶. 1.

Privilegia.

Privilegia quædam cauſæ ſunt, quædam perſonæ; & ideo quædam ad hæredem transmittuntur quæ cauſæ ſunt; quæ perſonæ ad hæredem non tranſeunt. *l. privilegia.* 196.

Prohibere.

Non *prohibens*, cum prohibere non poteſt, nullum crimen patitur. *l. nullum crimen.* 109.

Provocans.

Provocans ſine dolo malo ad Judicem, non videtur moram facere. *l. qui ſine dolo.* 63.

Publicum Jus: vide Jus Publicum.

Pugnantia.

Pugnantia inter ſe in teſtamento ubi juberentur

tur neutrum ratum eſt. *l. ubi pugnantia.* 188. *in princ.*

Pupillus.

Pupillus, omnia tutore auctore agere poteſt. *l.* 5.

Pupillo dolum tutoris, neque in interdicto, neque in cæteris cauſis nocere oportet, ſive ſolvendo eſt, ſive non eſt. *l. neque in interdicto.* 198.

Pupillus nec velle, nec nolle in ea ætate, niſi appoſita tutoris auctoritate creditur. *l. pupillus nec velle.* 189.

Pupillus, pati non poſſe intelligitur. *l. in eo quod plus.* 110. ¶. 2.

Pupillus qui proximus pubertati eſt, & furandi, & injuriæ faciendæ eſt capax. *l. pupillum.* 111. *in princ.*

R.

Raro.

R*Aro* quæ accidunt, non temere in agendis negotiis computantur. *l. ea quæ raro.* 64.

Ratihabitio.

Ratihabitio, in mandato, comparatur maleficio. *l. hoc jure.* 152. ¶. 2.

Ratum ſi quis habuerit quod geſtum eſt, actione mandati obſtringitur. *l. ſemper qui.* 60. *in fin.*

Recipere.

Receptum contra rationem juris quod eſt, non eſt producendum ad conſequentiam. *l. quod contra.* 141.

Recepta propter neceſſitatem, non debent in argumentum trahi. *l. quæ propter.* 162.

Recepturus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Recepturus quia ab alio, nemo ideo obligatur. *l. nemo ideo.* 171.

Reficere.

Reficere domum ſuam cuique licet, dum non officiat alteri, in quo jus non habet. *l. domum.* 61.

Regula.

Regula eſt, quæ rem quæ eſt breviter enarrat. *l.* 1.

Regula ex jure, non jus ex regula ſumitur. *d. l.* 1.

Regula quaſi cauſæ conjectio eſt. *d. l.* 1.

Regula ſimul atque in aliquo vitiata eſt, perdit officium ſuum. *d. l.* 1.

Repetitio.

Repetitioni, in re obſcura favere melius eſt, quam adventitio lucro. *l. non debet.* 41. ¶. 1.

Repudiare.

Repudiare non poteſt, quod quis, ſi velit, habere non poteſt. *l. cum poteſt.* 174. ¶. 1.

Res.

Res judicata, pro veritate eſt. *l. res judicata.* 207.

Res peculiaris: vide *Peculiaris.*

Rem ad recuperandam qui habet actionem, is rem ipſam habere videtur. *l. is qui actionem.* 15.

Rei ſuæ neque pignus, neque depoſitum, neque precarium, neque locatio conſiſtere poteſt.

Reſtitutio.

Reſtitutionis verbum cum lege invenitur, etſi non ſpecialiter de fructibus additum, tamen

men & fructus ſunt reſtituendi. *l. in condemnatione.* 173. ¶. 1.

Reus.

Rei favorabiliores potius habentur, quam actores. *l. favorabiliores.* 125.

Reo quod non permittitur, actori licere non debet. *l. non debet.* 41. *in princ.*

S.

Sanguis.

S*Anguinis* jura nullo jure Civili dirimi poſſunt. *l. jura ſanguinis.* 8.

Sermo.

Sermo idem, quoties duas ſententias exprimit, ea potiſſimum excipiatur, quæ rei gerendæ aptior. *l. quotiens idem.* 67.

Scripta. Scriptura.

Scripta in teſtamento ita ut intelligi non poſſint, perinde ſunt, ac ſi ſcripta non eſſent. *l. ſquo tutela.* 73. ¶. 3.

Scriptoris error : vide *Librarius.*

Scripturas non ſolent vitiare ea quæ abundant. *l. non ſolent.* 95.

Servus. Servitus.

Servitutem mortalitati fere comparamus. *l. ſervitutem.* 209.

In *Servitute* qui eſt, non uſucapit. Nam cum poſſideatur, poſſidere non videtur. *l. qui in ſervitute.* 118.

Servis ignoſcitur ad ea quæ non habent atrocitatem facinoris vel ſceleris ſi vel dominis, vel his vice qui dominorum ſunt; velut

velut tutoribus & curatoribus obtemperaverint. *l. ad ea quæ.* 157. *in princ.*

Servi, quod ad jus Civile attinet, pro nullis habentur; non tamen & jure Naturali. *l. quod attinet.* 32.

Servos per noſtros, conditio noſtra melior fieri poteſt, non deterior. *l. melior conditio.* 133.

Servus intervenire non poteſt in his, quæ leges deſiderant officium fieri per perſonas liberas. *l. in his quæ.* 175. *in princ.*

Servilem in perſonam nulla cadit obligatio. *l. in perſonam.* 22. *in princ.*

Servus dum eſt, quod quis geſſit; proficere libero facto non poteſt. *l. quod quis.* 146.

Cum *Servo*, nulla eſt actio. *l. cum ſervo.* 107.

Servus Reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt. *l. ſervus.* 211.

Sententia.

Sententia deportationis ea ſola aufert quæ ad fiſcum perveniunt. *l. ea ſola.* 97.

Socius.

Socii mei ſocius, ſocius meus non eſt. *l. conſilii.* 47. §. 1.

Sollemnia.

Ex *ſollemnibus* nihil facile mutandum: tamen ubi æquitas evidens poſſit, ſubveniendum eſt. *l. etſi nihil.* 183.

Solidum.

olida à ſingulis hæredibus debentur ea, quæ in partes dividi non poſſunt. *l. ea quæ in.* 192. *in princ.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Solvere.

Solvere quantum debet qui ignorat, improbus videri non debet. *l. non poteſt.* 99.

Solvendo videri eum qui defenditur, nemo dubitat. *l. nemo dubitat.* 95.

Solvendi tempus cum obligationi additur, niſi eo præterito peti non poteſt. *l. nihil peti poteſt.* 186. *in fin.*

Solutum cum eſt amplius quam debebatur, cujus pars non invenitur quæ repeti poſſit, totum eſſe indebitum intelligitur, manente priſtina obligatione. *l. cum amplius,* 84. *in princ.*

Specialia.

Specialia ſemper inſunt generalibus. *l. ſemper.* 147.

Stipulari. Stipulatio.

Stipulatus qui exceptione poteſt removeri, non videtur accepiſſe. *l. ſi quis.* 115. ¶. 1.

In *Stipulationibus* & cæteris contractibus id ſemper ſequimur, quod actum eſt, aut ſi id non apparet, erit conſequens, id ſequamur quod in regione in qua actum eſt, frequentatur. Quid ſi neque mos regionis appareat, quia varius fuit? ad id quod minimum eſt redigenda ſumma eſt. *l. ſemper in ſtipulationibus.* 34.

Stipulantes ſub conditione omnimodo iis acquirimus quorum in poteſtate ſumus, etiamſi liberatis nobis dominica poteſtate conditio exiſtat. *l. quæ legata.* 18. *in fin.*

Stipulatus ſub conditione filiusfamilias ſi fuerit eman-

emancipatus, deinde extiterit conditio; patri actio competit. *d. l.*

In *ſtipulationibus* id tempus ſpectatur, quo contrahimus. *l. non omne.* 144. ¶. 1.

In *ſtipulationibus* tempus promiſſoris gratia adjicitur. *l. cum tempus.* 17. *in fin.*

Nec *Stipulationes* nec pacta, factum tollere poſſunt. *l. verum eſt.* 31. *in princ.*

Stipulatione, enim, aut pacto quod impoſſibile eſt, comprehendi non poteſt, ut utilem actionem aut factum efficere poſſit. *d. l. verum eſt. in fin.*

Succedere. Succeſſor.

Succedentes in univerſum jus, hæredis loco habentur. *l. in pari cauſa.* 128. ¶. 1.

Succedens in dominium, vel jus alterius, jure ejus uti debet. *l. qui in jus.* 177. *in princ.*

Succeſſio, quoties alicui duplici jure defertur, repudiato jure novo, quod ante defertur, ſupereſt vetus. *l. quotiens.* 91.

Succeſſoribus etiam obſtabit, quod ipſis qui contraxerunt, obſtat. *l. quod ipſis.* 143.

Succeſſores in contractibus ex dolo eorum, quibus ſucceſſerunt, non tantum in id quod pervenit; verum etiam in ſolidum tenentur; hoc eſt, unuſquiſque pro ea parte qua hæres eſt. *l. ad ea quæ.* 157. ¶. *fin.*

Non debeo melioris conditionis eſſe quam auctor meus à quo jus in me tranſit. *l. in his, quæ.* 175. ¶. 1.

Per *ſucceſſionem* quamvis longiſſimam, qui defuncto hæredes extiterunt, non minus hæredes ſunt, quam qui principaliter hæ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

redes exiſtunt. *l. qui per ſucceſſionem.* 194.

Succedenti in alius locum, non eſt æquum ei nocere, quod adverſus eum nocuit, in cujus locum ſucceſſit. *l. invitus nemo.* 156. ¶. 2.

Surdus.

Surdus, ſi intellectum habet, ubi non voce, ſed præſentia opus eſt, poteſt videri reſpondere; imo & reſpondere poteſt. *l. ubi non voce.* 124. *in princ.*

Suum.

Suum qui recipit, nihil dolo facit creditor. *l. nihil dolo.* 129. *in princ.*

T.

Tacita.

Non expreſſa non nocent, expreſſa nocent. *l. expreſſa nocent.* 195.

Tacite nonnunquam quædam recipiunt, quæ *aperte* comprehenſa vitium afferunt. *l. actus legitimi.* 77. *in med.*

Tacens non utique fatetur; ſed tamen verum eſt eum non negare. *l. qui tacet.* 142.

Temporaria permutatio.

Temporaria permutatio jus provinciæ non innovat. *l. nemo alieno.* 123. ¶. 1.

Tempus.

Tempus cum in teſtamento adjicitur credendum pro hærede adjectum; niſi alia mens fuerit teſtatoris. *l. cum tempus.* 17.

Tempus ſolvendi cum obligationi additur, niſi eo præterito peti non poteſt. *l. nihil peti.* 186. *in fine.*

Teſtamentum.

In *teſtamento* ubi pugnantia inter ſe juberentur, neutrum ratum eſt. *l. ubi pugnantia.* 188.

Teſtamentum quamdiu poteſt valere, tamdiu legitimus non admittitur. *l. quamdiu poſſit.* 89.

In *teſtamentis* plenius voluntates teſtantium interpretamur. *l. in teſtamentis.* 12.

In *teſtamento* quæ ſcripta ſunt, ita ut intelligi non poſſint, perinde ſunt ac ſi ſcripta non eſſent. *l. quo tutela.* 73. ¶. 3.

In *teſtamento* cum tempus adjicitur, credendum eſt pro hærede adjectum, niſi alia fuerit mens teſtatoris. *d. l. cum tempus.* 17.

Ex *teſtamento* quæ proficiſcuntur, ita ſtatum eventus capiunt, ſi initium quoque ſine vitio ceperint. *l. omnia, quæ.* 201.

Teſtator. Teſtatus.

Teſtatoris voluntas quibus non refragatur, his non ſolet exceptio doli nocere. *l. qui cum alio.* 19. ¶. 1.

Teſtato & *inteſtato*; eundem in paganis deceſſiſſe jus noſtrum non patitur; earumque rerum inter ſe naturaliter pugna eſt. *l. jus noſtrum.* 7.

Timor vanus: vide Vanus timor.

Totum.

In *toto* & pars continetur. *l. in toto.* 113.

Transferre.

Transferre in alium nemo plus juris poteſt, quam ipſe habet. *l. nemo plus.* 54.

Transferri ad alium ſine facto noſtro, non

 poteſt

poteſt id quod noſtrum eſt. *l. id quod noſtrum.* 11.

Tutela.

Tutela quo rediit, eo hæreditas pervenit, niſi cum fœminæ hæredes intercedunt. *l. quo tutela.* 73. *in princ.*

Tutor.

Tutorem dare nemo cuiquam poteſt, niſi ei quem ſuis in hæredibus cum moritur habuit, habiturusve eſſet, ſi vixiſſet. *d. l. quo tutela.* 73. ¶. 1.

Tutoris dolum, neque in interdicto, neque in cæteris cauſis pupillo nocere oportet; ſive ſolvendo eſt, ſive non eſt. *l. neque in interdicto.* 198.

Tutoris auctoritas, in eo neceſſaria eſt, quod animi judicio fit. *l. pupillus.* 189. *in fin.*

V.

Vanus timor.

VAni timoris, juſta excuſatio non eſt. *l. vani.* 184.

Velle.

Velle qui poteſt, ejus eſt non nolle. *l.* 3.

Velle non creditur, qui obſequitur imperio patris vel domini. *l.* 4.

Venditio. Vendere.

Venditio imaginaria eſt, pretio non accedente. *l. imaginaria.* 16.

Venditione in contrahenda pactum contra venditorem interpretandum eſt. *l. in contrahenda.* 172. *in princ.*

Vendere aliud eſt, aliud venditioni conſentire. *l. aliud eſt.* 160. *in princ.*

Ven-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

[V]endendi & concedendi jus eſt, cujus eſt donandi. *l. cujus eſt.* 163.

Vis. vide & Jus : & Metus : Crimen.

[V]i factum id videtur eſſe, qua de re quis, cum prohibetur, fecit: clam quod quiſque cum controverſiam haberet, habiturumve ſe putaret, fecit. *l. quo tutela.* 73. ¶. 2.

Vitioſum.

[V]itioſum quod initio eſt, non poteſt tractu temporis convaleſcere. *l. quod initio.* 29.

Voluntas : vide & Teſtamentum, & Furioſi.

[V]oluntate in obſcura manumittentis favendum libertati. *l. in obſcura.* 179.

Uxor.

Uxorem prægnantem ſi quis reliquit, non videtur ſine liberis deceſſiſſe. *l. ſi quis prægnantem.* 187.

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 33